

Vaidas JURKEVIČIUS

DAKTARO DISERTACIJA

Neįgaliotas atstovas
civilinėje teisėje:
lyginamoji analizė

SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (01 S)
VILNIUS, 2013

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Vaidas Jurkevičius

NEĮGALIOTAS ATSTOVAS
CIVILINĖJE TEISĖJE:
LYGINAMOJI ANALIZĖ

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2009–2013 metais Mykolo Romerio universitete

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Vytautas Pakalniškis (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

TURINYS

ĮVADAS.....	7
TYRIMŲ APŽVALGA.....	13
DARBO METODOLOGIJA.....	15
DARBO STRUKTŪRA.....	19
1. BENDROSIOS NEĮGALIOTO ATSTOVO IR ATSTOVAVIMO BE ĮGALIOJIMŲ NUOSTATOS.....	21
1.1. Atstovavimo be įgaliojimų teisinio reguliavimo raida ir ypatumai.....	21
1.1.1. Neįgalioto atstovavimo teisinio reguliavimo ypatumai užsienio teisinėse sistemose.....	21
1.1.2. Atstovavimo be įgaliojimų regioninio ir tarptautinio unifikavimo tendencijos.....	22
1.1.3. Neįgalioto atstovo veikimo reglamentavimas Lietuvos civilinėje teisėje.....	23
1.2. Neįgalioto atstovo veikimo samprata ir taikymo atvejai.....	27
1.2.1. Bendrieji atstovavimo santykių kvalifikavimo požymiai, reikšmingi taikant neįgalioto atstovavimo taisykles.....	27
1.2.1.1. Teisinę reikšmę turinčių veiksmų atlikimas.....	27
1.2.1.2. Veikimas kito asmens vardu ir interesais.....	28
1.2.1.3. Kiti atstovavimo santykių skiriamieji požymiai.....	33
1.2.2. Atvejai, kurie kvalifikuotini kaip neįgalioto atstovo veikimas.....	34
1.2.2.1. Atstovo veikimas neturint jokių įgaliojimų.....	34
1.2.2.2. Atstovo įgaliojimų viršijimas.....	34
1.2.2.3. Atstovo įgaliojimų pabaiga.....	35
1.2.2.4. Atstovo ir atstovaujamojo interesų konfliktas bei atstovo piktnaudžiavimas suteiktomis teisėmis.....	35
1.2.2.5. Sandorio, kaip atstovo įgaliojimų pagrindo, pripažinimas negaliojančiu.....	36
1.3. Atstovo teisinio statuso ypatumai.....	37
1.3.1. Bendrieji atstovo sampratos klausimai.....	37
1.3.2. Asmenys, kurie visiškai ar iš dalies gali būti laikomi atstovais.....	37
1.3.2.1. Darbuotojo pripažinimo atstovu sąlygos.....	37
1.3.2.2. Savarankiškos sutarties šalies priskyrimas atstovui.....	39
1.3.2.3. Juridinio asmens organų, kaip atstovų, problema.....	39
1.4. Teisinės pasekmės, kylančios nustačius atstovavimą be įgaliojimų.....	42
2. TARIAMAS ATSTOVAVIMAS KAIP NEĮGALIOTO ATSTOVO VEIKSMUS LEGITIMUOJANTIS GYNYBOS BŪDAS.....	46
2.1. Tariamo atstovavimo samprata ir formavimosi raida.....	46
2.1.1. Skiriamieji tariamo atstovavimo požymiai.....	46
2.1.2. Tariamo atstovavimo koncepcija Vakarų valstybių teisinėse sistemose.....	48

2.1.3. Tariamo atstovavimo turinys tarptautinio pobūdžio teisės šaltiniuose	51
2.1.4. Tariamo atstovavimo sampratos ir teisinio reglamentavimo identifikavimo problema Lietuvoje	54
2.2. Tariamo atstovavimo taikymo apimtis	57
2.2.1. Tariamo atstovavimo taikymo galimybės atskirais neįgalio atstovavimo atvejais	57
2.2.2. Tariamo atstovavimo ypatumai skirtingo pobūdžio atstovavimo santykiuose	60
2.2.3. Tariamo atstovavimo doktrinos aktualumas deliktų teisėje.....	64
2.3. Tariamo atstovavimo ir numanomo atstovavimo santykis	65
2.3.1. Numanomo atstovavimo samprata	65
2.3.1.1. Numanomi įgaliojimai kaip realių įgaliojimų dalis.....	65
2.3.1.2. Numanomų įgaliojimų turinys.....	66
2.3.1.3. Numanomo atstovavimo ribos esant generaliniam įgaliojimui	70
2.3.2. Tariamo atstovavimo ir numanomo atstovavimo skirtumai ir sąlyčio taškai.....	72
2.3.3. Tariamo atstovavimo ir numanomo atstovavimo atribojimo problematika Lietuvos civilinėje teisėje.....	77
2.4. Tariamo atstovavimo sąlygos.....	81
2.4.1. Tariamo atstovavimo sąlygų apžvalga atskirose teisinėse sistemose.....	81
2.4.2. Bendrosios tariamo atstovavimo taikymo sąlygos	84
2.4.2.1. Įgaliojimų buvimo įspūdis, nulemtas aplinkybių, susijusių su atstovaujamoju.....	84
2.4.2.2. Trečiojo asmens pagrįstas įsitikinimas atstovo turimais įgaliojimais.....	93
2.4.2.3. Papildomos tariamo atstovavimo taikymo sąlygos	97
2.4.3. Atstovaujamojo ir trečiųjų asmens interesų suderinamumas taikant tariamo atstovavimo sąlygas.....	99
2.5. Teisinės pasekmės, kylančios nustačius tariamą atstovavimą	102
2.5.1. Trečiajam asmeniui reikšmingi teisiniai padariniai.....	103
2.5.2. Atstovaujamojam kylančios teisinės pasekmės	105
2.5.3. Teisiniai padariniai, atsirandantys tariamam atstovui.....	107
2.5.4. Ketvirtųjų asmenų interesų apsauga tariamo atstovavimo atveju	110
3. NEĮGALIOTO ATSTOVO VEIKSMŲ PATVIRTINIMAS.....	112
3.1. Neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo samprata	112
3.2. Neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo sąlygos ir tvarka.....	115

3.3. Neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo teisinės pasekmės	121
3.3.1. Teisiniai padariniai, kylantys išoriniuose atstovavimo santykiuose	121
3.3.2. Teisinės pasekmės vidiniuose atstovavimo santykiuose.....	122
3.4. Neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo santykis su tariamu atstovavimu	123
4. NEĮGALIOTO ATSTOVO (<i>FALSUS PROCURATOR</i>) CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ TRETIESIEMS ASMENIMS	127
4.1. <i>Falsus procurator</i> civilinės atsakomybės bendrieji bruožai	127
4.1.1. Neįgalioto atstovo atsakomybės samprata ir teisinis reguliavimas	127
4.1.2. <i>Falsus procurator</i> atsakomybės kvalifikavimo problema	130
4.2. <i>Falsus procurator</i> civilinės atsakomybės taikymo sąlygos.....	134
4.2.1. Ar <i>falsus procurator</i> atsakomybė yra griežta?.....	134
4.2.2. Atlygintinių nuostolių nustatymo ypatumai	135
4.2.3. Kitos neįgalioto atstovo atsakomybės sąlygos	137
4.2.4. Neįgalioto atstovo atleidimas nuo atsakomybės	138
4.3. Tariamo atstovavimo ir <i>falsus procurator</i> atsakomybės santykis.....	139
4.4. Ryšys tarp neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo ir <i>falsus procurator</i> atsakomybės.....	142
IŠVADOS	144
PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS.....	147
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS	150
SANTRAUKA	158
SUMMARY	178

ĮVADAS

Tyrimo problematika ir aktualumas. Kiekviena šiuolaikinė ekonominė sistema remiasi darbo pasidalijimo kuriant ir skirstant prekes bei paslaugas principu, kurio teisinis atspindys yra atstovavimo institutas. Galimybė dalyvauti civilinėje apyvartoje per atstovą yra asmens teisės į ūkinės veiklos laisvę ir iniciatyvą įgyvendinimo garantija. Todėl iš esmės kiekvienos valstybės teisinėje sistemoje neapsieinama be šių santykių reglamentavimo¹.

Nekvestionuojant atstovavimo instituto reikšmės, svarbu atkreipti dėmesį į problemas, su kuriomis susiduria šių teisinių santykių dalyviai. Bene daugiausia jų kyla, kai sandorius atstovaujamojo vardu sudaro ar kitus teisinę reikšmę turinčius veiksmus atlieka suteiktus įgaliojimus viršijantis ar jų apskritai neturintis asmuo. Tokie atvejai kvalifikuotini kaip **neįgalio atstovo veikimas** arba **neįgalios atstovavimas** (angl. *unauthorized agency*). Nors neįgalio atstovavimo sąvoka, skirta apibūdinti tiek visumą specifinių atstovavimo teisinių santykių, tiek atskirą civilinės teisės substitutą, pradėta vartoti pakankamai neseniai², dėl problemų, kurios kyla, kai asmuo veikia be įgaliojimų ar juos viršija, jau kurį laiką intensyviai diskutuojama ir atskirose valstybėse, ir tarptautiniu lygmeniu.

Analizuojant užsienio valstybių teismų praktiką, matyti, kad ginčai, kylantys iš neįgalio atstovavimo santykių, yra labai dažni³. Lietuvos teismuose taip pat jau buvo spęsta nemažai bylų, kurių faktinės aplinkybės sudarė prielaidas remtis neįgalio atstovavimą reglamentuojančiomis teisės normomis (ypač nustatančiomis tariamo atstovavimo taisykles), tačiau pastebėtina, kad stokojama gilesnio ir visapusiškesnio supratimo apie atskiras su neįgalio atstovavimu susijusias problemas.

Neįgalio atstovo veikimas yra neišvengiamas civilinėje apyvartoje (ypač verslo sferoje) ir kyla dėl skirtingų priežasčių. Vienais atvejais asmenys veikia kaip atstovai apgaulės būdu, aiškiai suvokdami, kad neturi teisių sudaryti sandorius ar atlikti kitus teisinę reikšmę turinčius veiksmus kitų asmenų vardu. Vis tik kur kas dažnesnės situacijos, kai atstovas sąžiningai mano, kad turi reikiamus įgaliojimus, tačiau jie dėl vienokių ar kitokių priežasčių yra pasibaigę arba kyla įgaliojimų apimties aiškinimo problema. Be to, dažnai neįgalios atstovavimas nustatomas, kai atstovavimo paslaugos yra profesinė atstovo veikla ir atlyginimas už jas priklauso nuo konkrečių rezultatų – sudarytų sandorių. Atstovas, ypač ekonominio sunkmečio sąlygomis, siekdamas gauti sutartą procentą nuo sandorio sumos (komisinius) gali ir nepaisyti suteiktų teisių ribų, tikėdamas, kad vėliau atstovaujamas patvirtins sandorį, kurį sudaryti jis neturėjo teisės⁴. Atstovaujajam savo ruožtu tokio sandorio sąlygos gali būti nepriimtinos, be to, per laikotarpį nuo sandorio sudarymo iki atstovaujamojo informavimo apie jį priekų ir paslaugų kainos gali sumažėti, kas irgi lems atsakymą patvirtinti atstovo veiksmus.

¹ Smits, J. M. Elgar Encyclopedia of Comparative Law. Cheltenham: The Berkeley Economic Press, 2007, p. 33.

² Pirmieji moksliniai tyrimai, kuriuose neįgalios atstovavimas analizuojamas kaip savarankiškas tyrimo objektas, paskelbti tik 2009 m. *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

³ Pažymima, kad neįgalio atstovavimo bylos sudaro didžiausią dalį visų teismuose nagrinėjamų ginčų, atsirandančių iš atstovavimo teisinių santykių. Žr. Zimmermann, R. *The Unauthorized Agent: Where Do We Stand Today? An Introduction to the Symposium*. *European Review of Private Law*. 2009, 17 (6), p. 961-966.

⁴ Busch, D.; Macgregor, L. J. *Unauthorized Agency*. *European Review of Private Law*. 2009, 17 (6), p. 968.

Sprendžiant iš neįgalio atstovavimo santykių kylančias problemas daugelyje teisinių sistemų prioritetas iš esmės yra teikiamas trečiųjų asmenų interesams. Laikytina, kad šie subjektai yra silpnoji atstovavimo teisinių santykių šalis, kuriai nėra prieinama tiksli informacija apie atstovui suteiktų teisių apimtį. Trečysis asmuo yra tarsi „pašalietis“ atstovaujama jį ir atstovą siejančių susitarimų atžvilgiu ir dažnai turi ribotas galimybes patikrinti atstovo įgaliojimus⁵. Tokia informacijos asimetrija ir aplinkybė, kad tretieji asmenys paprastai neturi pasirinkimo, su kuo sudaryti sutartis (verslo santykiuose veikimas per atstovą dažnai yra vienintelis praktiškai taikomas civilinių teisių įgyvendinimo būdas), lėmė poreikį užtikrinti didesnę trečiųjų asmenų apsaugą. Vis tik jų interesai neturėtų būti besąlygiškai ginami kitų atstovavimo santykių dalyvių sąskaita. Atstovaujamas kaip finansiškai stipresnė šalis dažnai yra verčiamas besąlygiškai prisiimti riziką už neįgalio atstovo veiksmus. Toks gilios kišenės (angl. *deep pocket*) principu grindžiamas atstovaujamojo atsakomybės aiškinimas gali sukelti nepageidaujamų ekonominių pasekmių⁶. Verslo subjektai, siekdami išvengti neigiamų neįgalio atstovavimo pasekmių, yra priversti vykdyti pernelyg griežtą atstovų kontrolę, o tai lemia papildomus jų veiklos kaštus, kurie perkeliama į galutinę prekių ar paslaugų kainą. Savo ruožtu ir atstovai dėl jų pačių atsakomybės grėsmės turi veikti kur kas atidžiau, dėl to atstovavimas kaip civilinių teisių įgyvendinimo būdas tampa ne toks veiksmingas ir operatyvus.

Teisės doktrinoje paprastai yra išskiriamos trys su neįgalio atstovo veikimu susijusios sritys: **tariamas atstovavimas**, **neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas** ir **neįgalio atstovo (*falsus procurator*) civilinė atsakomybė**. Nors kiekviena iš jų pasižymi specifine problematika, tačiau turi ir daug bendrų sąlyčio taškų.

Pagal bendrąjį atstovavimo civilinėje teisėje principą vieno asmens (atstovo) atlikti teisiniai veiksmai kito asmens (atstovaujamojo) vardu tiesiogiai sukuria, pakeičia ir panaikina atstovaujamojo teises bei pareigas. Šie padariniai nekyla atstovaujama jį, jei teisinę reikšmę turinčius veiksmus jo vardu atlieka suteiktas teises viršijantis ar jų apskritai neturintis asmuo. Vis tik iš esmės visose moderniose teisinėse sistemose pripažįstama, kad asmeniui net ir neišreiškus valios būti atstovaujama m ar atstovui nukrypęs nuo duotų nurodymų, gali kilti įprastinės atstovavimo teisinės pasekmės. Tokios išimtys iš bendrųjų neįgalio atstovavimo teisinių pasekmių yra būtinos, siekiant užtikrinti per atstovus sudarytų sandorių stabilumą ir apsaugoti sąžiningų civilinės apyvartos dalyvių interesus. Dažniausiai yra nurodomi du atvejai, kuomet atstovaujamas gali būti saistomas jo vardu sudarytų sandorių ar kitų neįgalio atstovo atliktų teisinių veiksmų, t. y. tariamas atstovavimas ir neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas⁷.

⁵ Busch, D.; Macgregor, L. J. Introduction. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 2.

⁶ Carlos Bisso, J.; Choi, A. H. Optimal Agency Contracts: The Effect of Vicarious Liability and Judicial Error. *International Review of Law and Economic*. 2008, 28 (3), p. 166.

⁷ Busch, D.; Macgregor, L. Apparent Authority in Scots Law: Some International Aspects. *Edinburgh Law Review*. 2007, 11, p. 350.

Tariamas atstovavimas⁸ yra apibūdinamas kaip viena iš pagrindinių atstovavimo instituto problemų⁹. Tai atvejai, kai atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes, už kurias atsakingu paprastai yra laikomas atstovaujamas, sukuriamas išpūdis, kad teisinės pasekmės sukeliančius veiksmus atlieka tam įgaliojimus turintis atstovas. Tariamam atstovavimu visų pirma siekiama apsaugoti trečiojo asmens, sąžiningai ir pagrįstai manančio, kad susiklostė atstovavimo teisiniai santykiai, interesus. Savo ruožtu atstovaujamas, kuris iš tiesų nesuteikė teisių kitam asmeniui veikti jo vardu, paprastai siekia paneigti tariamo atstovavimo faktą ir perkelti atsakomybę neįgaliojus veiksmus atlikusiam atstovui. Pastarasis dažniausiai taip pat yra nesuinteresuotas tariamo atstovavimo taikymu, nes tokiu atveju jam gali kilti pareiga atlyginti atstovaujamojo dėl tariamo sandorio patirtus nuostolius. Norėdamas to išvengti, atstovas bando įrodyti, kad konkrečios faktinės aplinkybės suponuoja tai, kad susiklostė ne tariamas, o realaus (dažniausiai numanomo) atstovavimo santykiai, ir dėl to būtent atstovaujamas turi atsakyti trečiajam asmeniui. Atsižvelgiant į tai, kad atstovavimo santykių subjektai siekia iš esmės skirtingų teisinių padarinių, svarbu išsiaiškinti, kaip turi būti reglamentuojamas ir teisminėje praktikoje aiškinamas tariamas atstovavimas, siekiant suderinti priešingus šalių interesus ir išvengti piktnaudžiavimo juo atveju. Užsienio valstybėse (ypač Prancūzijoje ir bendrosios teisės tradicijos šalyse) pastebima tendencija, kad remiantis tariamo atstovavimo doktrina atstovaujamas vis dažniau yra laikomas atsakingu už neįgalio atstovo veiksmus net ir tada, kai jis visiškai nėra susijęs su trečiojo asmens įsitikinimu dėl atstovo įgaliojimų realumo. Kadangi tariamas atstovavimas yra išimtis iš valios autonomijos principo, atstovaujamojo atsakomybė neturėtų būti suabsoliutinama ir taikoma vos ne kiekvienu neįgalio atstovavimo atveju. Kad to pavyktų išvengti, būtina nustatyti aiškias tariamo atstovavimo taikymo sąlygas. Be šios pagrindinės su tariamu atstovavimu susijusios problemos, daug neišskumų kyla ir atskleidžiant tariamų ir numanomų įgaliojimų santykį, nustatant trečiųjų asmenų reikalavimų tariamam atstovaujajam turinį (ar gali būti atlyginami nuostoliai (jei taip, kokie), ar taikomas prievolės įvykdymas natūra), įvertinant atstovaujamojo galimybes remtis tariamu atstovavimu, kai tretysis asmuo tuo nėra suinteresuotas ir kt.

Kitas atvejis, kai atstovui veikiant neįgalio atstovavimo sąlygomis laikoma, kad sandoris galioja nuo jo sudarymo dienos, yra, kada **atstovaujamas patvirtina neįgalio atstovo veiksmus** tiek savo iniciatyva, tiek kreipis trečiajam asmeniui. Nors ši galimybė yra numatyta daugelyje teisinių sistemų, tačiau dažniausiai nėra reglamentuojama jos įgyvendinimo tvarka ir sąlygos. Be to, nevienodai yra aiškinama trečiųjų asmenų teisė atsaukti prašymą patvirtinti neįgalio atstovo veiksmus iki tol, kol atstovaujamas to dar nepadarė. Taip pat kyla problemų, kuomet turtą kaip sandorio, kurį sudarė neįgalio atstovas, objektą sąžiningas atstovaujamas perleidžia kitiems subjektams, vadinamiesiems ketvirtiesiems asmenims. Dėl to kyla klausimas, ar neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas, sukeliantis retrospektyvias pasekmes, gali paveikti šių asmenų teisinę padėtį.

Jeigu faktinės aplinkybės neleidžia remtis tariamo atstovavimo doktrina arba atstovaujamas atsisako patvirtinti neįgalio atstovo veiksmus, pažeistos trečiųjų asmenų teisės gali būti ginamos pareiškiant reikalavimą neįgaliojus veiksmus atlikusiam atstovui. Vienose teisinėse sistemose **neįgalio atstovo civilinė atsakomybė** kyla be kaltės, kitose – reikalaujama

⁸ Atkreiptinas dėmesys, kad priešingai nei Lietuvos jurisprudencijoje, užsienio teisės šaltiniuose vartojamas ne tariamo atstovavimo, o tariamų teisių arba tariamų įgaliojimų (angl. *aparent (ostensible) authority*, pranc. *mandat apparent*, vok. *Anscheinsvollmacht*) terminai. Atsižvelgiant į Lietuvos teisės doktrinoje nusistovėjusią terminiją, šiame darbe taip pat daugiausia vartojama tariamo atstovavimo kaip vienos iš atstovavimo rūšių sąvoka.

⁹ Stoljar, S. J. *The Law of Agency: Its History and Present Principles*. Sweet & Maxwell, 1961, p. 20.

įrodyti jo tyčią arba neatsargumą. Be to, yra svarbu nustatyti, kokia yra šios civilinės atsakomybės prigimtis – sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Atskleidus *falsus procurator* atsakomybės pobūdį, galima atsakyti į klausimą, kokios rūšies nuostolius, pozityviuosius ar negatyviuosius, nukentėjusysis gali reikalauti atlyginti neįgalioto atstovavimo atvejais. Skirtingose teisinėse sistemose nevienodai yra sprendžiamas ir neįgalioto atstovavimo teisinių pasekmių konkurencijos santykis: vienur tretysis asmuo gali pasirinkti, ar remtis tariamo atstovavimo taisyklėmis, ar reikalauti nuostolių atlyginimo iš neįgalioto atstovo, kitur yra įtvirtintas tariamo atstovavimo prioritetas prieš *falsus procurator* atsakomybės taikymą. Panašių problemų kyla, kai siekiama remtis paminėtais teisių gynimo būdais neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo atveju. Taip pat kyla klausimas, ar gali būti ginamos (ir jei taip, kaip) pažeistos trečiųjų asmenų teisės, nesant galimybės taikyti nei vieno iš įvardintų gynybos būdų.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, formuluotina tokia pagrindinė šio tyrimo *mokslinė problema*: kaip užtikrinti atstovavimo teisinių santykių dalyvių (atstovo, atstovaujamojo, trečiųjų asmenų) bei kitų susijusių subjektų (ketvirtųjų asmenų) teisių ir teisėtų interesų pusiausvyrą neįgalioto atstovavimo atvejais.

Tyrimo objektas – neįgalioto atstovo ir jo veikimo reglamentavimas civilinės teisės normomis ir jų praktinis įgyvendinimas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti civilinių teisinių santykių, susiklostančių atstovui viršijant turimus įgaliojimus ar veikiant be jų, teorines ir praktines problemas lyginamuoju aspektu.

Šiam tikslui įgyvendinti yra iškeliami tokie **tyrimo uždaviniai**:

- 1) Identifikuoti teises situacijas, kurios gali būti kvalifikuojamos kaip neįgalios atstovavimas, ir atskleisti neįgalioto atstovo teisinio statuso ypatumus.
- 2) Išskirti tariamo atstovavimo kaip neįgalioto atstovo veiksmus legitimuojančios priemonės taikymo prielaidas ir išanalizuoti iš jo kylančias teises pasekmes vidiniams ir išoriniams atstovavimo santykiams.
- 3) Apibūdinti atstovaujamojo teisės patvirtinti neįgalioto atstovo veiksmus sąlygas ir ribojimus, įvertinant trečiųjų asmenų galimybes remtis šiuo pažeistų teisių gynimo būdu.
- 4) Atskleisti atstovo, viršijančio suteiktus įgaliojimus ar jų neturinčio, civilinės atsakomybės tretiesiems asmenims prigimtį, atsiradimo sąlygas ir santykį su kitomis neįgalioto atstovavimo teisinėmis pasekmėmis.

Mokslinis tyrimo naujumas ir jo reikšmė. Šio darbo naujumas yra siejamas su pasirinktomis tyrimo analizės kryptimis. Nors civilinės teisės doktrinoje (ypač užsienio šalių moksliniuose darbuose) atstovavimo institutui skiriama daug dėmesio, tačiau išsamių mokslinių tyrimų, kuriuose būtų kompleksiskai analizuojami neįgalioto atstovavimo teisiniai santykiai, nėra atlikta (šaltiniai nagrinėjama tema yra pristatomi tyrimų apžvalgos dalyje). Tuose moksliniuose darbuose, kur analizuojami su neįgalio atstovavimu susiję klausimai, dažniausiai koncentruojamasi tik į išorinį atstovavimo aspektą. Autoriaus nuomone, atsižvelgiant į atstovavimo teisinių santykių daugialypiškumą ir jų tarpusavio ryšį, tikslinga ir neįgalioto atstovavimo kontekste juos vertinti ne izoliuotai, o tarpusavyje susiejant, t. y. neįgalioto atstovavimo koncepto analizę atlikti tiek iš išorinių, tiek ir vidinių atstovavimo santykių perspektyvos. Taip pat pastebėtina tendencija, kad neįgalioto atstovavimo problemos yra aptariamoms tik tiesioginio ar atskleisto atstovavimo kontekste, nors neįgalioto atstovavimo situacijos gali kilti ir tais atvejais, kai atstovas (tarpininkas) veikia savo vardu, tačiau

kito asmens interesais ir sąskaita. Be to, dažnai tyrimų problematika yra susiaurinama iki sutartinio atstovavimo analizės, neatsižvelgiant į neįgalioto atstovavimo problemas, kylančias tais atvejais, kai atstovas veikia pagal įstatymą, administracinį aktą ar teismo sprendimą. Tad autorius atliekamas tyrimas yra kone pirmasis mokslinis darbas, kuriame sistemiskai įvertinamas neįgalioto atstovavimo teisinis reguliavimas ir identifikuojamos problemos, kylančios aiškinant bei taikant atitinkamas teisės normas.

Pažymėtina, kad neįgalioto atstovavimo tema stinga ir lyginamųjų tyrimų, sudarančių prielaidas bendrų problemų bei jų sprendimų būdų paieškai. Todėl šiame darbe siekiama pateikti lyginamąją Lietuvos ir pasirinktų užsienio valstybių teisinio reguliavimo ir jo įgyvendinimo analizę, taip pat įvertinti vis didesnę reikšmę turinčių neprivalomųjų teisės aktų (angl. *soft law*) ir tarptautinės bei Europos Sąjungos teisės šaltinių nuostatas (šiam darbe nagrinėjamų teisinių sistemų pasirinkimas yra atskleidžiamas aprašant tyrimo metodologiją). Toks šio tyrimo pobūdis sudaro prielaidas identifiкуoti iš neįgalioto atstovavimo kylančias panašias problemas ir pateikti visuotinai priimtinus jų sprendimo būdus.

Šio tyrimo rezultatai gali būti reikšmingi įvairiais praktiniais aspektais. Visų pirma šio tyrimo reikšmė yra siejama su pagrįstų neįgalioto atstovavimo taikymo taisyklių suformavimu, siekiant, kaip nurodoma darbo mokslinėje problemoje, užtikrinti visų šiuose kompleksiniuose teisiniuose santykiuose dalyvaujančių asmenų teisėtus interesus. Šiame darbe praktiniu aspektu išnagrinėjama, kokios situacijos gali būti kvalifikuojamos kaip neįgalios atstovavimas, taip pat kokie yra neįgalioto atstovo teisinio statuso ypatumai. Tyrime ypač didelis dėmesys yra skiriamas atskiroms iš neįgalioto atstovavimo kylančioms teisinėms pasekmėms, jas, kaip minėta, analizuojant tiek išorinių, tiek ir vidinių atstovavimo santykių aspektu. Pažymėtina, kad nors tyrimas yra atliekamas iš civilinės teisės perspektyvos, tačiau jo rezultatai gali būti naudojami ir sprendžiant neįgalioto atstovavimo problemas, kylančias kituose visuomeniniuose santykiuose, reglamentuojamuose tiek privatinės, tiek viešosios teisės normų. Užsienio valstybių praktika patvirtina, kad neįgalioto atstovavimo sprendimais, suformuotais civilinėje teisėje (pavyzdžiui, dėl tariamo atstovavimo taisyklių taikymo) gali būti sėkmingai remiamasi kitose teisės šakose, kaip antai, civiliniame procese, baudžiamojame teisėje ir kitur¹⁰.

Atsižvelgiant į tai, kad disertacija yra parengta lietuvių kalba, tikėtina, kad šio tyrimo rezultatai labiausiai bus reikšmingi Lietuvos įstatymų leidėjui, teismams ir teisės doktrinai.

Gauti tyrimo rezultatai *Lietuvos įstatymų leidėjui* yra aktualūs, siekiant pašalinti neįgalios atstovavimą reglamentuojančių teisės normų spragas bei trūkumus. Nors priėmus Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą¹¹ (toliau – LR CK), be kitų atstovavimo santykių reglamentavimo naujovių, yra įtvirtintos ir taisyklės, taikytinos tais atvejais, kai sandorį sudaro įgaliojimų neturintis ar juos viršijantis atstovas, matyti, kad įstatymų leidėjas, reguliuodamas šiuos specifinius atstovavimo santykius, neišvengė tiek struktūrinių, tiek turinio netikslumų, dėl to ir teisės doktrinoje, ir teismų praktikoje kyla problemų atskleidžiant atskirus neįgalios atstovavimo probleminius aspektus. Atsižvelgus į darbe suformuotą išvadą ir pateiktus pasiūlymus, kaip spręsti išryškėjusias problemas, gali būti tobulinama galiojanti pozityvioji teisė, siekiant, jog šių santykių reglamentavimas būtų išbaigtas ir užtikrintų juose dalyvaujančių subjektų interesų pusiausvyrą.

¹⁰ Busch, D.; Macgregor, L. J. Comparative Law Evaluation. In: *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 390.

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74–2262.

Savo ruožtu Lietuvos teismai šio mokslinio darbo rezultatais galėtų remtis, siekdami išvengti klaidų aiškindami ir taikydami neįgaliotą atstovavimą reglamentuojančias civilinės teisės normas, taip pat ieškodami sprendimų galiojančioms teisės normoms keisti pasinaudojant teismų praktikos galimybėmis. Kaip rodo užsienio teismų praktika, teismai, sprenddami iš neįgalio atstovavimo kylančius ginčus, turi gana plačią diskrecijos teisę, kuri leidžia užtikrinti šių teisinių santykių dalyvių interesų pusiausvyrą konkrečios bylos atveju. Tam, kad Lietuvos teismai galėtų kvalifikuotai spęsti tokio pobūdžio bylas, visų pirma būtina turėti pakankamą teorinį supratimą apie atskiras šio civilinės teisės subinstituto koncepcijas.

Kadangi neįgalios atstovavimas Lietuvos teisės doktrinoje iki šiol beveik nebuvo analizuotas, be to, kai kurie su juo susiję aspektai (pavyzdžiui, dėl tariamo atstovavimo taikymo) yra aiškinami ne visiškai taip, kaip senas teisinis tradicijas turinčių užsienio valstybių doktrinoje ar tarptautiniuose teisės šaltiniuose, šis tyrimas reikšmingas ir civilinės jurisprudencijos vystymuisi. Šiame tyrime identifikuotos neįgalio atstovavimo teisinio reguliavimo ir jo įgyvendinimo Lietuvos teismų praktikoje problemos patvirtina teiginį, kad teisinė sistema be doktrinos tegali būti palikta savieigai¹². Tikimasi, kad šis darbas paskatins tolimesnius tyrimus Lietuvoje ir bus vertingas mokslininkams, ketinantiems nagrinėti atskirus tiek su neįgalio atstovavimu, tiek visus kitus su atstovavimo institutu susijusius aspektus.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

- 1) Lietuvos civilinėje teisėje yra įtvirtintos pažangios pažeistų teisių gynimo neįgalio atstovavimo atvejais taisyklės, leidžiančios teismams užtikrinti priešingų šalių interesų pusiausvyrą, sprendžiant iš šių santykių kylančius ginčus.
- 2) Tariamas atstovavimas yra išimtinis pažeistų teisių gynimo būdas, taikytinas tik nustačius ryšį tarp su atstovaujamoju susijusių aplinkybių ir trečiojo asmens pagrįsto įsitikinimo atstovo įgaliojimais.
- 3) Neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas turi užtikrinti ne tik trečiųjų asmenų interesus, bet ir apsaugoti atstovaujamojo ir ketvirtųjų asmenų teisėtus lūkesčius.
- 4) Neįgalio atstovo atsakomybė tretiesiems asmenims yra *sui generis* pobūdžio, atsiirandanti nustačius specialias jos taikymo sąlygas.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Tyrimo rezultatai yra paskelbti dvejuose moksliniuose straipsniuose: 2011 m. Mykolo Romerio universiteto mokslinių darbų rinkinyje „Jurisprudencija“ yra publikuotas straipsnis „Tariamas atstovavimas pozityviojoje teisėje ir teismų praktikoje“¹³, o 2012 m. Kylio universiteto Rytų Europos teisės instituto leidžiamame mokslo leidinyje „Kieler Ostrechts-Notizen“ (angl. „Kiel Journal of East European Law“) išspausdintas straipsnis anglų kalba „Atstovavimo reglamentavimo Lietuvos teisėje ir Rusijos teisėje palyginimas su Bendros principų sistemos metmenimis“ (angl. „Representation in Lithuanian Law and Russian Law in Comparison with the Draft Common Frame of Reference“)¹⁴. Taip pat yra priimtas spausdinti kartu su dr. Agne Tikniute parengtas

¹² Angl. „A legal system which has no doctrinal foundation must drift“. Wilson, W. A. The Importance of Analysis. In Miller, C.; Meyers, D. W. *Comparative and Historical Essays in Scots Law: A Tribute to Professor Sir Thomas Smith*. Edinburgh: Butterworths and Law Society of Scotland, 1992, p. 162.

¹³ Pakalniškis, V.; Jurkevičius, V. Tariamas atstovavimas pozityviojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (4), p. 1443–1466.

¹⁴ Jurkevičius, V. Representation in Lithuanian Law and Russian Law in Comparison with the Draft Common Frame of Reference. *Kieler Ostrechts-Notizen*. 2012, 1–2, p. 61–74.

mokslinis straipsnis „Atstovo samprata Lietuvos civilinėje teisėje“, kuris bus publikuojamas mokslo studijoje „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų“.

Pagrindiniai tyrimo rezultatai yra pristatyti trijuose mokslo renginiuose: 2010 m. lapkričio 17 d. Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos nariams paskelbtas pranešimas „Sutartinės ir deliktinės atsakomybės problemos civiliniuose atstovavimo teisiniuose santykiuose“, 2011 m. gegužės 17 d. Sankt Peterburgo valstybiniame universitete (Sankt Peterburgas, Rusija) vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Europos privatinės teisės unifikavimas lyginant su Rusijos teise“ skaitytas pranešimas anglų kalba „Atstovavimo reglamentavimo DCFR ir Rusijos civiliniame kodekse lyginamoji analizė“ (angl. „Representation in the DCFR in Comparison with the Russian Civil Code“) ir 2012 m. birželio 26 d. Šveicarijos lyginamosios teisės institute (Lozana, Šveicarija) renginio „Rencontres Informelles de l’Institut Suisse de Droit Comparé“ metu pristatytas pranešimas anglų kalba „Neįgaloties atstovavimas Lietuvos privatinėje teisėje lyginamuoju požiūriu“ (angl. „Unauthorized Agency in Lithuanian Private Law from A Comparative Perspective“).

Be to, tyrimo rezultatais remtasi rengiant mokymo priemonę „Civilinės teisės specialioji dalis. Praktikumai. I dalis“¹⁵, skaitant civilinės teisės bendrosios dalies ir specialiosios dalies kursus Mykolo Romerio universitete, vedant mokymus Lietuvos notarams, taip pat autoriaus praktinėje profesinėje veikloje.

Disertacija svarstyta ir aprobuota Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės justicijos institute.

TYRIMŲ APŽVALGA

Lietuvos jurisprudencijoje išsamūs moksliniai tyrimai apie neįgalotą atstovavimą iki šiol nebuvo vykdyti. Be autoriaus publikacijų, ši tema yra nagrinėjama tik viename mokslo darbe: A. Tikniūtė straipsnyje „Atstovo įgaliojimų viršijimas – teorija ir praktika“¹⁶ iš tiesioginio sutartinio atstovavimo perspektyvos analizuoja keletą neįgaloto atstovavimo probleminių aspektų – tariamus ir numanomus atstovo įgaliojimus bei atstovo teisę viršyti įgaliojimus specialiomis sąlygomis.

Negausi Lietuvos civilinės teisės doktrina ir bendrais atstovavimo teisės klausimais. Šis institutas, atkreipiant dėmesį ir į kai kuriuos materialinius neįgaloto atstovavimo aspektus, daugiausia yra aptariamas civilinės teisės studijose ir vadovėliuose. 1996 m. išleistoje Valentino Mikelėno sutarčių teisės studijoje¹⁷ yra analizuojamos tam tikros teorinės ir praktinės atstovavimo instituto problemos. Pažangu tai, kad jau tada autorius, remdamasis užsienio valstybių patirtimi, kritiškai vertina atstovavimo reglamentavimą Lietuvos civilinėje teisėje, pabrėždamas, kad atstovo įgaliojimų viršijimo atvejais turi būti paisoma ne tik atstovaujamojo, bet ir trečiųjų asmenų interesų¹⁸. Atstovavimo instituto apžvalga, aktuali pereinamajam Lietuvos civilinės teisės raidos etapui, yra pateikta 1997 m. civilinės teisės vadovyje¹⁹. Galiojantis atstovavimo santykių reguliavimas yra aptariamas dviejuose studijoms

¹⁵ Jurkevičius, V.; Kemežytė, J. *Civilinės teisės specialioji dalis. Praktikumai. I dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.

¹⁶ Tikniūtė, A. Atstovo įgaliojimų viršijimas – teorija ir praktika. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (3).

¹⁷ Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.

¹⁸ *Ibid*, p. 235, 246.

¹⁹ Vitkevičius, P., et al. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1997.

skirtuose leidiniuose – 2008 m. Mykolo Romerio universiteto²⁰ ir 2009 m. Vilniaus universiteto²¹ išleistuose civilinės teisės vadovėliuose. Atstovavimo institutą sudarančių teisės normų turinio analizė taip pat yra pateikta LR CK antrosios knygos komentare²². Pavieniai atstovavimo santykių aspektai yra nagrinėjami Vytautės Ladigaitės – Balčiūnienės²³ ir Vytauto Mizaro²⁴ publikacijose.

Neįgalio atstovavimo teisiniam reguliavimui, jo taikymo probleminiams aspektams ir įvairioms su šiais santykiais susijusioms regioninio bei tarptautinio unifikavimo tendencijoms aptarti užsienio teisės šaltiniuose skiriama kur kas daugiau dėmesio nei Lietuvos teisės doktrinoje. Išsamiausiai nagrinėjama tematika yra atskleidžiama Danny Busch ir Laura J. Macgregor redaguotoje monografijoje²⁵, kurioje lyginamuoju požiūriu yra pristatomi neįgalio atstovavimo ypatumai atskirose valstybėse (Prancūzijoje, Belgijoje, Nyderlanduose, Vokietijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Anglijoje, Škotijoje, Pietų Afrikoje) ir *soft law* instrumentuose (UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principuose ir Europos sutarčių teisės principuose). Šiame darbe daugiausia yra analizuojamos konkrečios neįgalio atstovavimo teisinės pasekmės tiesioginio (atskleistojo) atstovavimo santykių išoriniams aspektams, dėl ribotos leidinio apimties neaptariant aktualių bendrųjų su šiais santykiais susijusių klausimų (neįgalio atstovavimo nustatymo kriterijų, taikymo sąlygų, subjektų ir kt.), taip pat neįvertinant teisinių padarinių, kylančių vidiniuose atstovo ir atstovaujamojo santykiuose. Be šio tyrimo, konkretūs neįgalio atstovavimo probleminiai aspektai yra nagrinėjami Francis Reynolds²⁶, Deborah A. Demott²⁷, Hendrick L. E. Verhagen²⁸, D. Busch, L. bei J. Macgregor²⁹, Reinhard Zimmermann³⁰ ir kitų autorių darbuose.

Su neįgalio atstovavimu susijusios problemos yra analizuojamos ir leidiniuose, skirtuose bendrai aptarti atstovavimo institutą (tiek kaip savarankišką tyrimo objektą, tiek ir kaip vieną iš sutarčių teisės sričių). Ypač turtinga yra bendrosios teisės tradicijos valstybių doktrina, kur atstovavimo tema yra išleisti atskiri mokslo darbai. Išsamiausiai šis institutas yra apžvelgiamas F. Reynolds ir Peter G. Watts³¹, Roderick Munday³², Eric Rasmusen³³,

²⁰ Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.

²¹ Aviža, S., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009.

²² Bakanas, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.

²³ Ladigaitė – Balčiūnienė, V. Teisiniai atstovavimo santykiai. *Justitia*. 1997, 4 (10).

²⁴ Mizaras, V. Teisiniai atstovavimo santykiai: prokūros samprata ir ypatumai. *Justitia*. 2007, 1 (63).

²⁵ *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*, supra note 2.

²⁶ Reynolds, F. Apparent Authority. *European Review of Private Law*. 2009, 17 (6).

²⁷ DeMott, D. A. Ratification: Useful But Uneven. *European Review of Private Law*. 2009, 17 (6).

²⁸ Verhagen, H. L. E. The Liability of the Falsus Procurator. *European Review of Private Law*. 2009, 17 (6).

²⁹ Busch, D.; Macgregor, L. J. Unauthorized Agency, supra note 4.

³⁰ Zimmermann, R., supra note 3.

³¹ Watts, P.; Reynolds, F. M. B. *Bowstead and Reynolds on Agency*. London: Sweet & Maxwell Ltd, 2010.

³² Munday, R. *Agency Law and Principles*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

³³ Rasmusen, E. Agency Law and Contract Formation [interaktyvus]. *Harvard Law School John M. Olin Center for Law, Economics and Business Discussion Paper Series*. 2001, 323 [žiūrėta 2013-07-31]. <http://lsr.nellco.org/harvard_olin/323>.

Samuel J. Stoljar³⁴, Floyd R. Mechem³⁵, Edward R. H. Ivamy³⁶, Basil S. Markensis ir R. Munday³⁷, Jonathan M. Silke³⁸, Harold Greville Hanbury³⁹, Warren Abner Seavey⁴⁰ ir kitų autorių darbuose. Civilinės teisės tradicijos valstybėse plačiausiai atstovavimas materialinėje teisėje yra atskleistas Patrick Wéry⁴¹, Jean Guyénot⁴² tyrimuose. Lyginamuoju aspektu atstovavimo klausimai yra analizuojami Michael J. Bonell⁴³, H. L. E. Verhagen⁴⁴, Hans H. Lidgard, Claude D. Rohwer ir Dennis Campbell⁴⁵, Beatriz Fernández Gregoraci ir Séverine Saintier⁴⁶, D. Busch⁴⁷ mokslo darbuose, taip pat UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principų⁴⁸, Europos sutarčių teisės principų⁴⁹, Bendros principų sistemos metmenų⁵⁰ komentaruose ir 1983 m. Ženevos konvencijos dėl atstovavimo sudarant tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarties *travaux préparatoires*⁵¹.

DARBO METODOLOGIJA

Šis mokslinis tyrimas yra grindžiamas *kokybinės* metodologijos požiūriu ir principais. Kaip pažymima socialinių mokslų tyrimų metodus nagrinėjančiuose darbuose, kokybinis tyrimas – tai giluminis vienos nedidelės socialinės realybės pjūvis, kai detaliai ir sistemingai

³⁴ Stoljar, S. J., *supra* note 9.

³⁵ Mechem, F. R. *Outlines of the Law of Agency*. Chicago: Callaghan, 1952.

³⁶ Ivamy, E. R. H. *Casebook on Agency*. London: Lloyd's of London Press, 1987.

³⁷ Markesnis, B. S.; Munday, R. *An Outline of the Law of Agency*. London: Butterworths, 1992.

³⁸ Silke, M. J. *The law of agency in South Africa*. Cape Town: Juta, 1981.

³⁹ Hanbury, H. G. *The Principles of Agency*. London: Stevens, 1960.

⁴⁰ Seavey, W. A. *Handbook on the Law of Agency*. St. Paul, Minn.: West, 1964.

⁴¹ Wéry, P. *Droit des contrats: le mandat*. Bruxelles: Larcier, 2000.

⁴² Guyénot, J. *The French Law of Agency and Distributorship Agreements*. London: Oyez, 1976.

⁴³ Bonell, M. J. Agency. In: *Towards a European Civil Code*. Fourth Revised and Expanded Edition. Hartkamp, A., et al. (eds.). Nijmegen: Kluwer Law International, 2011.

⁴⁴ Verhagen, H. L. E. *Agency in Private International Law: the Hague Convention on the Law Applicable to Agency*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.

⁴⁵ Lidgard, H. H.; Rohwer, C. D.; Campbell, D. *A Survey of Commercial Agency*. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1984.

⁴⁶ Fernández Gregoraci, B.; Saintier, S. Indirect Representation and Undisclosed Agency in English, French and Spanish Law: A Comparative Analysis. *European Review of Private Law*. 2009, 17 (1).

⁴⁷ Busch, D. *Indirect Representation in European Contract Law: An Evaluation of Articles 3:301-304 of the Principles of European Contract Law Concerning Some Contractual Aspects of Indirect Representation Against the Background of Dutch, German and English Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2005.

⁴⁸ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J. *Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2009.

⁴⁹ *Principles of European Contract Law. Parts I and II (Combined and Revised)*. Lando, O., et al. The Hague: Kluwer Law International, 2000.

⁵⁰ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Full Edition. Volume I. Von Bar, C.; Clive, E. (eds.). München: Sellier European Law Publishers, 2009.

⁵¹ International Institute for the Unification of Private Law. *Diplomatic Conference for the Adoption of the Unidroit Draft Convention on Agency in the International Sale of Goods: Geneva, 31 January - 17 February 1983: Acts and Proceedings of the Conference*. Rome: UNIDROIT, 1983.

pateikiamos žinios apie reiškinį, siekiant išvelgti naujas jo perspektyvas⁵². Būtent neįgalios atstovavimas kaip socialinis reiškinys išsamiai ir analizuojamas šiame darbe. Kaip minėta, stinga kompleksinių mokslinių tyrimų, kuriuose tiek vidinių, tiek išorinių atstovavimo santykių kontekste būtų nagrinėjami atvejai, kai atstovas veikia neturėdamas įgaliojimų ar juos viršija, o būtent šia perspektyva (kaip ir kitomis, kurios nurodomas aptariant darbo naujumą) autorius ir ketina vykdyti savo tyrimą. Be to, atsižvelgiant į tai, kad šis darbas orientuotas į teorines ir praktines neįgalios atstovavimo problemas, yra remiamasi *pragmatinių žinių pozicija*⁵³.

Darbas taip pat yra paremtas metodologinėmis teisės tyrimų nuostatomis, derinant *normatyvistinės (etatistinės)* ir *sociologinės* teisės teorijų idėjas. Pasak etatistų (Hans Kelsen, Herbert Hart ir kt.), būtina tyrinėti galiojančias teisės normas kaip elgesio taisykles, siekiant, kad jos operatyviau ir tiksliau veiktų praktiškai. O štai sociologinės teisės teorijos šalininkai (Roscoe Pound, John Gray ir kt.) tvirtina, kad rašytinių įstatymų prasmė yra ne jie patys, o jų realus įgyvendinimas, kadangi tik tuomet, kai norminiai teisės aktai yra taikomi faktiškai ir daro realų poveikį, galima kalbėti apie įstatymų ir visos pozityviosios teisės prasmę⁵⁴. Todėl ir šiame darbe neįgalios atstovavimo konceptas tyrinėjamas ne tik teisinio reguliavimo, bet ir jo praktinio įgyvendinimo kontekste, kuris daugiausia identifikuojamas analizuojant konkrečias teismų praktikos bylas, taip pat mokslinę literatūrą.

Remiantis šiais mokslinio tyrimo metodologiniais pagrindais ir atsižvelgiant į suformuotus darbo tikslą bei uždavinius, atliekant tyrimą naudoti įvairūs *duomenų rinkimo ir duomenų analizės metodai*.

Pagrindinis tyrimo metu taikytas duomenų rinkimo metodas – *dokumentų analizės metodas*. Nagrinėjama metu atrinktus dokumentus galima suskirstyti į šias grupes: 1) Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktai, taip pat tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės šaltiniai; 2) tarptautiniai privatinės teisės unifikavimo instrumentai (*soft law*); 3) Lietuvos ir užsienio valstybių teismų praktikos bylos; 4) straipsniai, monografijos, vadovėliai ir kiti mokslo darbai. Renkant medžiagą tyrimui, naudotasi Lietuvos bibliotekų fondais ir prenumeruojamomis duomenų bazėmis ir moksliniais išteklių, kurie buvo prieinami stažuočių Europos deliktų teisės institute (angl. *Institute for European Tort Law*) bei Europos deliktų ir draudimo teisės centre (angl. *European Centre of Tort and Insurance Law*) (Viena, Austrija, 2011 m. birželis – rugsėjis), Kylio universiteto Rytų Europos teisės institute (vok. *Institut für Osteuropäisches Recht*) (Kylis, Vokietija, 2011 m. gruodis), Ženevos universitete (pranc. *Université de Genève*) (Ženeva, Šveicarija, 2012 m. vasaris – 2013 m. vasaris), Britų lyginamosios ir tarptautinės teisės institute (angl. *British Institute of International and Comparative Law*) (Londonas, Jungtinė Karalystė, 2012 m. gruodis), Šveicarijos lyginamosios teisės institute (pranc. *Institut Suisse de droit comparé*) (Lozana, Šveicarija, 2013 m. vasaris) metu.

⁵² Bitinas, B.; Rupšienė, L.; Žydžiūnaitė, V. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008, p. 39–40.

⁵³ Pragmatizmo kaip socialinių mokslų tyrimų filosofinės strategijos pagrindas – problemų ir jų sprendimo būdų nustatymas, siekiant pakeisti tiriamą objektą. Žr. Žydžiūnaitė, V. *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Kaunas: Technologija, 2007, p. 12. Šio tyrimo kontekste tai atitinka autoriaus ketinimus patikslinti ar papildyti neįgalios atstovavimo teisinį reguliavimą ir jo aiškinimą, identifikavus konkrečias su šiuo subinstitutu susijusias problemas.

⁵⁴ Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justicija, 2009, p. 74, 90.

Lietuvos teismų praktikos bylų paieška atlikta informacinėje sistemoje LITEKO ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo tinklapyje⁵⁵.

Atsižvelgiant į atliekamo tyrimo pobūdį, svarbiausias šio darbo duomenų analizės metodas – *lyginamasis*. Įvertinant galimus disertacijos adresatus (kaip minėta, tai Lietuvos įstatymų leidėjas, teismai ir teisės doktrina), šio mokslinio tyrimo atskaitos taškas – neįgalio atstovavimo teisinis reglamentavimas ir jo įgyvendinimo praktika Lietuvos civilinėje teisėje. Atliekant neįgalio atstovavimo koncepto analizę nacionalinėje teisėje, tyrimas yra vykdomas iš lyginamosios perspektyvos, gretinant šių santykių problemas ir jų sprendimo būdus pasirinktose užsienio ir tarptautinėse teisinėse sistemose. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje neįgalio atstovavimas beveik neatskleistas, šiame darbe dažniausiai visų pirma yra pristatoma kitų teisinių sistemų patirtis šioje srityje ir tik po to analizuojamas Lietuvos atvejis.

Siekiant išvengti metodologinio selektyvumo ir objektyvizuoti analizuojamą jurisdikciją pasirinkimą, jos išskiriamos remiantis keliais kokybiniais kriterijais.

Visų pirma šiame darbe yra analizuojamas tų valstybių, kurių civilinės teisės šaltiniais buvo remtasi rengiant LR CK, teisinis reguliavimas, teisminė praktika ir teisės doktrina. Kaip atskleidė atlikta analizė, tiek atstovavimą bendrai, tiek ir neįgalio atstovavimą reglamentuojančios LR CK normos daugiausia panašumų turi su Rusijos Federacijos civilinio kodekso (toliau – Rusijos civilinio kodekso)⁵⁶ nuostatomis, o kai kurios taisyklės, tikėtina, yra perimtos iš Vokietijos civilinio kodekso⁵⁷, Vokietijos komercinio kodekso⁵⁸, Nyderlandų civilinio kodekso⁵⁹, Prancūzijos civilinio kodekso⁶⁰, Šveicarijos Konfederacijos civilinio kodekso (toliau – Šveicarijos civilinis kodeksas)⁶¹, Kanados Kvebeko provincijos civilinio kodekso (toliau – Kvebeko civilinis kodeksas)⁶², Italijos civilinio kodekso⁶³ ir Latvijos civilinio įstatymo⁶⁴.

Kitas užsienio jurisdikcijų, kurių patirtis analizuojama šiame darbe, pasirinkimas yra grindžiamas tradiciniu lyginamojo metodo naudojimo teisėje požiūriu. Paprastai privatinės teisės tyrimuose yra remiamasi tris didžiausias „teisines šeimas“ Europoje, t. y. romanų,

⁵⁵ Atsižvelgiant į teismų informacinės sistemos LITEKO (teismai.liteko.lt) ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo tinklapiu (www.lat.lt) teikiamas bylų paieškos galimybes, Lietuvos apeliacinio teismo ir apygardos teismų sprendimai analizuoti laikotarpiu nuo 2005 metų sausio iki 2013 metų birželio, o Lietuvos Aukščiausiojo Teismo – laikotarpiu nuo 1995 metų spalio iki 2013 metų birželio.

⁵⁶ The Civil Code of the Russian Federation [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.russian-civil-code.com/PartI/SectionI/Subsection4/Chapter10.html>>.

⁵⁷ *German Civil Code (BGB)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/>.

⁵⁸ *German Commercial Code (HGB)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <http://www.archive.org/stream/germancommercial00germuoft/germancommercial00germuoft_djvu.txt>.

⁵⁹ *The Civil Code of the Netherlands* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook033.htm>>.

⁶⁰ *The Civil Code of France* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <http://files.libertyfund.org/files/2353/CivilCode_1566_Bk.pdf>.

⁶¹ The Swiss Civil Code [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.admin.ch/ch/e/rs/2/220.en.pdf>>.

⁶² *The Civil Code of Québec* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ_1991/CCQ1991_A.html>.

⁶³ *The Italian civil code and complementary legislation*. Beltramo, S. Ferry N.Y.: Oceana, 1978.

⁶⁴ *The Civil Law of Latvia* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan018388.pdf>>.

germanų ir anglosaksų, reprezentuojančių valstybių – Vokietijos, Prancūzijos ir Anglijos – teisė⁶⁵. Pažymėtina, kad šiose valstybėse materialiniams neįgalio atstovavimo aspektams skiriamas didelis dėmesys: teismų praktikoje ir teisės doktrinoje yra pasiūlyta daug modernių ir pagrįstų su šiuo subinstitutu susijusių problemų sprendimų būdų (pavyzdžiui, Vokietijoje ir Prancūzijoje tariamo atstovavimo samprata ir jos taikymo sąlygos yra suformuotos būtent *extra legem* būdu). Svarbu pažymėti, kad nors šios valstybės atstovauja skirtingoms teisės tradicijoms (Vokietija ir Prancūzija – kontinentinės (civilinės), o Anglija – bendrosios teisės tradicijai), pastebima neįgalio atstovavimo srityje pateikiamų pasiūlymų konvergencijos tendencija. Tai ypač matyti analizuojant rekomendacinio pobūdžio teisės aktus – Europos sutarčių teisės principus ir juos keičiančius Bendros principų sistemos metmenis.

Galiausiai šiame tyrime analizuojamų teisinių sistemų atranka atlikta remiantis vadinamoju tarptautiniu požiūriu lyginamojoje teisėje (angl. *international approach to comparative law*). Šios metodikos, kurią lyginamojoje sutarčių teisėje pasiūlė taikyti profesorius Thomas Kadner Graziano, esmė, kad skirtingos teisinės sistemos yra sugrupuojamos pagal tai, kiek panašius sprendimų būdus jos siūlo konkrečioms teisinėms problemoms⁶⁶. Būtent iš skirtingų sprendimų perspektyvos šiame darbe ir yra nagrinėjami atskiri neįgalio atstovavimo aspektai, identifikavus daugeliui jurisdikcijų bendras šių santykių problemas. Vėliau šie sprendimai yra lyginami tarpusavyje, įvertinant jų privalumus ir trūkumus. Pažymėtina, kad atskirose teisinėse sistemose su neįgalio atstovavimu susijusios problemos sprendžiamos gana nevienodai, remiantis skirtingomis teisės doktrinos ir teismų praktikos suformuotomis taisyklėmis. Todėl taikant aukščiau nurodytą analizės būdą, darbe remiamasi ne tik didžiųjų, bet ir kitų teisinių sistemų (pavyzdžiui, Austrijos, Portugalijos, Ispanijos ir kt.) siūlomais sprendimais.

Be užsienio jurisdikcijų, lyginamajai analizei atlikti yra pasitelkiami ir tarptautinės bei Europos Sąjungos teisinių sistemų šaltiniai. Neįgalio atstovavimas yra reglamentuotas dvejose tarptautinėse sutartyse – 1978 m. Hagos konvencijoje dėl atstovavimui taikytinos teisės⁶⁷ (toliau – Hagos konvencija) ir 1983 m. Ženevos konvencijoje dėl atstovavimo sudarant tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutartis⁶⁸ (toliau – Ženevos konvencija). Europos Sąjungos lygmeniu yra priimta Tarybos direktyva 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su nepriklausomais komerciniais atstovais, suderinimo⁶⁹. Siekiant kuo išsamiau ir visapusiškiau atskleisti tyrimo problematiką, darbe yra nagrinėjami ir aktualūs tarptautiniai privatinės teisės unifikavimo instrumentai – UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai⁷⁰ (angl. *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*, toliau

⁶⁵ Zwigert, K.; Kötz, H. *An Introduction to Comparative Law*. Oxford: Clarendon Press, 1998, p. 63.

⁶⁶ Kadner Graziano, T. *Comparative Contract Law: Cases, Materials and Exercises*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009, p. 13–17.

⁶⁷ Convention on the Law Applicable to Agency (concluded on 14 March 1987, entered into legal force on 1 May, 1992) [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <http://www.hchc.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=89>.

⁶⁸ Convention on Agency in the International Sale of Goods (concluded on 17 February 1983, not entered into legal force) [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.unidroit.org/english/conventions/1983agency/1983agency-e.htm>>.

⁶⁹ Tarybos 1986 m. gruodžio 18 d. direktyva 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su nepriklausomais komerciniais atstovais, suderinimo. [1986] OL, L382.

⁷⁰ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>>.

– UNIDROIT principai), Europos sutarčių teisės principai⁷¹ (angl. *Principles of European Contract Law*, toliau – PECL), Bendros principų sistemos metmenys⁷² (angl. *Draft Common Frame of Reference*, toliau – DCFR), Trečiasis atstovavimo teisės sąvadas⁷³ (angl. *Restatement (Third) of Agency*, toliau – Atstovavimo sąvadas) ir Europos sutarčių kodeksas (angl. *European Contract Code*)⁷⁴.

Lyginamojo metodo taikymas šiame tyrime pasireiškė ne tik tuo, kad gretinant įvairias teisinės sistemas yra siekiama rasti veiksmingas bendrų neįgalio atstovavimo problemų sprendimo galimybes, tačiau jis taip pat sudarė sąlygas atskleisti skirtingų neįgalio atstovavimo teisinių pasekmių – tariamo atstovavimo, neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo ir *falsus procurator* civilinės atsakomybės – taikymo tarpusavio santyki.

Be lyginamojo metodo, duomenų analizei atlikti yra naudojamas kokybinės turinio analizės metodas kartu su teisės moksle nusistovėjusiais sisteminiu, lingvistiniu, teleologiniu, loginiu ir kitais teisės aiškinimo metodais, kurie jurisprudencijoje prilyginami bendriesiems mokslinių tyrimų metodams⁷⁵.

DARBO STRUKTŪRA

Atsižvelgiant į suformuotus tyrimo uždavinius, darbo dėstomąją dalį sudaro keturi skyriai.

Pirmajame skyriuje yra aptariami neįgalio atstovo ir atstovavimo be įgaliojimų koncepciniai klausimai. Visų pirma yra apžvelgiama neįgalio atstovavimo teisinio reguliavimo raida tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse, taip pat šių santykių regioninio ir tarptautinio unifikavimo tendencijos. Prieš detalizuojant konkrečias situacijas, kurios gali būti vertinamos kaip neįgalio atstovavimo atvejai, aptariami bendrieji atstovavimo santykių kvalifikavimo požymiai. Pažymėtina, kad, atsižvelgiant į nagrinėjamos problematikos kompleksiskumą, šiame darbe atskiri neįgalio atstovavimo aspektai analizuojami ne tik bendrųjų atstovavimą reglamentuojančių teisės normų ir jų aiškinimo bei taikymo praktikos kontekste, bet ir aptariant specifinius atstovavimo santykius, pavyzdžiui, komercinį atstovavimą, atstovavimą, sudarant tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutartis, atstovavimą, remiantis prokūra ir kt. Atskleidus neįgalio atstovavimo sampratą, analizuojami su atstovo teisiniu statusu susiję klausimai, įvertinant, kiek neįgalio atstovavimo taisyklės gali būti taikomos asmenims, kurių teisinis statusas yra mišrus (darbuotojai, juridinio asmens valdymo organai ir kt.). Šis skyrius yra baigiamas aptariant bendrąsias neįgalio atstovavimo teisinės pasekmes, kurios detalizuojamos tolimesnėse darbo dalyse.

⁷¹ *Principles of European Contract Law. Parts I and II (combined and revised)*, supra note 49.

⁷² *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, supra note 50.

⁷³ *Restatement (Third) of Agency* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.wmitchell.edu/academics/curriculum/courses/assignments/Restatement%20Third%20of%20Agency.pdf>>.

⁷⁴ *European Contract Code*. In *Fundamental Texts on European Private Law*. Radley-Gardner, O. (ed.). Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2003.

⁷⁵ Autorius sutinka su doktrinoje išsakomu požiūriu, kad teisės metodologija neturėtų būti redukuojama iki teisės aiškinimo metodų. Nekvestionuotina teisės mokslo specifika, tačiau jo autonomiškumas neturėtų būti suabsoliutinamas tiek, kad būtų ignoruojamos šiuolaikinės socialinių mokslinių tyrimų metodologinės tendencijos. Žr. Mackuvienė, E. Teisės mokslo ir jurisprudencijos moksliskumo problema. *Jurisprudencija*. 2010, 1 (5), p. 300, 302.

Antrasis skyrius yra skiriamas kone pagrindinei su neįgalio atstovavimo santykiais susijusiai tariamo atstovavimo problemai aptarti. Šiame skyriuje atskleidžiama, kaip skirtingose teisinėse sistemose buvo suformuota tariamo atstovavimo samprata ir kokie yra jo požymiai, analizuojama, kaip, sprendžiant įgaliojimų apimties problemą, tariamas atstovavimas gali būti atskiriamas nuo kitų panašių atstovavimo rūšių (ypač atribojant tariamus ir numanomus atstovo įgaliojimus). Didelis dėmesys yra skiriamas atskirų tariamo atstovavimo sąlygų analizei, labiausiai akcentuojant kriterijus, kuriais remiantis būtų galima pripažinti, kad įgaliojimų buvimo įspūdis yra nulemtas atstovaujamojo elgesio ar kitų su juo susijusių aplinkybių. Galiausiai šioje darbo dalyje yra apibūdinamos tariamo atstovavimo teisinės pasekmės, kurios kyla tiek vidiniuose, tiek išoriniuose atstovavimo santykiuose.

Trečiajame skyriuje analizuojama neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo samprata, jo įgyvendinimo sąlygos, tvarka ir ribojimai. Greta kitų klausimų, siekiama atskleisti, ar tretieji asmenys iki tol, kol atstovaujamas neatliko patvirtinimo, gali atšaukti sandorį, ir, jei taip, kokiais atvejais. Šioje dalyje yra detalizuojamos konkretiems atstovavimo teisinių santykių dalyviams (atstovaujajam, atstovui, tretiesiems asmenims) kylančios neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo teisinės pasekmės, taip pat įvertinamos su atstovavimo santykiais susijusių subjektų, vadinamųjų ketvirtųjų asmenų, teisėtų interesų apsaugos užtikrinimo galimybės.

Ketvirtajame skyriuje tiriami su neįgalio atstovo (*falsus procurator*) civiline atsakomybe susiję klausimai. Siekiama nustatyti, kokios rūšies yra ši atsakomybė – sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Be to, yra analizuojamos bendrosios ir specialiosios jos taikymo sąlygos, ypač atkreipiant dėmesį į tai, ar ši atsakomybė yra grįsta kalte, ar be kaltės ir kokius nuostolius – pozityvius ar negatyvius – gali reikalauti atlyginti nukentėjęs tretysis asmuo. Šis skyrius baigiamas atskleidžiant, koks *falsus procurator* civilinės atsakomybės santykis su kitais trečiųjų asmenų pažeistų teisių gynimo būdais, taikomais neįgalio atstovavimo atvejais – tariamu atstovavimu ir neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimu.

Tyrimo pabaigoje formuluojamos išvados ir pateikiami pasiūlymai bei rekomendacijos.

1. BENDROSIOS NEĮGALIOTO ATSTOVO IR ATSTOVAVIMO BE ĮGALIOJIMŲ NUOSTATOS

1.1. Atstovavimo be įgaliojimų teisinio reguliavimo raida ir ypatumai

1.1.1. Neįgalioto atstovavimo teisinio reguliavimo ypatumai užsienio teisinėse sistemose

Atstovavimo teisinių santykių sudėtingumą lemia kompleksinis jų pobūdis. Šie santykiai paprastai sieja tris subjektus – atstovaujamąjį, atstovą ir asmenis, su kuriais atstovas, išreikšdamas atstovaujamojo valią, atskleidamas atstovavimo faktą ir neviršydamas suteiktų teisių, atlieka teisinius veiksmus (vadinamieji tretieji asmenys atstovavimo teisiniuose santykiuose). Atsižvelgiant į tai, neįgaliotas atstovavimas, kaip ir atstovavimo institutas bendrai, dažniausiai yra analizuojamas dviejų teisinių santykių perskyroje, t. y. vidinių, atsirandančių tarp atstovo ir atstovaujamojo, ir išorinių, kurie susiklosto tarp atstovaujamojo ir trečiųjų asmenų. Pažymėtina, kad išoriniai atstovavimo santykiai gali susiklostyti ir tarp atstovo bei trečiųjų asmenų. Vienas iš tokių atvejų ir yra atstovavimas be įgaliojimų, t. y. tokios situacijos, kai atstovui atlikus neįgaliotus veiksmus, tretieji asmenys įgyja teisę jam pareikšti reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo, o kai kuriose teisinėse sistemose ir reikalauti įvykdyti prievolę natūra.

Atskirti vidinius ir išorinius atstovavimo santykius tikslinga todėl, kad vidiniai atstovavimo santykiai iš esmės yra savarankiški. Pavedimo ar bet kuri kita sutartis, kaip vidinių atstovavimo santykių teisinis pagrindas, gali galioti atstovui net ir neatlikus teisinių veiksmų su trečiaisiais asmenimis, t. y. faktiškai neatstovaujant.

Pažymėtina, kad vidinių ir išorinių atstovavimo santykių atribojimas yra numatytas daugelyje Europos valstybių civilinių kodeksų arba atitinkamų įstatymų (Italijos, Vokietijos, Nyderlandų, Šveicarijos, Portugalijos, Lenkijos, Latvijos, Rusijos, etc.)⁷⁶. Tuo tarpu vidiniai ir išoriniai atstovavimo teisiniai santykiai atskirai nereglamentuojami tik senesnėse kodifikacijose, kurios sekė romėnų teisės tradicija – Prancūzijoje, Belgijoje, Liuksemburge, Austrijoje, Kanados Kvebeko provincijoje⁷⁷. Šiose valstybėse nėra taikoma įgaliojimų abstraktumo arba nepriklausomumo taisyklė, pagal kurią atstovaujamojo įgaliojimų suteikimas, kaip vienašalis sandoris, yra atribojamas nuo atstovaujamąjį ir atstovą siejančios sutarties (angl. *underlying contract*)⁷⁸. Šio principo, kuris laikytinas vienu didžiausių XIX amžiaus teisiniu atradimu, praktinė reikšmė yra ta, kad atstovaujamasis prieš tretįjį asmenį negali remtis atstovo įgaliojimų apribojimais, numatytais vidiniuose atstovavimo santykiuose⁷⁹. Tuo tarpu Prancūzijoje ir kitose minėtose valstybėse nėra daroma takoskyra tarp vidinių ir išorinių atstovavimo teisinių santykių ir čia atstovavimas yra išimtinai grindžiamas pavedimo sutarties (pranc. *mandat*) nuostatomis. Prancūzijos civiliniame kodekse nėra bendrųjų atstovavimo institutų reglamentuojančių teisės normų ir iš esmės tiek vidiniai, tiek išoriniai atstovavimo santykiai (taip, kaip jie yra suprantami kitose jurisdikcijose) yra aiškinami remiantis būtent pavedimo

⁷⁶ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 413.

⁷⁷ *Ibid.*, p. 412.

⁷⁸ Bonell, M. J. Agency, *supra* note 43, p. 518-519.

⁷⁹ Smits, J. M., *supra* note 1, p. 35-38.

sutartimi. Bet kokie atstovo veiksmai, atlikti pažeidžiant šia sutartimi atstovui suteiktas teises, yra kvalifikuojami kaip neįgalioji ir jie nesukelia pareigų atstovaujajam. Nepaisant to, analizuojant šių valstybių teisės doktriną ir teismų praktiką, matyti, kad vidinių ir išorinių atstovavimo santykių atribojimas yra identifikuojamas. Tuo tarpu visiškai be perskyros tarp vidinių ir išorinių santykių atstovavimo institutas yra nagrinėjamas tik bendrosios teisės šalyse – Anglijoje, Airijoje, Škotijoje⁸⁰.

Nepriklausomai nuo to, ar konkreti jurisdikcija pripažįsta vidinių ir išorinių atstovavimo santykių takoskyrą, neįgaliojas atstovavimas arba atstovavimas be įgaliojimų visose teisinėse sistemose yra suprantamas labai panašiai. Iš esmės visur yra pripažįstama, kad sandoriai, kuriuos atstovas sudarė viršydamas jam suteiktas teises ar veikdamas apskritai be jų, negalioja. Tačiau praktiškai kiekvienoje valstybėje yra numatytos ir išimties iš šios taisyklės, tiesa, vienos iš jų yra tiesiogiai įtvirtintos teisės aktuose, o kitos – teismų praktikos ir teisės doktrinos aiškinimo rezultatas. Pavyzdžiui, tariamas atstovavimas, kaip neįgaliojo atstovo veiksmus legitimuojanti priemonė, yra įtvirtintas tik Nyderlandų, Portugalijos, Kanados Kvebeko ir Lietuvos pozityviojoje teisėje. Tuo tarpu kitus trečiųjų asmenų pažeistų teisių gynimo būdus, t. y. neįgaliojo atstovo veiksmų patvirtinimą (ratifikavimą) ir neįgaliojo atstovo (*falsus procurator*) atsakomybę, atskirų valstybių teisės aktai gana detalai reglamentuoja.

1.1.2. Atstovavimo be įgaliojimų regioninio ir tarptautinio unifikavimo tendencijos

Atstovavimo instituto reikšmė lėmė tai, jog jau kurį laiką tiek regioniniu, tiek tarptautiniu lygiu bandoma unifikuoti ir harmonizuoti atstovavimo santykius įtvirtinančias teisės normas. Atskiros valstybės turi pakankamai savitų šių santykių teisinio reglamentavimo bruožų, kurie didina tarptautinių sandorių riziką ir šalių santykių neapibrėžtumą. Todėl siekiant pašalinti teisinės kliūtis, trukdančias plėtoti tarptautiniams verslo santykiams, ir buvo priimti atitinkami teisės aktai ir rekomendacinio pobūdžio dokumentai.

Tarptautinio privatinės teisės vienodinimo instituto (UNIDROIT) iniciatyva 1983 m. buvo priimta Ženevos konvencija dėl atstovavimo sudarant tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutartis. Joje be kitų atstovavimo teisės klausimų, formuojamos taisyklės ir dėl konkrečių neįgaliojo atstovavimo aspektų: tariamo atstovavimo, neįgaliojo atstovo veiksmų patvirtinimo ir *falsus procurator* civilinės atsakomybės. Nors Ženevos konvencija iki šiol taip ir nėra įsigaliojusi (jos neratifikavo reikiamas skaičius valstybių), tačiau ji yra reikšminga tuo, kad šios tarptautinės sutarties nuostatomis iš esmės remiasi ne tik visi neprivalomo pobūdžio teisės aktai, kurie reglamentuoja atstovavimo santykius, bet ir atskirų valstybių įstatymų leidėjai⁸¹.

Doktrinoje detalizuoti neįgaliojo atstovavimo sampratos požymiai atsispindi ir tarptautiniuose *soft law* instrumentuose, pavyzdžiui, UNIDROIT Principuose. Pažymėtina, kad šio dokumento nuostatos yra taikomos tiek tiesioginiam, tiek netiesioginiam atstovavimui, tačiau jis nereglamentuoja santykių tarp atstovo ir atstovaujamojo (vidinio atstovavimo aspekto), taip pat neapima atvejų, kai atstovas įgaliojimus įgyja įstatymo, teismo sprendimo ar administracinio akto pagrindu.

⁸⁰ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, supra note 50, p. 413.

⁸¹ Pavyzdžiui, LR CK 2.169 – 2.175 straipsnių normos, taip pat ir tos, kurios įtvirtina tariamo atstovavimo taisyklę (LR CK 2.172 straipsnio 2 dalis), beveik pažodžiai atkartoja Konvencijos nuostatas.

Kitame *soft law* – 1999 m. Europos sutarčių teisės komisijos (angl. *Commission of European Contract Law*), vadovaujamos Ole Lando, parengtuose Europos sutarčių teisės principuose – irgi yra reguliuojami atstovavimo, tarp jų ir neįgalio atstovavimo, santykių materialiniai aspektai. PECL taikymo apimtis atstovavimo santykiams iš esmės yra analogiška UNIDROIT Principams, tačiau PECL ypatumas tas, kad juose labiau pabrėžiami atskirų atstovavimo rūšių požymiai ir detalizuojamos asmenų, dalyvaujančių atstovavimo teisiniuose santykiuose, teisės ir pareigos. Be to, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad PECL, priešingai nei UNIDROIT principai, yra taikomi ir nacionaliniu mastu (ne tik tarptautinėms komercinėms sutartims) bei santykiams su vartotojais.

Beveik analogiškas kaip kad PECL neįgalio atstovavimo taisyklės įtvirtina Bendros principų sistemos metmenys, kurie 2009 m. buvo pristatyti Europos civilinio kodekso studijų grupės (angl. *Study Group on a European Civil Code*) ir Europos Bendrijos privatinės teisės tyrimo grupės (angl. *Research Group on EC Private Law (Acquis Group)*). Šis dokumentas, kuris tiek, kiek reglamentuoja sutarčių teisės klausimus, laikytinas atnaujinta ir papildyta PECL versija. Svarbu atkreipti dėmesį, kad DCFR, vadovaudamasis civilinės teisės valstybių tradicija, ne tik atskiria vidinius ir išorinius atstovavimo santykius, bet, priešingai nei kiti *soft law*, ypatingą dėmesį skiria vidinių santykių reguliavimui.

Neįgalio atstovavimas yra reglamentuojamas ir dar viename *soft law* instrumente – Atstovavimo teisės sąvade. Nors šis kaip ir kiti teisės sąvada yra laikytini JAV teismų praktikos kodifikacijomis, juo remiasi ne tik JAV, bet ir kitų bendrosios teisės tradicijos valstybių teismai ir doktrina. Pažymėtina, kad Atstovavimo sąvade, priešingai nei kad kituose minėtuose *soft law*, yra ypač detalai reglamentuojami atskiri su neįgalio atstovavimu susiję klausimai.

Kaip *soft law* aktas galėtų būti įvardijamas ir Europos privačių teisininkų akademijos sudarytos darbo grupės (vadinamosios Pavja grupės) parengtas Europos sutarčių teisės kodeksas. Šio dokumento pagrindinis ypatumas tas, jog jis, priešingai nei anksčiau paminėti „*soft law*“, atstovavimo santykiams priskiria tik tuos atvejus, kai atstovas išimtinai veikia atstovaujamojo vardu ir jo interesais. Kitaip tariant, netiesioginis atstovavimas (kai atstovas sudaro sandorius nors ir atstovaujamojo interesais, tačiau savo vardu) nepatenka į Europos sutarčių kodekso taikymo apimtį. Šiame dokumente, kaip ir kituose *soft law*, yra įtvirtintos taisyklės dėl tariamo atstovavimo, neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo ir *falsus procurator* civilinės atsakomybės.

1.1.3. Neįgalio atstovo veikimo reglamentavimas Lietuvos civilinėje teisėje

Iki 2001 m., kai įsigaliojo LR CK, atstovavimo kaip teisinio santykio esmė buvo ta, kad sandorius ir kitus teisinę reikšmę turinčius veiksmus atlieka ne pats subjektinės teisės turėtojas, o jo vardu veikiantis kitas asmuo – atstovas (1964 m. LR CK 63 straipsnis⁸²). Tad bendriausia prasme atstovavimo samprata naujajame LR CK nepasikeitė – jau 1964 m. LR CK numatė, kad atstovas veikia atstovaujamojo vardu, interesais ir sąskaita⁸³. Kriterijai, kuriais remiantis tam tikri santykiai buvo kvalifikuojami kaip atstovavimas, iš esmės buvo tokie patys. Buvo numatytos ir analogiškos atstovavimo rūšys – savanoriškas (sutartinis) ir būtinas (įstatyminis) atstovavimas.

⁸² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1964, Nr. 19-138 (galiojo iki 2001 m. birželio 30 d.).

⁸³ Vitkevičius, P. *et al.*, *supra* note 19, p. 208.

2000 m. LR CK rengėjai, sekdami civilinės teisės šalių tradicija, pasirinko atskirai reglamentuoti vidinius ir išorinius sutartinio atstovavimo santykius – antrosios knygos III dalis skirta išorinių atstovavimo santykių reguliavimui, o šeštosios knygos XXXVI skyriuje „Pavedimas“ reglamentuojami vidiniai atstovavimo teisiniai santykiai. Pagal šią atstovavimo instituto reglamentavimo formą LR CK priskirtinas prie modernių Vakarų Europos kodifikacijų. Tiesa, takoskyra tarp vidinių ir išorinių atstovavimo santykių buvo nubrėžta ir 1964 m. LR CK.

Pažymėtina, kad 1964 m. LR CK įtvirtinta neįgalio atstovavimo samprata labiausiai atitiko atstovaujamojo interesus, kadangi įgaliojimai buvo suprantami siaurai – jei atstovas nukrypo nuo įgaliojimų (paprastai surašytų įgaliojime), sandoris negaliojo, nebent atstovaujamasis vėliau jį patvirtindavo (1964 m. LR CK 66 str.). Ši taisyklė, kaip bendroji, yra įtvirtinta ir naujajame LR CK, tik kartu sustiprinta trečiųjų asmenų apsauga, kai įgaliojimų turinys nustatomas ne vien iš atstovaujamojo perspektyvos, bet objektyviai, t. y. taip, kaip tam tikras aplinkybės būtų supratęs protingas tretysis asmuo.

Taigi bendriausia prasme galima teigti, kad 1964 m. LR CK neužtikrino trečiųjų asmenų interesų neįgalio atstovavimo teisiniuose santykiuose ir toks teisinis reguliavimas nebeatitiko rinkos ekonomikos poreikių. Atsižvelgdami į tai bei Europos Sąjungos teisės reikalavimus, naujojo LR CK rengėjai iš esmės atnaujino atstovavimo santykių teisinį reguliavimą.

Neįgalio atstovavimo kontekste 2000 m. LR CK įtvirtino keletą esminių naujovių, lyginant su iki jo galiojusiais teisės aktais – 1964 m. CK ir Prekybos įstatymu⁸⁴: numatė tariamus atstovo įgaliojimus, kaip atstovavimo santykių atsiradimo pagrindą, išplėtė suteiktų įgaliojimų sampratą, sureguliuavo atstovo, veikiančio be įgaliojimų ar juos viršijančio, atsakomybės klausimus, nustatė papildomas atstovo pareigas, tarp jų – vengti interesų konflikto. Taip pat įstatymų leidėjas patikslino atskiras atstovo veikimo formas – prekybos agento veiklą ir prokurą bei modifikavo valdymo organų, kaip atstovų pagal įstatymą, sampratą.

Nepaisant šių naujovių, sistemaiškai lyginant 1964 m. LR CK su 2000 m. LR CK, aiškiai matyti, kad reglamentuojant atstovavimo santykius 2000 m. LR CK kaip pagrindas buvo paimtos 1964 m. LR CK nuostatos. Galima teigti, kad iš esmės visos ankstesnės atstovavimo institutą įtvirtinančios normos yra perkeltos į naująjį LR CK (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Neįgalio atstovo veikimo reglamentavimo palyginimas 1964 m. LR CK ir 2000 m. LR CK

1964 m. LR CK	2000 m. LR CK
63 straipsnis. Sandorių sudarymas per atstovus	2.132 straipsnis. Sandorių sudarymas per atstovus
<u>Piliečiai ir juridiniai asmenys turi teisę sudarinėti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti piliečių sudaromi tiktai asmeniškai, ir kitokius sandorius, nurodomus įstatyme.</u>	1. <u>Asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tiktai asmeniškai, ir kitokius įstatymų nurodytus sandorius.</u> <...>
<u>Atstovais gali būti tiek juridiniai asmenys, tiek ir veiksnūs piliečiai.</u>	3. <u>Atstovai gali būti tiek veiksnūs fiziniai asmenys, tiek ir juridiniai asmenys.</u> <...>

⁸⁴ Lietuvos Respublikos prekybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 10-204 (galiojo iki 2001 m. lapkričio 27 d.).

1964 m. LR CK	2000 m. LR CK
<p>64 straipsnis. Per atstovą sudaryto sandorio veikimas</p> <p><u>Sandoris, vieno asmens (atstovo) sudarytas kito asmens (atstovaujamojo) vardu pagal įgalinimą, pagrįstą įgaliojimu, įstatymu ar administraciniu aktu, tiesiogiai sukuria, pakeičia ir panaikina atstovaujamojo civilinės teisės ir pareigas.</u></p> <p><u>Įgalinimas taip pat gali būti matomas iš aplinkybių, kuriomis atstovas veikia (pardavėjas mažmeninėje prekyboje, kasininkas ir pan.).</u></p>	<p>2.133 straipsnis. Per atstovą sudaryto sandorio pasekmės</p> <p>1. Vieno asmens (atstovo) sudarytas sandoris kito asmens (atstovaujamojo) vardu, atskleidžiant atstovavimo faktą ir neviršijant suteiktų teisių, tiesiogiai sukuria, pakeičia ir panaikina atstovaujamojo civilines teisės ir pareigas.</p> <p>2. Atstovo teisės taip pat gali būti suprantamos iš aplinkybių, kuriomis atstovas veikia (pardavėjas mažmeninėje prekyboje, kasininkas ir pan.). Jeigu asmuo savo elgesiu davė rimtą pagrindą tretiesiems asmenims manyti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu, tai tokio asmens atstovaujamojo vardu sudaryti sandoriai yra privalomi atstovaujajam.</p> <p><...></p>
<p>65 straipsnis. Atstovo teisių sudarinėti sandorius apribojimas</p> <p><u>Atstovas negali sudarinėti atstovaujamojo vardu sandorių nei su pačiu savimi, nei su kitu asmeniu, kurio atstovas jis yra tuo pačiu metu.</u></p>	<p>2.134 straipsnis. Atstovo teisių sudaryti sandorius apribojimas</p> <p>1. Atstovas atstovaujamojo vardu <u>negali sudaryti sandorių nei su pačiu savimi, nei su tuo asmeniu, kurio atstovas jis tuo metu yra, taip pat su savo su-tuoktiniu bei tėvais, vaikais ir kitais artimaisiais giminaičiais. Tokie sandoriai gali būti pripažinti negaliojančiais atstovaujamojo reikalavimu.</u></p> <p><...></p>

1964 m. LR CK	2000 m. LR CK
<p>66 straipsnis. Pasekmės, kylančios tuo atveju, kai sandoris sudaromas neįgalinto asmens arba perviršijant įgalinimą</p> <p><u>Sandoris, sudarytas kito asmens vardu neįgalinto sudaryti sandorį asmens arba perviršijant įgalinimą, sukuria, pakeičia ir panaikina teises ir pareigas atstovaujajam tik tuo atveju, kai atstovaujamas po to pritaria visam šiam sandoriui arba viršijančiai įgalinimą jo daliai.</u></p> <p><u>Paskesnis atstovaujamojo pritarimas sandorį padaro galiojantį nuo jo sudarymo momento.</u></p>	<p>2.136 straipsnis. Sandorio, sudaryto kito asmens vardu neturint teisės arba viršijant suteiktas teises, pasekmės</p> <p>1. <u>Sandoris, kurį kito asmens vardu sudaro neturintis teisės sudaryti sandorį asmuo arba asmuo, viršydamas suteiktas teises, sukuria, pakeičia ir panaikina teises bei pareigas atstovaujajam tik tuo atveju, kai atstovaujamas po to pritaria visam šiam sandoriui arba viršijančiai teises jo daliai (šio kodekso 2.133 straipsnio 6 dalis).</u></p> <p>2. <u>Paskesnis atstovaujamojo pritarimas sandorį padaro galiojantį nuo jo sudarymo.</u></p> <p><...></p> <p>2.133 straipsnis. Per atstovą sudaryto sandorio pasekmės</p> <p><...></p> <p>6. <u>Jeigu sandorį kito asmens vardu sudaro tokios teisės neturintis asmuo, tai sandoris sukelia teises pasekmes atstovaujajam tik tuo atveju, kai pastarasis tokį sandorį patvirtina. Kita sandorio šalis tokiu atveju gali raštu prašyti per jos nustatytą terminą, kuris negali būti mažesnis kaip keturiolika dienų, patvirtinti arba nepatvirtinti sandorį. Jeigu per nustatytą terminą neatsakoma, laikoma, kad sandorį patvirtinti atsisakyta. <u>Sandorio patvirtinimas turi atgalinio veikimo galią, t. y. laikoma, kad jis galioja nuo sudarymo</u></u></p> <p><...></p>

Teisės doktrinoje yra nurodyta, kad rengiant LR CK buvo remtasi kitų valstybių (o būtent Šveicarijos, Nyderlandų, Italijos, Prancūzijos, Kanados Kvebeko provincijos, Latvijos, Rusijos ir kt.) privatinės teisės aktais ir *soft law* instrumentais (UNIDROIT Principais ir PECL), taip pat tarptautinėmis sutartimis (pavyzdžiui, Ženevos konvencija)⁸⁵. Tiek atstovavimą apskritai, tiek ir neįgaliotą atstovavimą reglamentuojančios LR CK normos daugiausia panašumų turi su Rusijos civilinio kodekso nuostatomis. Tai, kad atstovavimo institutas Rusijos civiliniame kodekse iš esmės yra panašus į LR CK įtvirtintą reguliavimą, gali būti paaiškintina tuo, kad Rusijos civilinio kodekso rengėjai taip pat rėmėsi sovietmečiu galiojusiais civilinės teisės aktais.

Neįgalio atstovavimo kontekste visų pirma verta atkreipti dėmesį į tariamo atstovavimo reglamentavimą. Kaip bus paaiškinta, Lietuva yra viena iš nedaugelio valstybių, kurios pozityviojoje teisėje yra įtvirtinta tariamo atstovavimo doktrina. Analizuojant LR CK tariamą atstovavimą reglamentuojančias teisės normas, matyti, kad jos labai panašios į

⁸⁵ Selelionytė-Drukteinienė, K.; Jurkevičius, V.; Kadner Graziano, T. The Impact of the Comparative Method on Lithuanian Private Law. *European Review of Private Law*. 2013, 21 (4), p. 989.

Nyderlandų civilinio kodekso ir Ženevos konvencijos nuostatas, nors perkeliant atitinkamas nuostatas į nacionalinę teisę nepavyko visiškai išvengti netikslumų. Kiti su neįgaliotu atstovavimu susiję klausimai (neįgalio atstovu veiksmų aptvirtinimas ir *falsus procurator* civilinė atsakomybė) LR CK yra reglamentuojami gana pranašiai kaip ir kituose šaltiniuose, todėl sunku identifikuoti konkrečias teisines sistemas, kurios inspiravo LR CK atstovavimo instituto rengėjus.

1.2. Neįgalio atstovo veikimo samprata ir taikymo atvejai

1.2.1. Bendrieji atstovavimo santykių kvalifikavimo požymiai, reikšmingi taikant neįgalio atstovavimo taisykles

1.2.1.1. Teisinę reikšmę turinčių veiksmų atlikimas

Kaip minėta, LR CK 2.133 straipsnio 1 dalis atstovavimu pripažįsta tik teisinius veiksmus. Tačiau atstovavimą sieti išimtinai tik su teisiniais veiksmais neleidžia komercinį atstovavimą reglamentuojančios normos. Štai LR CK 2.152 straipsnis, apibrėžiantis prekybos agento sampratą, sako, kad prekybos agentu laikomas nepriklausomas asmuo, kurio pagrindinė ūkinė veikla – nuolat už atlyginimą *tarpininkauti atstovaujajam sudarant sutartis* arba sudaryti sutartis atstovaujamojo vardu ir atstovaujamojo sąskaita. Pagal šią normą prekybos agentu laikomas ne tik sandorius atstovaujamojo vardu sudarinėjantis atstovas, bet ir tiesiog tarpininkaujantis sudarant sandorius, tačiau jų faktiškai nesudarantis asmuo.

Tradicija atstovavimo teisinius santykius sieti tik su teisiųjų veiksmų atlikimu turi gilią šaknis. Jau 1964 m. LR CK 63 straipsnis irgi nustatė, kad fiziniai ir juridiniai asmenys turi teisę sudarinėti per atstovus tik sandorius⁸⁶. PECL, kaip ir LR CK, atstovo veiklai priskiria tik sutarčių sudarymą, tačiau šio rekomendacinio pobūdžio akto specifika išimtinai susijusi su sutartiniais santykiais, todėl tokia nuostata atrodo visiškai pagrįsta. Tie atvejai, kai asmuo turi teisę derėtis dėl sutarties sąlygų, tačiau negali jos sudaryti ir taip saistyti atstovaujimą, PECL nėra priskiriami tiesioginiam atstovavimui⁸⁷. Civilinės teisės tradicijoje dažniausiai atstovais nėra laikomi asmenys, kurie atlieka faktinio pobūdžio veiksmus. Ne veltui DCFR atstovui apibūdinti vietoj įprastinio angliško termino *agent* vartoja *representative* sąvoką. Taip siekiama pabrėžti, kad atstovas sudaro sandorius ar atlieka kitus teisinę reikšmę turinčius veiksmus⁸⁸.

Pažymėtina, kad neįgalio atstovavimo nuostatos daugiausia taikomos, kai yra sudaromi sandoriai, tačiau ja gali būti remiamasi ir atstovui atliekant kitokius teisinę reikšmę turinčius veiksmus (pavyzdžiui, atstovaujamojo vardu padaromi tam tikri pareiškimai, atliekamos juridinių faktų registracijos ir pan.). Tariamasis atstovavimas, kaip atstovaujamojo

⁸⁶ Tiesa, teismų praktikoje ši nuostata buvo aiškinama plačiau, suteikiant asmenims teisę sudaryti ir kitus teisinius veiksmus atlikti per atstovą. Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. v. P. B., G. B.* (bylos Nr. 3K-3-425/2004).

⁸⁷ *Principles of European Contract Law. Parts I and II (combined and revised)*, supra note 49, p. 197.

⁸⁸ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, supra note 50, p. 414–415.

atsakomybės pagrindas, kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Belgijoje) yra pasitelkiamas, net kai atstovas padaro deliktą ar nusikalstamą veiką⁸⁹.

1.2.1.2. Veikimas kito asmens vardu ir interesais

Tam, kad atstovo veiksmai turėtų teisinių pasekmių atstovaujajam ir trečiajam asmeniui, atstovas turi veikti atstovaujamojo vardu. Tai universali taisyklė, būdinga ir civilinės, ir bendrosios teisės kraštams, esanti beveik visose Europos šalių kodifikacijose (pvz., Vokietijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Liuksemburge, Italijoje, Nyderlanduose, Anglijoje, Škotijoje, etc.)⁹⁰.

Tačiau kriterijus „atstovaujamojo vardu“ šiose jurisdikcijose yra suprantamas plačiau prasme, nes atstovas gali veikti tiesiogiai atstovaujamojo vardu arba taip, kad tretysis asmuo akivaizdžiai suprastų, jog atstovas veikia kito asmens interesais⁹¹.

Todėl tam, kad atstovaujajam atsirastų teisės ir pareigos iš atstovo veiksmų, nebūtinai, kad atstovaujamojo tapatybė būtų atskleidžiama sandorį sudarant. Užtenka, kad iš aplinkybių tretysis asmuo suprastų, jog teisės ir pareigos iš sutarties atsiras ne atstovui, o atstovaujajam. Maža to, tam tikrose verslo srityse galioja sandorio sudarymo su atstovu prezumpcija, nes ir nenurodant, kad sandoris sudaromas su atstovu, tai savaime suprantama. Teisės doktrinoje nurodoma, kad, pavyzdžiui, laivų agentai veikia laivo savininko interesais. Ir net jei jie šių aplinkybių išakmiai neatskleidžia, jų atstovavimas yra laikomas atskleistu⁹². Taigi tam, kad atstovas veiktų atstovaujamojo vardu, sandorio sudarymo metu atstovas privalo įvardyti, kad atstovauja tam tikram subjektui, bet jam nekliamas reikalavimas tiksliai nurodyti, ką konkrečiai. PECL taip pat numato tokią galimybę, kad atstovas gali atskleisti atstovaujamojo asmenį vėliau nei sudaromas sandoris⁹³. Jei atstovas neatskleidžia, kad veikia atstovaujamojo interesais (ir konkrečiai įvardydamas atstovaujamą asmenį, ir nurodydamas jo tapatybę vėliau nei sudaromas sandoris), arba atstovavimo faktas trečiajam asmeniui nėra aiškus iš aplinkybių, kuriomis atstovas veikia (taip pat netaikoma sandorio sudarymo su atstovu prezumpcija), civilinės teisės šalyse laikoma, kad sutartis sudaryta tarp atstovo ir trečiojo asmens⁹⁴.

Civilinės teisės valstybės pripažįsta, kad neatskleisto atstovavimo atveju tretysis asmuo turi prisiimti atstovo nemokumo riziką. O bendrosios teisės šalys laikosi kitokios pozicijos: kadangi atstovaujamas padidino trečiosios šalies riziką, vykdydamas savo veiklą per atstovą, jis turi prisiimti ir ieškinio riziką⁹⁵. Pavyzdžiui, atstovaujamas sumokėjo atstovui, o šis

⁸⁹ Samoy, I. Unauthorised Agency in Belgian Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 75.

⁹⁰ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, supra note 50, p. 428.

⁹¹ Kotz, H.; Flessner, A., *European Contract Law. Vol. 1: Formation, Validity, and Content of Contracts; Contract and Third Parties*. Oxford: Clarendon Press, Oxford, 1997, p. 239.

⁹² *Ibid.*

⁹³ 3:203 straipsnis įtvirtina išimtį, kai atstovas sudaro sandorį atstovaujamojo vardu, kurio asmuo bus atskleistas vėliau (angl. *an unnamed principal*), bet to nepadaręs per protingą terminą po trečiojo asmens paklausimo jis pats tampa sandorio šalimi. Žr. *Principles of European Contract Law. Parts I and II (combined and revised)*, supra note 49, p. 199–200.

⁹⁴ Kotz, H.; Flessner, A., supra note 91, p. 241.

⁹⁵ *Ibid.*

neperdavė pinigų trečiajai šaliai, todėl tretysis asmuo gali reikalauti, kad prievolę įvykdytų atstovaujамasis⁹⁶. Ženevos konvencija taip pat įtvirtino anglosaksišką principą, kad jeigu atstovas veikia neatskleisdamas atstovavimo fakto, trečioji šalis gali reikšti visus iš sutarties nevykdymo kylančius reikalavimus atstovaujамajam, bet atstovaujамasis turi teisę panaudoti visus atsikirtimus⁹⁷.

LR CK, sekdamas civilinės teisės valstybės tradicija, pasirinko atstovavimu pripažinti tik atskleisto atstovo veiksmus – sistemiškai nagrinėjant LR CK 2.132–2.152 straipsnių nuostatas matyti, kad jos išimtinai taikomos tik tokiems santykiams, kai atstovas, sudarydamas sandorius, veikia ne savo, o atstovaujamojo vardu ir interesais. O tokie santykiai, kai asmuo veikia nors ir atstovaujamojo interesais, tačiau savo vardu, Lietuvoje nepatenka į atstovavimo sampratą ir jiems bendrosios atstovavimą santykius reglamentuojančios teisės normos netaikomos⁹⁸.

Tiesa, ankstesnėje LR CK redakcijoje buvo normų, kurios neatitiko minėtos nuostatos. Štai iki 2004 m. balandžio 27 d. galiojusi LR CK 2.152 straipsnio 1 dalies redakcija numatė, kad prekybos agentu laikomas ir asmuo, veikiantis savo vardu: prekybos agentu buvo laikomas nepriklausomas asmuo, kurio pagrindinė ūkinė veikla – nuolat už atlyginimą tarpininkauti atstovaujамajam sudarant sutartis ar sudaryti sutartis savo arba atstovaujamojo vardu ir atstovaujamojo sąskaita. Kitaip tariant, šia norma buvo įtvirtintas ir tiesioginis, ir netiesioginis atstovavimas. 2004 m. balandžio 27 d. įgyvendinus Europos Bendrijų Tarybos 1986 m. gruodžio 18 d. direktyvą dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais (86/653/EEB), LR CK 2.152 straipsnio 1 dalis prekybos agentą apibrėžė kaip nepriklausomą asmenį, kurio pagrindinė ūkinė veikla – nuolat už atlyginimą tarpininkauti atstovaujамajam sudarant sutartis ar sudaryti sutartis atstovaujamojo vardu ir atstovaujamojo sąskaita. Taigi pagal dabar galiojančią minėto straipsnio dalį, įstatymų leidėjas atsisakė atstovavimui priskirti santykius, kai agentas veikia savo vardu. Vis dėlto, sistemiškai vertinant šiuo metu galiojančios teisės normos turinį, galima daryti išvadą, kad ir dabar ne visi komercinio atstovavimo santykiai gali būti priskirtini atstovavimui stricto sensu. Kaip minėta, LR CK atstovavimą sieja tik su teisinę reikšmę turinčių veiksmų atlikimu, o prekybos agentas, pagal LR CK 2.152 straipsnio 1 dalį gali ne tik sudaryti sutartis, tačiau ir tarpininkauti atstovaujамajam sudarant sutartis.

Ne mažesnę polemiką kelia ir klausimas, koku terminu apibrėžti atstovavimą, kai asmuo veikia atskleisdamas atstovavimo faktą. Civilinės teisės tradicijos valstybėms būdingi *tiesioginio* ir *netiesioginio* atstovavimo terminai (štai, pavyzdžiui, PECL 3:102 straipsnyje skiria tiesioginį ir netiesioginį atstovavimą (angl. *direct* ir *indirect representation*⁹⁹). Anglosaksai, diferencijuodami veiksmus, kuriuos atlieka atstovas atstovaujamojo ir savo vardu (bet abiem atvejais atstovaujamojo interesais), vartoja terminus *atskleistas* ir *neatskleistas* atstovavimas (angl. *disclosed* ir *undisclosed agency*)¹⁰⁰. LR CK nė vienas iš šių terminų nėra įtvirtintas, tačiau lietuviškoje jurisprudencijoje minėtos sąvokos ne kartą vartotos sinonimiškai¹⁰¹.

⁹⁶ Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 91, p. 244.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ Aviža, S., *et al.*, *supra* note 21, p. 377.

⁹⁹ *Principles of European Contract Law. Parts I and II (combined and revised)*, *supra* note 49, p. 199–200.

¹⁰⁰ Macgregor, L. J. Agency. In *European Contract Law: Scots and South African Perspectives*. MacQueen, H. L.; Zimmermann, R. (eds.). Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006, p. 135–139.

¹⁰¹ Baranauskas, E., *et al.*, *supra* note 20, p. 404.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad ir tarptautiniuose rekomendacinio pobūdžio dokumentuose asmuo, veikiantis savo vardu, tačiau kito interesais, įvardijamas nevienodai. Pavyzdžiui, PECL vartojamos dvi sąvokos: „atstovas“ (angl. *agent*) ir „tarpininkas“ (angl. *intermediary*)¹⁰². Jeigu asmuo veikia kito asmens (atstovaujamojo) vardu, jis yra vadinamas atstovu ir šiems santykiams taikomos tiesioginio atstovavimo nuostatos, o jeigu veikiama ne atstovaujamojo vardu, nors ir atsižvelgiant į jo nurodymus ir interesus, toks asmuo laikomas tarpininku ir netiesioginiu atstovu. Pagal PECL 3:102 straipsnį netiesiogiai atstovaujama tuomet, kai tretysis asmuo nežino ar neturi priežasties manyti, kad tarpininkas veikia kaip atstovas. Panašiai kaip ir PECL atstovo sampratą įtvirtina ir DCFR. DCFR apibrėžia atstovą kaip asmenį, turintį įgaliojimus tiesiogiai paveikti kito asmens (atstovaujamojo) teisinę padėtį santykiuose su trečiuoju asmeniu, veikiant atstovaujamojo interesais (6:102 straipsnio (1) dalis)¹⁰³. Kaip matyti, apibrėžime nenurodoma, kad atstovas turi veikti atstovaujamojo vardu, tačiau atsižvelgiant į tai, jog atstovu laikomi tik tie asmenys, kurie tiesiogiai paveikia teisinę atstovaujamojo padėtį, darytina prielaida, kad asmenys, veikiantys pagal netiesioginio atstovavimo pavedimus, nėra priskirtini atstovams. O bendrojoje teisėje suformuota atstovo samprata atspindi UNIDROIT Principuose.

Taigi civilinės teisės valstybėse pripažįstama, kad tiesioginis atstovavimas egzistuoja, kai nustatomos dvi sąlygos. Pirma, atstovas turi turėti įgaliojimus veikti kito asmens vardu (įgaliojimų suteikimo pagrindas gali būti ir vienašalis atstovaujamojo valios aktas, sutartis, administracinis aktas, teismo sprendimas ar net įstatymas). Antra, atstovas sandorio sudarymo metu turi veikti atstovaujamojo vardu: t. y. atstovo elgesys turi būti toks, kad tretysis asmuo suprastų, jog jis nėra tikroji sandorio šalis¹⁰⁴. Kaip jau minėta, atstovaujant tiesiogiai nereikaluojama, kad sudarant sandorį trečiajam asmeniui būtų įvardyta tiksli atstovaujamojo tapatybė – užtenka nurodyti arba iš faktinių aplinkybių leisti suprasti, kad veikiama atstovaujamojo vardu, o konkretus atstovaujamas gali būti įvardytas vėliau. Tokios situacijos doktrinoje dar kartais vadinamos daliniu tiesioginiu atstovavimu¹⁰⁵. Tačiau jeigu asmuo vėlesnėje stadijoje neatskleidžia atstovaujamojo tapatybės, jis nėra laikomas atstovu ir turi tiesiogiai atsakyti pagal neįvardyto atstovaujamojo vardu sudarytą sutartį, t. y. taikomos netiesioginio atstovavimo taisyklės.

Kaip minėta, netiesioginis atstovavimas reiškia, kad asmuo, nors ir veikia kito asmens interesais, sandorio sudaro savo vardu. Asmenų tarpusavio ryšys taip pat gali būti apibūdinamas ir vartojant kitas sąvokas, pavyzdžiui, nurodant, kad yra veikiama kito asmens naudai, jo sąskaita ar rizika¹⁰⁶. PECL 3:102 (2) straipsnyje taip pat įtvirtinta netiesioginio atstovavimo samprata. Ji apima du atvejus: pirma, atvejį, kai asmuo veikia savo vardu, bet kito asmens interesais (trečiasis asmuo gali žinoti arba nežinoti, kad asmuo veikia kito asmens interesais) – tipinis tokio atvejo pavyzdys yra komisionierius. Antrasis atvejis yra tada, kai atstovaujamas suteikia atstovui įgaliojimus sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu, bet atstovas šios aplinkybės neatskleidžia ir veikia savo vardu. Antrasis atvejis analogiškas tam, ką bendroji

¹⁰² *Principles of European Contract Law. Parts I and II (combined and revised)*, supra note 49, p. 200.

¹⁰³ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, supra note 50, p. 414.

¹⁰⁴ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 139.

¹⁰⁵ Smits, J. M., supra note 1, p. 33.

¹⁰⁶ Beale, H., et al. *Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2010, p. 1266.

teisė vadina „neatskleistu“ atstovavimu. Šiuo atveju bendra taisyklė kontinentinės teisės valstybėse yra priešinga tiesioginio atstovavimo taisyklei – teisinis santykius sukuria atstovas ir tretysis asmuo, o ne atstovaujamas ir tretysis asmuo¹⁰⁷.

Kodėl civilinės teisės šalyse neišvengia netiesioginio atstovavimo instituto, nors jų doktrina nelaiko atstovavimu atstovo veiksmų, atliktų savo vardu?

Pirmiausia todėl, kad ekonominiu požiūriu „netiesioginis“ atstovaujamas yra tas, kuris rizikuoja savo turtu atstovui ir trečiajam asmeniui sudarius sandorį, jis taip pat yra ir hipotetinis naudos gavėjas¹⁰⁸. Atstovas (tarpininkas, komisierius) iš sandorio gauna tik sutartą procentą nuo sandorio sumos – komisinius. Todėl PECL 3:302 (b) straipsnis suteikia teisę atstovaujamajam įgyvendinti savo teises trečiojo asmens atžvilgiu (vadinamas *actio directa*)¹⁰⁹. Toks ieškinytis galimas, kai atstovas tampa nemokus arba iš esmės pažeidžia atstovo ir atstovaujamojo sutartį, arba prieš terminą aišku, kad jis tą sutartį pažeis. Taip pat ir tretysis asmuo gali tiesiogiai kreiptis į atstovaujimąjį su vadinamuoju *actio contraria* ieškiniu¹¹⁰, jei atstovas tampa nemokus arba iš esmės pažeidžia atstovo ir atstovaujamojo sutartį, arba prieš terminą aišku, kad jis tą sutartį iš esmės pažeis (PECL 3:303 (b) straipsnis)¹¹¹.

Kaip atstovaujamojo ir trečiojo asmens teisių apsaugos problemas netiesioginio atstovavimo atveju sprendžia LR CK? Ar abiem šiais atvejais asmuo, veikiantis savo vardu ir atstovaujamojo interesais, nebus pripažįstamas atstovu ir netiesioginio atstovaujamojo interesai nebus saugomi?

Pagal bendrą taisyklę Lietuvoje netiesioginis atstovas bus laikomas sandorio, sudaryto su trečiuoju asmeniu, šalimi, nors netiesioginis naudos gavėjas bus visai kitas asmuo. Vis dėlto LR CK numato tam tikras galimybes saugoti atstovaujamojo interesus. Konkrečiai teisinis reguliavimas siekia spręsti netiesioginio atstovaujamojo – komitento – teisių apsaugos problemą. Štai LR CK 6.783 straipsnio 2 ir 3 dalys, reglamentuojančios komisieriaus atsakomybę už trečiojo asmens sandorio neįvykdymą, numato, kad „jeigu trečiasis asmuo neįvykdo sandorio, sudaryto su komisieriumi, komisierius privalo nedelsdamas apie tai pranešti komitentui, surinkti būtinus įrodymus ir komitento reikalavimu perleisti jam reikalavimo teisę pagal sandorį (...). Komisierius gali perleisti reikalavimo teisę komitentui, neatsižvelgiant į tai, kad komisieriaus ir trečiojo asmens sandoris draudžia ar riboja tokį perleidimą (...“.

Taigi *actio directa* ieškinytis tampa faktiškai galimas ir be netiesioginio atstovavimo instituto normų įtvirtinimo LR CK, pasinaudojant reikalavimo perleidimo institutu. Be abejonės, čia galėtų būti keliamas klausimas ir apie trečiojo asmens teisių proporcingą apsaugą esant komiso sutarčiai, tačiau kol kas tai – įstatymų leidėjo ateities uždavinys. Šiandien nevienoda netiesioginio atstovaujamojo ir trečiojo asmens teisių apsauga būdinga ir kitiems civilinės teisės kraštams¹¹². Visą taisyklių rinkinį, reglamentuojantį netiesioginio atstovaujamojo ir trečiojo asmens tiesioginius santykius, turi tik Nyderlandai. Pavyzdžiui, jų CK 7:420–421 straipsniai nustato, kad tokia galimybė abiem šalims egzistuoja „atstovo“ bankroto atveju.

¹⁰⁷ *Principles of European Contract Law. Parts I and II (combined and revised)*, supra note 49, p. 220.

¹⁰⁸ Busch, D. Indirect Representation and the Lando Principles. An Analysis of Some Problem Areas from the Perspective of English Law [interaktyvus]. *EJCL*. 1998, 2 [žiūrėta 2013-07-31]. < <http://www.ejcl.org/23/art23-1.html> >, p. 14.

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 16.

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ *Principles of European Contract Law. Parts I and II (Combined and revised)*, supra note 49, p. 223.

¹¹² *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, supra note 50, p. 430.

Kaip jau minėta, tiesioginio ir netiesioginio atstovavimo sąvokos nėra žinomos bendrojoje teisėje. Šioje teisinėje sistemoje atskiriamas atskleistas ir neatskleistas atstovavimas. Atskleistas atstovavimas atsiranda, kai tretysis asmuo, sudarydamas sandorį, žino, kad atstovaujamasis veikia per savo atstovą¹¹³. Trečiojo asmens žinojimas, kad atstovas siekia sukurti teisinės pareigas ne sau, o atstovaujajam, dažniausiai yra nulemtas atstovo veikimo aplinkybių. Neatskleisto atstovavimo santykiai atsiranda tada, kai tretysis asmuo yra įsitikinęs, kad asmuo, su kuriuo jis derasi, ir yra tikroji sandorio šalis¹¹⁴. Tretysis asmuo neturi jokio protingo pagrindo manyti, kad jis galėtų būti kito asmens atstovas.

Priešingai nei kontinentinės teisės valstybėse, bendrojoje teisėje asmuo, veikiantis kito asmens interesais, tačiau sandorio sudarymo metu neatskleidęs atstovavimo fakto, bus laikomas atstovu. Be to, teisinės pasekmės atsiras ne tik tiesioginei sandorio šaliai, t. y. atstovui, bet ir atstovaujajam. Atstovaujamasis gali pareikšti reikalavimus, remiantis atstovo sudaryta sutartimi, trečiajam asmeniui, o pastarasis, sužinojęs apie atstovaujamojo tapatybę, gali savo teises pasirinktinai įgyvendinti ir per atstovą, ir per atstovaujimąjį¹¹⁵.

Taigi galima daryti išvadą, kad veikimas kito asmens vardu, kaip atstovą kvalifikuojantis požymis, yra reikšmingas priklausomai nuo konkrečios teisinės tradicijos. Civilinės teisės sistemoje atstovu pripažįstamas tik asmuo, veikiantis kito asmens vardu, o štai bendrojoje teisėje atstovu laikomas ir asmuo, veikiantis savo vardu, tačiau kito interesais. Civilinės teisės tradicijos valstybėse tokie atvejai priskiriami prie netiesioginio atstovavimo ir dažniausiai nėra reglamentuojami kartu su kitais teisiniais atstovavimo santykiais. Tačiau veikimas kito asmens vardu ir civilinės teisės kraštuose suprantamas plačiau, nei tiesiogiai įvardijant atstovaujamojo asmenį sandorio sudarymo metu – jis apima ir atvejus, kai atstovavimas preziumuojamas, ir kai įvardijamas tik pats atstovavimo faktas, o konkretus atstovaujamasis nustatomas vėliau.

Reikalavimas dėl veikimo kito asmens vardu yra neatsiejamas nuo teisės veikti kito asmens interesais. Kitaip tariant, atstovu gali būti laikomas tik toks asmuo, kuriam yra suteiktos teisės atstovauti kitam asmeniui santykiuose su trečiaisiais asmenimis. Jeigu atstovaujamasis nesuteikė atstovui įgaliojimų arba atstovas juos viršijo, pagal bendrą taisyklę asmuo nelaikytinas atstovu. Tačiau dėl civilinės apyvartos sudėtingumo tretiesiems asmenims sunku visada įsitikinti, ar atstovas veikia turėdamas įgaliojimus, todėl teisinis reguliavimas įgaliojimus traktuoja plečiamai – dažniausiai atmeta būtinybę tikrinti atstovo įgaliojimus, jei iš faktinių aplinkybių akivaizdu, kad jis tuos įgaliojimus turi. Patogumo dėlei prie atstovų dažniausiai priskiriami ir tie asmenys, kurie neturi įgaliojimų ar juos viršija¹¹⁶. Tai aiškinama tuo, kad galimos situacijos, kai sudarant sandorį neturima reikiamų įgaliojimų, tačiau vėliau asmuo, kurio vardu buvo veikiama, tokį sandorį patvirtina, todėl retroaktyviai šie santykiai kvalifikuotini kaip atstovavimo santykiai. Tam tikrais neįgaliojoto atstovo atliktų veiksmų atvejais įstatymas gali numatyti teisinės pasekmės, kurios įprastai kyla, kai atstovas nenukrypsta nuo atstovaujamojo nurodymų, pavyzdžiui, nustačius tariamą atstovavimą.

¹¹³ Turner, Ch. *Unlocking contract law*. London: Hodder Arnold, 2007, p. 280.

¹¹⁴ Macgregor, L. J. *Agency*, *supra* note 94, p. 136–137.

¹¹⁵ Tuley, J. F. *Principles of Commercial Law*. Sydney, London: Cavendish Publishing, 2001, p. 58–60.

¹¹⁶ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 414.

1.2.1.3. Kiti atstovavimo santykių skiriamieji požymiai

Be anksčiau nurodytų esminių atstovavimo požymių, teismų praktikoje yra akcentuojami teismai atstovo fiduciarinė padėtis atstovaujamojo atžvilgiu¹¹⁷. Fiduciarinės pareigos paprastai yra siejamos su lojalumo įsipareigojimu, t. y. atstovas turi veikti išimtinai atstovaujamojo interesais kiekvienoje situacijoje, kylančioje iš atstovavimo santykių¹¹⁸. Tačiau pažymėtina, kad fiduciariniai santykiai gali atsirasti ne tik atstovavimo pagrindu. Pavyzdžiui, kai asmuo veikia savo vardu, tačiau kito asmens interesais (esant komiso sutarčiai), teismai dažnai linkę šalims priskirti fiduciarines pareigas¹¹⁹. Taip pat ir franšizės ar distribucijos sutarčių atvejais galima teigti, kad egzistuoja tam tikras šalių pasitikėjimo lygis, tačiau remiantis šiomis sutartimis atstovavimo santykiai nekils, jeigu viena iš sandorio šalių kitai nesuteiks įgaliojimų veikti jos vardu¹²⁰. Kitaip tariant, fiduciarinis santykių pobūdis negali būti esminis kriterijus, priskiriant sutartinių teisiųjų santykių subjektą teisei atstovo kategorijai. Nesant aiškių ar iš faktinių aplinkybių numanomų asmens įgaliojimų paveikti teisinę kito asmens padėtį, fiduciaras neturėtų būti laikomas atstovu.

Skiriamuoju atstovavimo santykių kriterijumi dažnai nurodoma ir atstovaujamojo veiklos kontrolė atstovo atžvilgiu, o *expressis verbis* šis reikalavimas nustatytas bendrojoje teisėje. Štai Atstovavimo sąvade atstovavimas yra apibrėžiamas kaip veikimas atstovaujamojo interesais ir atstovaujamojo kontroliuojamam. Tačiau pažymima, kad visas kontrolės testas gali būti taikomas tik tam tikroms atstovų rūšims, kaip antai darbuotojams, o atstovais yra laikomos ir savarankiškos sutarties šalys, kurios veikia ne tik pavedimo, bet kartu ir paslaugų ar jungtinės veiklos sutarčių pagrindu ir kurioms kontrolė beveik nėra taikoma¹²¹.

Tačiau bendrąja prasme atstovaujamojo kontrolės atstovui įgyvendinimas akivaizdus iš bendro reikalavimo laikytis atstovaujamojo nurodymų, kuris pripažįstamas ir civilinėje teisėje. Pavyzdžiui, Austrijoje atstovui neleidžiama viršyti įgaliojimų, net jei tai ir nepažeistų atstovaujamojo interesų¹²². Vokietijoje atstovas gali viršyti įgaliojimus, jei tai daroma siekiant apsaugoti atstovaujamojo interesus ir jei atstovas turi pagrindą manyti, kad atstovaujamasis toleruotų tokį nukrypimą atsižvelgdamas į aplinkybes, tačiau turi informuoti atstovaujamąjį apie savo ketinimus nukrypti nuo įgaliojimų¹²³. Prancūzijoje atstovas negali viršyti įgaliojimų jokiomis aplinkybėmis, net ir išimtinėmis¹²⁴.

Tad apibendrinant galima teigti, kad jeigu asmuo neturi jokios galimybės kontroliuoti kito asmens (pvz., atšaukiant jam suteiktas teises), šie santykiai vargu ar gali būti vertinami kaip atstovavimo, o asmuo, kurio nesaisto jokie kito asmens nurodymai, laikomas atstovu¹²⁵.

¹¹⁷ Dal Pont, G. E. *Law of Agency*. 2nd Edition. Chatswood NSW: LexisNexis Butterworths, 2008, p. 10.

¹¹⁸ Watts, P., Reynolds, F. M. B., *supra* note 31, p. 196.

¹¹⁹ Dal Pont, G. E., *supra* note 117, p. 10.

¹²⁰ Watts, P., Reynolds, F. M. B., *supra* note 31, p. 201.

¹²¹ *Ibid*, p. 8.

¹²² *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 2131.

¹²³ *Ibid*, p. 2132.

¹²⁴ *Ibid*.

¹²⁵ Watts, P., Reynolds, F. M. B., *supra* note 31, p. 8.

1.2.2. Atvejai, kurie kvalifikuotini kaip neįgalio to atstovo veikimas

Neįgalio to atstovavimo taisyklės taikomos įvairioms situacijoms, kurios dažniausiai yra skirstomos į tris kategorijas: 1) kai asmuo veikia kaip kito asmens atstovas, nors iš tikro jam jokių įgaliojimų nėra suteikta; 2) kai asmuo yra įgalio toas veikti kito asmens vardu, tačiau tai daro pažeisdamas jam suteiktą teisių ribas; 3) kai asmuo turėjo teisę veikti kito asmens vardu, tačiau ši teisė pasibaigė dėl įvairių aplinkybių. Tiek atstovui viršijus savo įgaliojimus, tiek jų visiškai neturint arba kai jie baigėsi, laikoma, kad atstovas veikė be reikalingų įgaliojimų (angl. *acting without sufficient authority*), o jo atlikti veiksmai bendriausia prasme vadinami neįgalio toais (angl. *unauthorised legal acts*)¹²⁶. Neįgalio to atstovavimo teisinės pasekmės taikomos ir kitoms situacijoms, pavyzdžiui, esant atstovo ir atstovaujamojo interesų konfliktui ar nustačius, kad atstovas piktnaudžiauja jam suteiktomis teisėmis bei kai sandoris, kaip atstovo įgaliojimų pagrindas, pripažįstamas negaliojančiu.

1.2.2.1. Atstovo veikimas neturint jokių įgaliojimų

Kai asmuo veikia neturėdamas įgaliojimų, jokie atstovavimo teisiniai santykiai neatsiranda, todėl atstovo ir atstovaujamojo sąvokos čia gali būti vartojamas tik perkeltine prasme.

Pažymėtina, kad nors situacijos, kai asmuo veikia kito asmens vardu, neturėdamas tam teisės, praktikoje yra gana dažnos, tačiau retai kada joms gali būti taikomos išimties dėl įprastinių neįgalio to atstovavimo teisinių pasekmių taikymo, pavyzdžiui, remiamasi tariamo atstovavimo doktrina. Kaip bus paaiškinta toliau, paprastai yra sudėtinga įrodyti, kaip asmuo, kurio vardu buvo veikiamas, yra susijęs su tuo, kad tretysis asmuo patikėjo, jog šalis neva sieja atstovavimo teisiniai santykiai.

1.2.2.2. Atstovo įgaliojimų viršijimas

Dažniausiai tariamo atstovavimo santykiai susiklosto, kai atstovas viršija turimus įgaliojimus, t. y. kai veikiama daugiau nei suteikti įgaliojimai leidžia arba kai nepaisoma atstovaujamojo nurodytų veiklos ribojimų ar draudimų. Šiuo atveju šalys žino viena apie kitos egzistavimą, tačiau atstovas, veikdamas atstovaujamojo vardu, nukrypsta nuo duotų nurodymų, dėl ko toje dalyje, kuria viršijami atstovui suteikti įgaliojimai, realaus atstovavimo taip pat nėra.

Išskiriama, kad įgaliojimų viršijimas gali būti dvejopas – kai atstovas iš esmės nepaiso ir pažeidžia įgaliojimus arba kai jis veikia sutinkamai su jam suteiktomis teisėmis, tačiau savo nuožiūra papildo atstovaujamojo valią. Manytina, kad pirmas atvejis galėtų būti kvalifikuojamas ir kaip visiškai neįgalio to atstovavimas. Nors asmuo, veikiantis kaip atstovas, yra žinomas atstovaujamojam, kadangi jis pats ir suteikė įgaliojimus, tačiau tokio asmens veiksmai iš esmės skiriasi nuo to, kam jis buvo įgalio toas. Tuo tarpu antruoju atveju atstovas, nors ir viršija jam suteiktas teises, tačiau dalis atliekamų veiksmų atitinka pavidimo turinį. Pavyzdys galėtų būti pateikiama situacija, kai atstovas yra įgalio tojamas parduoti tik dalį turto (pavyzdžiui, 1/10 dalį žemės sklypo), o realiai perleidžia kitam asmeniui nuosavybės teisę į daug didesnę dalį (pavyzdžiui, 1/2). Toje apimtyje, kur yra viršijami įgaliojimai, sandoris pagal bendrą taisyklę atstovaujamojo nesaistys. Tuo tarpu, kai atstovas iš esmės pažeidžia jam suteiktas teises, turėtų būti laikomas negaliojančiu visas sandoris.

¹²⁶ Munday, R., *supra* note 32, p. 62-63.

1.2.2.3. Atstovo įgaliojimų pabaiga

Atstovavimo teisiniai santykiai gali baigtis dėl įvairių aplinkybių (pavyzdžiui, atstovaujamojo mirtis, neveiksnumas, bankrotas, atstovaujamas atšaukė įgaliojimus arba atstovas jų atsisakė, suėjo jų terminas ir pan.). Pagal bendrą taisyklę tol, kol šios aplinkybės nėra žinomos ar turėjo būti žinomos trečiajam asmeniui, laikoma, kad įgaliojimai nėra pasibaigę ir atstovaujamas yra saistomas atstovo atliktų teisinę reikšmę turinčių veikslių.

Pažymėtina, kad daugelio valstybių įstatymuose ar *soft law* instrumentuose yra specialios nuostatos, skirtos užtikrinti trečiųjų asmenų interesų apsaugą atskirais įgaliojimų pasibaigimo atvejais¹²⁷. Pažymėtina, kad teisinių pasekmių prasme šios taisyklės yra identiškos tariamo atstovavimo nuostatoms, dėl to šie atvejai yra įvardijami ir kaip įstatyminiai tariamo atstovavimo pavyzdžiai. Svarbu atkreipti dėmesį, kad netgi tose jurisdikcijose, kuriose tariamas atstovavimas nėra atskirai reglamentuojamas (pavyzdžiui, Prancūzijoje, Belgijoje, Vokietijoje), identifikuoamos teisės normos, nurodančios, kad prieš sąžiningą tretįjį asmenį negali būti panaudotas atstovavimo pasibaigimas¹²⁸.

1.2.2.4. Atstovo ir atstovaujamojo interesų konfliktas bei atstovo piktnaudžiavimas suteiktomis teisėmis

Atvejai, kai atstovas piktnaudžiauja suteiktomis teisėmis ar kai kyla interesų konfliktas tarp atstovo ir atstovaujamojo, taip pat gali būti kvalifikuojamas kaip neįgaliotas atstovavimas¹²⁹. Pažymėtina, kad tarp šių neįgalio atstovavimo situacijų yra subordinacijos ryšys: paprastai visada kilus atstovo ir atstovaujamojo interesų konfliktui, tai gali būti vertinama kaip piktnaudžiavimas suteiktomis teisėmis. Daugelio valstybių įstatymuose šie atvejai yra atskirai reglamentuojami ir nustatomos iš esmės tokios pačios teisinės pasekmės kaip ir kitais neįgalio atstovavimo atvejais. Jeigu atstovas sudaro sandorius atstovaujamojo suteiktų formalių įgaliojimų ribose, tačiau jo veikimas neatitinka atstovaujamojo interesų, toks sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu. Vis dėlto jeigu tretysis asmuo sandorio sudarymo metu buvo sąžiningas, t. y. nežinojo ir objektyviai negalėjo žinoti, kad atstovas neišreiškia atstovaujamojo valios, toks sandoris paliekamas galioti.

Interesų konflikto situacijos kvalifikavimas kaip neįgalio atstovavimo yra reikšmingas ir juridinio asmens valdymo organų sudarytų sandorių atvejais. Jeigu sandoris, kurį juridinio asmens valdymo organas sudarė, neišvengdamas interesų konflikto, bus vertinamas kaip prieštaraujantis juridinio asmens teismumui, toks sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu remiantis LR CK 1.82 straipsniu. Jeigu ne, tuomet juridinis asmuo savo pažeistas teises galės ginti tik pareikšdamas reikalavimą atitinkamam savo valdymo organui pagal LR CK 2.87 straipsnio 7 dalį: juridinio asmens valdymo organo narys, nevykdantis arba netinkamai vykdamas pareigas, nurodytas šiame straipsnyje ar steigimo dokumentuose, privalo padarytą žalą atlyginti juridiniam asmeniui visiškai, jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip. Manytina, kad tokie sandoriai, kuriuos sudarant kyla interesų konfliktas

¹²⁷ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 446.

¹²⁸ Busch, D.; Macgregor, L. J. *Comparative Law Evaluation*, *supra* note 10, p. 390-391.

¹²⁹ Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. *Unauthorised Agency in German Law*. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 109, 133.

tarp juridinio asmens ir atitinkamo jo valdymo organo, gali būti vertinami kaip prieštaraujantys juridinio asmens teismumui, kadangi LR CK 2.87 straipsnio 3 dalyje yra nustatyta, kad juridinio asmens valdymo organo narys privalo vengti situacijos, kai jo asmeniniai interesai prieštarauja ar gali prieštarauti juridinio asmens interesams. Taigi tais atvejais, kai interesų konfliktas tarp juridinio asmens ir jo valdymo organų reikalauja juridinio asmens tikslų pažeidimą, kyla iš esmės tokios pačios teisinės pasekmės, kokios yra numatytos ir LR CK 2.135 straipsnyje, t. y. jeigu tretysis asmuo apie interesų konfliktą žinojo ar turėjo žinoti, toks sandoris atstovaujamojo reikalavimu gali būti pripažintas negaliojančiu.

Dar atkreiptinas dėmesys į santykį tarp LR CK 1.82 straipsnio 1 dalies ir 2.83 straipsnio. Pažymėtina, kad 1.82 straipsnio 1 dalies taikymo sritis yra platesnė nei kad LR CK 2.83 straipsnio: 2.83 straipsnis įtvirtina tik tų sandorių, kurių buvo sudaryti pažeidžiant privataus juridinio asmens valdymo organų kompetenciją, negaliojimą, kai 1.82 straipsnio 1 dalis be šio pagrindo, dar reglamentuoja ir juridinio asmens tikslams prieštaraujančių sudaromo sandorių galiojimą. Nors LR CK 1.82 straipsnio 1 dalyje ir yra nurodomas LR CK 2.83 straipsnis, tačiau tai nesudaro prielaidos teigti, kad tarp šių teisės normų yra konkurencija: 2.83 straipsnis tik detalizuoja 1.82 straipsnio 1 dalyje nustatytą vieną iš įtvirtintų sandorių negaliojimo pagrindų, būtent, kai privataus juridinio asmens valdymo organai sudaro sandorius, pažeisdami steigimo dokumentuose nustatytą jų kompetenciją. Kitaip tariant, ir tie sandoriai, kurie yra sudaryti pažeidžiant juridinio asmens tikslus, gali būti pripažinti negaliojančiais, tačiau tokias atvejis reiktų remtis ne LR CK 2.83 straipsniu, o išimtinai LR CK 1.82 straipsnio 1 dalimi.

1.2.2.5. Sandorio, kaip atstovo įgaliojimų pagrindo, pripažinimas negaliojančiu

Taip pat yra laikoma, kad atstovas neturi įgaliojimų, jei sandoris, kuriuo atstovaujamasis suteikė atstovui įgaliojimus, pripažįstamas negaliojančiu *ab initio* (nuo sudarymo momento), pavyzdžiui, dėl valios trūkumų¹³⁰. Atsižvelgiant į tai, visos pasekmės, kurias toks sandoris sukėlė, taigi ir atstovaujamojo vardu sudarytos sutartys, turėtų išnykti. Vis dėlto tokiais atvejais tam, kad būtų išvengiama retroaktyvumo prieš sąžiningus trečiuosius asmenis, galima remtis tariamo atstovavimo doktrina.

Daugelyje teisinių sistemų yra nustatyti formos reikalavimai dėl atstovaujamojo valios išraiškos. Dažniausiai yra taikoma taisyklė, kad teisių suteikimas atstovui turi būti tokios formos, kokį sandorį ar sandorius atstovas turės sudaryti. Tad jei vienašalis sandoris ar sutartis (tose teisinėse sistemose, kuriose atstovavimas yra grindžiamas tarp šalių sudaryta pavedimo ar kita sutartimi) turi būti išreikšti tam tikra forma ir šio reikalavimo nepaisoma, atitinkamas atstovo sudarytas sandoris taip pat gali būti laikomas negaliojančiu. Tačiau tokiomis atvejais tretysis asmuo, o kai kada ir atstovaujamasis savo pažeistas teises gali ginti irgi pasitelkę tariamo atstovavo taisykles.

¹³⁰ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 141.

1.3. Atstovo teisinio statuso ypatumai

1.3.1. Bendrieji atstovo sampratos klausimai

Teisinėje literatūroje, skirtoje atstovavimo institutui, dažnai pažymima, kad joks kitas žodis nėra toks daugiaprasmis ir taip klaidingai vartojamas kaip atstovo terminas¹³¹. Bet kuris tarpininkas kasdieninėje kalboje gali būti vadinamas atstovu, tačiau teisiškai sąvoka „atstovas“ paprastai yra korektiškai vartojama tik tada, jei atitinka tam tikrus kriterijus¹³².

Tad ne visais atvejais asmuo, iš pažiūros ir veikiantis kaip kito asmens atstovas, yra laikomas atstovu teisine prasme. O nuo to, ar konkretus subjektas bus priskirtas teisinei atstovo kategorijai, iš esmės priklauso šalių teisių ir pareigų turinys. Nustačius atstovavimo faktą, asmens atlikti veiksmai saistys ne jį patį, o atstovaujimąjį, t. y. iš teisiųjų trečiojo asmens ir atstovaujamojo santykių atstovas tiesiog „išskris“ ir jam paprastai negalės būti pareikšti jokie reikalavimai.

Nors LR CK *expressis verbis* nėra pateikiama atstovo samprata, tačiau ją galima apibrėžti remiantis bendrosiomis atstovavimą reglamentuojančiomis teisės normomis. LR CK 2.133 straipsnio 1 dalis, apibūdinanti per atstovą sudaryto sandorio teisinės pasekmės, nustato, kad vieno asmens (atstovo) sudarytas sandoris kito asmens (atstovaujamojo) vardu, atskleidžiant atstovavimo faktą ir neviršijant suteiktų teisių, tiesiogiai sukuria, pakeičia ir panaikina atstovaujamojo civilines teises ir pareigas¹³³. Remiantis šiomis nuostatomis, galima daryti išvadą, kad tik toks asmuo, kuris sudaro sandorius kito asmens vardu, yra laikomas atstovu. Be veikimo atstovaujamojo vardu, LR CK išskiria kitus du atstovo požymius: veikimą atstovaujamojo interesais ir teisiųjų veiksmų atstovaujamojo labui atlikimą, iš kurių kiekvienas yra būtina sąlyga pripažinti asmenį atstovu.

1.3.2. Asmenys, kurie visiškai ar iš dalies gali būti laikomi atstovais

1.3.2.1. Darbuotojo pripažinimo atstovu sąlygos

Nors kasdieninėje kalboje iš esmės kiekvienas darbuotojas gali būti vadinamas savo darbavio atstovu, tačiau sutartinio atstovavimo prasme tokios prezumpcijos nėra – darbuotojas pripažįstamas atstovu, tik jei turi teisę atlikti teisinę reikšmę turinčius veiksmus¹³⁴. Teisės aktai nenustato jokių specialių darbuotojų buvimo atstovais sąlygų, tačiau galioja bendrieji reikalavimai, tarp jų ir LR CK 2.133 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad atstovais gali

¹³¹ Munday R., *supra* note 33, p. 2.

¹³² Dal Pont, G. E., *supra* note 117, p. 4.

¹³³ Taip pat LR CK 2.132 straipsnio 4 dalyje imperatyviai įtvirtinta, kad atstovais nelaikomi asmenys, kurie veikia savo vardu, nors ir dėl kito asmens interesų (prekybos tarpininkai ir kt.).

¹³⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad teisės aktuose tiesiogiai neįvardijama, jog darbuotojai gali būti laikomi savo darbavio atstovais, tačiau tokią išvadą galima daryti nagrinėjant atskiras CK nuostatas. LR CK 2.176 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prokūra yra įgaliojimas, kuriuo juridinis asmuo (verslininkas) suteikia teisę *savo darbuotojui* ar kitam asmeniui atstovaujamojo vardu ir dėl jo interesų atlikti visus teisinius veiksmus, susijusius su juridinio asmens (verslininko) verslu (išskirta aut.). Taip pat LR CK 2.185 straipsnio 1 dalis numato, kad atstovaujamas gali pavesti *savo darbuotojams* atlikti veiksmus, kurie tam tikroje verslo srityje yra kasdieniai ir įprastiniai, neišduodamas prokūros (išskirta aut.).

būti tik veiksnūs fiziniai asmenys. Svarbu pažymėti, kad veiksnumo atsiradimo momentas darbo ir civilinės teisėje nesutampa. LR darbo kodekso (toliau – LR DK)¹³⁵ 13 straipsnio 2 dalis nustato, kad visiškas galėjimas savo veiksmais įgyti darbo teises ir sukurti darbo pareigas (darbinis veiksnumas) atsiranda asmeniui, sukakusiam šešiolika metų, o pagal LR CK 2.5 straipsnio 1 dalį fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas (civilinis veiksnumas) atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y., kai jam sueina aštuoniolika metų. Tai suponuoja, kad nepilnametis nuo šešiolikos iki aštuoniolikos metų, nors yra darbo teisinių santykių subjektas, neturėtų būti pripažįstamas atstovu civilinės teisės prasme. Vis dėlto manytina, kad atsižvelgiant į šalių interesus LR DK 13 straipsnio 2 dalis yra *lex specialis* LR CK 2.133 straipsnio 3 dalies ir 2.5 straipsnio 1 dalies atžvilgiu. Pažymėtina, kad veiksnumas, kaip asmens buvimas atstovu palaikant išorinius santykius, sąlyga, yra nurodomas ne visose jurisdikcijose. Pavyzdžiui, Vokietijos civiliniame kodekse įtvirtinta, kad atstovo išreiškiamos valios veikimui neturi reikšmės tai, jog atstovo veiksnumas turi trūkumą.

Darbuotojo įgaliojimai veikti darbdavio vardu gali atsirasti skirtingais pagrindais. Visų pirma darbuotojo teisės gali būti apibrėžtos rašytiniame įgaliojime, kurio išdavimo ypatumus, atsižvelgiant į darbdavio teisinį statusą¹³⁶, nustato LR CK. Teisės sudaryti sandorius ir atlikti kitus teisinius veiksmus taip pat gali būti nustatytos darbuotojo pareigybinėje instrukcijoje ar kituose vidiniuose, darbą reglamentuojančiuose dokumentuose. Dažnai darbuotojo teisės atstovauti darbdaviui santykiuose su trečiaisiais asmenimis konkrečiai neįvardijamos, tačiau jos gali būti numanomos iš darbuotojo pareigų ar kitų faktinių aplinkybių, kuriomis darbuotojas veikia. Darbdavys bus saistomas šių darbuotojo atliktų, nors ir tiesiogiai nepaminėtų veiksmų, t. y. iš esmės kyla tokios pačios teisinės pasekmės, kaip ir esant aiškiai išreikštiems įgaliojimams. Darbuotojo įgaliojimų veikti darbdavio vardu apimtis įpareigoti priklauso nuo einamų pareigų: vienais atvejais jie gali būti labai platūs (kaip antai, padalinio vadovo), kitais – riboto pobūdžio (pvz., viešbučio administratoriaus) arba apskritai nepreziumuojami (staliaus, mechaniko ir kitų asmenų, atliekančių gamybinės funkcijas)¹³⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad darbuotojo pareigų pobūdis ne visada turi reikšmės tam, ar jis bus laikomas atstovu¹³⁸. Net ir tuomet, kai darbuotojo pareigos nėra fiduciarinio pobūdžio arba jis neturi išstatymo kylančių numanomų įgaliojimų (pvz., jeigu jo pozicija organizacinėje struktūroje yra žemesnė), jis vis tiek gali būti savo darbdavio atstovu, jeigu tik turi įgaliojimus darbdavio vardu atlikti teisinius veiksmus. Galimos ir priešingos situacijos, kai asmuo, nors ir turintis fiduciarines pareigas, tačiau neturintis atitinkamų teisių, atstovau nepripažįstamas (pvz., darbuotojui patikima saugoti juvelyrinius dirbinius, nesuteikiant teisių atlikti teisinio pobūdžio veiksmų, susijusių su šiuo turtu).

¹³⁵ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2569.

¹³⁶ Remiantis LR DK 16 straipsniu, darbdaviu gali būti įmonė, įstaiga, organizacija ar kita organizacinė struktūra, nesvarbu, kokia nuosavybės forma, teisinė forma, rūšis bei veiklos pobūdis, taip pat kiekvienas fizinis asmuo.

¹³⁷ Pačiame LR CK taip pat yra įvardyti atskiri atvejai, kai preziumuojami darbuotojų įgaliojimai. LR CK 2.185 straipsnio 2 dalis nurodo, kad parduotuvėje ar sandėlyje dirbantys darbuotojai be specialaus įgaliojimo turi teisę parduoti, išduoti ar priimti prekes, taip pat priimti pretenzijas dėl prekių kiekio ir kokybės. Darbuotojo įgaliojimams apibrėžti taikytina ir LR CK 2.133 straipsnio 2 dalis, numatanti, kad atstovo teisės taip pat gali būti suprantamos iš aplinkybių, kuriomis atstovas veikia (pardavėjas mažmeninėje prekyboje, kasininkas ir pan.).

¹³⁸ Dal Pont, G. E., *supra* note 117, p. 58.

1.3.2.2. Savarankiškos sutarties šalies priskyrimas atstovui

Dažniausiai savarankiška sutarties šalis (angl. *independent contractor*) nėra laikoma asmens, kuris iš jo užsako atitinkamus darbus ar paslaugas, atstovu. Tačiau galimi atvejai, kai savarankiška sutarties šalis kartu atstovauja kitai šaliai, kitaip tariant, be specialioms sutarčių rūšims taikomų teisės normų, jų santykiams *mutatis mutandis* bus taikomos ir išorinius atstovavimo santykius reglamentuojančios normos. Tad jeigu savarankiška sutarties šalis turės įgaliojimus veikti to asmens vardu, jis taip pat bus laikomas ir atstovu¹³⁹. Tipiškiausias savarankiškos sutarties šalies, kuri kartu veikia kaip atstovas, pavyzdys yra prekybos agentas. Ir savarankiškos sutarties šalies, ir atstovo požymius atitinka advokatai, draudimo brokeriai ir kiti nepriklausomai veikiantys asmenys. Pagrindinis darbuotojo ir savarankiškos sutarties šalies, kaip atstovų, atribojimo kriterijus yra kontrolės laipsnis vykdant pavedimą. Jau pats savarankiškos sutarties šalies terminas nusako, kad jis veikia nepriklausomai nuo asmens, kuris jį įgalioja atlikti tam tikrus teisinius veiksmus. Savarankiška sutarties šalis, atlikdama sandorius ar kitus teisinę reikšmę turinčius veiksmus savo kontrahento naudai, yra saistoma tik nurodyto tikslo, tačiau turi diskrecijos teisę, kaip jį pasiekti¹⁴⁰. O štai darbuotojo ir darbdavio santykiams yra būdingas pavaldumas. Dėl to darbuotojas, vykdydamas pavedimą, privalo paklusti nustatytai darbo tvarkai. Doktrinoje atkreipiamas dėmesys, kad iš esmės didžioji dalis atstovų gali būti priskirti arba darbuotojams, arba savarankiškos sutarties šalims, tačiau gali būti ir taip, kad atstovo sąvoka nebus priskiriama nė vienai iš šių kategorijų, pavyzdžiui, neatlygintinai veikiančio atstovo atveju¹⁴¹. Be to, savarankiškos sutarties šalies, kaip ir darbuotojo, sąvokos gali būti netinkamos siekiant atskleisti tarp šalių susiklostančių teisinių santykių prigimtį. Visais atvejais būtina patikslinti, ar asmuo veikia kaip tikras atstovas, t. y. dėl jo veiksmų atsiranda tiesioginiai teisiniai santykiai su trečiuoju asmeniu, ar jis dalyvauja civilinėje apyvartoje kaip sutarties su trečiuoju asmeniu tiesioginė šalis¹⁴².

1.3.2.3. Juridinio asmens organų, kaip atstovų, problema

Daugelyje jurisdikcijų pripažįstama, kad atvejai, kai juridinio asmens vardu sudaro sandorius jo organai, nelaikytini atstovavimu¹⁴³. Ši nuomonė grindžiama tuo, jog juridinio asmens organai yra neatskiriama juridinio asmens dalis, be kurių juridinis asmuo apskritai negali funkcionuoti. Juridinio asmens organo veikla – tai paties juridinio asmens valios raiška, be papildomo savo funkcijų delegavimo įgaliotiniui¹⁴⁴. Tai patvirtina ir konkrečios LR CK normos. LR CK 2.152 straipsnio 1 dalyje apibrėžiant prekybos agento, kaip specialaus atstovo, sampratą, nurodoma, kad prekybos agentais nelaikomi juridinio asmens organai ir asmenys, turintys juridinio asmens organo teises ir pareigas. Reglamentuojant juridinio asmens sudarytų sandorių negaliojimą, vartojamos dvi sąvokos – atstovo įgalinimų viršijimas (LR CK 1.92 str.) ir juridinio asmens organo kompetencijos viršijimas (LR CK 1.82 str.). Visa

¹³⁹ Tuley, J. F., *supra* note 115, p. 6.

¹⁴⁰ Dal Pont, G. E., *supra* note 117, p. 58–61.

¹⁴¹ Watts, P., Reynolds, F. M. B., *supra* note 31, p. 28.

¹⁴² Munday, R., *supra* note 32, p. 3.

¹⁴³ Greičius, R. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 126.

¹⁴⁴ Kiršienė J., Tiknūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas: kam priklauso valdymo funkcija? *Jurisprudencija*. 2004, 55 (47), p. 33.

tai leidžia daryti išvadą, kad kai juridinis asmuo įgyvendina savo teises ir vykdo pareigas per savo organus, įprastinio atstovavimo nebūna¹⁴⁵. Tikrąja atstovavimo instituto prasme juridinis asmuo bus atstovaujamas tik tada, kai atitinkamas jo organas suteiks įgaliojimus kitam asmeniui (įskaitant darbuotoją) atlikti jo kompetencijai priskirtas funkcijas. Tokiais atvejais atstovavimo santykius reguliuojančios teisės normos bus taikomos tiesiogiai¹⁴⁶.

Pažymėtina, kad naujausioje Lietuvos teismų praktikoje, kurioje analizuojami su neįgaliotu atstovavimu susiję klausimai, nubrėžiama aiški takoskyra tarp to, kokios teisės normos turi būti taikomos, kai įgaliojimus viršija juridinio asmens organas ir kai tai padaro juridinio asmens atstovas. 2011 m. balandžio 12 d. nutartyje¹⁴⁷ LAT nurodė, kad juridinio asmens organo teisinis statusas nėra identiškas jo atstovui. Kadangi šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas ne dėl juridinio asmens valdymo organo, bet dėl jo atstovo sudaryto sandorio galiojimo, todėl teismas pasisakė, kad LR CK 2.83 straipsnyje įtvirtintas reguliavimas tiesiogiai nėra taikytinas. Kartu pažymėta, kad jame įtvirtintos principinės nuostatos dėl privataus juridinio asmens sandorių, turinčių valios trūkumą, galiojimo sąžiningiems tretiesiems asmenims, iš esmės yra analogiškos LR CK 2.133 straipsnio 9 dalies taisyklėmis. Remiantis šioje nutartyje pateiktu išaiškinimu, galima daryti išvadą, kad LAT pripažįsta, jog juridinio asmens organas nėra jo atstovas.

Iš esmės nors ir pripažįstama, kad tais atvejais, kai juridinis asmuo veikia per savo organus, šie santykiai neatitinka įprastinių atstovavimo požymių, tačiau išoriniuose santykiuose atstovavimo instituto teisės normos jiems gali būti taikomos subsidiariai, t. y. tiek, kiek jos neprieštarauja specialioms taisyklėms. Airijos įstatymuose netgi konkrečiai numatyta, kad įmonės vadovo atsakomybės tretiesiems asmenims sprendžiami remiantis atstovavimo pagrindais¹⁴⁸. Ši nuostata atsispindi ir DCFR, kuriame teigiama, kad atsižvelgiant į tai, jog bendrovių teisė daugiau reguliuoja įgaliojimų suteikimą juridinio asmens atstovams nei jų įgyvendinimą santykiuose su trečiaisiais asmenimis, ši spraga gali būti užpildyta remiantis atstovavimo normomis¹⁴⁹. Vis tik Lietuvos civilinėje teisėje įsigaliojus specialiam reguliavimui (LR CK 2.83 straipsnis), įtvirtinusiame privataus juridinio asmens valdymo organo sudaryto sandorio galiojimo prezumpciją, atstovavimo normų taikymas tapo perteklinis. Todėl šiandien Lietuvoje spręsti valdymo organų kompetencijos ir jų sudarytų sandorių galiojimo klausimus pasitelkus atstovavimo taisykles nebėra aktualu, nes specialiosios normos įtvirtina tretiesiems asmenims palankesnes nuostatas.

Kalbant apie vidinius direktoriaus ir bendrovės santykius, Lietuvos teismų praktika jau gerą dešimtmetį bando atsakyti į klausimą, kokia sutartis sieja direktorių ir bendrovę. Panašu, kad iki šiol problema neišspręsta, ir to priežastis, manytina, nepakankamas šio santykio reguliavimas bendrovių teisės normomis. Dar galiojant 1964 m. LR CK, ir teismų praktikoje, ir doktrinoje buvo ne kartą nagrinėta, ar juridinio asmens valdymo organas, veikiantis juridinio asmens vardu, laikytinas atstovu. 2001 m. priimtoje ir vėliau dažnai cituotoje

¹⁴⁵ Ispanijoje, pavyzdžiui, tokie santykiai vadinami organiniu atstovavimu. Žr. Rodriguez, T. *Introduction to the Spanish Private Law. Facing the Social and Economic Challenges*. Routledge Publications, 2010, p. 250.

¹⁴⁶ Bonell, M. J. Agency, *supra* note 43, p. 520.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kreivė“ v. UAB „Orgreitos transportas“ (bylos Nr. 3K-3-173/2011).

¹⁴⁸ *The European Private Equity and Venture Capital Association (EVCA). Director's Responsibilities*. 2004, 57 (2): 403.

¹⁴⁹ Bonell, M. J. Agency, *supra* note 43, p. 519.

nutartyje¹⁵⁰ LAT išaiškino, kad administracijos vadovo ir bendrovės santykiai savo esme yra teisiniai pavedimo santykiai. LAT teigė, kad administracijos vadovo buvimas bendrovės organu lemia tai, jog daugelis administracijos vadovo teisių ir pareigų atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu, taigi administracijos vadovo ir bendrovės santykiams būdingesni įstatyminio atstovavimo bruožai¹⁵¹. Šios nuostatos LAT laikosi ir dabartinėje savo praktikoje – štai nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K- civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009¹⁵², išplėstinė teisėjų kolegija iš esmės pakartojo ankstesnius argumentus, kad administracijos vadovo buvimas bendrovės organu lemia tai, jog daugelis administracijos vadovo teisių ir pareigų atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu, taigi administracijos vadovo ir bendrovės santykiams būdingesni įstatyminio atstovavimo bruožai.

Siekiant įvertinti teisinę direktoriaus padėtį, turėtų būti atsakytas doktrininis klausimas, kokios teisės šakos normos turėtų reguliuoti direktoriaus santykius su juridiniu asmeniu – civilinės, įmonių ar darbo teisės? Remiantis Vakarų Europos valstybių patirtimi ir tarptautiniais dokumentais, reiktų pasakyti, kad daugiau argumentų yra už specifinį, tik bendrovių teisei būdingą reguliavimą.

Vertinant vidinius direktoriaus ir bendrovės santykius kaip pavedimo santykius, lieka neatsakytas klausimas, kieno interesams atstovauja bendrovė. Bendrovių teisėje visuotinai pripažįstama, kad juridinis asmuo neturi jokių savarankiškų interesų ir neatlieka veiksmų, atskirų nuo juridiniame asmenyje dalyvaujančių asmenų grupių interesų ir veiksmų¹⁵³. Tad jei direktorius yra juridinio asmens atstovas, jis kartu turi būti konkrečios interesų grupės atstovas. Be abejonės, labiausiai privilegijuota grupė bendrovėje yra akcininkai, bet ar pagrįsta būtų teigti, kad direktorius yra akcininkų atstovas?

LR akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 5 dalis numato, kad visuotinio akcinkų susirinkimo pritarimas nepanaikina valdybos atsakomybės už priimtus sprendimus, taip implicitiškai pripažindamas, kad direktoriai turi pareigų ne tik akcininkams¹⁵⁴. Taigi pagrindinis argumentas, neleidžiantis juridinio asmens vienasmenį valdymo organą kvalifikuoti kaip juridinio asmens atstovą, yra tas, kad šiuolaikinė įmonių teisė nebelaiko direktoriaus akcinkų valios reiškėju. Juridinio asmens valdymo organas turi veikti visų juridinio asmens interesų grupių labui – akcinkų, darbuotojų ir netgi kreditorių. Jei pripažįstame, kad direktorius yra bendrovės atstovas, jis turi atstovauti iš esmės konfliktuojantiems interesams – juk akcinkų siekis gauti pelną ir eksternalizuoti riziką paprastai kirsis su kreditorių interesu patenkinti savo reikalavimus dar įmonei esant mokiai ir t. t. Tad pripažinti, kad direktorius yra bendrovės atstovas remiantis pavedimo sutartimi, reikštų ignoruoti bendras

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. v. UAB „Radviliškio autobusų parkas“* (bylos Nr. 3K-7-760/2001).

¹⁵¹ Pagrįstai galėtų būti keliamas klausimas, kokias praktines pasekmes kelia atstovavimo priskyrimas sutartiniam ar įstatyminiam. Lietuvoje nėra teisės doktrinos ar teismų praktikos šiuo klausimu, taigi preziumuotina, kad skirtumas tik tas, jog kai kurios direktoriaus pareigos kyla ne iš sutarties, o iš įstatymo.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio mėn. 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009).

¹⁵³ Tikniūtė, A. *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 68.

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1914.

įmonių teisės reguliavimo tendencijas ir sukurti fiktyvaus atstovaujamojo koncepciją, neturėsiančią tikrų apibrėžtų interesų, kurių labai ir turėtų veikti direktorius¹⁵⁵.

Manytina, kad vidiniai direktoriaus ir bendrovės santykiai yra pernelyg kompleksiški, kad būtų reguliuojami bendrosiomis pavedimo sutarties nuostatomis ir turėtų būti sureguliuoti LR akcinių bendrovių įstatyme. Galimi variantai iš esmės buvo du – darbo ir civilinė (pavedimo) sutartis.

1.4. Teisinės pasekmės, kylančios nustačius atstovavimą be įgaliojimų

Iš esmės visose teisinėse sistemose yra nustatyta, kad jeigu atstovas sudaro sandorį ar atlieka kitus teisinio pobūdžio veiksmus, viršydamas jam suteiktas teises ar veikdamas be jų, tokie veiksmai atstovaujamojo nesaisto.

Atsižvelgiant į tai, kad privatinėje teisėje preziumuojama, jog sandoriai galioja tol, kol neįrodoma priešingai, atstovaujajam tenka pareiga įrodyti, kad atstovas, veikdamas jo vardu, sudarė sandorį neturėdamas reikiamų įgaliojimų. Atstovaujajam paneigus sandorio galiojimo prezumpciją, tretysis asmuo gali ginti savo pažeistas teises įstatymuose nustatytais būdais (pavyzdžiui, tariamo atstovavimo doktrina), tačiau būtent jis privalo įrodyti konkrečias aplinkybes, sudarančias prielaidas taikyti atitinkamą institutą.

Pagal LR CK 1.92 straipsnį jeigu asmens atstovo įgaliojimus apribojo įstatymai ar sutartis ir atstovas šiuos apribojimus viršija, toks sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu tik pagal atstovaujamojo ieškinį. Vadinasi, neįgalio to atstovavimo atveju tretysis asmuo negali kreiptis dėl atitinkamo sandorio pripažinimo negaliojančiu, nebent būtų nustatyti kiti sandorio negaliojimo pagrindai. Tiesa, svarstyтина, ar šiuo atveju nebūtų galima remtis LR CK Šeštojoje knygoje įtvirtintomis sutarties negaliojimą reglamentuojančiomis teisės normomis. LR CK 6.227 straipsnio 3 dalis numato, kad teisę pareikšti ieškinį dėl santykinio sutarties negaliojimo turi sąžininga sutarties šalis, kuri nukentėjo dėl sutarties sudarymo, arba tretysis asmuo, kurio naudai sutartis buvo sudaryta, ar asmuo, kurio teises arba teisėtus interesus ta sutartis pažeidė. O LR CK 6.225 straipsnio 3 dalis atskleidžia, kad sutartis yra laikoma santykinai negaliojančia (nuginčijama sutartimi), jeigu ją sudarant viena šalis veikė sąžiningai ir pripažinti sutartį negaliojančia būtina tik dėl to, kad būtų apginti sąžiningos šalies privatūs interesai. Atsižvelgiant į tai, kad LR CK 1.92 straipsnyje įvardintas sandoris yra laikomas ne niekiniu, o nuginčijamu, tais atvejais, kai siekiama pripažinti negaliojančiu ne vienašalį sandorį, o sutartį, būtų galima remtis LR CK Šeštosios knygos nuostatomis dėl sutarčių negaliojimo. Apskritai manytina, kad atsižvelgiant į daugelio užsienio valstybių patirtį, sąžiningas tretysis asmuo visais atvejais turi teisę tiek pats inicijuoti ginčą dėl neįgalio to sandorio pripažinimo negaliojančiu, tiek remtis bendrosiomis neįgalio to atstovavimo pasekmėmis, kaip savo atsikrimitų pagrindu, kuomet atstovaujajam pareiškia reikalavimą, susijusį su sandorio vykdymu.

Be to, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip teisiškai turi būti vertinamas sandoris, kurį atstovas sudarė neturėdamas ar viršydamas įgaliojimus. Vokietijoje toks sandoris vadinamas „plaukiojančiu“ (angl. „floating“), t. y. jis laikomas nei galiojančiu, nei vykdytinu¹⁵⁶. Tretysis asmuo turi teisę atsikvilti šio sandorio arba gali kreiptis į atstovaujajį, prašydamas, kad pastarasis sandorį patvirtintų. Ispanijoje sandoris, sudarytas kito asmens vardu neturint

¹⁵⁵ Glynn, T. P. Beyond 'Unlimiting' Shareholder Liability: Vicarious Tort Liability for Corporate Officers. *Vanderbilt Law Review*. 2004, p. 43.

¹⁵⁶ Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. *supra* note 129, p. 120-121.

teisės arba viršijant suteiktas teises, laikytinas niekiniu ir negaliojančiu, tačiau doktrinoje pažymima, kad tokia griežta Ispanijos civilinio kodekso nuostata neatitinka tikrovės: atstovaujamas gali atitinkamą sandorį patvirtinti, todėl *de facto* toks sandoris vertinamas ne kaip niekinis, bet nuginčijamas¹⁵⁷. Iš tiesų manytina, kad sandoris, kurį sudarė neįgaliosios asmuo, turėtų būti laikomas galiojančiu, tačiau nesukeliantis teisinių pasekmių tol, kol atstovaujamas tokio sandorio nepatvirtina ar nėra sėkmingai pritaikoma tariamo atstovavimo doktrina.

Nustačius veikimą kito asmens vardu neturint tam teisės arba viršijant suteiktas teises, sąžiningas tretysis asmuo gali savo pažeistas teises ginti įvairiais būdais: kreiptis į asmenį, kurio vardu buvo veikama, prašant patvirtinti atitinkamam neįgaliosios atstovo atliktus veiksmus, reikalauti nuostolių atlyginimo iš *falsus procurator* arba remtis tariamu atstovavimu. Kreipimasis dėl sandorio ar kito teisinę reikšmę turinčio veiksmo, ko gero, yra operatyviausias gynybos būdas, tačiau jis išimtinai priklauso nuo atstovaujamojo valios. Pastarajam atsisakius tai padaryti, o trečiajam asmeniui esant suinteresuotam teisių ir pareigų pagal atstovaujamojo vardu sudarytą sandorį sukūrimu, pakeitimu ar panaikinimu, vienintelė galimybė šioms teisinėms pasekmėms atsirasti – tariamo atstovavimo taikymas.

Atkreiptinas dėmesys į ankstesnę Lietuvos teismų praktiką, pagal kurią, sprendžiant, ar taikyti neįgaliosios atstovavimo teisinės pasekmės, buvo atsižvelgiama į trečiojo asmens sąžiningumą, t. y. žinojimą arba turėjimą žinoti, kad atstovas viršija turimus įgaliojimus arba veikia be jų. LAT, nagrinėdamas civilinę bylą Nr. 3K-3-417/2004 nustatė, kad duomenų, kad ieškovei buvo žinoma, jog pasirašęs sutartį direktoriaus pavaduotojas viršijo savo įgaliojimus, byloje nėra, todėl apeliacinio teismo išvada, kad ieškovė turėjo žinoti apie tai neparemta jokiais įrodymais¹⁵⁸. Teismas taip pat pažymėjo, kad tinkamai nenustatyta, kokių būdu ieškovė galėjo ir turėjo sužinoti, kad sutartį sudarantis (pasirašantis) atstovas viršija savo įgaliojimus. Negalima sutikti su tokiu teismo išaiškinimu, kad tai, jog atstovė nežinojo ir negalėjo sužinoti apie atstovo įgaliojimų viršijimą, automatiškai reiškia, kad atstovaujamojo vardu sudarytas sandoris jo nesaisto. Priešingą nei teismo išvadą leidžia daryti galiojantis teisinis reguliavimas ir užsienio valstybių praktika. Tiek iš LR CK 1.92 straipsnio, tiek ir iš 2.133 straipsnio 1 dalies nuostatų vienareikšmiškai išplaukia išvada, kad trečiojo asmens sąžiningumas neturi reikšmės nustatant neįgaliosios atstovavimą. Kitaip tariant, negalima sutikti, kad neįgaliosios atstovavimas gali būti konstatuojamas tik tuomet, kai nustatomas trečiojo asmens nesąžiningumas. Tačiau tai nereiškia, kad sprendžiant tokio pobūdžio ginčus, trečiojo asmens sąžiningumas neturi jokios įtakos. Tai, kad tretysis asmuo, sudarydamas sandorį su atstovu, nežinojo, kad jis nėra tinkamai įgaliosios, yra pagrindas spręsti dėl tokio asmens pažeistų teisių gynybos būdų. Vienas iš jų – tariamas atstovavimas, kurį taikant nekiltų įprastinės neįgaliosios atstovavimo teisinės pasekmės. Tad dar kartą pabrėžtina, kad trečiojo asmens sąžiningumas yra svarbus susiklosčius neįgaliosios atstovavimo santykiams, tačiau jis *per se* nėra neįgaliosios atstovavimo sąlyga. Jeigu objektyviai atstovas atliko teisinio pobūdžio veiksmus neturėdamas tam įgaliojimų, neįgaliosios atstovavimas turi būti konstatuotas, o tai pagal bendrą taisyklę reikš įprastinių neįgaliosios atstovavimo teisių pasekmių atsiradimą, t. y. atitinkamo sandorio negaliojimą. Tačiau tuomet gali būti sprendžiama, ar konkrečios faktinės aplinkybės (tarp kurių ir trečiojo asmens sąžiningumas) leidžia nukrypti nuo paminėtų bendrųjų neįgaliosios atstovavimo teisių pasekmių.

¹⁵⁷ Rodriguez, T., *supra* note 145, p. 250.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje I. T. (G.) v. ŽŪB „Pavasaris“ (bylos Nr. 3K-3-417/2004).

Sprendžiant dėl atstovo atsakomybės atstovaujajamam vidiniuose atstovavimo santykiuose svarbu išsiaiškinti, kokios rūšies civilinė atsakomybė – sutartinė ar deliktinė – turėtų jam būti taikoma. Lietuvos teisės doktrinoje nurodoma, kad nuostolių patyręs atstovaujamas turi teisę į jų atlyginimą pagal bendrąsias deliktines atsakomybes taisykles¹⁵⁹. Tokios pozicijos yra laikomasi ir kai kuriuose lyginamosiose atstovavimo teisės studijose, pažymint, kad atstovo atžvilgiu turi būti taikoma deliktinė atsakomybė, jeigu dėl jo neįgalio to veikimo atstovaujamas patiria žalos¹⁶⁰. Vis tik manytina, kad konkrečios atsakomybės rūšies taikymą lemia santykių tarp atstovo ir atstovaujamojo pobūdis. Tais atvejais, kai atstovas viršija turimus įgaliojimus, jis pažeidžia pavedimo ar kitoje šalių santykius reglamentuojančioje sutartyje nustatytas pareigas, todėl jo atžvilgiu turėtų būti taikoma sutartinė atsakomybė. Hagos konvencijos komentaras taip pat yra akcentuojama, kad kai atstovaujamas yra saistomas neįgalio atstovo veiksmų, jis savo pažeistas teises galėtų gintis remdamasis sutartimi su atstovu¹⁶¹. Tokią nuomonę patvirtinta ir Lietuvos teismų praktika. LAT buvo nagrinėjama civilinė byla Nr. 3K-3-1175/2002¹⁶², kurioje buvo sprendžiamas klausimas, ar atsakovas turi atlyginti žalą ieškovams dėl netinkamai įvykdyto pavedimo. Teismas nurodė, kad atsižvelgiant į tai, kad atsakovas galimai padarė žalą netinkamai įvykdęs pavedimą, ieškovai savo ieškinio pagrindu nurodė sutartinės atsakomybės atsiradimo sąlygas. Bylos duomenys pagrindžia, kad ieškovus ir atsakovą siejo atstovavimo sutartiniai santykiai, įforminti įgaliojimais. Teismas pažymėjo, kad atstovavimo institutas ypatingas tuo, kad atstovas veikia ne savo, o atstovaujamojo vardu ir dėl atstovo veiklos atsirandančios teisės ir pareigos priklauso ne atstovui, o atstovaujajamam. Laikoma, kad įgaliotinis veikė tinkamai, jei jis neperžengė įgalinimų ribų ir laikėsi nurodytų pavedimo vykdymo sąlygų. Kadangi bylą nagrinėję teismai, sprenddami šį ginčą, nenustatė, kuo pasireiškė įgalinimų ribų viršijimas, vykdant minėtus pavedimus, byla buvo perduota iš naujo nagrinėti žemesnės instancijos teismui.

Manytina, kad jeigu atstovavimo teisiniai santykiai kyla iš atstovaujamojo valios, netgi tuomet, kai atstovas viršija įstatymu apibrėžtas jo teisių ribas (pavyzdžiui, nesilaiko įstatyminių prokūros apribojimų), jis turėtų atsakyti pagal sutartinės atsakomybės taisykles. Įstatymas šiuo atveju tik apibrėžia atstovo teisių turinį, tačiau nėra savarankiškas šių santykių atsiradimo pagrindas. Taip pat kyla klausimas, kaip reiktų vertinti situacijas, kai atstovaujamas vienašaliu aktu suteikia teises atstovui veikti jo vardu, tačiau atskiros sutarties tarp atstovaujamojo ir atstovo prieš tai nėra sudaroma. Teoriniame lygmenyje problema pasireiškia tuo, kad vienašaliu sandoriu negalima sukurti kitam asmeniui pareigų, todėl kvestionuojama, ar atstovo veiksmai, pasireiškiantys kaip netinkamas įgaliojimo vykdymas, gali būti vertinami kaip neteisėti¹⁶³ ir, jei taip, kokia atsakomybė jo atžvilgiu turėtų būti taikoma – sutartinė ar deliktinė. Manytina, kad jeigu atstovas pradeda vykdyti jam išduotą įgaliojimą, tai jis atitinkamai yra saistomas jo turinio, t. y. veiksmų, kuriuos jis turi teisę atlikti atstovaujamojo vardu. Faktinis įgaliojimo vykdymas, kaip minėta, suponuoja kad tarp

¹⁵⁹ Aviža, S., *et al.*, *supra* note 21, p. 395.

¹⁶⁰ Tiesa, tame pačiame šaltinyje pažymima, kad kai atstovas viršija turimus įgaliojimus, laikoma, kad jis pažeidžia sutartį, kurią yra sudaręs su atstovaujamoju. Žr. Verhagen, H. L. E. *Agency in Private International Law: the Hague Convention on the Law Applicable to Agency*, *supra* note 44, p. 29-30.

¹⁶¹ *Convention on the Law Applicable to Agency. Draft Convention adopted by the Thirteenth Session and Explanatory Report by I. G. F. Karsten*, *supra* note 180, p. 382.

¹⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje T. A., K. B., V. B. ir kt. v. S. D. (bylos Nr. 3K-3-1175/2002).

¹⁶³ Verhagen, H. L. E. *Agency in Private International Law: the Hague Convention on the Law Applicable to Agency*, *supra* note 44, p. 24.

atstovaujamojo ir atstovo atsiranda vidiniai santykiai, kurie pagal savo pobūdį dažniausiai turėtų būti kvalifikuojami kaip pavedimo sutartiniai santykiai. Atsižvelgiant į tai, siūlytina, kad ir atstovas, veikiantis jam išduoto įgaliojimo pagrindu ir pažeidžiantis jo sąlygas, atsakytų pagal sutartinės atsakomybės taisyklės.

Tuo tarpu kai atstovą ir atstovaujimąjį nesieja jokie sutartiniai santykiai, *falsus procurator* greičiausiai turėtų atsakyti pagal deliktinės atsakomybės taisyklės. Manytina, kad jomis turėtų būti remiamasi ir tais atvejais, kad tariamas atstovavimas kyla ne iš sutarties, bet iš įstatymo, administracinio akto ar teismo sprendimo.

Pažymėtina, kad kai kuriose teisinėse sistemose yra numatytos konkrečios situacijos, kurios šalina atstovo atsakomybę atstovaujamaam neįgalio atstovavimo atvejais. Paprastai yra įtvirtinama nuostata, kad atstovas gali nukrypti nuo atstovaujamojo nurodymų, kai tai yra būtina, atsižvelgiant į atstovaujamojo interesus.

Kadangi atstovo teisė nukrypti nuo duotų nurodymų yra daugiau aktuali vidiniuose atstovavimo santykiuose, *soft law* instrumentuose, kurių taisyklės yra skirtos išoriniams atstovavimo santykiams reglamentuoti, paprastai šie klausimai nėra aptariami. Išimtis yra DCFR, kuriame įtvirtintos nuostatos ir dėl kai kurių atskirų sutarčių rūšių, tarp jų ir pavedimo. Jo IV. D.–3:201 straipsnyje yra nustatytas trys sąlygos, kada atstovas gali veikti ne taip, kaip tai yra numatyta pavedimo sutartyje: a) kai atstovas turi protingą pagrindą taip elgtis, atsižvelgiant į atstovaujamojo interesus, b) atstovas esant konkrečioms aplinkybėms neturi protingos galimybės sužinoti atstovaujamojo valios; c) atstovas nežino ir negali būti protingai tikimasi, kad žino, jog jo konkrečiomis aplinkybėmis atliekamas veiksmas neatitinka atstovaujamojo valios. Tik nustačius visas tris šias sąlygas, bus laikoma, kad atliktas teisinis veiksmas sukelia tokias pačias pasekmes santykiams tarp atstovo ir atstovaujamojo kaip kad veiksmas, kuris yra atliktas pagal pavedimo sutartį.

Tokią galimybę numato ir LR CK. Jo 6.759 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad įgaliotinis turi teisę nukrypti nuo įgaliotojo nurodymų, jeigu, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, tai yra būtina įgaliotojo interesais, o įgaliotinis negalėjo iš anksto atsiklausti įgaliotojo arba per protingą terminą negavo atsakymo į savo paklausimą. Šiuo atveju įgaliotinis privalo pranešti įgaliotojui apie nukrypimus, kai tik įmanoma apie tai pranešti. Šiek tiek kitokios taisyklės yra suformuotos, jeigu įgaliotinis veikia kaip komercinis atstovas. Tokiais atvejais įgaliotojas savo interesais gali suteikti jam teisę nukrypti nuo pavedimo ir be išankstinio paklausimo. Tokiu atveju komercinis atstovas privalo per protingą terminą pranešti įgaliotojui apie pavedimo nesilaikymą, jeigu ko kita nenustato sutartis (LR CK 6.759 straipsnio 3 dalis). Kitaip tariant, esant komercinio atstovavimo teisiniams santykiams, nėra reikalaujama, kad prekybos agentas kreiptųsi į atstovaujimąjį tam, kad galėtų atlikti veiksmus, kurių nenumato suteikti įgaliojimai. Vis tik įstatymo formuluotė leidžia daryti prielaidą, kad ši atstovo teisė nėra numanoma – ją galima įgyvendinti tik tada, kai atstovaujamas dėl to yra aiškiai išreiškęs išankstinę valią. Taigi šiais teisės aktų nustatytais atvejais, kai atstovas gali nukrypti nuo įgaliojimų, atstovo atsakomybė atstovaujamaam neįkyla, o trečiųjų asmenų interesai, įrodžius atitinkamas sąlygas, galės būti apsaugoti remiantis tariamo atstovavimo taisyklėmis¹⁶⁴.

¹⁶⁴ Antonioli, L.; Fiorentini F. *A Factual Assessment of the Draft Common Frame of Reference*. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2010, p. 172-173.

2. TARIAMAS ATSTOVAVIMAS KAIP NEĮGALIOTO ATSTOVO VEIKSMUS LEGITIMUOJANTIS GYNYBOS BŪDAS

2.1. Tariamo atstovavimo samprata ir formavimosi raida

Tai, ką dabar lyginamosios teisės ekspertai vadina tariamu atstovavimu¹⁶⁵, daugelyje nacionalinių teisinių sistemų susiformavo *extra legem* būdu, t. y. per teismų praktiką ir teisės doktriną. Atskirų valstybių teismai dar XVIII amžiuje, sprenddami dėl sandorių, sudarytų neįgaliotų asmenų, galiojimo, pradėjo aiškintis, ar aplinkybių visuma nesukėlė trečiajam asmeniui pagrįsto įsitikinimo, kad jis derasi su reikiama teises turinčiu atstovu. Suvokta, kad jeigu tokiais atvejais atstovaujamas nebus saistomas jo vardu atliktų teisinių veiksmų, atstovavimas, kaip ekonominės apyvartos teisinis instrumentas, gali prarasti savo praktinę reikšmę: nesant tikrumo dėl per atstovą atliktų veiksmų sukeltų teisinių pasekmių, tretieji asmenys vengs sudarinėti sutartis su atstovais¹⁶⁶. Šia linkme besiformuojanti teismų praktika paskatino ir teisės doktriną kurti teorinį pamatą, kuris leistų paaiškinti, kodėl tam tikrais atvejais būtina ginti sąžiningo trečiojo asmens interesus nepriklausomai nuo atstovaujamojo valios. Atsižvelgiant į jurisprudencijoje suformuotus išaiškinamus, kai kuriose teisinėse sistemose tariamo atstovavimo samprata yra perkelta ir į pozityviąją teisę.

2.1.1. Skiriamieji tariamo atstovavimo požymiai

Nors atskirose teisinėse sistemose vyrauja skirtingos tariamo atstovavimo sampratos, jos turi ir daug bendrų bruožų. Visose jurisdikcijose, pripažįstančiose tariamą atstovavimą, jis yra laikomas išimtimi iš bendrosios neįgalio atstovavimo taisyklės, kad vieno asmens veiksmai, atlikti be įgaliojimų ar juos viršijant, nesukuria teisių ir pareigų kitam asmeniui. Kitaip tariant, tariamas atstovavimas – tai neįgaliotus atstovo veiksmus legitimuojantis būdas, kurį taikant visų pirma siekiama apsaugoti trečiųjų asmenų, sąžiningai ir pagrįstai manančių, kad asmuo yra tinkamai įgaliotas, interesus. Atsižvelgiant į tai, teismai, teisės doktrina, o kai kur ir pozityvioji teisė pripažįsta, kad atstovavimo santykiai gali atsirasti ne tik tada, kai atstovui suteikiami aiškiai išreikšti ar numanomi įgaliojimai, tačiau ir kai atstovas veikia tariamo atstovavimo sąlygomis.

Tariamo atstovavimo taikymas reiškia valios autonomijos principo nepaisymą, kadangi asmuo, nors ir nesuteikęs įgaliojimų, yra saistomas jo vardu sudarytų sandorių ar atliktų kitų teisinę reikšmę turinčių veiksmų. Ši išimtis yra siejama su trečiųjų asmenų interesų apsaugos poreikiais ir yra pateisinama atstovaujamojo elgesio aplinkybėmis. Jeigu jis savo pareiškimais ar konkrečiais veiksmais įtikina kontrahentą, kad įgaliojo kitą asmenį veikti jo vardu, arba toks trečiojo asmens įsitikinimas yra nulemtas kitų su atstovaujamoju susijusių aplinkybių, vėliau neleidžiama remtis tuo faktu, kad atstovas veikė, neturėdamas įgaliojimų (plačiau ši tariamo atstovavimo sąlyga yra atskleidžiama 2.4.2.1. skyrelyje).

¹⁶⁵ Kaip minėta, užsienio teisės šaltiniuose paprastai yra vartojamas ne tariamo atstovavimo, o tariamų teisių arba tariamų įgaliojimų terminai.

¹⁶⁶ Sainter, S. Unauthorised Agency in French Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 11.

Atsižvelgiant į tai, kad tariamo atstovavimo atveju tikroji atstovaujamojo valia nėra išreikšta arba ji būna iškreipta, ši atstovavimo rūšis dažnai yra apibūdinama ir kaip tam tikra atsakomybės forma. Nors bendriausia prasme atsakomybės terminas susiklosčius šiems teisiniams santykiams gali būti vartojamas, turint omeny, kad atstovaujamas yra laikomas atsakingu trečiajam asmeniui už neįgalioto atstovo atliktus veiksmus, tačiau ne visais atvejais tariamas atstovavimas reiškia civilinės atsakomybės taikymą *stricto sensu*. Tai, ar tariamas atstovavimas gali būti tiesiogiai siejamas su civilinės atsakomybės institutu, priklauso nuo konkrečioje teisinėje sistemoje vyraujančios jo sampratos. Ten, kur neįgalioto atstovo sudaryta sutartis yra laikoma galiojanti ir tretysis asmuo gali pareikšti atstovaujajam bet kokius iš jos kylančius reikalavimus, tariamas atstovavimas netapatintinas su civiline atsakomybe. Šiose teisinėse sistemose tariamo atstovavimo konstatavimas visų pirma lemia atstovaujamojo pareigos įvykdyti prievolę natūra atsiradimą ir tik tada, kai tai nepadaroma, tretysis asmuo turi teisę reikalauti taikyti civilinę atsakomybę. Tuo tarpu tose jurisdikcijose, kuriose nėra pripažįstama, kad atitinkama sutartis yra sudaryta ir tretysis asmuo savo pažeistas teises gali ginti tik per nuostolių atlyginimo institutą, tariamas atstovavimas kylančių teisiųjų pasekmių prasme gali būti suprantamas kaip civilinės atsakomybės taikymas. Įdomu pažymėti, kad nors šiose teisinėse sistemose nėra laikoma, kad tarp trečiojo asmens ir atstovaujamojo sudaryta sutartis yra galiojanti, atstovaujamojo atsakomybė yra grindžiama būtent pagal sutartinės atsakomybės taisykles ir trečiajam asmeniui paprastai yra atlyginami pozityvieji nuostoliai (teisinės pasekmės, kurios kyla nustačius tariamą atstovavimą, detalizuojamos 2.5. poskyryje).

Iš esmės visur tariamo atstovavimo doktrinos aiškinimo pagrindas – atstovavimo santykių regimybė (vaizdas). Tretysis asmuo įsivaizduoja, kad sudaro sandorį su tinkamai įgaliotu atstovu, nors iš tikrųjų yra visiškai priešingai: atstovas, veikdamas atstovaujamojo vardu, neturi tam reikiamų įgaliojimų. Todėl tariamas atstovavimas vaizdžiai apibūdinimas, kaip situacija, besiskirianti nuo realybės, tačiau trečiojo asmens suvokiama kaip realybė¹⁶⁷. Per tariamą atstovavimą tokiam klaidingam įsivaizdavimui suteikiama galiojimo sąlyga ir teisinė apsauga tiems, kas, veikdami sąžiningai, patikėjo tuo, ko nėra¹⁶⁸.

Doktrinoje teigiama, kad tariamo atstovavimo terminas nėra tikslus, kadangi žodis „tariamas“ leidžia daryti prielaidą, kad jokie atstovavimo teisiniai santykiai tarp šalių nesusiklosto. Tai nėra tiesa, kadangi tariamo atstovavimo atveju dažniausiai kyla tokios pačios teisinės pasekmės, kaip kad atstovui veikiant turint realius įgaliojimus. Dėl to siūlytina šios atstovavimo rūšies atveju kalbėti ne apie tariamus įgaliojimus, o apie tariamą įgaliojimų suteikimą (angl. *apparent authorisation*)¹⁶⁹, turint omenyje, kad nors teisių suteikimas ir yra įsivaizduojamas, tačiau iš to kylantis padarinys – teisinis santykis tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens – realus. Prancūzijoje ir Anglijoje tariamo atstovavimo sąvoka taip pat kritikuojama, teigiant, kad šiame kontekste terminų „įgaliojimai“ ir „pavedimas“ vartojimas galimas tik perkeltine prasme, nes realiai atstovui jokie įgaliojimai nebuvo suteikti, taip pat tarp šalių nebuvo sudaryta ir pavedimo sutartis¹⁷⁰. Dėl to tariamas atstovavimas dar yra vadinamas kvazi-atstovavimu¹⁷¹. Be to, kadangi tariamo atstovavimo pagrindas yra ne atstovaujamojį

¹⁶⁷ Samoy, I, *supra* note 89, p. 73.

¹⁶⁸ Busch, D.; Macgregor, L. J. Comparative Law Evaluation, *supra* note 10, p. 388.

¹⁶⁹ Zimmermann, R., *supra* note 3, p. 964. Pažymėtina, kad DCFR tariamas atstovavimas yra suprantamas būtent kaip vienas iš įgaliojimų suteikimo atstovui būdų.

¹⁷⁰ Sainter, S., *supra* note 166, p. 20.

¹⁷¹ Verhagen, H. L. E. *Agency in Private International Law: the Hague Convention on the Law Applicable to Agency*, *supra* note 44, p. 24.

ir atstovą siejantis susitarimas ar vienašalis atstovaujamojo valios išraiškos aktas, o atitinkamos teisės normos, su kuriomis siejamas šalių teisių ir pareigų atsiradimas, jis dar yra suprantamas ir kaip viena iš įstatyminio atstovavimo rūšių¹⁷². Iš tiesų tik teisės dėka tariamas atstovavimas, kaip atstovavimo iliuzija, tampa realybe¹⁷³.

2.1.2. Tariamo atstovavimo koncepcija Vakarų valstybių teisinėse sistemose¹⁷⁴

Pačių pirmųjų tariamo atstovavimo užuomazgų galima rasti bendrosios teisės tradicijos valstybių jurisprudencijoje. Čia tariamo atstovavimo koncepcija pradėta plėtoti dar XVIII amžiuje¹⁷⁵, o šiuolaikinė jos samprata, kaip ir visa moderni atstovavimo instituto koncepcija, susiformavo maždaug XIX amžiuje¹⁷⁶. Būtent bendroji teisinė sistema yra laikoma tariamo atstovavimo doktrinos pradininke ir turėjo didelės įtakos formuojantis jos sampratai tiek atskirose kontinentinės teisės valstybėse¹⁷⁷, tiek rengiant *soft law* instrumentus¹⁷⁸.

Anglijoje, kaip ir daugelyje kitų bendrosios teisės tradicijos valstybių, siekiant pagrįsti iš tariamo atstovavimo kylančių teisinių pasekmių taikymą, buvo pasitelkta *estoppel* taisyklė. Jos esmė ta, kad jeigu viena šalis padaro pareiškimą dėl fakto, o kita šalis imasi veiksmų, vadovaudamasi šio pareiškimo nuostatomis, pirmajai šaliai neleidžiama paneigti savo pareiškimo teisingumo, jei kita šalis patirtų tam tikrą žalą tuo atveju, jeigu pareiškimas pasirodytų esąs klaidingas¹⁷⁹. Atstovavimo teisės kontekste *estoppel* principas reiškia, kad jeigu atstovaujamojo elgesys lėmė tai, kad tretysis asmuo patikėjo, jog atstovas yra įgaliotas veikti kito asmens vardu, vėliau atstovaujамasis netenka galimybės (angl. *stopped*) teigti, kad atstovas veikė neturėdamas reikiamų įgaliojimų¹⁸⁰. Remiantis šia taisykle, tariamo atstovavimo samprata Anglijoje galutinai susiformavo 1964 metais, kai Aukštasis teisingumo teismas (angl. *High Court of Justice*) priėmė sprendimą byloje *Freeman and Lockyer v. Buckhurst Properties (Mangal) Ltd*¹⁸¹. Šioje byloje ginčas kilo dėl to, jog *Buckhurst Properties (Mangal) Ltd* atsisakė

¹⁷² *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 417.

¹⁷³ Munday, R., *supra* note 32, p. 60.

¹⁷⁴ Šioje darbo dalyje yra analizuojama tik Vakarų valstybėse susiformavusi tariamo atstovavimo doktrina, kadangi Rusijos ir Latvijos teisinių sistemų, kurios remiantis šio darbo metodologija irgi patenka į tyrimo objektą, šaltiniuose šis institutas nėra aptariamas. Tiesa, Rusijos teisės doktrinoje yra atskleidžiama, kaip tariamas atstovavimas yra suprantamas užsienio valstybėse, tačiau išsami šio instituto analizė Rusijos civilinės teisės kontekste nėra pateikiama.

¹⁷⁵ Tiesa, pažymėtina, kad šiuo laikotarpiu teismai tariamo atstovavimo nuostatas daugiausia taikė sprenddami ginčus, kylančius iš šeimos teisinių santykių. Dėl šios priežasties svarstyti, ar to meto teismų praktika gali būti laikoma tariamo atstovavimo komerciniuose santykiuose analogais. Žr. Busch, D.; Macgregor, L. *Apparent Authority in Scots Law: Some International Aspects*, *supra* note 7, p. 359.

¹⁷⁶ Atiyah, P. S. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1979, 496.

¹⁷⁷ Pavyzdžiui, anglosaksiška tariamo atstovavimo samprata remtasi Nyderlanduose. Žr. Busch, D. *Unauthorised Agency in Dutch Law*, *supra* note 104, p. 150.

¹⁷⁸ Anglijos atstovavimo teisės bruožai ypač atsispindi Europos sutarčių teisės principuose. Žr. Macgregor, L. J. *Agency*, *supra* note 94, p. 124-125. Taip pat jais remiamasi ir UNIDROIT Principuose. Žr. Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 375.

¹⁷⁹ Hogg, M. *Promises and Contract Law: Comparative Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 180-181.

¹⁸⁰ Reynolds, F., *supra* note 26, p. 981-982.

¹⁸¹ Watts, P., Reynolds, F. M. B., *supra* note 31, p. 113, 364.

sumokėti *Freeman and Lockyer* už suteiktas paslaugas, motyvuojant tuo, kad asmuo, sudaręs bendrovės vardu paslaugų teikimo sutartį, nebuvo oficialiai paskirtas kaip bendrovės vadovas. Teismas nustatė, kad nors atstovas neturėjo realių įgaliojimų, tačiau bendrovės valdyba *de facto* leido jam veikti kaip vadovui, o tai suponuoja, kad atstovas veikė tariamo atstovavimo sąlygomis. Šioje, iki šiol bendrosios teisės doktrinos ypač dažnai cituojamoje byloje teismas išaiškino, kad tariamas atstovavimas (angl. *apparent* arba *ostensible authority*) – tai teisinis santykis tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens, atsirandantis dėl to, kad atstovaujamasis sukuria trečiajam asmeniui įspūdį, jog atstovas turi įgaliojimus sudaryti atstovaujamojo vardu atitinkamą sutartį¹⁸². Atsižvelgiant į tai, atstovaujamasis yra laikomas atsakingu už bet kokių pareigų, kylančių iš šios sutarties, vykdymą.

Tiesa, būtina pažymėti, kad kai kuriose anglosaksiškosiose valstybėse (pavyzdžiui, JAV) *estoppel* teorija yra ne tik tariamo atstovavimo aiškinimo pagrindas, tačiau suprantama ir kaip atskira atstovavimo rūšis¹⁸³. Kitaip tariant, tariamas atstovavimas ir atstovavimas pagal *estoppel* (angl. *agency by estoppel*) čia yra išskiriami kaip du savarankiški atstovo įgaliojimų atsiradimo pagrindai¹⁸⁴.

Prancūzijoje, kuri laikytina tariamo atstovavimo pradininke tarp kontinentinės teisės tradicijos valstybių, ši atstovavimo rūšis ilgą laiką buvo aiškinama klaidingo įsivaizdavimo teorijos (pranc. *l'apparence*) pagrindu. Remdamiesi šia doktrina, Prancūzijos teismai, nustatę tam tikras sąlygas, pripažindavo asmens klaidingą realybės suvokimą kaip sukeliančią teises pasekmes. Tokiu būdu visų pirma buvo siekiama apsaugoti trečiųjų asmenų, veikiančių gera valia, interesus ir taip pat garantuoti sudarytų sandorių stabilumą¹⁸⁵. Laikui bėgant tariamas atstovavimas (pranc. *mandat apparent*) tapo pagrindiniu *l'apparence* doktrinos taikymo atveju, o galiausiai išsivystė ir į savarankišką teoriją. Kaip minėta, Prancūzijoje atstovavimo santykiai yra išimtinai grindžiami pavidimo sutartimi ir bet kokie atstovo veiksmai, atlikti pažeidžiant šia sutartimi suteiktus įgaliojimus, nesukelia pareigų atstovaujajam. Tokia atstovaujajam palanki, tačiau trečiojo asmens interesų neužtikrinanti taisyklė, teismų buvo sušvelninta remiantis būtent *mandat apparent*: nustačius, kad tretysis asmuo turėjo pakankamą pagrindą manyti, jog atstovas veikia neperžengdamas savo įgaliojimų, atstovaujamasis yra saistomas jo vardu atliktų neįgaliotų veiksmų¹⁸⁶. Ilgą laiką atstovaujamojo atsakomybė *mandat apparent* atvejais buvo laikoma kaip kylanti iš delikto kaltės pagrindu, tačiau 1962 metais Prancūzijos Kasacinis Teismas *Banque Canandienne Nationale* byloje pasisakė, kad ši atsakomybė nėra deliktinės prigimties ir atstovaujamasis gali būti laikomas atsakingu, net ir nenustačius jo kaltų veiksmų¹⁸⁷.

¹⁸² Beale, H., *et al.*, *supra* note 106, p. 1284-1285.

¹⁸³ Seavey, W. A., *supra* note 41, p. 12-14.

¹⁸⁴ Teisinių pasekmių prasme tariamas atstovavimas ir atstovavimas pagal *estoppel* mažai kuo skiriasi, kadangi abiem šiais atvejais atstovaujamasis yra saistomas jo vardu atliktų neįgalioto atstovo veiksmų. Vienintelis skirtumas yra tas, kad atstovavimo pagal *estoppel* atveju, priešingai nei nustačius tariamą atstovavimą, atstovaujamasis neįgyja reikalavimo teisės pagal sandorį, kurį atstovas sudarė neturėdamas reikiamų įgaliojimų. Tačiau atstovaujamasis, būdamas suinteresuotas tokio sandorio galiojimu, gali jį patvirtinti. Tai atlikus, ne tik atstovaujamasis, bet ir tretysis asmuo įgys teises ir pareigas pagal neįgaliotą sandorį. Žr. Rasmusen, E., *supra* note 33, p. 5.

¹⁸⁵ Sainter, S., *supra* note 166, p. 21.

¹⁸⁶ *Ibid.*, p. 18-21.

¹⁸⁷ Beale, H., *et al.*, *supra* note 106, p. 1286-1287.

Panašiai kaip Prancūzijoje tariamas atstovavimas yra suprantamas ir Belgijoje, kur taikoma tariamo pasitikėjimo doktrina (oland. *schijnleer* arba *vertrouwensleer*)¹⁸⁸, Italijoje, kur teisės doktrina ir teismų praktika tariamą atstovavimą apibūdina per išivaizduojamos teisės principą¹⁸⁹ bei Šveicarijoje, kur teismų praktikoje tariamas atstovavimas yra aiškinamas remiantis bendrąja pagrįstų įsitikinimų koncepcija (vok. *Vertrauen*, pranc. *confiance*)¹⁹⁰. Prancūziškoji *mandat aparent* doktrina taip pat yra remiamasi Liuksemburge¹⁹¹, Ispanijoje, Portugalijoje, Brazilijoje ir kitose Lotynų Amerikos valstybėse¹⁹².

Savita tariamo atstovavimo samprata yra suformuota Vokietijoje. Lyginamosios teisės tyrinėtojai teigia, jog Vokietijoje egzistuoja dvi tariamo atstovavimo rūšys: kai atstovaujamas toleruoja, kad kitas asmuo, neturėdamas reikiamų įgaliojimų, veikia jo vardu (vok. *Duldungsvollmacht* arba *Vollmacht kraft Duldung*), ir kai atstovaujamas nežino apie neįgalio atstovo veikimą, tačiau savo veiksmais sukelia klaidingą supratimą trečiajam asmeniui apie suteiktus įgaliojimus (vok. *Anscheinsvollmacht*)¹⁹³. Kai kuriuose šaltiniuose tariamas atstovavimas Vokietijoje apibūdinamas bendru terminu *Rechtsscheinvollmacht*, apimančiu tiek *Anscheinsvollmacht*, tiek *Duldungsvollmacht*¹⁹⁴. Teigiama, kad Vokietijoje visų pirma XIX amžiuje susiformavo *Duldungsvollmacht* doktrina, iš kurios vėliau išsivystė ir *Anscheinsvollmacht* koncepcija¹⁹⁵. Nepaisant gana ilgo šių doktrinų gyvavimo, Vokietijoje suformuota tariamo atstovavimo samprata užsienio teisės mokslininkų yra vertinama kaip neišbaigta ir netgi kontraversiška¹⁹⁶.

Nors tiek *Duldungsvollmacht*, tiek ir *Anscheinsvollmacht* taikymas yra siejamas su trečiojo asmens teisėtų lūkesčių užtikrinimo tikslu tais atvejais, kai atstovaujamas sukelia pagrįstą įsitikinimą atstovo įgaliojimų legitimumu, tačiau šiuo metu šios atstovavimo rūšys aiškinamos remiantis skirtingais pagrindais, kas atsispindi ir teisiniuose padariniuose. *Duldungsvollmacht* yra grindžiama atsakomybės dėl pasitikėjimo (vok. *Vertrauenshaftung*) doktrina, kuri gina trečiojo asmens lūkesčių interesą (angl. *expectation* arba *performance interest*), o štai *Anscheinsvollmacht* atveju, siekiant apsaugoti trečiųjų asmenų tikrumo interesą (angl. *reliance interest*)¹⁹⁷, yra remiamasi *culpa in contrahendo* (netinkamo šalių elgesio derybose) doktrina. Manytina, kad savo esme *Anscheinsvollmacht* labiau nei *Duldungsvollmacht*

¹⁸⁸ Busch, D.; Macgregor, L. J. *Comparative Law Evaluation*, *supra* note 10, p. 388.

¹⁸⁹ Bonell, M. J. The 1983 Geneva Convention on Agency in the International Sale of Goods. *The American Journal of Comparative Law*. 1984, 32 (4), p. 740.

¹⁹⁰ Kobel, H. Judgement of the Swiss Supreme Court Rendered in 2003 in Case 4P.137/2002. In *Stockholm Arbitration Report (SAR) 2004-1*. Stockholm Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce, 2003.

¹⁹¹ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 421.

¹⁹² *Convention on the Law Applicable to Agency. Draft Convention adopted by the Thirteenth Session and Explanatory Report by I. G. F. Karsten* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.hchh.net/upload/expl27.pdf>>, p. 382.

¹⁹³ Bonell, M. J. The 1983 Geneva Convention on Agency in the International Sale of Goods, *supra* note 189, p. 739-740.

¹⁹⁴ Smits, J. M., *supra* note 1, p. 40.

¹⁹⁵ Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. *supra* note 129, p. 115.

¹⁹⁶ Reynolds, F., *supra* note 26, p. 976.

¹⁹⁷ Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. *supra* note 129, p. 118-119.

atitinka kitose valstybėse vyraujančią tariamo atstovavimo sampratą¹⁹⁸, nors, kaip bus paaiškinta toliau, taikymo sąlygomis ir kylančiomis teisinėmis pasekmėmis gana ženkliai skiriasi nuo savo analogų.

Nepaisant to, jog daugelio valstybių teismų praktika ir teisės doktrina ypač plačiai atskleidė tariamo atstovavimo sampratą, ši atstovavimo rūšis yra tiesiogiai išreikšta tik kelių valstybių pozityviojoje teisėje¹⁹⁹. Kaip vienas iš aiškiausių tariamo atstovavimo reglamentavimo pavyzdžių yra nurodomas Nyderlandų civilinis kodeksas, kurio 3.61. straipsnio 2 dalis nustato, kad jeigu atliekant teisinį veiksma vienos šalies vardu, kita šalis, atsižvelgdama į pirmosios šalies pareiškimus ar kitokį elgesį, pamanė, ir, remdamasi aplinkybėmis, turėjo protingą pagrindą manyti, kad reikiami įgaliojimai atstovui buvo suteikti, tos šalies klaidingos prielaidos prieš ją negali būti panaudotos. Nyderlanduose, panašiai kaip ir Prancūzijoje, Belgijoje, Italijoje ar Šveicarijoje, tariamas atstovavimas grindžiamas pagrįstų įsitikinimų apsaugos principu²⁰⁰. Be to, šioje valstybėje aiškinant tariamą atstovavimą papildomai yra remiamasi objektyviąja sutarčių teorija (angl. *the objective theory of contract*), kurios pagrindas – valios išraiškos doktrina (angl. *will-reliance doctrine*)²⁰¹.

Tariamo atstovavimo idėja atsispindi ir Kvebeko civiliniame kodekse. Jo 2163 straipsnyje yra įtvirtinta, kad asmuo, sudaręs prielaidas manyti, kad kitas asmuo yra jo įgaliotinis, yra laikomas atsakingu sąžiningam trečiajam asmeniui taip tarsi kitas asmuo iš tikro būtų veikęs kaip jo įgaliotinis. Ši taisyklė nėra taikoma, jeigu atsižvelgiant į konkrečias faktines aplinkybes, įgaliojimas ėmėsi tinkamų priemonių tam, kad užkirstų kelią savo suklydimui. Kvebeko teisinėje sistemoje tariamas atstovavimas yra laikomas sutarčių teisės dalimi, o jį aiškinant yra remiamasi sąžiningumo (angl. *good faith*), pagrįsto pasitikėjimo (angl. *reasonable reliance*) ir kitais principais²⁰².

Galiausiai teismų praktikoje bei teisės doktrinoje suformuota tariamo atstovavimo samprata yra perkelta ir į Portugalijos civilinį kodeksą²⁰³.

2.1.3. Tariamo atstovavimo turinys tarptautinio pobūdžio teisės šaltiniuose

Tariamas atstovavimas eksplicitiškai yra įtvirtintas ne tik nacionaliniuose, tačiau ir tarptautiniuose teisės aktuose. Štai Ženevos konvencijos 14 straipsnio 2 dalis numato, kad jeigu atstovaujamojo elgesys sukelia trečiajam asmeniui protingą ir sąžiningą įsitikinimą, kad atstovas turi įgaliojimus veikti atstovaujamojo vardu ir atstovas veikia tų įgaliojimų ribose, atstovaujамasis negali panaudoti įgaliojimų nebuvimo prieš tretįjį asmenį. Šioje tarptautinėje

¹⁹⁸ Tiesa, kai kuriose bendrosios teisės tradicijos valstybėse tariamam atstovavimui irgi yra priskiriami atvejai, kai atstovaujамasis, žinodamas, kad neįgaliotas asmuo veikia jo vardu, nesiima jokių priemonių, kad apie tai informuotų trečiuosius asmenis. Žr. Simpson, Th. A. A Comment on an Inherently Flawed Concept: Why the Restatement (Third) of Agency Should Not Include the Doctrine of Inherent Agency Power. *Alabama Law Review*. 2006, 57 (4), p. 1169.

¹⁹⁹ Įdomu pastebėti, kad tariamo atstovavimo ar tariamų įgaliojimų terminas teisės aktuose iki šiol taip ir nėra vartojamas (išskyrus rekomendacinio pobūdžio dokumentus).

²⁰⁰ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 142.

²⁰¹ Verhagen, H. L. E. *Agency in Private International Law: the Hague Convention on the Law Applicable to Agency*, *supra* note 44, p. 23.

²⁰² Lee Carr Jr, B. Apparently Not: The Status of Apparent Authority after *Holloway v. Shelter Mutual Insurance*. *Louisiana Law Review*. 2005, 66 (1), p. 299–301.

²⁰³ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 412.

sutartyje tariamas atstovavimas yra aiškinamas remiantis vadinamąja tariamos teisės teorija (angl. *appearance of right*)²⁰⁴, kuri yra panaši tariamo atstovavimo doktrinoms, taikomoms Prancūzijoje, Belgijoje, Šveicarijoje, Italijoje ar Nyderlanduose. Be to, lingvistinė tariamo atstovavimo formuluotė Ženevos konvencijoje leidžia teigti, kad joje įtvirtinta tariamo atstovavimo samprata yra labai artima (bent jau teisinių pasekmių prasme) bendrosios teisės tradicijos valstybėse suformuotai koncepcijai, kuri, kaip minėta, remiasi *estoppel* principu²⁰⁵.

Kitoje tarptautinėje sutartyje – Hagos konvencijoje – materialiniai tariamo atstovavimo aspektai nėra reglamentuojami, tačiau pripažįstama, kad joje įtvirtintos tarptautinės privatinės teisės taisyklės gali būti taikomos ir susiklosčius tariamo atstovavimo santykiams²⁰⁶. Šio tarptautinės teisės šaltinio kontekste nėra svarbu, ar atstovas veikė turėdamas tariamus ar realius (angl. *actual*) įgaliojimus, nes jie abu yra laikomi lygiaverčiais teisinių pasekmių, kylančių išoriniuose atstovavimo santykiuose, prasme.

Doktrinoje detalizuoti tariamo atstovavimo sampratos požymiai atsispindi ir tarptautiniuose *soft law* instrumentuose. Europos sutarčių teisės principų 3:201 straipsnyje nurodoma, kad be aiškiai išreikštų (angl. *express*) ir numanomų (angl. *implied*), egzistuoja ir tariami (angl. *apparent*) atstovo įgaliojimai. Šio straipsnio trečia dalis įtvirtina nuostatą, kad laikoma, jog asmuo įgaliojo tariamą atstovą, kai savo pareiškimais ar elgesiu davė pagrindą trečiajam asmeniui sąžiningai ir pagrįstai manyti, kad tariamo atstovo atliktam veiksmui buvo suteiktos teisės. PECL tariamą atstovavimą grindžia pagrįstų įsitikinimų teorija (angl. *protection of reasonable beliefs*), kuria siekiama užtikrinti ne tik trečiojo asmens interesus, bet ir atstovaujamojo tikėjimą trečiojo asmens noru sudaryti su juo sutartį²⁰⁷. Būtent šis teorinis pamatas išskiria PECL iš daugelio kitų privatinės teisės unifikavimo instrumentų ar atskirų valstybių teisinių sistemų, kuriose vyrauja tariamo atstovavimo, kaip išimtinai trečiojo asmens pažeistų teisių gynybos būdo, samprata.

Beveik analogišką kaip ir PECL tariamo atstovavimo sampratą įtvirtina Bendros principų sistemos metmenys. Šio dokumento II.-6.103 straipsnyje pažymima, kad atstovaujamojo teisių suteikimas atstovui (angl. *authorisation*), be visų kitų būdų, gali būti ir tariamas, o asmuo, davęs protingumo kriterijų atitinkantį pagrindą sąžiningai manyti, kad jis įgaliojo atstovą atlikti tam tikrus veiksmus, laikomas atstovaujamoju, suteikusių teises tariamam atstovui.

Tariamą atstovavimą reguliuoja ir kitas svarbus tarptautinis sutarčių teisės šaltinis – UNIDROIT Principai. Nors šiame dokumente tariamo atstovavimo terminas nėra minimas, tačiau 2.2.5 straipsnis aiškiai įtvirtina pasekmes, kylančias nustačius, kad atstovas veikė turėdamas tariamus įgaliojimus. Šio straipsnio 2 dalyje yra numatyta, kad jeigu atstovaujamas davė protingumo kriterijų atitinkantį pagrindą trečiajam asmeniui manyti, kad atstovas turi teises veikti jo vardu ir atstovas veikia sutinkamai su šiomis teisėmis, atstovaujamas trečiojo asmens atžvilgiu negali remtis įgaliojimų nebuvimo aplinkybe. Toks reglamentavimas yra

²⁰⁴ Bonell, M. J. The 1983 Geneva Convention on Agency in the International Sale of Goods, *supra* note 189, p. 740.

²⁰⁵ International Institute for the Unification of Private Law. *Diplomatic Conference for the Adoption of the Unidroit Draft Convention on Agency in the International Sale of Goods: Geneva, 31 January - 17 February 1983: Acts and Proceedings of the Conference*, *supra* note 51, p. 310.

²⁰⁶ Verhagen, H. L. E. *Agency in Private International Law: the Hague Convention on the Law Applicable to Agency*, *supra* note 44, p. 308.

²⁰⁷ Busch, D. Unauthorised Agency in the Principles of European Contract Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 347.

grindžiamas sąžiningumo (angl. *good faith*) ir nenuoseklaus elgesio draudimo (angl. *prohibition of inconsistent behavior*, lot. *venire contra factum proprium*) principais²⁰⁸. Pastarasis principas, kuris labai panašus į *estoppel* taisyklę, reiškia, kad šalis negali keisti savo pozicijos, jei kitai sutarties šaliai jos elgesys sukėlė pagrindą tikėti pradine pozicija, kuo remdamasi ji atliko kokius nors veiksmus²⁰⁹. Darbo grupė, kuriai buvo pavesta parengti atstovavimo reglamentavimo UNIDROIT Principuose metmenis, svarstė, kokią koncepciją perkelti į šią *soft law*: ar tą, kuri suformuota PECL, ar remtis bendrosios teisės tradicijoje vyraujančia tariamo atstovavimo samprata, kuri atsispindi ir minėtoje Ženevos konvencijoje²¹⁰. Balsų dauguma buvo nuspręsta vadovautis *estoppel* principu²¹¹. Pažymėta, kad tariamas atstovavimas visų pirma turi apsaugoti trečiojo asmens teisėtus lūkesčius, o atstovaujamas savo teises gali įgyvendinti ar ginti kitais būdais, pavyzdžiui, ratifikuodamas neįgalio atstovo veiksmus²¹².

Tariami įgaliojimai, kaip viena iš atstovo teisėto veikimo trečiojo asmens atžvilgiu galiomybių, išskiriami ir dar viename *soft law* instrumente – Atstovavimo sąvade. Jo 2.03 straipsnis tariamas teises apibūdina kaip atstovo ar kito asmens turimus įgaliojimus sukurti teisinius santykius tarp atstovaujamojo ir trečiųjų asmenų, kai pastarieji pagrįstai mano, kad kitas asmuo turi teisę veikti atstovaujamojo vardu ir šis įsitikinimas siejamas su atstovaujamojo pareiškimais. Svarbu pažymėti, kad Atstovavimo sąvade be tariamo atstovavimo, kaip savarankiškas atstovo įgaliojimų atsiradimo pagrindas yra nurodomas ir atstovavimas pagal *estoppel* (angl. *agency by estoppel*). Jo 2.05 straipsnyje atstovavimas pagal *estoppel* yra apibrėžiamas kaip atvejai, kuomet nors atstovaujamas ir nepareiškė, kad tam tikram asmeniui yra suteikiamos teisės veikti jo vardu, tačiau tretysis asmuo patiria žalą ar kyla kitos neigiamos pasekmės (angl. *detrimental change*) dėl to, kad jis pagrįstai mano, kad konkretus sandoris yra sudaromas atstovaujamojo interesais. Atstovaujamas yra laikomas atsakingu už tokį sandorį, jeigu: 1) tyčia²¹³ arba neatsargiai leido trečiajam asmeniui patikėti, kad tam tikras asmuo yra jo atstovas; arba 2) žinodamas, apie tokį trečiojo asmens pagrįstą įsitikinimą bei suprastamas, kad neigiamos pasekmės gali kilti ir kitiems asmenims, nesiėmė protingų priemonių, kad informuotų trečiuosius asmenis apie faktinę padėtį²¹⁴. Pagrindinis tariamo atstovavimo ir atstovavimo pagal *estoppel* skirtumas yra tas, kad priešingai nei nustačius tariamą atstovavimą, atstovavimo pagal *estoppel* atveju atstovaujamas neįgyja reikalavimo teisės trečiojo asmens atžvilgiu pagal sandorį, kurį atstovas sudarė neturėdamas reikiamų

²⁰⁸ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, *supra* note 70, p. 85.

²⁰⁹ Busch, D. Unauthorised Agency in the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 368.

²¹⁰ Working Group for the Preparation of Principles of International Commercial Contracts. Summary Records of the Meeting Held In Bolzano / Bozen from 22 to 26 February 1999 (Prepared by the Secretariat of UNIDROIT) – Rome, June 1999 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.unidroit.org/english/documents/1999/study50/s-50-misc21-e.pdf>>, p. 21.

²¹¹ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 371.

²¹² Krebs, T. Harmonization and how not to do it: Agency in the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004. *Lloyd's Maritime and Commercial Law Quarterly*. 2009, 1, p. 57.

²¹³ Manytina, kad daugeliu atveju, kai atstovaujamas tyčia sukelia trečiajam asmeniui įspūdį dėl atstovo įgaliojimų tikrumo, turėtų būti taikomas ne atstovavimas pagal *estoppel*, o tariamas atstovavimas. Vis tik hipotetiškai gali susiklostyti tokios situacijos, kai atstovaujamas ne savo pareiškimais, o kitais netiesioginiais veiksmais lems trečiojo asmens įsitikinimą.

²¹⁴ Šis antrasis atstovavimo pagal *estoppel* atsiradimo pagrindas, panašiai kaip *Duldungsvollmacht* atveju Vokietijoje ar Austrijoje, galėtų būti aiškinamas kaip neįgalio atstovo veiksmų ratifikavimas.

įgaliojimų. Be to, siekiant taikyti atstovavimo pagal *estoppel* taisykles, nukentėjęs tretysis asmuo turi įrodyti žalos ar kitų neigiamų pasekmių faktą, kai tokia sąlyga formaliai nėra nustatyta tariamo atstovavimo atveju.

Teigiamai vertintina tai, kad Atstovavimo sąvado rengėjai nubrėžia takoskyrą tarp situacijų, kai atstovaujамasis savo pareiškimais ar kitais aktyviais veiksmais sukelia trečiajam asmeniui tikėjamą atstovo įgaliojimais ir atveju, kai atstovaujамasis tik netiesiogiai prisideda prie tokio įspūdžio susiformavimo. Kaip bus paaiškinta toliau, dažnai, siekiant remtis tariamo atstovavimo doktrina, yra labai sudėtinga įrodyti konkretų atstovaujamojo elgesį, lėmusį atstovo teisių tikrumo įspūdį, nors faktinė situacija ir suponuoja būtinybę apginti sąžiningo trečiojo asmens interesus. Atstovavimo sąvade įtvirtinta platesnė trečiojo asmens interesų apsauga atitinka ir kai kurių Europos valstybių (pavyzdžiui, Prancūzijos ar Nyderlandų) praktiką, kur atstovaujamojo atsakomybė yra grindžiama jo rizikos principu.

Galiausiai tariamas atstovavimas yra numatytas ir Europos sutarčių teisės kodekso 61 straipsnyje pavadinimu „Tariamas atstovas“. Jame nurodoma, kad jeigu vienas asmuo neturi įgaliojimų veikti kito asmens vardu ir interesais, tačiau pastarasis veikia tokiu būdu, kad trečioji sandorio šalis pagrįstai tiki, jog tariamam atstovui buvo suteikti įgaliojimai, laikoma, kad sutartis yra sudaryta tarp trečiojo asmens ir tariamo atstovaujamojo. Ši samprata iš esmės atitinka PECL įtvirtintą tariamo atstovavimo koncepciją, pagal kurią laikoma, kad tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens sudaryta sutartis yra galiojanti ir sukuria šalims tarpusavio teises bei pareigas.

2.1.4. Tariamo atstovavimo sampratos ir teisinio reglamentavimo identifikavimo problema Lietuvoje

Prie nacionalinių teisinių sistemų, kurių įstatymuose atsispindi tariamo atstovavimo idėja, reiktų priskirti ir Lietuvą²¹⁵. Lietuva yra viena iš nedaugelio valstybių, kuriose tariamo atstovavimo doktrina susiformavo ne per teismų praktiką ir teisės doktriną²¹⁶, o pirmiausia buvo išreikšta pozityviojoje teisėje.

Lietuvoje tariamas atstovavimas nėra grindžiamas jokia bendresne teorija ar principais ir yra suvokiamas tik kaip viena iš atstovavimo rūšių²¹⁷. Būtent konceptualaus doktrininio požiūrio vakuumas daugelyje užsienio teisinių sistemų iš pradžių ir lėmė nenuoseklios bei

²¹⁵ Tai, kad LR CK įtvirtina tariamą atstovavimą, pripažįsta tiek Lietuvos teisės doktrina, tiek ir teismų praktika. Pirmąkart po LR CK priėmimo tariamo atstovavimo sąvoka teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pavartota 2002 m. Žr. Bakanas, A., *et al.*, *supra* note 22, p. 385; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. 39 patvirtinta Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*. 2003, Nr. 18.

²¹⁶ Kaip išimtį iš to, kad Lietuvos teisės doktrinoje nebuvo analizuojama tariamo atstovavimo samprata, galima nurodyti tik 1996 metais išleistą lyginamosios sutarčių teisės studiją. Joje trumpai aptariama tariamų atstovo įgaliojimų doktrina JAV ir kitose valstybėse, tačiau nėra vertinama, koks galėtų būti šios doktrinos taikymo aktualumas Lietuvoje. Leidinyje neišvengta ir tam tikrų terminologijos netikslumų: tariamo ir numanomo atstovavimo sąvokos vartojamos kaip sinonimai, dėl ko greičiausiai ir vokiečių *Anscheinsvollmacht* verčiamas ne kaip tariamas, o numanomas atstovavimas. Žr. Mikelėnas, V., *supra* note 17, p. 215-216, 232.

²¹⁷ Aviža, S., *et al.*, *supra* note 21, p. 385.

prieštaringos teismų praktikos formavimąsi²¹⁸. Tokią išvadą galima daryti analizuojant ir šiame darbe pristatomą Lietuvos teismų praktiką, kurioje buvo ar galėjo būti sprendžiama dėl tariamo atstovavimo taikymo.

Tam tikro bendro pobūdžio doktrinos aiškinant tariamo atstovavimą buvimas (tiek Lietuvoje, tiek ir užsienio bei tarptautinės teisės sistemose) yra svarbus dėl keleto priežasčių. Pirmiausia, labai dažnai situacijos, kuriuose kyla tariamo atstovavimo taikymo problema, yra „ribinės“ ta prasme, kad nėra aišku, ar konkretus atvejis turi būti vertinamas išimtinai kaip neįgalios atstovavimas, ar yra prielaidų šį santykį teisiškai kvalifikuoti ir kaip tariamą atstovavimą. O nuo to, kokia bus ginčo santykio kvalifikacija, iš esmės skirsis atstovavimo subjektams atsirandantys teisiniai padariniai. Todėl esant neaiškumams, kokias teisines pasekmes – neįgalio atstovavimo ar tariamo atstovavimo – reikia taikyti, galėtų būti pasitelkiami šias atstovavimo kategorijas atspindintys pamatiniai principai ir koncepcijos. Antra, kadangi taikant tariamą atstovavimą susidurią trijų, o kai kada ir daugiau subjektų interesus, kyla jų suderinamumo problema, kuriai spręsti taip pat yra naudingas teorinis pamatas, nustatantis ir paaiškinantis tariamu atstovavimu suteikiamos teisinės apsaugos prioritetus ir principus. Trečia, teisės aktuose įtvirtintos tariamo atstovavimo nuostatos dažnai yra labai lakoniško pobūdžio ir net prieštaringos (ypač tai pastebėtina Lietuvoje) arba, kaip daugelio valstybių atveju, šis pažeistų teisių gynbos būdas apskritai nėra reglamentuojamas ir tam, kad būtų galima teisingai išspręsti tarp šalių kilusį ginčą, būtinas gilesnis atspirties taškas, leidžiantis suvokti tariamo atstovavimo prigimtį ir paskirtį.

Manytina, kad Lietuvoje tariamas atstovavimas visų pirma galėtų ir turėtų būti aiškinamas remiantis LR CK įtvirtintais bendraisiais civilinės teisės principais, taip pat atsižvelgiant į užsienio ir tarptautinės teisės sistemose, kurių šaltiniai turėjo įtakos rengiant LR CK, suformuotas tariamo atstovavimo teorijas. LR CK greta kitų civilinių teisių santykių reglamentavimo principų yra įvardijamas neleistinumų piktnaudžiauti teise principas, kurio turinys apima ir nenuoseklus elgesio draudimą, o būtent juo yra grindžiamas tariamas atstovavimas UNIDROIT Principuose, kurie turėjo didelę įtaką rengiant LR CK. Be to, LR CK nustato, kad civilinių teisių santykių dalyvių elgesys turi atitikti sąžiningumo reikalavimą, kuris irgi yra reikšmingas aiškinant tariamo atstovavimo sampratą UNIDROIT Principuose. Lietuvoje galėtų būti remiamasi ir Nyderlandų teisės doktrina, kuri, kaip minėta, greičiausiai inspiravo tariamo atstovavimo reglamentavimą LR CK. Nyderlanduose tariamas atstovavimas yra suprantamas pagrįstų įsitikinimų apsaugos teorijos kontekste, kurią LR CK atspindi teisėtų lūkesčių principas. Šis principas turi didelės reikšmės aiškinant ir taikant tariamą atstovavimą Prancūzijoje, Belgijoje, Šveicarijoje, Italijoje ir kitose teisinėse sistemose, todėl jose išplėtomis tariamo atstovavimo sampratomis taip pat galėtų būti pagrįstai remiamasi ir Lietuvoje. Galiausiai turėtų būti atsižvelgiama ir į tariamo atstovavimo reglamentavimą bei aiškinimą Ženevos konvencijoje, kurios nuostatos yra inkorporuotos į LR CK.

Remiantis Vakarų valstybėse ir *soft law* vyraujančia tariamo atstovavimo samprata, galima daryti išvadą, kad LR CK tariamas atstovavimas yra reglamentuojamas dvejose jo normose: 2.133 straipsnio 2 dalyje, kurios antras sakinyus nusako, kad „*jeigu asmuo savo elgesiu davė rimtą pagrindą tretiesiems asmenims manyti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu, tai tokio asmens atstovaujamojo vardu sudaryti sandoriai yra privalomi atstovaujajam*“ ir LR CK 2.133 straipsnio 9 dalyje, numatančioje, kad „*jeigu atstovas veikė viršydamas savo teises, tačiau tokiu būdu, jog trečiasis asmuo turėjo rimtą pagrindą manyti, kad sudaro sandorį su tokią teisę turinčiu atstovu, sandoris privalomas atstovaujajam, išskyrus atvejus,*

²¹⁸ Busch, D.; Macgregor, L. *Apparent Authority in Scots Law: Some International Aspects*, *supra* note 7, p. 359.

kai kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad atstovas viršija savo teises⁴. Tiesa, ilgą laiką Lietuvos teisės doktrinoje, o teismų praktikoje ir iki šiol tariamas atstovavimas aiškinamas šiek tiek siauriau. LR CK Antrosios knygos komentare ir po to išleistuose civilinės teisės vadovėliuose nurodoma, kad tariamą atstovavimą reglamentuoja LR CK 2.133 straipsnio 9 dalis²¹⁹. Teismų praktikoje tariamas atstovavimas irgi yra siejamas vien tik su šita teisės norma. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, apibendrinamas teismų praktiką, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, nurodė, kad „jeigu atstovas minėtus veiksmus, kuriais pripažino skolą, atliko neturėdamas tam teisės arba viršydamas jam suteiktas teises, ieškinio senaties termino eiga vis dėlto laikoma nutraukta <...> tariamojo atstovavimo atveju (CK 2.133 straipsnio 9 dalis)²²⁰. Tariamo atstovavimo aiškinimas per LR CK 2.133 straipsnio 9 dalį yra pateikiamas ir naujausioje LAT praktikoje²²¹. Nekvestionuotina, kad ši norma apibūdina tariamą atstovavimą, tačiau, siekiant iš esmės atskleisti jo sampratą, būtina remtis ir 2.133 straipsnio 2 dalimi. Tarpusavyje vertinant šių dviejų teisės normų turinį, matyti, kad LR CK 2.133 straipsnio 9 dalis skirta reglamentuoti atvejams, kai atstovas veikia viršydamas savo teises, o 2.133 straipsnio 2 dalis apima situacijas, kai tokių teisių apskritai nėra. Iš esmės visose teisinėse sistemose tariamas atstovavimas taikomas tiek, kai veikiama neturint įgaliojimų, tiek juos viršijant, todėl suprantant tariamą atstovavimą tik per LR CK 2.133 straipsnio 9 dalį, teoriškai nebūtų galima juo remtis tuo atveju, kai asmuo sudaro sandorius, neturėdamas tam jokių įgaliojimų²²². Kiti motyvai, kodėl taikant tariamą atstovavimą būtina kompleksiskai remtis tiek LR CK 2.133 straipsnio 2 dalimi, tiek to paties straipsnio 9 dalimi, atskleidžiami aptariant atskiras tariamo atstovavimo sąlygas.

Be to, tariamo atstovavimo idėja atsispindi ir LR CK XXII skyriaus antrajame skirsnyje „Komerčio atstovavimo ypatumai sudarant ir vykdant tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutartis“, kuris, kaip minėta, iš esmės remiasi Ženevos konvencijos nuostatomis. Jo 2.172 straipsnio 2 dalis nustato, kad tais atvejais, kai atstovaujamojo elgesys davė protingumo kriterijų atitinkantį pagrindą trečiajam asmeniui sąžiningai manyti, kad atstovas turi reikiamus įgaliojimus ir veikia jų neviršydamas, nėra taikoma to paties straipsnio 1 dalis. Joje yra nustatytos bendrosios neįgalio to atstovavimo teisinės pasekmės t. y. jeigu asmuo veikia neturėdamas teisės sudaryti ar vykdyti tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutartį ar turimas teises viršydamas, jo veiksmai atstovaujajam nesukuria teisinių pasekmių. Kaip matyti, šios LR CK nuostatos yra tapačios Ženevos konvencijos 14 straipsnio 2 dalyje įtvirtintai tariamo atstovavimo sampratai. Bliekia apgailestauti, kad įstatymų leidėjas perkeldamas Ženevos konvencijoje nustatytas tariamo atstovavimo taisyklės į atskirą skirsnį, taikytiną tik tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo santykiams, jomis nesirėmė reglamentuodamas atstovavimo santykius be tarptautinio elemento, kuriems tariamo atstovavimo doktrinos taikymas yra ne ką mažiau aktualus. Jeigu rengiant bendrąsias atstovavimo instituto nuostatas būtų pasitelkta Ženevos konvencijoje įtvirtinta tariamo atstovavimo formulė, dabar nekiltų abejonių, kokia yra tariamo atstovavimo taikymo apimtis LR CK (t. y. ar šiuo gynybos būdu galima remtis tik tais atvejais, kai atstovas viršija suteiktas teises ar ir kai jų apskritai

²¹⁹ Bakanas, A., *et al.*, *supra* note 22, p. 385; Baranauskas, E., *et al.*, *supra* note 20, p. 405.

²²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. 39 patvirtinta Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*. 2003, Nr. 18.

²²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „Sareme“ v. UAB „Wood & Houses“* (bylos Nr. 3K-3-102/2012).

²²² Tai, kad CK yra diferencijuojamos situacijos, kai atstovas veikia neturėdamas teisių ir kai jas viršija, atsispindi, pavyzdžiui, 2.163 ir 2.172 straipsniuose.

neturi) ir būtų pavykę išvengti painiavos dėl konkrečių tariamo atstovavimo sąlygų turinio, pavyzdžiui, kokio subjekto – atstovaujamojo ar atstovo – elgesys turi būti vertinamas nustatant, ar tretysis asmuo turėjo pagrindą patikėti atstovo įgaliojimo faktui. Be to, LR CK nuosekliai įgyvendinus Ženevos konvencijos nuostatas nebūtų atsiradusi tariamo atstovavimo ir numanomo atstovavimo atribojimo problema (plačiau apie tai 2.3.3. skyrelyje).

2.2. Tariamo atstovavimo taikymo apimtis

2.2.1. Tariamo atstovavimo taikymo galimybės atskirais neįgalio to atstovavimo atvejais

Tariamo atstovavimo doktrina taikoma tiek tada, kai vienas asmuo leidžia kitam veikti kaip jo atstovui, nors iš tikro nesuteikė jam jokių įgaliojimų, tiek ir tada, kai atstovaujamasis sukuria įspūdį, kad atstovas turi daugiau teisių negu realiai jam buvo suteikta²²³. Nors atvejais, kai asmuo veikia kito asmens vardu, neturėdamas jokių įgaliojimų, praktikoje yra gana dažni, tačiau retai kada jiems gali būti taikomos tariamo atstovavimo taisyklės. Paprastai yra sudėtinga įrodyti, kaip asmuo, kurio vardu buvo veikiamas, yra susijęs su tuo, kad tretysis asmuo patikėjo, jog šalis neva sieja atstovavimo teisiniai santykiai. Dėl šios priežasties tais atvejais, kai susiduriama su visiško *falsus procurator* veikimu, teismai turėtų kur kas atidžiau ir griežčiau vertinti tariamo atstovavimo taikymo sąlygas pagrindžiančias faktines aplinkybes²²⁴.

Tariamo atstovavimo nuostatomis remiamasi ir tais atvejais, kai atstovo įgaliojimai yra pasibaigę. Nors, kaip minėta, daugelyje nacionalinių teisinių sistemų tariamas atstovavimas nėra reglamentuojamas, tačiau iš esmės visur yra numatytos tariamo atstovavimo idėja grindžiamos nuostatos dėl trečiųjų asmenų interesų apsaugos atskirais įgaliojimų pabaigos pagrindais, kurie doktrinoje dar vadinami įstatymiais tariamo atstovavimo pavyzdžiais²²⁵. Tokios situacijos yra reglamentuotos Nyderlandų, Prancūzijos, Latvijos, Rusijos ir daugelio kitų valstybių teisės aktuose²²⁶. LR CK 2.147 straipsnyje taip pat yra išskiriamos aplinkybės, susijusios su atstovo įgaliojimo pasibaigimu. Šio straipsnio 4 dalis nustato, kad atstovavimo pasibaigimas negali būti panaudotas prieš sąžiningus trečiuosius asmenis, išskyrus atvejus, kai apie atstovavimo pasibaigimo faktą šie asmenys žinojo ar turėjo sužinoti, bet nesužinojo dėl savo pačių neatidumo. Atstovo atliktų teisinių veiksmų privalomumo atstovaujajam principas yra įtvirtintas ir 2.148 straipsnio 2 dalyje. Joje numatyta, kad įgaliojimo ir jo teisių perėmėjų teisės ir pareigos, atsiradusios kaip įgaliojimo veiksmų rezultatas iki to laiko, kai įgaliojimo sužinojo ar turėjo sužinoti apie įgaliojimo pasibaigimą, lieka galioti tretiesiems asmenims. Ši nuostata netaikoma, jeigu tretysis asmuo žinojo ar turėjo žinoti, kad įgaliojimas pasibaigė.

²²³ Busch, D.; Macgregor, L. J. Comparative Law Evaluation, *supra* note 10, p. 389.

²²⁴ Sainter, S., *supra* note 166, p. 28.

²²⁵ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 446.

²²⁶ Pažymėtina, kad kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Vokietijoje) nėra detalizuojami atstovo teisių pasibaigimo pagrindai. Nepaisant to, yra nurodoma, kad atstovo įgaliojimų pabaiga neturi įtakos trečiojo asmens teisėms, išskyrus atvejus, kai tretysis asmuo žinojo ar turėjo žinoti apie tai, kad atstovo teisės yra pasibaigusios.

Atstovo įgaliojimų pasibaigimo pagrindai, su kuriais gali būti siejamas tariamo atstovavimo doktrinos taikymas, atskirose jurisdikcijose dažniausiai sutampa. Jeigu atstovui suteiktos teisės baigiasi dėl aplinkybių, kurios yra susijusios su atstovaujamoju (pavyzdžiui, jo mirtis, neveiknumas, bankrotas arba kai atstovaujamas atšaukia įgaliojimus ir kt.), traktuojama, kad tol, kol šios aplinkybės nėra žinomos ar turėjo būti žinomos trečiajam asmeniui, atstovaujamas ar jo teisių perėmėjai yra saistomi atstovo atliktų veiksmų. Kitaip tariant, išskiriama įgaliojimų galiojimo prezumpcija, t. y. laikoma, kad, jeigu atstovaujamas suteikė atstovui įgaliojimus veikti jo vardu, tretieji asmenys turi pagrindą manyti, kad jie nėra pasibaigę²²⁷. Kai kuriose jurisdikcijose yra reglamentuojamos situacijos, kuomet ši prezumpcija gali būti paneigiama. Štai Nyderlandų civilinio kodekso 3:76(1) straipsnyje yra išskiriamos keturios situacijos, kai trečiajam asmeniui, net ir nežinant apie atstovo teisių pasibaigimą, jo interesai nebus ginami, t. y. atstovaujamas galės remtis prieš tretįjį asmenį įgaliojimų pabaigos faktu, jeigu: 1) tretysis asmuo turėjo gauti atitinkamą informaciją, tačiau ji *de facto* jo nepasiekė arba apie atstovo įgaliojimų pabaigą buvo viešai paskelbta; 2) apie atstovaujamojo mirtį yra visuotinai žinoma; 3) atstovo teisės pasibaigė tokiu būdu, kaip ir jo paskyrimas į tam tikras pareigas arba įdarbinimas, apie ką tretiesiems asmenims buvo žinoma; 4) tretysis asmuo įgijo informaciją apie įgaliojimus išimtinai remdamasis atstovo suteikta informacija.

Be to, prieš sąžiningus trečiuosius asmenis negali būti panaudoti ir tie įgaliojimų pasibaigimo pagrindai, už kuriuos atsakingas yra ne atstovaujamas, o atstovas (pavyzdžiui, kai jis atsisako įgaliojimų, pripažįstamas neveiksniu arba bankrutuoja). Tokiais atvejais, manytina, tretysis asmuo savo pažeistas teises gali ginti arba pareikšdamas atitinkamą reikalavimą neįgaliotam atstovui arba, remdamasis tariamo atstovavimo doktrina, atstovaujamojam. Manytina, kad net ir tada, kai įgaliojimų pabaigos pagrindai yra labiau sietini su atstovu ar pastarasis elgiasi nesąžiningai (žino arba turi žinoti, kad jo teisės išnyko), tam tikros situacijos gali patekti į atstovaujamojo rizikos sritį, dėl ko jam neturėtų būti suteikta teisė remtis bendrosiomis negaliojančio atstovavimo teisinėmis pasekmėmis trečiojo asmens atžvilgiu (plačiau apie tariamo atstovavimo ir *falsus procurator* atsakomybės santykį 4.3. poskyryje).

Soft law instrumentuose irgi galima rasti specialių taisyklių, kuriomis siekiama apsaugoti trečiųjų asmenų interesus įgaliojimų pasibaigimo atvejais²²⁸. Pavyzdžiui, UNIDROIT Principų 2.2.10 straipsnyje yra įtvirtinta bendroji nuostata, kad dėl įgaliojimų pabaigos tretiesiems asmenims nekyla neigiamų teisinių pasekmių, nebent jie apie tai žinojo ar turėjo žinoti. Šio *soft law* komentare pateikiamas nebaigtinis sąrašas atvejų, kai nepaisant to, jog atstovo įgaliojimais bus laikomi pasibaigę, jo atlikti veiksmai sukels teises pasekmes tiek atstovaujamojam, tiek trečiajam asmeniui. Tokiomis aplinkybėmis yra pripažįstamos situacijos, kai atstovaujamas panaikina įgaliojimus arba atstovas jų atsisako, taip pat atvejai, susiję su atstovaujamojo veiksnio netekimu, bankrotu, mirtimi, likvidavimu ir kt.²²⁹. Svarbu atkreipti dėmesį, kad tariamo atstovavimo taisyklės gali būti taikomos ir tada, kai tik dalis atstovo įgaliojimų yra pasibaigę (pavyzdžiui, atstovaujamas susiaurina atstovo teises arba atstovo įgaliojimų apimtis automatiškai pakinta dėl to, kad atstovaujamas netenka teisės sudaryti tam tikrus sandorius, nes prarandama atitinkama licencija). Konkretūs įgaliojimų pabaigos pagrindai nėra tiesiogiai numatyti ir DCFR. Pažymėtina, kad DCFR nurodomi atvejai, kada net ir nustačius trečiojo asmens nesąžiningumą, t. y. jo žinojimą ar turėjimą žinoti dėl atstovo įgaliojimų pabaigos, jo interesai bus ginami. Tokia galimybė yra numatyta

²²⁷ Levinthal, I. H., *The Jewish Law of Agency: With Special Reference to the Roman and Common Law*. New York: Conat press, 1923, p. 30.

²²⁸ Busch, D.; Macgregor, L. J. *Comparative Law Evaluation*, *supra* note 10, p. 390-391.

²²⁹ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010*, *supra* note 70, p. 93.

II.-6:112 straipsnio 2 dalyje, kuri nustato, kad nepaisant to, jog atstovaujamas panaikino atstovo įgaliojimus arba juos apribojo, laikoma, kad atstovo teisės veikti atstovaujamojo vardu nėra pasibaigusios, jeigu atstovaujamas yra išpareigojęs trečiajam asmeniui neatšaukti arba nesusiaurinti atstovui suteiktų teisių. Priešingai nei UNIDROIT Principuose ir DCFR konkretūs atstovo teisių pabaigos pagrindai *expressis verbis* yra įtvirtinti PECL. Jo 3:209 straipsnyje nurodyta, kad laikoma, jog atstovo teisės tęsiasi tol, kol tretysis asmuo sužino ar turi sužinoti apie šias aplinkybes: įgaliojimai baigėsi dėl atstovaujamojo, atstovo ar jų abiejų išreikštos valios; veiksmai, kuriems atlikti buvo suteiktos atitinkamos teisės, yra įvykdyti arba suėjo terminas, per kurį šie veiksmai turėjo būti atlikti; atstovas tapo nemokus arba neveiksnius (jeigu jis yra fizinis asmuo); taip pat, kai atstovaujamas tapo nemokus.

Įdomu atkreipti dėmesį, kad bendrojoje teisėje, atsižvelgiant į šios teisinės sistemos ypatumus, atstovo įgaliojimų pabaigos pagrindai nėra reglamentuoti, todėl teismų praktikoje nevienareikšmiškai pasisakoma dėl tokiomis atvejais kylančių teisinių pasekmių tiek vidiniams, tiek išoriniams atstovavimo santykiams. Paprastai yra laikoma, kad atstovaujamojo mirtis ar neveiknumas reiškia atstovo įgaliojimų pabaigą, neatsižvelgiant į tai, ar tretysis asmuo apie šias aplinkybes žinojo ar ne. Vis tik galima rasti bylų, kuriose šiais atstovo įgaliojimų pabaigos atvejais yra taikomos tariamo atstovavimo taisyklės²³⁰, nors doktrinoje pagrįstai keliamas klausimas, kaip atstovaujamojo mirtis ar neveiknumas gali pagrįsti atstovaujamojo atliekamą įgaliojimų pavaizdavimą (angl. *representation*), kas yra būtina tariamo atstovavimo taikymo sąlyga bendrosios teisės tradicijos valstybėse²³¹.

Tariamą atstovavimą, kaip teisių gynimo būdą, tretysis asmuo gali taikyti ir jei sandoris, kuriuo atstovaujamas suteikė atstovui įgaliojimus, pripažįstamas negaliojančiu *ab initio* (nuo sudarymo momento), pavyzdžiui, dėl valios trūkumų²³². Kai kuriose jurisdikcijose yra nurodoma, kad tariamas atstovavimas gali būti pasitelkiamas ir toms situacijoms, kai pavedimo ar kita sutartis, kuria yra grindžiami vidiniai atstovavimo teisiniai santykiai, yra pripažįstama negaliojančia²³³. Ši galimybė yra daugiau aktuali toms teisinėms sistemoms, kuriose nėra nubrėžiama takoskyra tarp išorinių ir vidinių atstovavimo teisinių santykių (pavyzdžiui, Belgijoje ar Prancūzijoje). Tuo tarpu tose valstybėse, kuriose pripažįstamas vidinius atstovavimo santykius reguliuojančios sutarties ir įgaliojimo, kaip išoriniams atstovavimo santykiams skirto sandorio, autonomiškumo principas, tariamo atstovavimo taikymas pavedimo ar kitos sutarties negaliojimo atvejais gali būti betikslis, kadangi įgaliojimo, kaip abstraktaus sandorio galiojimas, nėra siejamas su vidinius atstovavimo santykius reguliuojančios sutarties, kaip kauzalaus sandorio, galiojimu. Todėl net ir pripažinus tokią sutartį negaliojančia, atstovaujamas bus saistomas atstovo įgaliojimo pagrindu atliktų teisinio pobūdžio veiksmų.

Galiausiai tariamo atstovavimo taisyklėmis galėtų būti remiamasi ir kitais neįgaliojimo atstovavimo atvejais: kai atstovas piktnaudžiauja suteiktomis teisėmis ar kai kyla interesų konfliktas tarp atstovo ir atstovaujamojo. Bet tose teisinėse sistemose, kuriose šios situacijos yra atskirai reglamentuojamos, tariamo atstovavimo doktrinos poreikis paprastai neky-la. Taip yra todėl, kad atstovo piktnaudžiavimo suteiktomis teisėmis ir interesų konflikto atvejais teisės aktai numato iš esmės tokias pačias teises pasekmes, kaip ir taikant tariamą atstovavimą: sandoris paliekamas galioti, jeigu tretysis asmuo yra sąžiningas, t. y. nežinojo ir objektyviai negalėjo žinoti, kad atstovas neišreiškia atstovaujamojo valios.

²³⁰ IAMB Generali Holding AG V. SEB Trygg Liv Holding Aktiebolag [2005] EWCA Civ 1237.

²³¹ Reynolds, F., *supra* note 26, p. 984.

²³² Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 141.

²³³ Sainter, S., *supra* note 166, p. 21.

2.2.2. Tariamo atstovavimo ypatumai skirtingo pobūdžio atstovavimo santykiuose

Nors tariamo atstovavimo doktrina dažniausiai yra taikoma toms situacijoms, kai atstovaujama sutarties pagrindu, tačiau juo gali būti remiamasi ir įstatyminio (būtinąjo) atstovavimo atvejais, t. y. kai atstovas veikia ar turėtų veikti remiantis administraciniu aktu, teismo sprendimu ar įstatymu. Štai Prancūzijoje nepilnametis, užsisakęs prekes pagal katalogą, buvo pripažintas savo tėvų tariamu atstovu, dėl ko jiems kilo pareiga atsiskaityti su bendrove, įvykdžiusia užsakymą²³⁴. Kitoje byloje teismas nustatė, kad santuoka, įregistruota valstybės pareigūno, neturėjusio tokios teisės, sukelia teisines pasekmes, kadangi sutuoktiniai neturėjo jokio protingo pagrindo abejoti dėl tokio asmens įgaliojimų teisėtumo²³⁵. Dar vienoje byloje meras, sudaręs biuro reikmenų pirkimo – pardavimo sutartį, neturėdamas miesto tarybos įgaliojimų, pripažintas kaip veikęs tariamo atstovavimo sąlygomis²³⁶.

Tariamo atstovavimo nuostatomis gali būti remiamasi ir netiesioginio atstovavimo atveju, t. y., kai atstovas veikia savo vardu, tačiau atstovaujamojo interesais. Tokia galimybė, pavyzdžiui, yra pripažįstama Nyderlanduose²³⁷. Tuo tarpu teisės doktrinoje teigiama, kad neatskleisto atstovavimo atveju tariamo atstovavimo doktrina netaikytina²³⁸.

Tariamas atstovavimas gali būti aktualus, kai sandorius juridinio asmens vardu sudaro jo valdymo organai. Nors, kaip minėta, juridinio asmens ir jo valdymo organų santykiai nelaikytini atstovavimu *stricto sensu*, tačiau tais atvejais, kai juridinio asmens organai viršija savo įgaliojimus, tariamo atstovavimo nuostatos gali būti taikytinos tiek, kiek nėra specialių taisyklių. Ši pozicija atsispindi ne tik nacionalinėse sistemose, tačiau ir PECL, DCFR bei UNIDROIT principuose²³⁹. Svarbu pažymėti, kad Prancūzijoje tariamo atstovavimo doktrinos atsiradimą lėmė būtent tie atvejai, kai juridinio asmens valdymo organai viršydavo savo įgaliojimus. Prancūzijos teismai, siekdami apsaugoti sąžiningo trečiojo asmens, sudariusio sandorį su vadovu, kuris pažeidė savo kompetenciją, numatytą bendrovės dokumentuose, interesus, būtent ir sukūrė tariamo atstovavimo taisyklę, kuri šiuo metu atsispindi Prancūzijos komerciniame kodekse ir taikoma visiems juridinių asmenų rūšims. Anglijoje tariamo atstovavimo doktrinos šiuolaikinė samprata taip pat susiformavo sprendžiant ginčus dėl sandorių, kurie buvo sudaryti pažeidžiant juridinio asmens valdymo organų kompetenciją. Europos Sąjungoje valstybėse tariamo atstovavimo doktrinos taikymas šiuo metu nėra aktualus, kadangi įgyvendinus Pirmąją įmonių teisės direktyvą, šalių narių įstatymuose yra įtvirtinta privataus juridinio asmens valdymo organo sudaryto sandorio galiojimo prezumpcija. Tai atsispindi LR CK 2.83 straipsnio 1 dalyje, kuri nustato, kad sandoriai, kuriuos sudarė privačiojo juridinio asmens valdymo organai pažeisdami savo kompetenciją, sukelia prievoles juridiniam asmeniui, išskyrus atvejus, kai įrodoma, jog sudarydamas sandorį tretysis asmuo žinojo, jog sandorį sudarė šios teisės neturintis juridinio asmens valdymo organas, ar dėl

²³⁴ Sainter, S., *supra* note 166, p. 30.

²³⁵ *Ibid*, p. 35.

²³⁶ *Ibid*, p. 43.

²³⁷ Busch, D. *Indirect Representation in European Contract Law: An Evaluation of Articles 3:301-304 of the Principles of European Contract Law Concerning Some Contractual Aspects of Indirect Representation Against the Background of Dutch, German and English Law*, *supra* note 47, p. 232-237.

²³⁸ Busch, D. *Indirect Representation and the Lando Principles: An Analysis of Some Problem Areas from the Perspective of English Law*, *supra* note 108, p. 9.

²³⁹ Langenbucher, K. The Draft Common Frame of Reference - Agency Authority and Its Scope - A Glance at Corporation Law. *European Review of Contract Law*. 2008, 4 (3), p. 375–376.

aplinkybių susiklostymo negalėjo to nežinoti. Ši speciali teisės norma įtvirtina tretiesiems asmenims palankesnes nuostatas negu įprastiniais neįgalioto atstovavimo atvejais, kadangi sąžiningai sandorio šaliai nereikia įrodinėti jokių papildomų aplinkybių tam, kad galiotų tarp jos ir juridinio asmens sudarytas sandoris. Tad privataus juridinio asmens valdymo organų kompetencijos pažeidimų atvejais tariamo atstovavimo taikymo poreikis neatsiranda. Tačiau ši doktrina galėtų būti pasitelkiama viešųjų juridinių asmenų valdymo organų sudarytiems sandoriams. Kaip minėta, viešiesiems juridiniams asmenims yra taikoma *ultra vires* taisyklė, atspindinti LR CK 2.84 straipsnio 1 dalyje. Pagal ją, sandoriai, sudaryti viršijus viešųjų juridinių asmenų valdymo organų kompetenciją, nesukelia prievolių juridiniam asmeniui, t. y. galioja tokia pati taisyklė, kaip ir sandorio, kurį kito asmens vardu sudaro neturintis teisės sudaryti sandorį asmuo arba asmuo, viršydamas suteiktas teises, atveju (LR CK 2.136 straipsnio 1 dalis). Manytina, kad LR CK 2.84 straipsnio 1 dalies nuostatos neturėtų būti suabsoliutinamos tais atvejais, kai iš faktinių aplinkybių trečiajam asmeniui pagrįstai ir sąžiningai atrodo, kad sandorį sudaro tam įgaliojimus turintis viešojo juridinio asmens valdymo organas. Kitaip tariant, toks sandoris galėtų būti pripažįstamas galiojančiu, remiantis tariamu atstovavimu.

Tuo tarpu kai juridinio asmens vardu sandorius sudaro jo darbuotojai ar kiti asmenys, kurie nėra juridinio asmens organų nariai, tariamo atstovavimo nuostatos gali būti taikomos tiesiogiai. Pažymima, kad būtent tais atvejais, kai juridinio asmens atstovas viršija suteiktas teises ar veikia be jų, tariamo atstovavimo doktrinos aktualumas yra didžiausias²⁴⁰.

Tariamasis atstovavimas gali būti taikomas nepriklausomai nuo atstovo veikimo formos, t. y. neatsižvelgiant į tai, ar atstovas yra neprofesionalus tarpininkas, ar sutarčių sudarymas kito asmens vardu yra jo profesinė veikla.

Kaip minėta, Lietuvoje tariamas atstovavimas yra reglamentuojamas tik prie bendrųjų atstovavimo instituto nuostatų ir atskirai nėra išskiriamas XXII skyriaus pirmajame skirsnyje „Prekybos agentas“ ir trečiajame skirsnyje „Prokūra“. Nepaisant to, manytina, kad nėra teisinių kliūčių, kodėl šiais atvejais negalėtų būti remiamasi bendrosiomis tariamo atstovavimo taikymo galimybę įtvirtinančiomis teisės normomis. Tiesa, LR CK 2.133 straipsnio 2 ir 9 dalių kaip *lex generalis* taikymas komercinio atstovavimo ir atstovavimo pagal prokurą atvejais pasižymi tam tikra specifika.

Kalbant apie prekybos agento veiklą kaip atskirą atstovo veikimo formą, LR CK 2.161 straipsnis nustato teises pasekmes, kurios atsiranda sudarius neįgaliotas sutartis. Jo 1 dalis numato, kad kai prekybos agentas atstovaujamojo vardu sudaro sutartį, kurios sudaryti jis neturėjo teisės, o kita sandorio šalis apie tai nežinojo ir negalėjo žinoti, pripažįstama, kad atstovaujamasis tokią sutartį patvirtino, jeigu šis nedelsdamas po to, kai apie tokią sutartį sužinojo iš prekybos agento ar trečiojo asmens, nepareiškė trečiajam asmeniui, kad sutarčiai nepritaria. Vadinasi, komercinio atstovavimo atveju tariamo atstovavimo doktrinos poreikis kyla tik tuomet, kada atstovaujamasis pareiškia, jog nepritaria sutarčiai, kurią prekybos agentas sudarė neturėdamas tam teisės ar ją viršydamas. Iki to laiko, kol atstovaujamasis neišreiškia valios dėl neįgalio to atstovo sudarytos sutarties, ši sutartis laikoma galiojančia ir vykdytina, todėl trečiajam asmeniui nėra jokios būtinybės remtis tariamo atstovavimo taisyklėmis.

Prokūros atveju tariamo atstovavimo kaip pažeistų teisių gynybos būdo taikymas yra gana ribotas. Atsižvelgiant į tai, kad prokuristo įgaliojimų apimtis yra nustatoma įstatymu, trečiajam asmeniui neturėtų būti suteikiama teisė remtis tariamo atstovavimo taisyklėmis įgaliojimų viršijimo atvejais. LR CK 2.179 straipsnyje yra nurodyti sandoriai ir kiti teisinio

²⁴⁰ Bonell, M. J. Agency, *supra* note 43, p. 521.

pubūdžio veiksmi, kurių neapima prokūra, o būtent: 1) perleisti atstovaujamojo nekilnojamąjį daiktą (įmonę) ar suvaržyti teises į jį; 2) pasirašyti atstovaujamojo balansą ir mokesčių deklaraciją; 3) skelbti atstovaujamojo bankrotą; 4) duoti prokūrą; 5) priimti į įmonę dalininkus. Įstatymas imperatyviai nustato, kad prokuristas neturi teisės atlikti ir jam negali būti pavedama atlikti paminėtų veiksmų. Vadinasi, jeigu prokuristas pažeidžia šiuos draudimus, jo sudaryti sandoriai ar atlikti kiti teisiniai veiksmai pagal bendrą taisyklę turi būti kvalifikuojami kaip neįgalotas atstovavimas. Kadangi šių ribojimų turinys yra numatytas įstatyme, tretysis asmuo negalėtų tvirtinti, kad jis nežinojo, jog prokuristas neturi teisės atlikti atitinkamų veiksmų. Kitaip tariant, susiklosčius situacijoms, kai prokuristas viršija jam suteiktas teises, pažeisdamas LR CK 2.179 straipsnyje įtvirtintus ribojimus, visada galima konstatuoti trečiojo asmens objektyvų nesąžiningumą (t. y. negalėjimą nežinoti įstatyme apibrėžto prokūros turinio). Tiesa, Lietuvos teisės doktrinoje išsakomas kiek kitoks požiūris. Teigiama, kad jeigu prokuristas atliks veiksmą, kurį jam atlikti draudžiama pagal LR CK 2.179 straipsnį, o tretysis asmuo to nežinojo ar negalėjo žinoti, t. y. buvo sąžininga šalis, toks sandoris ar kitoks veiksmas sukurs, pakeis ar pabaigs atstovaujamojo teises ir pareigas, nebent atstovaujamasis nedelsdamas po to, kai apie tokį sandorį sužinojo iš prokuristo ar trečiojo asmens, nepareiškė trečiajam asmeniui, kad sandoriui ar kitam veiksmui nepritaria²⁴¹. Dėl ankščiau išdėstytų motyvų abejotina, ar gali būti laikoma, kad tretysis asmuo yra sąžiningas, kai prokuristas atlieka veiksmus, pažeisdamas teisės aktuose nustatytus draudimus. Be to, tokiais atvejais būtina atsižvelgti ir į atstovaujamojo interesus. Prokūros kaip specialios įgaliojimo rūšies privalumas yra tas, kad ją išduodantis subjektas yra tikras, jog jis nebus saistomas prokuristo atliktų neįgaliotų veiksmų. Prokūros atveju verslininkui nereikia vykdyti savo atstovo veiksmų kontrolės ar imtis kitų saugumo priemonių tam, kad pavyktų išvengti neįgiamų padarinių, atsirasiančių, jeigu prokuristas viršys jam suteiktus įgaliojimus. Todėl manytina, kad Lietuvos teisės doktrinoje siūlomas sprendimas yra nesuderinamas su prokūros paskirtimi. Jeigu kaskart, kai prokuristui atlikus veiksmus, pažeidžiant įstatyme nustatytus ribojimus, atstovaujamasis bus priverstas išreikšti savo valią dėl tokių veiksmų nepritarimo, prokūra gali prarasti savo aktualumą. Verslo sferoje kiekvieno atstovo sudaryto sandorio tikrinimas reikalautų papildomų laiko ir finansinių sąnaudų, be to, nebūtų aišku, ar visada, nustačius neįgalio atstovavimo atvejį, atstovaujajam realiai pavyks apginti savo pažeistas teises. Visų pirma problemų gali kilti įrodinėjant, kuriuo konkrečiu momentu atitinkamas juridinio asmens valdymo organas arba verslininkas, jeigu prokūrą išduodantis subjektas yra fizinis asmuo, sužinojo ar turėjo sužinoti apie neįgaliotų veiksmų atlikimą. Ši faktinė aplinkybė yra reikšminga dėl to, kad pagal Lietuvos doktrinoje išsakytą nuomonę tik nedelsiant po to, kai buvo sužinota ar galėjo būti sužinota apie neįgalio prokuristo veikimą, galima pareikšti atitinkamą nepritarimą. Be to, atsižvelgiant į tai, kad šie veiksmai irgi reikalauja papildomų kaštų, gali nutikti taip, kad bus pripažinta, jog atstovaujamasis nespėjo laiku išreikšti valią dėl jam nepalankaus sandorio. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, manytina, kad tais atvejais, kai prokuristas pažeidžia įstatyme apibrėžtą jo įgaliojimų turinį, ne atstovaujamasis turėtų pareikšti prieštaravimą dėl neįgaliotų atstovo veiksmų, bet tretysis asmuo turėtų kreiptis į atstovaujamojo dėl tokių veiksmų ratifikavimo. Atstovaujamasis, žinoma, galėtų jiems pritarti ir savo iniciatyva, nesant trečiojo asmens prašymo.

Tuo tarpu tariamo atstovavimo taikymas galėtų būti aktualus tais atvejais, kai prokuristo veikimo ribojimai kyla ne iš įstatymo, o jie numatyti atstovaujamojo ir prokuristo santykius reglamentuojančiame sandoryje. Pavyzdžiui, jame gali būti nustatytos prokuristo teisių ribos, susijusios su juridinio asmens filialu, atitinkama juridinio asmens veiklos sritimi ar

²⁴¹ Aviža, S., *et al.*, *supra* note 21, p. 444.

rūšimi, tam tikromis aplinkybėmis, laiku ar teritorija ir kt. Prokuristui pažeidus šiuos ribojimus, jo atlikti veiksmai bus kvalifikuojami kaip neįgalioti ir tuomet, kaip ir bet kokiais neįgalio atstovavimo atvejais, yra prielaidos aiškintis, ar konkrečios faktinės aplinkybės atitinka tariamo atstovavimo sąlygas. Visgi Lietuvoje šios doktrinos taikymo poreikis nekiltų, kadangi panašiai kaip atstovo įgaliojimų pabaigos atvejais yra įstatymiškai įtvirtintos trečiųjų asmenų apsaugos taisyklės. LR CK 2.180 straipsnio 2 dalis nustato, kad draudimai, kurie nėra numatyti įstatyme, o kyla iš vidinių atstovavimo teisinių santykių, neturi įtakos tretiesiems asmenims. Vadinasi, sąžiningi tretieji asmenys visais atvejais gali remtis įstatymo numatyta prokuristo teisių apimtimi, nesibaimindami vidinių atstovavimo santykių nustatytų prokuristo teisių susiaurinimų. Tokia pozicija atspindi ir kitose valstybėse, kurių teisės aktuose yra numatyti prokūros, kaip verslo praktikai skirti įgaliojimo, institutas (pavyzdžiui, Vokietijoje, Austrijoje, Italijoje). Teigiama, kad bet kokie ribojimai, numatyti sutartyje tarp atstovaujamojo ir atstovo, neturi reikšmės tretiesiems asmenims²⁴².

Manytina, kad realiai tariamu atstovavimu galėtų būti remiamasi tada, kai prokūra nėra įregistruojama įstatymų nustatyta tvarka. Nors prokūros registracija nėra jos galiojimo sąlyga, prokuristo ir trečiųjų asmenų santykiams prokūra įsigalioja nuo jos įregistravimo momento (LR CK 2.181 straipsnio 2 dalis). Pažymima, kad jeigu veikdamas neįregistruotos prokūros pagrindu, atstovas atstovaujamojo vardu sudarys sandorį su trečiuoju asmeniu, pastarasis galės jį ginčyti kaip sudarytą neįgalio atstovo²⁴³. Kitaip tariant, tokiais atvejais tariamo atstovavimo doktrinos taikymas būtų aktualus ne trečiajam asmeniui, o atstovaujajam. Visgi abejotina, ar tretysis asmuo galėtų atsakyti vykdyti sandorį, kurį prokuristas sudarė neviršydamas jam suteiktų teisių, remdamasis vien ta aplinkybe, kad prokūra yra neįregistruota. Jeigu konkrečios situacijos atveju nekilo jokių abejonių dėl prokuristo įgaliojimų turinio, trečiojo asmens reikalavimą taikyti bendrąsias neįgalio atstovavimo teises pasekmes reiktų vertinti kaip nepagrįstas. Taip pat ir atstovaujajam neturėtų būti leidžiama remtis registracijos nebuvimo aplinkybe, jeigu faktiniai prokuristo veiksmai atlikti remiantis jam įstatyme numatytais teisėmis. Atsižvelgiant į tai, kad registracijos reikšmė yra deklaratyvi, t. y. ja išviešinamas tik pats prokūros faktas, tiek atstovaujamojo, tiek ir trečiųjų asmenų interesai turėtų būti ginami visais atvejais, kai nėra konstatuojamas neįgalio atstovavimas. Visiškai kitokios teisinės pasekmės turėtų kilti tuomet, kai asmuo, kuriam realiai nėra suteikta įgaliojimų veikti kaip prokuristui, atlieka atstovaujamojo vardu teisinę reikšmę turinčius veiksmus su trečiaisiais asmenimis. Tokiais atvejais neturėtų būti ginamos trečiojo asmens teisės remiantis tariamo atstovavimo taisyklėmis, jeigu jis nepasidomėjo, ar atitinkama prokūra yra įregistruota. Net ir esant pagrįstam trečiojo asmens įsitikinimui, kad atstovas buvo tinkamai įgaliojamas, jam tenka pareiga patikrinti viešajame registre esančių informaciją. Tai sąlygoja prokūros, kaip patikimo ir veiksmingo atstovavimo pagrindo verslo santykiuose, prigimtis.

Realiai tariamo atstovavimo doktrina gali būti pasitelkiama tuomet, kai tretysis asmuo veikia pasikliaudamas viešajame registre nurodyta, tačiau tikrovės neatitinkančia informacija apie prokuristą ir jo teises. Tokia galimybė yra pripažįstama Vokietijoje²⁴⁴. Šiais atvejais tretysis asmuo turi pasirinkimo teisę: arba remiantis tariamu atstovavimu pareikšti reikalavimą atstovaujajam, arba pagal deliktinės atsakomybės taisyklės reikalauti žalos atlyginimo iš

²⁴² *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 420.

²⁴³ Aviša, S., *et al.*, *supra* note 21, p. 439.

²⁴⁴ Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. *supra* note 129, p. 115

viešo registro tvarkytojo²⁴⁵. Jeigu pasirenkama pirma alternatyva, tuomet atstovaujamas, patenkinęs trečiojo asmens reikalavimą, įgyja galimybę regresu tvarka išsireikalauti žalos atlyginimo iš viešo registro tvarkytojo. Šiuos atvejus reiktų atriboti nuo situacijų, kai viešojo registro duomenys atitinka pateiktą informaciją apie prokurą, tačiau dar iki jos registracijos yra padaroma tam tikrų pažeidimų, kurie turi įtakos prokurės galiojimui (pavyzdžiui, nesilaikoma prokurės išdavimui taikomų reikalavimų). Atsižvelgdamas į deklaratyvią prokurės registracijos reikšmę, viešojo registro tvarkytojas tik formaliai patikrina su prokurą susijusius duomenis, tačiau neatlieka jų teisėtumo analizės. Registruojant prokurą, nėra vertinama, ar, pavyzdžiui, juridinio asmens valdymo organas, išdavęs prokurą, laikėsi įstatuose numatytos tvarkos ir pan. Galima sutikti su Lietuvos teisės doktrinoje išsakyta nuomone, kad tokios prokurės įregistravimas registre neturi būti savaime laikomas pagrindu išduotą įgaliojimą traktuoti kaip prokurą²⁴⁶, tačiau manytina, kad dėl to neturėtų nukentėti trečiojo asmens, kuris veikė pasikliaudamas viešojo registro informacija, interesai. Prokurės registracija suponuoja trečiojo asmens pagrįstą tikėjimą, kad asmuo, kuriam išduota prokurą, yra tinkamai įgaliotas, o jo veikimo ribas apibrėžia įstatymas. Todėl jeigu prokuristas, sudarydamas sandorius ar atlikdamas kitus teisinę reikšmę turinčius veiksmus, pažeis įstatyme įtvirtintus ribojimus, atstovaujamas neturėtų išvengti atsakomybės trečiajam asmeniui remdamasis aplinkybe, kad išduodant prokurą nebuvo laikytasi nustatytų reikalavimų.

2.2.3. Tariamą atstovavimo doktrinos aktualumas deliktų teisėje

Kaip minėta, kai kuriose kontinentinės teisės tradicijos valstybėse tariamas atstovavimas iš pradžių buvo suprantamas kaip vienas iš deliktinės atsakomybės taikymo atvejų ir tik vėliau išskirtas kaip savarankiškas pažeistų teisių gynimo būdas. Tiesa, net ir šiuo metu doktrinoje yra diskutuojama, ar aiškinant tariamą atstovavimo koncepciją nevertėtų remtis deliktų teisės principais, ypač tais, kurie susiję su netiesioginės atsakomybės taikymu²⁴⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad ir pats tariamą atstovavimo institutas gali būti reikšmingas deliktų teisės kontekste. Visų pirma tariamas atstovavimas gali būti pasitelkiamas kaip atstovaujamo atsakomybės pagrindas tais atvejais, kai neįgaliotas atstovas padaro deliktą. Tokia praktika jau yra besiformuojanti Belgijoje. Štai Belgijos Kasacinis Teismas sprendė bylą, kurioje asmuo, prisistatęs kaip nepriklausomas agentas, tačiau veikiantis Argenta Spaarbank vardu, priėmė iš sutuoktinių poros jų santaupas. Užuoat šias lėšas įnešęs į banko sąskaitą, tariamas atstovas jas panaudojo savo asmeninėms reikmėms. Teismas nustatė, jog faktinės bylos aplinkybės buvo tokios, kad tretieji asmenys turėjo pagrįstą įsitikinimą, kad agentas yra įgaliotas banko vardu priimti grynuosius pinigus (atstovas išdavė oficialų banką kvitą ir kt.), todėl bankui tenka pareiga grąžinti sutuoktinių prarastas lėšas²⁴⁸.

Manytina, kad tariamą atstovavimo principais galėtų būti remiamasi ir Lietuvos deliktų teisėje. LR CK 6.265 straipsnio 2 dalis nustato, kad atstovaujamas asmuo atsako už savo atstovo, vykdančio pavedimą, padarytą žalą solidariai su savo atstovu. Ši teisės norma įtvirtina atstovo tiesioginės ir atstovaujamo netiesioginės civilinės atsakomybės taikymą dėl žalos, atsiradusios iš atstovavimo teisinių santykių. Teisės doktrinoje kaip specialūs atstovaujamojo atsakomybės pagal šį deliktą pagrindai yra nurodomos šios sąlygos: atstovavimo pagal

²⁴⁵ *Ibid.*

²⁴⁶ Mizaras, V., *supra* note 24, p. 36.

²⁴⁷ Reynolds, F., *supra* note 26, p. 984.

²⁴⁸ Samoy, I., *supra* note 89, p. 70.

pavedimą faktas ir žalos padarymas vykdant pavedimą²⁴⁹. Taigi į LR CK 6.265 straipsnio taikymo sritį patenka tik tie atvejai, kai šalis sieja atstovavimo teisiniai santykiai ir atstovas žalą padaro, vykdydamas atstovaujamojo pavedimą, susijusį su teisinę reikšmę turinčių veiksmų atlikimu. Jeigu asmuo kito vardu atlikdamas teisinio pobūdžio veiksmus neturės tam jokių įgaliojimų ar juos viršys, jis dėl neįgalio to atstovavimo atsiradusią žalą atlygins asmeniškai pagal specialias atsakomybės taisykles (plačiau apie *falsus procurator* civilinę atsakomybę 4-ame skyriuje). Tačiau ir tokiais atvejais asmens, kurio vardu buvo veikiamas, atsakomybė gali atsirasti, jeigu jis vienaip ar kitaip bus susijęs su tuo, kad tretysis asmuo patikėjo, kad atstovas neva buvo tinkamai įgaliotas. Kitaip tariant, šiuo atveju, kaip kad minėtoje Belgijos teismų nagrinėtoje byloje, atstovaujamojo atsakomybė galėtų atsirasti remiantis tariamo atstovavimo doktrina²⁵⁰. Be to, pažymėtina, kad tariamo atstovavimo doktrina gali būti aktuali ir 6.264 straipsnio „Samdančio darbuotojus asmens atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų kaltės“ kontekste, kuomet darbuotojas konkretaus žalos padarymo atveju galės būti laikomas atstovu, t. y. jeigu žala atsiras dėl darbuotojo atliekamų teisinio, o ne faktinio pobūdžio veiksmų. Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį, kad poreikis remtis šia doktrina deliktų teisėje gali ir apskritai neatsirasti. Pavyzdžiui, jos taikymo poreikis gali būti minimalus tose teisinėse sistemose, kuriose nustačius tariamo atstovavimo taikymo sąlygas, tretysis asmuo atstovaujajam gali pareikšti reikalavimą ne tik atlyginti nuostolius, tačiau ir įvykdyti bet kokius kitus iš sutarties kylančius įsipareigojimus, kadangi laikoma, kad tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens sudaryta sutartis yra galiojanti (tariamo atstovavimo teisinės pasekmės aprašomos 2.5. poskyryje).

2.3. Tariamo atstovavimo ir numanomo atstovavimo santykis

2.3.1. Numanomo atstovavimo samprata

2.3.1.1. Numanomi įgaliojimai kaip realių įgaliojimų dalis

Paprastai doktrinoje nurodoma, kad atstovaujамasis yra saistomos atstovo veiksmų, kai pastarasis veikia turėdamas realius arba tariamus įgaliojimus²⁵¹. Tiesa, tose teisinėse sistemose, kuriuose iš tariamo atstovavimo kylančios teisinės pasekmės nieko nesiskiria arba yra labai panašios į tas, kurios atsiranda kitais atstovavimo atvejais, tariami įgaliojimai nėra priešpastatomi realiams, nors ir pažymima, kad savo prigimtimi jie yra fundamentaliai skirtingi²⁵². Savo ruožtu realūs įgaliojimai (angl. *actual authority*) yra skirstomi į aiškiai išreikštus ir numanomus²⁵³. Laikoma, kad įgaliojimai yra aiškiai išreikšti (angl. *express authority*), kai atstovaujамasis žodžiu ar raštu (pavyzdžiui, rašytiniame įgaliojime arba sutartyje, dažniausiai pavedimo), nurodė, kokius teisinę reikšmę turinčius veiksmus atstovas gali atlikti.

²⁴⁹ Norkūnas, A.; Selelionytė-Drukteinienė, S. *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 86.

²⁵⁰ *Unification of Tort Law: Liability for Damage Caused by Others*. Spier, J. (ed.). The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003, p. 303.

²⁵¹ Meier, L. Using Agency Law to Determine the Boundaries of the Free Speech and Establishment Clauses. *Indiana Law Review*. 2006, 40 (519), p. 522.

²⁵² Verhagen, H. L. E. *Agency in Private International Law: the Hague Convention on the Law Applicable to Agency*, *supra* note 44, p. 25.

²⁵³ Beatson, J. *Anson's Law of Contract*. Oxford: Oxford University Press. 2002, p. 663-664.

Tuo tarpu numanomi atstovo įgaliojimai (angl. *implied, customary authority*, pranc. *mandat tacit*, vok. *stillschweigende Vollmacht*) kyla iš atstovaujamo elgesio ar aplinkybių, kuriomis atstovas veikia. Numanomi įgaliojimai, kaip realių įgaliojimų dalis, yra neišvengiami verslo sferoje, kadangi rašytiniame įgaliojime, pavidimo ar kitoje tarp atstovaujamojo ir atstovo sudarytoje sutartyje neįmanoma tiksliai išvardinti visų veiksmų, kuriuos atstovas turi teisę atlikti. Todėl paprastai visada numanomi įgaliojimai papildo aiškiai išreikštus įgaliojimus, ypač jų apimtį. Štai automobilio savininkui (atstovaujamajam) paprašius nugabenti automobilį iš Londono į Edinburgą, jo vairuotojas (atstovas) greičiausiai turės numanomą teisę įsigyti degalus, todėl atstovaujamajam kils pareiga atsiskaityti su degalų pardavėju (trečiuoju asmeniu)²⁵⁴. Ir tik labai retai bus laikoma, kad atstovas neturi jokių numanomų įgaliojimų, pavyzdžiui, tais atvejais, kai atstovaujamasis ypač detaliai apibrėžia atstovo teises²⁵⁵.

Tai, kad atstovui suteikiamos teisės, kaip ir, beje, pats atstovavimo faktas, gali būti numanomi, yra įtvirtinta visuose tarptautiniuose teisės instrumentuose, išskyrus Europos sutarčių kodeksą. Štai PECL 3:201 straipsnio 1 dalis nurodo, kad atstovo teisės gali būti numanos iš aplinkybių, kuriomis atstovas veikia. Šiek tiek lakoniškiau numanomas atstovavimas yra reglamentuojamas DCFR, kurio II. – 6:103 straipsnio 2 dalyje pažymima, kad teisių suteikimas atstovui gali būti ne tik aiškiai išreikštas, bet ir numanomas. Analogiška pozicija atsispindi ir UNIDROIT Principų 2.2.2 straipsnio 1 dalyje bei Ženevos konvencijos 9 straipsnio 1 dalyje. Numanomas atstovavimas, kaip atstovo veikimo teisėtą pagrindą, yra įtvirtintas ir daugelio valstybių teisės aktuose, pavyzdžiui, Prancūzijos, Vokietijos, Austrijos, Nyderlandų, Estijos, Lenkijos²⁵⁶, Rusijos²⁵⁷ ir kitų.

2.3.1.2. Numanomų įgaliojimų turinys

Atstovo numanomų teisių apimtis visų pirma priklauso nuo jo veikimo aplinkybių. Laikoma, kad atstovas turi įgaliojimus, kurie yra įprastiniai tai pozicijai, kurią atstovas užima²⁵⁸. Atsižvelgiant į tai, daugelio valstybių teisės aktuose yra įvardijamos konkrečios situacijos, kurioms susiklosčius bus laikoma, kad atstovas turi įgaliojimus atlikti tam tikrus veiksmus (pavyzdžiui, pardavėjas mažmeninėje prekyboje, sandėlio darbuotojas ir pan.)²⁵⁹. Tai yra reglamentuota ir LR CK 2.133 straipsnio 2 dalyje bei 2.185 straipsnio 2 dalyje.

Numanomų įgaliojimų apimtis taip pat priklauso nuo verslo sferos, kurioje atstovas veikia, ir joje susiklosčiusių papročių. Jeigu atstovas veikia taip, kaip konkrečioje verslo srityje nėra įprasta, tokie jo veiksmai turėtų būti kvalifikuojami kaip įgaliojimų viršijimas²⁶⁰. Be to, nustatant konkrečių numanomų įgaliojimų turinį turi būti atsižvelgiama ir į tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens susiformavusią verslo praktiką. Šie kriterijai yra ypač akcentuojami

²⁵⁴ Elliott, C.; Quinn, F., *Contract Law*. Harlow, Pearson: Longman, 2005, p. 230.

²⁵⁵ Seavey, W. A., *supra* note 41, p. 12.

²⁵⁶ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 419.

²⁵⁷ Rusijos civilinio kodekso 182 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad atstovo teisės gali būti numanos, atsižvelgiant į aplinkybes, kuriomis atstovas veikia (pardavėjas mažmeninėje prekyboje, kasininkas).

²⁵⁸ Watts, P., Reynolds, F. M. B., *supra* note 31, p. 112.

²⁵⁹ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 414, 422; Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. *supra* note 129, p. 112.

²⁶⁰ *Principles of European Contract Law and Italian Law*. Antonioli, L.; Veneziano, A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 156.

Ženevos konvencijoje. Jos 7 straipsnyje pažymima, kad atstovaujamas arba atstovas iš vienos pusės ir tretysis asmuo iš kitos pusės yra saistomi jų tarpusavyje nusistatytų taisyklių ir praktikos, kuri tarp jų jau yra nusistovėjusi. Be to, jeigu nėra susitarta kitaip, laikoma, kad šalys numanomai pritarė tam, kad jų santykiams būtų taikomos taisyklės, kurios jiems yra žinomos arba turėtų būti žinomos ir kurios yra nusistovėjusios bei jų reguliariai laikomasi tarptautinėje prekyboje, atsižvelgiant į tai, su kokia konkrečia prekybos sritimi atstovavimo teisinių santykių subjektai yra susiję.

Atkreiptinas dėmesys, jog daugelyje *soft law* yra įtvirtinta bendro pobūdžio nuostata, kad atstovas turi įgaliojimus, kurie yra būtini, siekiant tinkamai įvykdyti atstovaujamojo pavedimą (UNIDROIT Principų 2.2.2. straipsnio 2 dalis, PECL 3:201 straipsnio 2 dalis, II. – 6:104 straipsnio 2 dalis). Analogiška pozicija atspindi Ženevos konvencijos 9 straipsnio 2 dalyje (ši nuostata yra perkelta ir į LR CK 2.170 straipsnio 2 dalį, taikytiną sudarant ir vykdant tarptautinio prekių pirkimo–pardavimo sutartis) ir Italijos civilinio kodekso 1708 straipsnyje, numatančiame, kad įgaliojimas apima ne tik tuos veiksmus, kuriems jis tiesiogiai išduotas, tačiau ir tuos, kurie yra būtini atstovui vykdant pavedimą. Ši numanoma atstovo teisė yra būdinga ir Anglijos atstovavimo institutui²⁶¹.

Laikoma, kad kuo platesnio pobūdžio yra atstovaujamojo pavedimas, tuo didesnė yra atstovo įgaliojimų apimtis²⁶². Bet kuriuo atveju tikslas, dėl kurio atstovui buvo suteiktos atitinkamos teisės, neturėtų būti vienintelis kriterijus, nustatantis atstovo įgaliojimų apimtį²⁶³. Be jo, turėtų būti atsižvelgiama ir į aukščiau nurodytas įgaliojimų turinio aiškinimo aplinkybes, susijusias su pozicija, kurią atstovas užima, konkrečios verslo srities papročius, tarp šalių susiklosčiusią praktiką ir kt.

Siekiant apibrėžti atstovo numanomų įgaliojimų ribas yra svarbu atsižvelgti ir į bendroesius sutarčių aiškinimo metodus. Jie taikomi ne tik tose teisinėse sistemose, kuriose atstovavimas yra grindžiamas tarp atstovo ir atstovaujamojo sudaryta sutartimi, tačiau ir tose jurisdikcijose, kuriose atstovaujamojo valios išraiškos aktas yra suprantamas kaip vienašalis sandoris, kurio pagrindu atsiranda atitinkami atstovavimo teisiniai santykiai²⁶⁴. Priklausomai nuo to, kokia sutarčių aiškinimo teorija konkrečioje teisinėje sistemoje yra dominuojanti, skiriasi taisyklės, kurios taikomos nustatant numanomų įgaliojimų apimtį. Remiantis subjektyviu sutarčių aiškinimo metodu, yra akcentuojamas tikrosios atstovaujamojo valios nustatymas įgaliojimų suteikimo metu. Teigiama, kad atsižvelgiant į sutarčių laisvės principą, kuris yra neatsiejamas nuo subjektyviosios teorijos, ne tik aiškiai išreikšti, tačiau ir numanomi atstovaujamojo ketinimai turėtų būti pripažįstami kaip sukeltantys teises pasekmes²⁶⁵. Tuo tarpu taikant objektyviąją sutarčių aiškinimo teoriją prioritetas turėtų būti teikiamas atstovaujamojo valios išraiškai. Jeigu atstovo teisės yra išreikštos rašytiniame įgaliojime arba sutartyje, nustatant konkretų įgaliojimų turinį paprastai ir yra remiamasi šiuo tekstu. Štai Lietuvos apeliacinis teismas, nagrinėdamas civilinę bylą Nr. 2A-226/2010²⁶⁶, būtent remdamasis įgaliojimo tekstu sprendė dėl atstovo numanomų teisių apimties. Ginčo esmė ta, kad ieškovas kreipėsi į teismą, prašydamas priteisti iš atsakovo

²⁶¹ Bennett, H. Agency in the Principles of European Contract Law and the Unidroit Principles of International Commercial Contracts. *Uniform Law Review*. 2006, 11, p. 781.

²⁶² Bonell, M. J. Agency, *supra* note 43, p. 521.

²⁶³ Bennett, H., *supra* note 261, p. 780.

²⁶⁴ *Ibid*, p. 782.

²⁶⁵ *Ibid*.

²⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „HC ir R-IV projektai“ v. R. S.* (bylos Nr. 2A-226/2010).

baudą už įsipareigojimų nevykdymą pagal preliminariąsias butų ir pagalbinių patalpų pirkimo-pardavimo sutartis. Atsakovas pareiškė priešiškinį, kuriuo prašė šias sutartis pripažinti negaliojančiomis. Jis nurodė, kad preliminariosios sutartys buvo sudarytos per atstovę D. S., kuri viršijo 2005 m. balandžio 3 d. įgaliojimu jai suteiktas teises. Atsakovas pažymėjo, kad įgaliojimu nebuvo suteikta teisė sudaryti preliminariąsias pirkimo-pardavimo sutartis perkant turtą, nes perkant nekilnojamąjį turtą būna didesnė rizika, negu jį parduoant. Teisėjų kolegijos nuomone, įgaliojimu suteikiamos teisės dėl nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutarčių sudarymo taip pat suteikia teisę sudaryti tokių nekilnojamųjų daiktų pirkimo-pardavimo preliminariąsias sutartis, kadangi preliminariosios sutarties sudarymas yra ketinimų, pasiruošimo, parengiamieji ir organizaciniai veiksmai dėl pagrindinės sutarties sudarymo. Pagal 2005 m. balandžio 3 d. įgaliojimą atstovė buvo įgaliota ir turėjo teisę atstovaujamojo vardu pasirašyti buto pirkimo-pardavimo sutartis, pirkti nekilnojamąjį turtą, todėl buvo įgaliota bei turėjo teisę sudaryti priešiškinį ginčijamas preliminariąsias sutartis ir sudarydama šias sutartis įgaliojimų neviršijo.

Atstovui suteiktų teisių turinio aiškinimo problema kilo ir kitoje civilinėje byloje, nagrinėtoje Vilniaus apygardos teismo²⁶⁷. Esminis šios bylos klausimas buvo, ar bendrovės atstovas V. V., atleisdamas darbuotoją iš darbo, turėjo tokią teisę, kai to tiesiogiai nenumatė jam išduotas įgaliojimas. Bendrovės vadovo A. D. pasirašytame įgaliojime buvo nurodyta, kad atstovui yra suteikiama teisė tik sudaryti darbo sutartis. Manytina, kad įgaliojimas sudaryti darbo sutartis taip pat apima ir numanomą teisę jas nutraukti. Tai vėliau teisme patvirtino ir bendrovės vadovas A. D., nurodydamas, kad įgaliojimas V. V. buvo išduotas apskritai dėl visų darbo santykių bendrovėje, taip pat ir dėl darbuotojų atleidimo. Vis dėlto teismas, formaliai remdamasis įgaliojimu, nusprendė, kad V. V. atleisdamas darbuotoją neturėjo tokios teisės ir toks jo veikimas kvalifikuotinas kaip neįgaliotas atstovavimas. Šio, manytina, nevisiškai pagrįsto teismo išaiškinimo²⁶⁸ kontekste, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nustatant atstovo teisių apimtį turi būti remiamasi ne vien tik pažodiniu dokumento, apibrėžiančio atstovo įgaliojimus, tekstu, tačiau paisoma ir kitų sandorių aiškinimo taisyklių ir bendrųjų civilinių teisinių santykių principų.

Pabrėžiama, kad kuo specifine kalba yra apibrėžiamos atstovo teisės, tuo paprastai yra siauresnė numanomų įgaliojimų apimtis. Ir priešingai – kuo vartojama terminija yra mažiau specifiška, tuo plačiau gali būti interpretuojami atstovui suteikti įgaliojimai²⁶⁹. Jeigu atstovaujамasis žodžiu nurodo, kokius veiksmus atstovas gali atlikti, svarbu, kaip pats atstovas suprato jam suteiktų įgaliojimų turinį. Be individualaus vertinimo, turėtų būti atsižvelgiama ir į tai, kaip analogiškomis aplinkybėmis suteiktų įgaliojimų ribas būtų supratęs protingas asmuo.

Teisės aktuose galima rasti ir konkrečių numanomo įgaliojimų pavyzdžių: štai daugelyje *soft law* yra numatyta perįgaliojimo teisė (PECL 3:206 straipsnis, DCFR II. – 6.104 straipsnis). Atstovas gali deleguoti kitam asmeniui atlikti visus veiksmus, išskyrus tuos, kurie, atsižvelgiant į pavidimo pobūdį, turi būti asmeniškai atlikti jo paties. Nacionalinėse teisės sistemose ši atstovo teisė nėra preziumuojama ir turi būti atskirai suteikta (išimtis yra Ispanija, kur perįgaliojimas yra neleidžiamas tik tada, kai atstovaujамasis uždraudė atstovui perduoti

²⁶⁷ Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje A. U. v. uždaroji akcinė bendrovė „Druskininkų autobusų parkas“ (bylos Nr. 2A-2002-275/2011).

²⁶⁸ Nepaisant to, kad teismas nekonstatavo numanomo atstovavimo, atstovaujamojo interesai buvo pagrįstai apginti remiantis neįgalio to atstovo veiksmų patvirtinimo institutu.

²⁶⁹ Seavey, W. A., *supra* note 41, p. 12.

pavedimo vykdymą kitam asmeniui²⁷⁰). LR CK 2.145 straipsnio 1 dalyje taip pat yra numatyta, kad įgaliotinis turi pats atlikti tuos veiksmus, kuriuos atlikti jis įgaliotas. Jis gali perįgaluoti juos atlikti kitą asmenį tik tuo atveju, kai jam tokią teisę suteikia gautasis įgaliojimas arba kai jis dėl susidariusių aplinkybių priverstas tai padaryti, kad apsaugotų įgaliootojo interesus.

Atkreiptinas dėmesys, kad numanomas atstovavimas gali būti ribojamas formos reikalavimų. Teisės aktai gali nustatyti, kad atstovo teisės turi būti išreikštos tam tikra forma (pavyzdžiui, įstatymų nustatyta tvarka išduotame įgaliojime). Jos nesilaikant, bus traktuojama, kad atstovo veiksmai, nors ir neatsiejami nuo jo pareigų, yra neįgalioti. Tiesa, kai kuriose teisinėse sistemose pripažįstama, kad tokiais atvejais tretysis gali ginti savo pažeistas teises remdamasis būtent tariamu atstovavimu²⁷¹. Manytina, kad tokiai pozicijai greičiausiai pritarėtų ir Lietuvos teismai. Nors Lietuvos teismų praktikoje nebuvo sprendžiama, ar galima remtis tariamo atstovavimo taisyklėmis, kai nesilaikoma įstatymu nustatytų sandorio formos reikalavimų, tačiau yra pripažinta, kad tokiais atvejais kyla įprastinės teisinės pasekmės, jeigu atstovaujamas patvirtinta atstovo veiksmus, kurie atlikti neišpildžius būtinųjų formulumų. 2002 m. vasario 4 d. nutartyje²⁷² LAT pažymi, kad jeigu bendrijos narį atstovauja jo šeimos nariai ar nuomininkai be nustatyta tvarka įforminto įgaliojimo ar pavedimo, tai šiam bendrijos nariui ir pačiai bendrijai toks atstovavimas sukelia teisinės pasekmės, jeigu atstovaujamas patvirtina tokius neįformintų atstovų veiksmus. Atsižvelgiant į šį išaiškinimą, tikėtina, neturėtų kilti kliūčių remtis tariamo atstovavimo taisyklėmis, kai atstovaujamas atsisako patvirtinti formos reikalavimus neatitinkančius sandorius.

Numanomų įgaliojimų turinys paprastai yra platesnis tais atvejais, kai atstovas veikia kaip profesionalus tarpininkas. Tai būdinga ir LR CK, kur nustatoma gana plati prekybos agento numanomų teisių apimtis. LR CK 2.162 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, kad prekybos agentas turi teisę atstovaujamojo vardu be specialaus atstovaujamojo įgaliojimo atlikti bet kokius atstovaujamojo pavedimui tinkamai įvykdyti būtinus veiksmus. Kaip minėta, *soft law* instrumentuose ši nuostata taikytina ne tik komercinio, bet ir kitiems atstovavimo santykiams. To paties straipsnio 2 dalyje yra įvardijamos jau konkrečios numanomos prekybos agento teisės: teigiama, kad prekybos agentas, nors jam ir nesuteikta teisė sudaryti sutartis, turi teisę priimti pretenzijas dėl prekių kiekio ir kokybės bei kitokius trečiųjų asmenų pareiškimus, susijusius su sutarties vykdymu ir gali atstovaujamojo vardu įgyvendinti pastarojo teises, susijusias su įrodymų užtikrinimu. Tretieji asmenys visais atvejais galės remtis šiuo įgaliojimų turiniu, net jeigu atstovaujamas faktiškai ir bus susiaurinęs įstatyme įtvirtintas prekybos agento teises. LR CK taip pat yra nustatytos ir prekybos agento numanomų įgaliojimų ribos, o būtent 2.162 straipsnio 1 dalyje yra išvardyti numanomų įgaliojimų, susijusių su sutarčių sąlygų keitimu ir sutarties įvykdymo priėmimu, apribojimai. Šios prekybos agento teisės nėra numanomos ir turi būti specialiai aptartos komercinio atstovavimo sutartyje ar atskirame įgaliojime. Pažymėtina, kad numanomų įgaliojimų apimtį klausimai yra įstatymu reguliuojami ir kai atstovas veikia pagal jam išduotą prokurą. Kaip minėta, pagal LR CK 2.176 straipsnį prokuristui yra suteikiama teisė atlikti visus teisinius veiksmus, susijusius su juridinio asmens (verslininko) verslu, išskyrus išimtis, numatytas 2.179 straipsnyje.

²⁷⁰ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 420.

²⁷¹ Beale, H., *et al.*, *supra* note 106, p. 1284–1287.

²⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje S. A. v. Kauno m. 159-ajai butų savininkų bendrija (bylos Nr. 3K-3-216/2002).

2.3.1.3. Numanomo atstovavimo ribos esant generaliniam įgaliojimui

Numanomų įgaliojimų apimties klausimas yra ypač aktualus, kai atstovas veikia pagal išduotą generalinį įgaliojimą. Jo ypatumas yra tas, kad atstovui suteikiama teisė atlikti iš esmės bet kokio pobūdžio su atstovaujamoju susijusius teisinius veiksmus. Vis dėlto reikia pažymėti, kad daugelyje teisinių sistemų bendro pobūdžio įgaliojimu suteikiamos teisės yra apribotos administravimo veiksmais, t. y. atstovas turi teisę atlikti tik tuos veiksmus, kurie yra susiję su atstovaujamojo turtiniais interesais. O štai disponavimo veiksams atlikti turi būti išduotas specialus tai numatantis įgaliojimas. Tokios pozicijos, pavyzdžiui, yra laikomasi Nyderlanduose ar Belgijoje²⁷³. Tiesa, analizuojant Belgijos teismų praktiką galima rasti sprendimų, kuriuose pripažinta atstovo teisė disponuoti atstovaujamojo turtu, kaip neatsiejama nuo pavedimo, kurį turi įvykdyti atstovas²⁷⁴. Tuo tarpu kitų valstybių (Prancūzijos, Vokietijos, Nyderlandų ir kt.) teismai paprastai vengia plečiamai aiškinti įgaliojimų, kuriais suteikiama teisė atlikti administravimo veiksmus, turinį. Be to, kai kuriose jurisdikcijose yra nustatytas ribojimas generaliniu įgaliojimu suteikti atstovui teisę sudaryti tam tikrų rūšių sandorius, pavyzdžiui, pirkimo – pardavimo, dovanojimo, paskolos Čekijoje ar laidavimo, vekselio, atsiskaitymų, nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo Slovėnijoje²⁷⁵.

Lietuvos teisės doktrinoje teigiama, kad generaliniu įgaliojimu suteikiamų teisių ribas apibrėžia LR CK 2.137 straipsnio 2 dalis, nustatanti, kad atstovas, kurio teisės įgaliojime nėra apibrėžtos, turi teisę atlikti tik tuos veiksmus, kurių reikia atstovaujamojo turtui ir turtiniams interesams išsaugoti bei turto priežiūrai²⁷⁶. Kyla klausimas, kaip reiktų interpretuoti formuluotę „jeigu teisės nėra apibrėžtos“, t. y. kaip įgaliojime turi būti aprašomi veiksmai, kuriuos atstovas turi teisę atlikti, kad būtų netaikoma 2.137 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta taisyklė. Visų pirma darytina prielaida, kad atsižvelgiant į Lietuvos atstovavimo teisės institute galiojantį formalizmo principą, pasireiškiantį tuo, kad įgaliojimas yra suprantamas tik kaip rašytinis dokumentas (LR CK 2.138 straipsnio 1 dalis, 6.756 straipsnio 2 dalis), sunku įsivaizduoti situaciją, kai įgaliojime nebus apibrėžtos jokios atstovo teisės. Ši 2.137 straipsnio 2 dalies nuostata būtų aktualesnė tose teisinėse sistemose, kur nėra įtvirtinti formos reikalavimai įgaliojimui. Vis dėlto, jeigu realiai susiklostys tokia situacija, kai asmuo suteiks įgaliojimus veikti jo vardu, tačiau nedetalizuos suteikiamų teisių, tuomet, manytina, turėtų būti laikoma, kad atstovas gali atlikti tik tuos veiksmus, kurie susiję su atstovaujamojo turto ir turtinių interesų apsauga ir priežiūra. Šis įstatyme apibrėžtas numanomų įgaliojimų turinys turėtų būti taikomas ir kai atstovui suteikiamos teisės aprašomos gana bendrai, pavyzdžiui, nurodant, kad atstovas yra įgaliojamas sudaryti bet kokias sutartis atstovaujamojo vardu ir interesais. Tuo tarpu kai įgaliojime nurodoma, kad atstovas gali atlikti visus teisinius veiksmus, susijusius su atstovaujamoju ir pateikiama tokių veiksmų pavyzdžių (tarkim įvardijama, kad atstovas gali atlikti teisinius veiksmus, susijusius su atstovaujamojo gynimu, jo turto administravimu, procesinių veiksmų atlikimu įvairiose institucijose ir pan.), galima

²⁷³ Atkreiptinas dėmesys, kad nors Nyderlanduose sandoriui, kuriuo atstovaujamasis suteikia atstovui teises atlikti disponavimo veiksmus, yra nustatytas imperatyvus rašytinės formos reikalavimas. Tai yra viena iš bendrosios taisyklės, kad įgaliojimų suteikimas atstovui nesiejamas su jokiais formalumais, išimčių. Žr. *Principles of European Contract Law and Dutch Law*. Busch, D. (ed.). The Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 145.

²⁷⁴ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, supra note 50, p. 419.

²⁷⁵ *Ibid*, p. 420.

²⁷⁶ Aviša, S., et al., supra note 21, p. 384.

daryti prielaidą, kad atstovaujamasis išreiškė valią dėl generalinio įgaliojimo išdavimo ir todėl neturėtų būti susiaurinamos atstovo teisės remiantis 2.137 straipsnio 2 dalimi. Kita vertus, net ir tais atvejais, kai, esant pagrindui taikyti šią normą, atstovo veiksmai neatitiks joje apibrėžtų numanomų teisių ribų, tretysis asmuo galės remtis tariamo atstovavimo doktrina, jeigu įrodys, kad sąžiningai ir pagrįstai tikėjo, jog atstovo atlikti veiksmai iš esmės atitinka atstovaujamojo valią. Kai kuriose teisinėse sistemose netgi yra pripažįstama, kad jeigu atstovaujamasis abstrakčiai apibūdina suteikiamas teises, tai gali būti vertinama kaip rizikos prisiėmimas dėl atstovo atliekamais veiksmais atsiradusių nuostolių²⁷⁷.

Kalbant apie disponavimo veiksmų atlikimo galimybę pagal generalinį įgaliojimą, manytina, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje užsienio valstybių, siekiant užtikrinti atstovavimo teisinių santykių dalyvių interesus, disponavimo turtu teisė turi būti aiškiai nurodyta. Tam, kad būtų pripažinta, jog atstovas turi teisę atlikti tokio pobūdžio veiksmus, turėtų pakakti tik įvardinti pačią disponavimo teisę, nedetalizuojant jos turinio, t. y. nesiejant su konkrečiu turtu, atliekamais veiksmais ir pan.

Kaip speciali generalinio įgaliojimo rūšis, gali būti išduota ir prokūra. Jos atveju LR CK 2.137 straipsnio 2 dalis nebus taikoma, tačiau, kaip minėta, prokūra suteikiamos teisės nėra absoliutaus pobūdžio. Veiksmai, kurių prokuristas neturi teisės atlikti ir jam negali būti pavedama atlikti, išvardinti 2.179 straipsnio 1 dalyje. Į šiuos apribojimus patenka ir sandoriai dėl atstovaujamojo nekilnojamojo daikto (įmonės) perleidimo ar teisių į jį suvaržymą. Vadinasi, prokūra neapima dalies disponavimo veiksmų ir jiems turi būti išduotas atskiras įgaliojimas. Tikėtina, kad prokūra nėra vienintelė generalinio įgaliojimo rūšis, kuri gali būti naudojama verslo praktikoje. Esant poreikiui atlikti veiksmus, kurių prokūra neapima, gali būti išduodamas kitas bendro pobūdžio įgaliojimas, kuriame ir būtų specifiukuotos atstovui suteikiamos teisės, tarp jų ir susijusios su disponavimo veiksmų atlikimu. Žinoma, tokiais atvejais atstovaujamasis turėtų įvertinti riziką, susijusią su tuo, kad generalinius įgaliojimus turinčio atstovo sudaryti sandoriai gali būti ne visada jam naudingi ir priešingai nei kad esant išduotai prokūrai jis negalės prieš tretįjį asmenį remtis įstatyme įtvirtintomis atstovo teisių ribomis.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad gali kilti problemų dėl generalinio įgaliojimo realaus panaudojimo galimybių, ypač tais atvejais, kai jis apima teisę atlikti ir disponavimo veiksmus. Pažymima, kad nepaisant generalinio įgaliojimo patogumo, praktikoje jo atsisakoma dėl sunkumo nustatyti suteikiamų teisių apimtį²⁷⁸. Tretieji asmenys, siekdami, kad atliktas teisinę reikšmę turintis veiksmas vėliau nebūtų pripažintas negaliojančiu remiantis tuo pagrindu, kad atstovas viršijo suteiktas teises, gali vengti derėtis su atstovu, kuriam yra išduotas bendro pobūdžio įgaliojimas. Be to, notaras, įvertindamas riziką dėl civilinės atsakomybės jo atžvilgiu taikymo, irgi gali atsisakyti tvirtinti atitinkamą sandorį motyvuodamas tuo, kad generalinio įgaliojimo turinys neleidžia identifikuoti tikrosios atstovaujamojo valios²⁷⁹. Praktikoje išeitis iš šios situacijos yra randama išduodant labai plataus turinio įgaliojimą, kuriame ypač detalai išvardijami visi įmanomi atlikti veiksmai. Manytina, jog tokia išsami

²⁷⁷ Beale, H., *et al.*, *supra* note 106, p. 1286.

²⁷⁸ Tikniūtė, A. Atstovo įgaliojimų viršijimas – teorija ir praktika, *supra* note 16, p. 988.

²⁷⁹ Generalinio įgaliojimo atveju problema gali kilti ir dėl LR CK 2.148 straipsnio 1 dalyje įgaliojimo ar jo teisių perėmėjams nustatytos pareigos apie įgaliojimo pasibaigimą pranešti tretiesiems asmenims, su kuriais nustatant ir palaikant santykius atstovauti duotas įgaliojimas. Manytina, kad ši taisyklė generalinio įgaliojimo atveju turėtų būti taikoma tik ta apimtimi, kad turi būti informuojami tie tretieji asmenys, su kuriais įgaliojimas realiai palaikė santykius, o ne apskritai visi subjektai, kurie vienaip ar kitaip gali būti susiję su atitinkamo įgaliojimo vykdymu.

specifikacija nėra būtina ir tam, kad generalinis įgaliojimas sukeltų pagedaujamas teises pasekmes, pakaktų jame daug bendriau apibūdinti atstovui suteikiamas teises, išvardijant svarbiausius veiksmus, kuriuos jis gali atlikti, tačiau jais neapsiribojant. Šią poziciją, panašu, palaikytų ir teismų praktika. 2008 m. LAT nagrinėjo byloje kilo ginčas dėl to, ar įgaliotinė (šioje byloje tretysis asmuo) turėjo teisę, remiantis ieškovo išduotu įgaliojimu, įkeisti jai pavestą tvarkyti turtą (namą)²⁸⁰. Įgaliojime buvo nurodyta, kad įgaliotinei yra suteikiamos teisės valdyti ir tvarkyti visą ieškovo turtą, kur jis bebūtų ir iš ko besusidėtų, sudaryti visus įstatymų leidžiamus sandorius: pirkti, parduoti, priimti dovaną, dovanoti, mainyti, įkeisti ir priimti įkaitu pastatus bei kitą turtą ir t. t. Atsižvelgdamas į šį įgaliojimo turinį, teismas konstatavo, kad buvo išduotas įgaliojimas ne konkrečiam veiksmui atlikti, o generalinis įgaliojimas, kuriuo iš esmės nebuvo niekaip ribojamas įgaliotinio teisės. Teismas nustatė, kad esant tokioms bylos aplinkybėms, kaip šiuo konkrečiu atveju, nėra pagrindo teigti, kad atsirado interesų konfliktas (CK 2.135 straipsnis) ar buvo pažeisti CK 2.134 straipsnyje nustatyti atsakovo teisių apribojimai. Remiantis šioje byloje suformuotu LAT išaiškinimu, galima padaryti kelias svarbias išvadas. Pirmia, generalinio įgaliojimo išdavimas yra galimas ir teismų praktikoje pripažįstamas kaip pagrindas atstovavimo teisiniam santykiams atsirasti. Antra, siekiant, kad tokio pobūdžio įgaliojimas sukeltų teises pasekmes, nėra būtina jame detaliam aprašyti visas atstovui suteikiamas teises. Trečia, generaliniame įgaliojime net ir labai bendrai apibūdinant atstovo teises, neturėtų būti vadovujamasi teisės doktrinoje suformuota nuostata dėl LR CK 2.137 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos taisyklės taikymo, t. y., kad, jeigu atstovo teisės įgaliojime nėra apibrėžtos, atstovas turi teisę atlikti tik tuos veiksmus, kurių reikia atstovaujamojo turtui ir turbiniam interesams išsaugoti bei turto priežiūrai. Ketvirta, tam, kad atstovas galėtų atlikti disponavimo turtu veiksmus, ši jo teisė turi būti aiškiai nurodyta generaliniame įgaliojime, tačiau, panašu, ji neturi būti labai specifikuota.

2.3.2. Tariamo atstovavimo ir numanomo atstovavimo skirtumai ir sąlyčio taškai

Tariamo atstovavimo ir numanomo atstovavimo situacijos dažnai susipina tarpusavyje ir ne visada yra lengva identifikuoti, kokio pobūdžio įgaliojimus konkrečiu atveju atstovas turi²⁸¹. Nors teoriniu lygmeniu jų atribojimas nekelia didelių problemų, tačiau pažymima, kad praktikoje riba tarp tariamo atstovavimo ir numanomo atstovavimo yra tokia neaiški, jog taip, kaip bus kvalifikuojamas ginčo santykis, priklausys išimtinai nuo subjektyvių kriterijų²⁸². Pažymėtina, kad žvelgiant iš istorinės perspektyvos, tol, kol nesusiformavo tariamo atstovavimo doktrina, tretysis asmuo savo interesus galėjo ginti remdamasis tik numanomu atstovavimu: t. y. jeigu atstovaujamasis pareiškėdavo reikalavimą dėl sandorio, kurį atstovas sudarė viršydamas savo teises, pripažinimo negaliojančiu, tretysis asmuo savo interesus galėjo ginti, teigdamas, kad atstovaujamasis suteikė atstovui platesnius įgaliojimus²⁸³.

Pagrindinis šių atstovavimo rūšių skirtumas yra tas, kad numanomos atstovo teisės yra realiųjų įgaliojimų dalis, ir dėl to šiais atvejais nėra laikoma, kad tarp šalių susiklostė neįgaliojimo

²⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje D. K., V. K. v. *Kauno apskrities viršinininko administracija, AB Ūkio bankas, Kėdainių rajono 1-ojo notarų biuro notarė Aušra Rabačiauskienė, Z. M.*, Teisingumo ministerija, VĮ Registrų centras (bylos Nr. 3K-3-175/2008).

²⁸¹ Verhagen, H. L. E. *Agency in Private International Law: the Hague Convention on the Law Applicable to Agency*, *supra* note 44, p. 27.

²⁸² Teisės doktrinoje netgi vaizdžiai pažymima, kad tai, ar bus taikomas tariamas, ar numanomas atstovavimas kai kada lemia „teisinis skonis“. Žr. Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 91, p. 225.

²⁸³ Levinthal, I. H., *supra* note 215, p. 78-79.

atstovavimo teisiniai santykiai. Tuo tarpu tariamo atstovavimo atveju visada yra traktuojama, kad asmuo veikia be įgaliojimų ar juos viršija. Kitaip tariant, neįgaliotas atstovavimas yra tariamo atstovavimo doktrinos prielaida, kurią taikant yra legitimuojamas neįgalio atstovo veikimas santykiuose su trečiaisiais asmenimis.

Esant numanomam atstovavimui, laikoma, kad atstovaujamojo valios autonomijos principas nėra pažeidžiamas, kadangi numanomos atstovo teisės kildinamos iš numanomo atstovaujamojo ketinimų. Tuo tarpu tariamo atstovavimo atveju atstovas sudaro atstovaujamojo valią neišreiškiančius ar iškreipiančius sandorius. Jeigu ne su atstovaujamoju susijusios aplinkybės, leidžiančios trečiajam asmeniui pagrįstai tikėti atstovo, veikiančio tariamo atstovavimo sąlygomis, įgaliojimų buvimu, teisiniai santykiai tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens neatsirastų.

Numanomo atstovavimo atveju atstovo suteiktos teisės nėra kažkokia regimybė – nors jos tiesiogiai ir nėra atstovaujamojo nurodytos, tačiau yra neatsiejamos nuo atstovo pavedimo arba realiai išplaukia iš konkrečių faktinių aplinkybių. Dėl to sandorio, sudaryto esant numanomiems įgaliojimams, neleidžiama atsisakyti, kai tokia galimybė egzistuoja tariamo atstovavimo atveju²⁸⁴.

Abejotina numanomo atstovavimo taikymo galimybė, kai atstovą ir atstovaujamąjį nesieja jokie teisiniai santykiai, t. y. susiduriama su visiškai neįgalio asmens veikimu. Akivaizdu, kad atstovaujajam nesuteikus įgaliojimų konkrečiam asmeniui veikti jo vardu, gali būti keliamas klausimas tik dėl tariamo atstovavimo taikymo, nors išoriškai gali ir atrodyti, kad nesąžiningam atstovui užėmus tam tikrą poziciją jis turi numanomus įgaliojimus.

Dažniausiai tariamo atstovavimo ir numanomo atstovavimo atribojimo problema kyla, kai atstovas turi įgaliojimus veikti atstovaujamojo vardu. Praktikoje nėra lengva nustatyti, ar konkretūs atstovo atlikti veiksmai yra neatsiejami nuo jam suteiktų konkrečių įgaliojimų, t. y. gali būti pripažinta, kad atstovas veikė numanomo atstovavimo sąlygomis, ar vis tik turi būti konstatuota, kad atstovas viršijo turimus įgaliojimus ir dėl to turi būti sprendžiama dėl tariamo atstovavimo taisyklių taikymo. Vertinant atstovo teisių apimtį svarbu ne tik tai, kaip turimus įgaliojimus suprato tretysis asmuo, bet ir kaip jie gali būti vertinami atstovaujamojo ir atstovo vidinių santykių kontekste. Jeigu atstovas užima tokią padėtį, kurią paprastai užimant laikoma, kad asmuo turi tam tikras teises, tuomet konstatuotinas numanomas atstovavimas, nebent atstovaujamasis būtų aiškiai pareiškęs, kad atstovui konkrečios teisės nesuteikiamos²⁸⁵. Atstovaujamasis visada turi teisę susiaurinti numanomus atstovo įgaliojimus, tačiau būtina apie tai informuoti trečiuosius asmenis. Priešingu atveju atstovas nors ir veiks be reikiamų įgaliojimų, tačiau tretysis asmuo turės rimtą pagrindą manyti, kad atitinkamos teisės buvo suteiktos, kas suponuos tariamo atstovavimo atvejį²⁸⁶. Tiesa, tose teisinėse sistemose, kuriose taikant tariamą atstovavimą būtina įrodyti sąlygą, kad tretysis asmuo patikėjo įgaliojimų tikrumu dėl realių atstovaujamojo veiksmų, vien ta aplinkybė, kad jis paskyrė atstovą į tam tikrą poziciją, gali būti laikoma nepakankama, siekiant remtis tariamu

²⁸⁴ Kai kuriose jurisdikcijose (pavyzdžiui, Nyderlanduose) skeptiškai vertinama ir trečiojo asmens teisė atsisakyti sandorio, kurį sudarė tariamas atstovas, nes toks atsisakymas dažnai prieštarauja protingumui ir sąžiningumui. Žr. Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 143.

²⁸⁵ DeMott D. A. Breach of Fiduciary Duty: On Justifiable Expectations of Loyalty and Their Consequences. *Arizona Law Review*. 2006, 48 (925), p. 952.

²⁸⁶ Munday, R., *supra* note 32, p. 63.

atstovavimu²⁸⁷. Be to, jeigu atstovaujamas nustatė tam tikrus atstovo teisių ribojimus, gali būti laikoma, kad viskas, kas jų neapima, yra numanomos atstovo teisės²⁸⁸.

Trečiajam asmeniui iš esmės nėra svarbu, ar atstovas veikė turėdamas numanomus ar tariamus įgaliojimus, nes abiem atvejais iš esmės kyla tos pačios teisinės pasekmės, t. y. atstovaujamas yra saistomas atstovo atliktų veiksmų. O štai vidinių atstovavimo santykių kontekste tai turi esminės reikšmės. Numanomo atstovavimo atveju laikoma, kad atstovas veikia turėdamas realius įgaliojimus, ir dėl to nekyla jo atsakomybė atstovaujajam, tuo tarpu nustačius tariamą atstovavimą, atstovaujamas pagal bendrą taisyklę įgyja teisę pareikšti reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo neįgaliotus veiksmus atlikusiam atstovui. Atsižvelgiant į tai, numanomas atstovavimas labiau atitinka atstovo, o tariamas – atstovautojo interesus.

Kai kur doktrinoje takoskyra tarp tariamo ir numanomo atstovavimo yra nubrėžiama būtent iš vidinių ir išorinių atstovavimo santykių perspektyvos, teigiant, kad tariamą atstovavimą reiktų sieti su santykiais tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens, o numanomas atstovavimas – tai atstovo ir atstovaujamojo vidinių santykių ypatumas²⁸⁹. Toks aiškinimas gali suponuoti klaidingą požiūrį, kad tariamas atstovavimas ir numanomas atstovavimas yra tarsi vieno reiškinių dvi skirtingos pusės. Nors iš tiesų dažnai kyla tariamo atstovavimo ir numanomo atstovavimo atribojimo problema, tačiau negali nutikti taip, jog vidiniuose ir išoriniuose atstovavimo santykiuose bus konstatuoti skirtingi atstovavimo santykių pagrindai dėl tu pačių atstovo veiksmų. Šios dvi atstovavimo rūšys konkrečios situacijos atveju nekoegzistuoja: nustačius tariamą atstovavimą ginčo tarp trečiojo asmens ir atstovaujamojo metu, nesusiklostys tokia situacija, kad vidinių atstovavimo santykių prasme bus laikoma, kad atstovas veikė numanomo atstovavimo sąlygomis ir, priešingai, – jeigu konstatuojamas numanomas atstovavimas vidiniuose santykiuose, tai santykinai tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens neatsiras tariamo atstovavimo pagrindų. Įrodžius tariamą arba numanomą atstovavimą jie sukelia teises pasekmes tiek vidiniuose, tiek išoriniuose atstovavimo teisiniuose santykiuose. Pavyzdžiui, jeigu ginčo, kilusio tarp banko ir kliento dėl to, ar banko darbuotojas turėjo teisę išduoti atitinkamo dydžio paskolą, metu bus nustatyta, kad ši teisė yra neatsiejama nuo atstovo aiškiai išreikštų įgaliojimų, bankas negalės paneigti šią numanomą atstovo teisę ir reikalauti iš darbuotojo nuostolių atlyginimo. Taigi vertinant konkretų atstovo elgesį tiek iš vidinių, tiek iš išorinių santykių perspektyvos turi būti taikomos tos pačios įgaliojimų turinio nustatymo taisyklės²⁹⁰. Tiesa, tai nereiškia, kad bendrame atstovo teisių turinio kontekste tariamas atstovavimas negali papildyti numanomo: gali būti nustatyta, kad tam tikri atstovo veiksmai yra atlikti neperžengiant jo numanomų teisių ribų, o kiti kvalifikuojami kaip tariamų teisių dalis. Pavyzdžiui, paprastai bus laikoma, kad pardavėjo atstovas turi teisę priimti pretenzijas dėl prekių kokybės (numanomas atstovavimas), tačiau nustatyta, kad jis negali sudaryti sutarties dėl didmeninio prekių tiekimo. Jeigu atstovas vis tik atliks šiuos veiksmus, tretysis asmuo galės remtis tariamu atstovavimu, įrodęs jo taikymo sąlygas.

Pažymėtina, kad numano ir tariamo atstovavimo atvejais skirtingai pasiskirsto šalių įrodinėjimo pareiga. Tariamas atstovavimas nėra preziumuojamas – jo taikymo sąlygas turi

²⁸⁷ Busch, D.; Macgregor, L. Apparent Authority in Scots Law: Some International Aspects, *supra* note 7, p. 357.

²⁸⁸ *Principles of European Contract Law. Parts I and II (Combined and revised)*, *supra* note 49, p. 203.

²⁸⁹ Verhagen, H. L. E. *Agency in Private International Law: the Hague Convention on the Law Applicable to Agency*, *supra* note 44, p. 25.

²⁹⁰ Stoljar, S. J., *supra* note 9, p. 89.

įrodyti sąžiningas tretysis asmuo²⁹¹. Kadangi tariamas atstovavimas siejamas su trečiojo asmens pagrįstu tikėjimu atstovo įgaliojimais, todėl būtent trečiajam asmeniui ir tenka pareiga nurodyti, kas konkrečiai sąlygojo tokį jo įsitikinimą. Tiesa, tose teisinėse sistemose, kur tariamas atstovavimas yra suprantamas ne tik kaip trečiojo asmens, bet ir atstovaujamojo pažeistų teisių gynbos būdas, pastarasis, siekdamas remtis iš tariamo atstovavimo kylančiomis teisinėmis pasekmėmis, turės pats pagrįsti jo taikymą²⁹². Lietuvos teismų praktikoje irgi pažymima, kad aplinkybės, jog egzistavo rimtas pagrindas manyti, jog sandoris sudaromas su įgaliotu kito asmens atstovu, turi įrodyti šalis, kuri šiomis aplinkybėmis remiasi²⁹³. Tuo tarpu numanomo atstovavimo atveju galima kalbėti apie tam tikrą atstovo įgaliojimų buvimo prezumpciją. Atstovaujamajam teigiant, kad atstovas, sudarydamas sandorį, neturėjo reikiamų įgaliojimų, trečiajam asmeniui pakanka įvardinti tam tikras atstovo veikimo faktines aplinkybes, kurios įprastiniu atveju reikš numanomas atstovo teises (pavyzdžiui, nurodyti, kad advokatas turi teisę sudaryti taikos sutartį, pardavėjas parduoti prekes ir t. t.)²⁹⁴. Tai, kad konkrečiu atveju, atsižvelgdamas į trečiojo asmens nurodytas aplinkybes, atstovas neturėjo atitinkamų įgaliojimų, jau turi įrodyti atstovaujamas. Jei atstovaujamasis leistinomis įrodinėjimo priemonėmis paneigia numanomo atstovavimo buvimą (pavyzdžiui, įrodo, kad realiai buvo uždraudęs atstovui atlikti tam tikrus veiksmus), tuomet tretysis asmuo gali remtis tariamo atstovavimo doktrina, tačiau jam, kaip minėta, tenka pareiga įrodyti visas sąlygas, kurios konkrečioje jurisdikcijoje yra būtinos, siekiant taikyti šį gynbos būdą.

Atkreiptinas dėmesys, kad ypač neaiški takoskyra tarp tariamo ir numanomo atstovavimo yra Vokietijoje. Šios šalies teisės doktrinoje *Duldungsvollmacht*, kuris, kaip minėta, apibūdinamas kaip viena iš tariamo atstovavimo rūšių, dar laikomas ir numanomo atstovavimo dalimi²⁹⁵. Tokia išvadą galima daryti atsižvelgiant į tai, kad *šaltiniuose anglų kalba Duldungsvollmacht* yra įvardijamas kaip *constructive authority* rūšis. Šio angliško termino vokiškas atitikmuo nėra pateikiamas, tačiau į lietuvių kalbą jis turėtų būti verčiamas kaip numanomas atstovavimas. Vis tik, manytina, kad *Duldungsvollmacht* turinys nėra tapatus tradicinei numanomo atstovavimo (angl. *implied authority*) sampratai. Kaip paaiškinta, esant numanomam atstovavimui, laikoma, kad atstovas veikia turėdamas realius įgaliojimus, kurie kyla iš atstovo veikimo aplinkybių. Tuo tarpu *Duldungsvollmacht* atveju nėra jokio faktinio pagrindo plečiamai aiškinti įgaliojimų apimtį, kadangi atstovas realiai viršija jam suteiktas teises ar veikia apskritai be jų. Dėl šios priežasties nėra tikslu *Duldungsvollmach* traktuoti kaip vieną iš numanomo atstovavimo atvejų. Kyla abejonių ir dėl to, ar šis atstovavimo santykių pagrindas visais atvejais gali būti priskiriamas ir tariamam atstovavimui. Kadangi neįgaliojoto atstovo veiksmų toleravimas iš atstovaujamojo pusės dažnai gali būti nežinomas trečiajam asmeniui, jam gali nepavykti įrodyti pagrindinės tariamo atstovavimo taikymo sąlygos – atstovaujamojo elgesio, kuris sukelia trečiajam asmeniui įspūdį dėl atstovo įgaliojimų tikrumo. Šioje vietoje vertėtų atkreipti dėmesį į Austrijos, kuri į savo teisinę sistemą yra perkėlusis tiek *Anscheinsvollmacht*, tiek *Duldungsvollmach*, patirtį aiškinant šias atstovavimo kategorijas. Austrijoje *Duldungsvollmach* yra suteikiama dviguba prasmė, traktuojant jį tiek

²⁹¹ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 377.

²⁹² Teoriškai yra įmanoma, kad ir atstovas gali būti suinteresuotas tariamo atstovavimo doktrinos taikymo. Tokiu atveju jam tektų pareiga pagrįsti tariamo atstovavimo taikymo sąlygas. Žr. Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 376.

²⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „Sareme“ v. UAB „Wood & Houses“* (bylos Nr. 3K-3-102/2012).

²⁹⁴ Beale, H., *et al.*, *supra* note 106, p. 1283.

²⁹⁵ Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. *supra* note 129, p. 109-1177.

kaip tariamo atstovavimo rūšį, tiek kaip vieną iš neįgaloto atstovo veiksmus patvirtinančių būdų²⁹⁶. Pritartina šiai doktrininei pozicijai, kadangi tuo atveju, kai atstovaujamasis toleruoja savo atstovo elgesį, tačiau faktinės aplinkybės neatitinka tariamo atstovavimo taikymo sąlygų, toks jo neveikimas gali būti kvalifikuojamas kaip sutikimas dėl atstovo atliekamų neįgaliotų veiksmų. Be to, kadangi paprastai atstovaujamasis žino apie jo vardu veikiantį asmenį dar iki tol, kol pastarasis atlieka konkrečius veiksmus, toks jo nesikišimas galėtų būti vertinamas ir kaip tam tikra numanomo atstovavimo forma²⁹⁷.

Priešingai nei *Duldungsvollmach*, visai kitaip reiktų kvalifikuoti kitus Vokietijos teisinėje sistemoje išskiriamus *constructive authority* atvejus, o būtent: 1) kai tretysis asmuo sudaro su atstovu sandorį, nežinodamas, kad atstovaujamasis atšaukė įgaliojimus ar jie pasibaigė kitais pagrindais; 2) kai pardavėjo mažmeninėje prekyboje ar sandėlio darbuotojo įprastiniai įgaliojimai yra apribojami; 3) kai tretysis asmuo veikia pasikliaudamas prekybos registre nurodyta, tačiau tikrovės neatitinkančia informacija apie prokuristo teises²⁹⁸. Kadangi susiklosčius šioms situacijoms, laikoma, kad atstovas neturi ar viršija suteiktus įgaliojimus, reiktų kalbėti ne apie numanomą, o tariamą atstovavimą, atsižvelgiant į tai, kaip jis yra suprantamas kitose teisinėse sistemose.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad greta tariamo atstovavimo ir numanomo atstovavimo doktrinoje yra išskiriama ir dar viena atstovavimo rūšis – įprastinis atstovavimas (angl. *usual authority*). Pagal savo esmę įprastiniai įgaliojimai galėtų būti priskiriami numanomiems įgaliojimams, t. y. tokiems, kurie yra būdingi konkrečiai atstovo pozicijai, arba vertinami kaip tariamų įgaliojimų dalis, jeigu numanomos atstovo teisės yra susiaurinamos vidiniuose atstovavimo santykiuose²⁹⁹. Šio atstovavimo teisinių santykių atsiradimą lėmė situacijos, kuomet neįgaliotas asmuo veikia neatskleisto atstovavimo sąlygomis. Kadangi tokiu atveju trečiajam asmeniui nėra žinoma, kad vienas asmuo veikia kito asmens interesais, neatskleistas atstovaujamasis negali būti laikomas atsakingu pagal tariamo atstovavimo taisyklės už tai, kad kita sandorio šalis sąžiningai ir pagrįstai patikėjo, kad atstovo atliekami veiksmai yra teisėti. Ši specifinė atstovavimo kategorija atsirado bendrosios teisės tradicijos valstybėse, siekiant pagrįsti neatskleisto atstovaujamojo atsakomybės taikymą. Teigiama, kad ne tik atskleisto, bet ir neatskleisto atstovavimo atveju atstovaujamasis turi būti laikomas atsakingu už visus jo naudai atliktus veiksmus, kurie yra įprastiniai konkrečiai atstovo pozicijai, nepaisant to, kad yra pažeisti vidinių atstovavimo santykių nustatyti ribojimai³⁰⁰. Pažymėtina, kad kontinentinės teisės valstybėse įprastinio atstovavimo sąvoka nėra žinoma, kadangi čia, kaip minėta, tariamo atstovavimo doktrina gali būti remiamasi ir esant netiesioginio atstovavimo teisiniams santykiams.

²⁹⁶ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, supra note 50, p. 422.

²⁹⁷ Kotz, H.; Flessner, A., supra note 91, p. 235.

²⁹⁸ Šie atvejai yra numatyti Vokietijos civilinio kodekso 169, 170 ir 171 straipsniuose bei Vokietijos komercinio kodekso 53 ir 56 straipsniuose.

²⁹⁹ Verhagen, H. L. E. *Agency in Private International Law: the Hague Convention on the Law Applicable to Agency*, supra note 44, p. 28.

³⁰⁰ Watts, P., Reynolds, F. M. B., supra note 31, p. 97.

2.3.3. Tariamą atstovavimo ir numanomo atstovavimo atribojimo problematika Lietuvos civilinėje teisėje

Ypač daug problemų atribojant tariamą ir numanomą atstovavimą kyla Lietuvos civilinėje teisėje. Doktrinoje ir ja besiremiančioje teismų praktikoje ilgą laiką tariamo atstovavimo sąvoka buvo aiškinama ją sutapatinant su numanomu atstovavimu. Problema kyla dėl to, kad LR CK 2.133 straipsnio 2 dalis apima tiek tariamą, tiek numanomą atstovavimą, dėl ko šios dvi atstovavimo rūšys yra painiojamos, netinkamai suvokiant kiekvieną iš jų kvalifikuojančius požymius ir neidentifikuojant jas įtvirtinančių konkrečių teisės normų. Numanomą atstovavimą įtvirtina LR CK 2.133 straipsnio 2 dalis, pažyminti, kad „*atstovo teisės taip pat gali būti suprantamos iš aplinkybių, kuriomis atstovas veikia (pardavėjas mažmeninėje prekyboje, kasininkas ir pan.)*“³⁰¹. Kaip buvo minėta, šis reglamentavimas iš esmės nesiskiria nuo to, kuris buvo įtvirtintas 1964 m. LR CK. Doktrinoje apibūdinant numanomą atstovavimą įvardijama ne tik ši nuostata, bet ir kitas LR CK 2.133 straipsnio 2 dalies sakinyss, nustatantis, kad „*jeigu asmuo savo elgesiu davė rimtą pagrindą tretiesiems asmenims manyti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu, tai tokio asmens atstovaujamojo vardu sudaryti sandoriai yra privalomi atstovaujajam*“³⁰². Ši teisės normos dalis, kaip paaiškinta, yra skirta apibūdinti jau ne numanomą, o tariamą atstovavimą. Juridinės technikos požiūriu kritikuotina, kad LR CK 2.133 straipsnio 2 dalies pirmas sakinyss apibrėžia numanomą, o antrasis – tariamą atstovavimą. Dėl šios priežasties ir Lietuvos mokslininkų darbuose iki 2011 m. numanomas atstovavimas ir tariamas atstovavimas buvo tapatinami, o teismų praktikoje iki šiol nenubrėžiama aiški takoskyra tarp šių dviejų atstovavimo rūšių. Tiek Lietuvos apeliacinis teismas³⁰³, tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas³⁰⁴ ne kartą yra pažymėję, kad „*pagal CK 2.133 straipsnio 2 dalies nuostatas numanomo atstovavimo atveju, jeigu asmuo savo elgesiu davė pagrindo tretiajam asmeniui protingai manyti ir sąžiningai tikėti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu, tai tokio asmens atstovaujamojo vardu sudaryti sandoriai yra privalomi atstovaujajam, tai yra sukuria šiam civilines teises ir pareigas*“. Toks tariamo ir numanomo atstovavimo sampratų suliejimas rodo, jog teismai neidentifikuoja tariamų įgaliojimų ir numanomų įgaliojimų kaip dviejų savarankiškų atstovavimo santykių atsiradimo pagrindų. Dėl šios priežasties teismams ne visada tinkamai pavyksta kvalifikuoti faktines bylų aplinkybes, ką patvirtina konkreti teismų praktika.

Kauno apygardos teismo nagrinėtoje byloje³⁰⁵ ginčas kilo dėl to, kad atsakovė neatliko laiku mokėjimų pagal avansinių pinigų grąžinimo grafiką. Atsakovės teigimu, dalį skolos ji grąžino ieškovės direktoriaus pavadootojui, ką patvirtina jo pasirašytas skolos grąžinimo raštelis. Ieškovė nurodė, jog šie pinigai nebuvo įnešti į bendrovės kasą, todėl laikytina, kad atsakovė savo prievolės neįvykdė. Teismas pasirėmė tariamo atstovavimo doktrina ir

³⁰¹ Numanomas atstovavimas yra įtvirtintas ir LR CK 2.185 straipsnio 2 dalyje, nustatančioje, kad parduotuvėje ar sandėlyje dirbantys darbuotojai be specialaus įgaliojimo turi teisę parduoti, išduoti ar priimti prekes, taip pat priimti pretenzijas dėl prekių kiekio ir kokybės.

³⁰² Doktrinoje nurodomas ir netinkamas šios atstovavimo rūšies atitikmuo anglų kalba – *apparent authority*, kas, kaip minėta, žymi tariamą atstovavimą. Žr. Aviža, S., *et al.*, *supra* note 21, p. 384.

³⁰³ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje G. G. v. UAB „Dimoreta“ (bylos Nr. 2A-471/2008).

³⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kreivė“ v. UAB „Orgreitos transportas“ (bylos Nr. 3K-3-173/2011).

³⁰⁵ Kauno apygardos teismo 2008 m. balandžio 14 d. sprendimas civilinėje byloje BUAB „Ekstra langai“ v. D. Š. (bylos Nr. 2A-515-527/2008).

pažymėjo, kad atsakovė pagrįstai galėjo manyti, kad direktoriaus pavaduotojas gali turėti teisę atlikti ir grynųjų pinigų priėmimą, kaip skolos dalies padengimą, nes įmonėje buvo įprasta, kad direktoriaus pavaduotojas, vykdydamas savo funkcijas, važiuodavo į įmonės padalinius, atlikdavo grynųjų pinigų priėmimo-perdavimo operacijas. Atsižvelgdamas į tai, teismas sumažino skolos sumą atsakovės sumokėta pinigų suma. Nors šioje byloje teismas pagrįstai pripažino, kad direktoriaus pavaduotojo veiksmai įmonės vardu sukelia jai teisiškas pasekmes, tačiau, atsižvelgiant į faktines aplinkybes, labiau tikėtina, jog direktoriaus pavaduotojas veikė ne tariamo atstovavimo sąlygomis, o turėdamas numanomus įgaliojimus. Juolab svarbu pažymėti, kad ieškovė neginčijo to, ar direktoriaus pavaduotojas turėjo įgaliojimus priimti pinigus iš trečiųjų asmenų, o tik rėmėsi aplinkybe, kad atsakovės sumokėti pinigai nebuvo įnešti į bendrovės kasą, kas suponuoja ginčą ne dėl direktoriaus pavaduotojo realiųjų įgaliojimų buvimo, o jo, kaip įmonės atstovo, pareigų tinkamo vykdymo.

Kitos Kauno apygardos teismo nagrinėtos bylos³⁰⁶ faktinės aplinkybės rodo, kad taip pat galėjo būti sprendžiama dėl tariamo ir numanomo atstovavimo taisyklių taikymo, nors teismo nutartyje šios atstovavimo rūšys nėra įvardijamos, taip pat nėra remiamasi jas reglamentuojančiomis teisės normomis (t. y. LR CK 2.132 straipsnio 2 ir 9 dalimis). Šioje byloje ieškovas prašė priteisti išskolinimą pagal 2004 m. sausio 2 d. pirkimo – pardavimo sutartį. Atsakovas atsisakė jį padengti, motyvuodamas tuo, kad ieškovas išdavė prekes atsakovo neįgaliotam asmeniui. Atsakovas pažymėjo, kad ieškovas neturėjo jokio pagrindo išduoti prekes T. S., kuris nors ir buvo jo darbuotojas, bet nebuvo paskirtas jo įgaliotu asmeniu prekėms pirkti. Spręsdamas tarp šalių kilusį ginčą, teismas formaliai, remdamasis vien tik darbo sutartimi, nurodė, kad į T. S. pareigas neįėjo ir jis neturėjo teisės atsakovo vardu pirkti iš ieškovo prekes, jas priimti bei pasirašyti ieškovo pateiktose PVM sąskaitose – faktūrose. Tai, kad darbo sutartyje ši atstovo teisė nebuvo tiesiogiai įvardinta (pažymėtina, kad darbo sutartyje darbuotojo kaip atstovo įgaliojimų turinys dažniausiai apskritai nėra apibrėžiamas), dar nereiškia, kad T. S. veikė kaip neįgaliotas asmuo. Teismas nevertino, ar atsižvelgiant į T. S. užimamų pareigų pobūdį (spec. darbų vadovas), jo veiksmai negalėjo būti kvalifikuojami kaip atlikti turint numanomus įgaliojimus. Numanomas T. S. teisės galėtų patvirtinti ir ta aplinkybė, jog tarp šalių daugelį metų buvo nusistovėjusi tokia praktika, jog prekės būdavo atiduodamos atsakovo darbuotojams be įgaliojimų ir atsakovas už tokias prekes apmokėdavo pagal išrašytas PVM sąskaitas – faktūras. Prekių perdavimas šia tvarka vyko iki pat 2006 m. ir tik tada atsakovas pareiškė, kad prekes ieškovas perduotų tik atsakovo darbuotojams, pateikusiems patvirtintą įgaliojimą. Manytina, kad šios faktinės aplinkybės leidžia konstatuoti numanomo atstovavimo teisinius santykius. Kita vertus, net jeigu atsakovas sugebėtų pagrįsti, kad T. S. veikė neturėdamas numanomų įgaliojimų (pavyzdžiui, dėl to jam buvo uždrausta atlikti ginčijamus veiksmus), šio ginčo kontekste taip pat galėtų būti svarstoma dėl tariamo atstovavimo doktrina taikymo. Atsakovo atsakomybę pagal tariamo atstovavimo taisyklės galėtų pagrįsti tai, kad ieškovas (tretysis asmuo atstovavimo santykiuose) turėjo rimtą pagrindą manyti, jog T. S. yra tinkamas atsakovo atstovas (tai pagrįstų tiek tarp šalių susiklosčiusi praktika, tiek aplinkybė, kad T. S. turimus įgaliojimus sandorio sudarymo metu patvirtino kitas atsakovo darbuotojas – J. M. G.), o už šio įspūdžio sukūrimą atsakingas yra būtent atsakovas.

³⁰⁶ Kauno apygardos teismo 2008 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje S. Videikos įmonė „Santera“ v. UAB „Volungė“ (bylos Nr. 2A-824-601/2008).

Tariamo ir numanomo atstovavimo atribojimo problema matyti ir LAT nagrinėjote civilinėje byloje Nr. 3K-3-393/2010³⁰⁷. Šioje byloje ginčas kilo dėl teisių atstovauti kitam akcininkui visuotiniame akcininkų susirinkime suteikimo. Vienas iš atsakovo akcininkų G. V. išdavė notaro patvirtintą italų kalba surašytą įgaliojimą. Visuotinio akcininkų susirinkimo metu akcininko G. V. atstovui nebuvo leista balsuoti, nes susirinkimui buvo pateiktas ne originalus įgaliojimas, o nepatvirtinta išversta įgaliojimo kopija. LAT pažymėjo, kad „*toks įgaliojimo nepateikimas gali reikšti tik tai, kad nėra aiškiai išreikšto atstovavimo ir tai neužkerta kelio atsižvelgiant į faktines aplinkybes konstatuoti kitą atstovavimo rūšį – numanomą atstovavimą*“³⁰⁸. Abejotina, ar šiuo atveju galima konstatuoti numanomą atstovavimą, kai akcininkas (atstovaujamas) aiškiai išreiškė valią, kad kitas asmuo jam atstovautų visuotiniame akcininkų susirinkime. Atstovo įgaliojimų apimtis yra konkrečiai apibrėžta ir nėra poreikio suteiktas teisės aiškinti plečiamai. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad tam tikrais atvejais įstatymas gali numatyti reikalavimus įgaliojimo formai. Jų nesilaikant, sandoris nesukels norimų teisinių pasekmių, nepaisant to, kad asmuo išreiškė savo valią. Analizuojant užsienio valstybių teisminę praktiką, matyti, kad tais atvejais, kai atstovaujamas suteikia įgaliojimus atstovui, neišpildžius būtinųjų formalumų, taikomas tariamas atstovavimas³⁰⁸. Tiesa, aptarta LAT byla yra nestandartinė ta prasme, kad šiuo atveju formos reikalavimų nebuvimu rėmėsi tretysis asmuo, nors paprastai būtent atstovaujamas yra linkęs piktnaudžiauti šia aplinkybe.

Gana panašaus pobūdžio ginčas buvo sprendžiamas LAT nagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-1057/2003³⁰⁹. Ieškovas – akcininkas – kreipėsi į teismą prašydamas pripažinti visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimą negaliojančiu tuo pagrindu, kad susirinkimas buvo sušauktas jo apie tai neinformavus. Atsakovas – bendrovė, kurios akcininkų priimtas nutarimas skundžiamas – nurodė, kad ieškovą susirinkime atstovavo tretysis asmuo A. V., kuris veikė pagal akcininko išduotą įgaliojimą. Per A. V. ieškovui taip pat buvo pranešta apie šaukiamą susirinkimą. Nors ieškovo išduotame įgaliojime ir nebuvo nurodyta, kad atstovas yra įgaliojamas priimti informaciją apie šaukiamus visuotinius akcininkų susirinkimus, tačiau, manytina, jog ši teisė yra neatsiejama nuo pavedimo atstovui. Tai, kad susiklostė numanomo atstovavimo teisiniai santykiai, pagrindžia ir kitos faktinės aplinkybės. Kaip nustatė byla nagrinėję teismai, ieškovas daugiau kaip dvejus metus nedalyvavo visuotiniuose akcininkų susirinkimuose niekaip kitaip, kaip tik atstovaujamas A. V. Be to, buvo nusistovėjusi tokia susirinkimų sušaukimo praktika, kad apie juos buvo pranešama ieškovo – užsienio įmonės – atstovui Lietuvoje. Galima sutikti, kad, susiklosčius tokiai ilgalaikiai praktikai, kuri ieškovo niekada nebuvo ginčijama, kaip pažeidžianti jo teisę žinoti apie šaukiamą susirinkimą ir dalyvauti susirinkimo darbe, nėra pagrindo konstatuoti neįgalio atstovavimo situaciją.

Kitoje civilinėje byloje teismas nustatė, kad asmuo veikė turėdamas numanomus įgaliojimus, nors, manytina, faktinės aplinkybės sudarė prielaidas spręsti dėl tariamo atstovavimo taisyklių taikymo. 2007 m. balandžio 7 d. LAT priėmė nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-147/2007³¹⁰, kurioje pažymėjo, kad „*atstovui įgaliojimai gali būti suteikti ne tik išduodant jam rašytinį įgaliojimą (CK 2.137 straipsnis), bet taip pat jie gali būti numanomi iš aplinkybių, kuriomis asmuo veikia (CK 2.133 straipsnio 2 dalis)*“³¹⁰. LAT nustatė, kad sutartį, pagal kurią

³⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje G. P. v. UAB „Lavestina“ (bylos Nr. 3K-3-393/2010).

³⁰⁸ Beale, H., et al., *supra* note 106, p. 1284–1287.

³⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Danijos įmonė Karsten Ree Holding ApS v. UAB „Alio“ (bylos Nr. 3K-3-1057/2003).

³¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje T. Ž. v. J. V. V. individuali įmonė (bylos Nr. 3K-3-147/2007).

ieškovas teikė atsakovei konsultacijas įmonės veiklos klausimais, pasirašė atsakovo administratorė V. A., kur tik vėliau buvo paskirta įmonės direktore. Nepaisydamas to, teismas nustatė, kad ši sutartis sukelia teises pasekmes, kadangi V. A. faktiškai tvarkė visą įmonės veiklą, sudarinėjo įmonės sandorius, naudodama ne tik įmonės antspaudą, bet ir įmonės savininko parašo spaudą. Remiantis LAT išaiškinimu, V. A. turėjo numanomus įgaliojimus atsakovo vardu sudaryti sutartis su trečiaisiais asmenimis. Nekvestionuotinas šio sprendimo rezultatas, tačiau atsizvelgiant į tai, kad V. A. ginčo sutarties metu nebuvo bendrovės direktorė, t. y. neturėjo įgaliojimų įmonės vardu sudarinėti sandorius, darytina prielaida, kad V. A. veikė kaip tariama atstovė. Iš bylos faktinių aplinkybių matyti, kad ieškovas turėjo pagrindo manyti, jog sudaro sutartį su reikiamais įgaliojimus turinčia įmonės atstove, o tokį tikėjimą sukėlė atstovaujamojo elgesio aplinkybės (buvo perduoti įmonės antspaudas, savininko parašo spaudas, leista tvarkyti visą įmonės veiklą ir t. t.).

Nė numanomo, o tariamo atstovavimo doktrina greičiausiai turėjo būti remiamasi ir LAT nagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-173/2011³¹¹. Šioje byloje buvo sprendžiamas ginčas dėl to, ar atsakovas – automobilio nuomotojas – turi atlyginti ieškovo – automobilio nuomininko – išlaidas, susijusias su automobilio remontu ir pargabenimu. Šį reikalavimą ieškovas grindė atsakovo darbuotojo (direktoriaus pavaduotojo technikai) pasirašytais susitarimais, kuriais atsakovas prisiėmė pareigą sumokėti už automobilio remontą ir atlyginti ieškovo patirtas išlaidas. Savo ruožtu atsakovas nurodė, kad darbuotojas buvo įgaliotas tik perduoti automobilį, tačiau neturėjo teisės tartis dėl minėtų išlaidų atlyginimo. Spręsdamas šį ginčą, teismas pasisakė, kad LR CK 2.133 straipsnio 2 dalis įtvirtina numanomą atstovavimą, kas, kaip minėta, yra ne visiškai tikslu. Nagrinėjant bylą, buvo remtasi ir to paties straipsnio 9 dalimi, jos jau nebesiejant su numanomu atstovavimu, tačiau ir neįvardijant, kad ši teisės norma reglamentuoja tariamą atstovavimą. Nepaisant netiksliai pavartotos terminijos, manytina, LAT tinkamai kvalifikavo ginčo santykį, ką patvirtina konkrečios faktinės aplinkybės. Žemesnių instancijų teismai konstatavo, kad atsakovo darbuotojo su ieškovu pasirašyti susitarimai dėl su automobilio gedimu susijusių išlaidų atlyginimo nelaikytini transporto priemonės nuomos sutarties pakeitimu ir jie nelėmė iš šios sutarties kylančių šalių prievolių, nes atsakovo darbuotojas neturėjo įgaliojimų ginčo susitarimams sudaryti. LAT nekvestionuoja šios išvados, t. y. nepaneigia fakto, kad ginčo atveju susiklostė neįgalio to atstovavimo teisiniai santykiai, tačiau pabrėžia, kad bylą nagrinėję teismai neįvertino LR CK 2.133 straipsnio 2 ir 9 dalyse nurodytų aplinkybių. Atsakovui pareiškus, kad jis nepatvirtina sandorių, turėjo būti atsižvelgta į ieškovo argumentus, jog jis pagrįstai manė, kad atsakovo darbuotojas veikia jo vardu kaip tinkamas atstovas bei nežinojo ir neturėjo žinoti, jog šis viršija savo įgaliojimus. Kitaip tariant, teismai nesvarstė, ar šiuo atveju ieškovo, kaip trečiojo asmens atstovavimo santykiuose, interesai gali būti ginami remiantis tariamo atstovavimo taisyklėmis. Dėl šios priežasties byla buvo perduota iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui.

Dar vienoje byloje³¹² LAT nors ir tinkamai kvalifikavo ginčo santykius kaip numanomą atstovavimą, tačiau be reikalo analizavo, ar tretysis asmuo turėjo rimtą pagrindą manyti, jog sudaro sutartį su tokią teisę turinčiu atstovu. Ši aplinkybė, kaip bus paaiškinta vėliau, yra būtina sąlyga taikant tariamo atstovavimo doktriną, tačiau ji neturi reikšmės nustatant, ar atstovas veikė, turėdamas numanomus įgaliojimus. Tokį netikslumą greičiausiai lėmė tai, kad bylą nagrinėję teismai numanomą atstovavimą siejo su visa LR CK 2.133 straipsnio 2

³¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kreivė“ v. UAB „Orgreitos transportas“ (bylos Nr. 3K-3-173/2011).

³¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje G. G. v. UAB „Dimoreta“ (bylos Nr. 3K-3-38/2010).

dalimi, kuri, kaip minėta, reglamentuoja ir tariamą atstovavimą³¹³. Kad tarp šio ginčo šalių susiklostė numanomo atstovavimo santykiai, patvirtina tai, jog atsakovas buvo sudaręs veiklos vykdymo ir pavedimų paskirstymo schemą, pagal kurią jo atstovas, dirbęs finansininku, ieškojo darbo objektų, paskirstė darbą darbuotojams, juos nuveždavo į objektą, susitarė su užsakovais dėl darbų. Atsižvelgiant į tai, galima daryti prielaidą, kad asmuo faktiškai turėjo teisę veikti atsakovo, vykdančios stogų dengimo, remonto ir statybos darbus, vardu ir interesais. Be to, šie darbai buvo atliekami žinant įmonės vadovybei ir savininkams bei jų kontroliuojami.

Atkreiptinas dėmesys, kad naujausiojoje teismų praktikoje bent jau sampratos prasme yra nubrėžiama aiškesnė takoskyra tarp tariamo ir numanomo atstovavimo³¹⁴. Nors tariamas atstovavimas ir toliau yra aiškinamas išimtinai LR CK 2.133 straipsnio 9 dalies kontekste, tačiau numanomas atstovavimas nebėra siejamas su visa to paties straipsnio 2 dalimi. Pažymima, kad „*atstovui suteikiamų teisių apimtis, kaip ir pats atstovavimo faktas, gali būti <...> numanomi – suprantama iš konkrečių aplinkybių, kuriomis atstovas veikia (pardavėjas mažmeninėje prekyboje, kasininkas ir pan.) (CK 2.133 straipsnio 2 dalis)*“³¹⁵. Norisi tikėti, kad šis LAT išaiškinimas ir Lietuvos teisės doktrinoje pastaruoju metu gana išsamiai išanalizuotas tariamo ir numanomo atstovavimo santykis³¹⁵, lems tikslesnės ir vieningesnės Lietuvos teismų praktikos formavimąsi aiškinant šiuos specifinius atstovavimo teisinius santykius.

2.4. Tariamo atstovavimo sąlygos

2.4.1. Tariamo atstovavimo sąlygų apžvalga atskirose teisinėse sistemose

Atsižvelgiant į tai, kad įvairiose teisinėse sistemose tariamas atstovavimas yra suprantamas nevienodai, skiriasi ir jo taikymo sąlygos. Vienose jurisdikcijose, siekiant remtis tariamo atstovavimo doktrina, pakanka įrodyti tik vieną sąlygą (Prancūzijos atvejis), o kitose gali būti reikalaujama pagrįsti net šešias aplinkybes (pavyzdžiui, kai kuriose bendrosios teisės tradicijos valstybėse)³¹⁶. Pažymėtina, kad nepaisant šių skirtumų, atskirų valstybių teismai dažnai pasiekia gana panašius rezultatus taikydami šią doktriną sprendžiant ginčus, kylančius iš neįgalio atstovavimo teisiųjų santykių³¹⁷.

Prancūzijoje, kaip minėta, tariamo atstovavimo taikymas iš pradžių buvo siejamas išimtinai su atstovaujamojo kalte deliktinės atsakomybės pagrindu. Dėl to teismai buvo priversti kiekvienu atveju dažnai dirbtinai aiškinti tam tikrus atstovaujamojo veiksmus kaip kaltus,

³¹³ Atkreiptinas dėmesys, kad LAT šioje nutartyje nevartoja sąvokos numanomas atstovavimas, o nurodo, kad LR CK 2.133 straipsnio 2 dalyje yra reglamentuojamas atstovavimas, kurį galima suprasti iš konkrečių aplinkybių, kuriomis atstovas veikia. Tuo tarpu šią bylą nagrinėjęs Lietuvos apeliacinis teismas pažymėjo, kad atstovui įgaliojimai gali būti suteikiami ne tik aiškiai išreiškiant juos išduodamame rašytiniame įgaliojime (CK 2.137 str.), tačiau jie taip pat gali būti numanomi, atsižvelgiant į šalių santykius ir aplinkybes, kuriomis atstovas veikia (CK 2.133 str. 2 d.). žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje G. G. v. UAB „Dimoreta“ (bylos Nr. 2A-471/2008).

³¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „Sareme“ v. UAB „Wood & Houses“* (bylos Nr. 3K-3-102/2012).

³¹⁵ Tiknūtė, A. Atstovo įgaliojimų viršijimas – teorija ir praktika, *supra* note 16, p. 987–989; Pakalniškis, V.; Jurkevičius, V., *supra* note 13, p. 1452 – 1454.

³¹⁶ Macgregor, L. J. Agency, *supra* note 94, p. 127.

³¹⁷ Reynolds, F., *supra* note 26, p. 984.

nors realiai atstovaujamasis niekaip nebuvo susijęs su tuo, kad tretysis asmuo patikėjo, jog atstovas turi įgaliojimus veikti kito asmens vardu³¹⁸. Pavyzdžiui, atstovaujamasis būdavo laikomas kaltu net jeigu pasirinko netinkamą atstovą³¹⁹. Ši situacija iš esmės pasikeitė 1962 metais Prancūzijos Kasaciniam Teismui priėmus sprendimą *Banque Canadienne Nationale* byloje. Šioje byloje Teismas nurodė, kad atstovaujamasis gali būti laikomas atsakingu pagal tariamo atstovavimo taisyklės net ir jei jo elgesys nėra kaltas, tačiau įrodoma, kad trečiojo asmens įsitikinimas atstovo įgaliojimų apimtimi buvo teisėtas³²⁰. *Banque Canadienne Nationale* bylos esmė, kad banko vardu buvo sudaryta laidavimo sutartis su trečiuoju asmeniu, pagal kurią bankas laidavo už ribotos atsakomybės juridinį asmenį 700 000 Prancūzijos frankų sumai. Pagrindiniam skolininkui tinkamai neįvykdžius sutarties, tretysis asmuo paprašė, jog bankas atsakytų pagal sudarytą laidavimo sutartį. Bankas nurodė, kad jo atstovo sudaryta laidavimo sutartis yra negaliojanti, kadangi banko dokumentai reikalauja tokiais atvejais dviejų atstovų parašų. Taip pat bankas pažymėjo, kad jo veiksmuose nėra kaltės: jis nei neatsargiai, nei juolab tyčia nesukėlė trečiajam asmeniui išpūdžio, kad atstovas turi tinkamus įgaliojimus. Teismas atmetė banko argumentus, nurodydamas, kad trečiojo asmens įsitikinimas atstovo įgaliojimų apimtimi buvo teisėtas ir tai yra pakankama sąlyga atstovaujamojo atsakomybei atsirasti. Taigi šiuo metu Prancūzijoje siekiant taikyti tariamo atstovavimo doktriną, reikia nustatyti tik vieną sąlygą – trečiojo asmens teisėtą įsitikinimą, kad atstovas veiks turėdamas reikiamus įgaliojimus. Pažymėtina, kad Kasacinis Teismas savo praktikoje yra nurodęs, jog žemesnės instancijos teismai visais atvejais įvardintų konkrečias aplinkybes, kurios suponuoja trečiojo asmens teisėtą įsitikinimą, taip pat įvertintų, ar protingas asmuo analogiškais aplinkybėmis patikėtų, jog atstovas turi reikiamus įgaliojimus bei ar vienai iš šalių priimtas palankus sprendimas yra logiškas bei nuoseklus. Analizuojant Prancūzijos teismų praktiką, matyti, kad tai, ar bus taikoma *l'apparence* doktrina, dažnai priklauso ir nuo to, kiek atitinkamas trečiojo asmens įsitikinimas yra nulemtas atstovaujamojo.

Nyderlanduose tariamo atstovavimo taikymo atveju būtina įrodyti tris sąlygas: atstovaujamojo pareiškimą arba elgesį, trečiojo asmens protingą galimybę pamanyti, kad atstovui yra suteikti reikiami įgaliojimai ir trečiojo asmens realų įsitikinimą atstovo turimais įgaliojimais³²¹. Ši paskutinė sąlyga doktrinoje aiškinama kaip perteklinė, nes įrodžius, jog tretysis asmuo turėjo protingą pagrindą manyti, kad atstovas veikia sutinkamai su atstovaujamojo valia, netikslinga dar papildomai aiškintis, ar jis iš tikrųjų nežinojo apie trūkstumą atstovo įgaliojimus, nebent atstovaujamasis pats pagrįstų trečiojo asmens nesąžiningumą³²². Atkreiptinas dėmesys, kad Nyderlanduose, siekiant pagrįsti atstovaujamojo atsakomybę trečiajam asmeniui, yra pasitelkiamas rizikos principas – jeigu tam tikros aplinkybės patenka į atstovaujamojo rizikos sritį, laikoma, kad atstovaujamasis yra susijęs su trečiojo asmens pagrįstu tikėjimu atstovo įgaliojimų faktu³²³. Kaip bus paaiškinta toliau, ši teorija, leidžianti suderinti priešingus trečiojo asmens ir atstovaujamojo interesus, galėtų būti sėkmingai taikoma ir kitose teisinėse sistemose.

Vokietijoje tariamą atstovavimą (vok. *Ancheinsvollmacht*) aiškinant remiantis *culpa in contrahendo* (netinkamo šalių elgesio derybose) principu, kyla daug neaiškumų, kokios konkrečiai sąlygos turi būti įrodytos, siekiant pripažinti atstovaujamojo atsakingu už atstovo

³¹⁸ Smits, J. M., *supra* note 1, p. 40.

³¹⁹ Sainter, S., *supra* note 166, p. 24-25.

³²⁰ Beale, H., *et al.*, *supra* note 106, p. 1286-1287.

³²¹ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 149.

³²² *Ibid.*, p. 175.

³²³ Busch, D.; Macgregor, L. J. Comparative Law Evaluation, *supra* note 10, p. 398.

veiksmus. Doktrinoje pažymima, kad anksčiau taikyta tariamo atstovavimo sąlyga dėl priešastinio ryšio nustatymo tarp atstovaujamojo veiksmų ir trečiojo asmens patikėjimo atstovo įgaliojimais yra pakeista bendrųjų atstovaujamojo atsakomybės už atstovo veiksmus standartu³²⁴. Teigiama, kad tariamo atstovavimo taikymo pagrindas – aplinkybės, pagrindžiančios, jog tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens susiklostė ikisutartiniai santykiai. Tais atvejais, kai atstovą ir atstovaujimąjį sieja tam tikri sutartiniai santykiai, atstovo elgesys gali būti priskiriamas atstovaujajam, tačiau lieka neatsakytas klausimas, kaip tai padaryti, jei šalys tarpusavyje nesusijusios³²⁵.

Italijoje siekiant remtis tariamo atstovavimo doktrina būtina įrodyti keturias jos taikymo sąlygas. Teismų praktikoje yra pažymima, kad tariamo atstovavimo teisiniai santykiai gali susiklostyti, jeigu 1) atstovaujamasis lėmė trečiojo asmens įsitikinimą, kad atstovas yra tinkamai įgaliotas; 2) atstovaujamojo elgesys buvo neatsargus; 3) tretysis asmuo sąžiningai manė, kad atstovas turi reikiamus įgaliojimus; 4) toks trečiojo asmens tikėjimas gali būti pagrindžiamas konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis³²⁶. Kaip matyti, Italijoje, priešingai negu daugelyje kitų teisinių sistemų atstovaujamojo atsakomybė trečiajam asmeniui yra galima tik įrodžius jo kaltę³²⁷. Vis dėlto, kaip bus aiškinta toliau šiame darbe, kalte pagrįstos tariamo atstovavimo sampratos *de facto* nėra visiškai atisakyta ir kitose jurisdikcijose.

Bendrojoje teisėje paprastai yra išskiriamos trys tariamo atstovavimo taikymo sąlygos: įgaliojimų pavaizdavimas (angl. *representation*), reiškiantis, kad atstovaujamasis turi paskelbti trečiajam asmeniui, jog atstovas turi teisę sudaryti atitinkamą sandorį, trečiojo asmens pasiklojimas (angl. *reliance*) šiuo įgaliojimų pavaizdavimu ir atstovo pozicijos pasikeitimas (angl. *alteration of position*), sąlygotas šio pasitikėjimo³²⁸. Paskutinioji sąlyga kai kur doktrinoje jau nebėra atskirai nurodoma, jos pagrįsti taip pat nereikalaujama ir teismų praktikoje³²⁹.

Iš esmės visuose *soft law* instrumentuose tariamo atstovavimo sąlygos yra suprantamos gana panašiai. PECL komentaro autoriai, remdamiesi 3:201 straipsnio 3 dalimi, išskiria 3 tarpusavyje susijusias sąlygas, kurias būtina įrodyti siekiant remtis tariamu atstovavimu: 1) turi būti tam tikri atstovaujamojo pareiškimai ar elgesys; 2) šie pareiškimai ar elgesys turi sukelti pagrįstą ir sąžiningą trečiojo asmens įsitikinimą; 3) trečiojo asmens įsitikinimas turi būti toks, kad jam realiai atrodo, jog atstovaujamasis suteikia įgaliojimus atstovui atlikti tam tikrus veiksmus, kuriuos jis ir atlieka. Tuo tarpu nors oficialiame DCFR komentare konkrečios taikymo sąlygos nėra įvardijamos, tačiau manytina, kad šiame *soft law* tariamo atstovavimo įrodinėjimo dalyką sudaro tos pačios aplinkybės kaip ir PECL, kuriame įtvirtintą tariamo atstovavimo sampratą DCFR ir perėmė. Galiausiai UNIDROIT Principų rengėjai akcentuoja, kad nustatant, ar konkreti neįgalioto atstovavimo situacija gali būti kvalifikuojama kaip tariamas atstovavimas, svarbu atsižvelgti į šiuos du kriterijus: trečiojo asmens pagrįstą įsitikinimą atstovo įgaliojimais ir tai, jog šis tikėjimas yra nulemtas atstovaujamojo elgesio³³⁰.

³²⁴ Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. *supra* note 129, p. 120.

³²⁵ *Ibid.*, p. 119-120.

³²⁶ *Principles of European Contract Law and Italian Law*, *supra* note 260, p. 153.

³²⁷ Analizuojant Italijos teismų praktiką galima rasti bylų, kuriose tariamo atstovavimo doktrina buvo pritaikyta ir nenustatius atstovaujamojo neatsargumo kaip kaltės formos. Žr. *Ibid.*

³²⁸ Strone, R. *The Modern Law of Contract*. Routledge Publications, 2007, p. 214.

³²⁹ Tan, Ch-H. Unauthorised Agency in English Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 188-195.

³³⁰ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010*, *supra* note 70, p. 83-84.

Lietuvos teisės doktrinoje iki šiol nebuvo analizuota, kokios konkrečios sąlygos turi būti įrodytos, kad būtų galima remtis tariamo atstovavimo doktrina. Manytina, kad Lietuvoje, atsižvelgiant į LR CK 2.133 straipsnio 2 ir 9 dalių nuostatas, tariamas atstovavimas turėtų būti taikomas nustačius šias dvi sąlygas: 1) atstovaujamojo elgesys, kuris sudarė rimtą pagrindą manyti, kad atstovas veikia turėdamas tam teisę; 2) trečiojo asmens pagrįstas ir sąžiningas tikėjimas atstovavimo santykiais. Analizuojant susijusių Lietuvos teismų praktiką, matyti, kad nors teismai ir neįvardija konkrečių tariamo atstovavimo taikymo sąlygų, tačiau sprenddami, ar yra pagrindas remtis šia doktrina, išskiria aplinkybes, kurios iš esmės atspindi aukščiau nurodytas sąlygas. LAT yra pabrėžęs, kad tariamas atstovavimas yra grindžiamas atstovaujamojo elgesio aplinkybėmis, todėl jam nustatyti turi būti konstatuoti būtent atstovaujamojo veiksmai, suteikę rimtą pagrindą trečiajam asmeniui manyti, kad sandorį jis sudarė su tokia teise turinčiu atstovu³³¹. Be to, sprendžiant, ar taikytinas tariamo atstovavimo institutas, be kitų aplinkybių, turi būti aiškinamasi, ar tretysis asmuo, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, buvo pakankamai rūpestingas, įsitikindamas, ar asmuo turi teisę veikti kito asmens vardu³³².

2.4.2. Bendrosios tariamo atstovavimo taikymo sąlygos

Apžvelgus tariamo atstovavimo taikymo ypatumus atskirose teisinėse sistemose, matyti, kad nepaisant skirtingo įrodinėtinių aplinkybių kiekio, iš esmės visur yra remiamasi panašiais kriterijais, nustatant atstovaujamojo atsakomybę tariamo atstovavimo pagrindu. Juos apibendrinant galima išskirti dvi svarbiausias tariamo atstovavimo sąlygas, t. y.: 1) atstovaujamojo pareiškimų ar elgesio nulemtas įgaliojimų buvimo išpūdis; 2) trečiojo asmens pagrįstas įsitikinimas atstovo turimais įgaliojimais. Pažymėtina, kad pirmoji tariamo atstovavimo sąlyga daugelyje jurisdikcijų yra aiškinama plačiau, pabrėžiant, kad šis išpūdis gali kilti ne tik dėl tiesioginių atstovaujamojo veiksmų, tačiau ir su juo susijusių aplinkybių. Todėl ir šiame darbe minėtą sąlygą siūlytina įvardinti kaip įgaliojimų buvimo išpūdis, nulemtas aplinkybių, susijusių su atstovaujamoju.

Be to, svarbu atkreipti dėmesį, kad prieš nustatant, ar konkrečios faktinės aplinkybės atitinka paminėtas tariamo atstovavimo taikymo sąlygas, būtina išsiaiškinti, ar atstovaujamasis suteikė įgaliojimus kitam asmeniui veikti jo vardu ir, jei taip, ar jie neviršyti. Tai yra būtina tariamo atstovavimo taikymo prielaida, nes tik nustačius neįgaliotą atstovo veikimą gali būti remiamasi šia doktrina.

2.4.2.1. Įgaliojimų buvimo išpūdis, nulemtas aplinkybių, susijusių su atstovaujamoju

Atsižvelgiant į tai, kad taikant tariamą atstovavimą yra pažeidžiamas valios autonomijos principas, pagrindinė sąlyga, kuri turėtų būti nustatoma, siekiant pagrįsti šios doktrinos taikymą ir kartu minėto principo nepaisymą, yra tai, jog įgaliojimų buvimo išpūdis yra nulemtas atstovaujamojo. Pažymėtina, kad net ir tose valstybėse, kuriose tiesiogiai nėra reikalaujama pagrįsti jokių atstovaujamojo elgesio sąsajų su trečiojo asmens tikėjimu įgaliojimų faktu, ši sąlyga išplaukia iš kitų būtinų įrodyti tariamo atstovavimo sąlygų. Pavyzdžiui, Belgijoje tais atvejais, kai atstovaujamasis yra visiškai nesusijęs su tuo, jog neįgaliotas asmuo veikė

³³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „Sareme“ v. UAB „Wood & Houses“* (bylos Nr. 3K-3-102/2012).

³³² *Ibid.*

jo vardu, tariamas atstovavimas netaikomas³³³. Taip pat ir Prancūzijoje, kur kaip minėta, atstovaujamojo atsakomybei atsirasti pakanka vien tik trečiojo asmens pagrįsto įsitikinimo, dažnai yra reikalaujama įrodyti, kad asmuo, kurio vardu buvo veikiamas, lėmė situaciją, sukėlusią atstovavimo išpūdį, arba ši situacija atsirado dėl aplinkybių, kurios vienaip ar kitaip yra susijusios su atstovaujamoju³³⁴.

Daugelyje teisinių sistemų atstovaujamojo atsakomybė tariamo atstovavimo atveju iki šiol bent teoriškai yra grindžiama jo paties veikimo idėja (angl. *idea of the principal's own doing*)³³⁵. Tai reiškia, kad tam, jog būtų galima remtis šia doktrina, yra būtina nustatyti atstovaujamojo žodžius ar elgesį, sukėlusius trečiojo asmens įsitikinimą atstovo įgaliojimų tikrumu. Ši idėja tiesiogiai atsispindi PECL, Ženevos konvencijoje ir, tikėtina, ja remiamasi UNIDROIT Principuose bei DCFR³³⁶, kadangi juose apibrėžiant tariamą atstovavimą yra vartojama konstrukcija „*atstovaujamasis sukėlė*“, suponuojanti, kad būtent tik aktyvus atstovaujamojo veikimas yra tinkama tariamo atstovavimo sąlyga. Tiesa, šių *soft law* komentaruose pateikiami tariamo atstovavimo pavyzdžiai leidžia manyti, kad atstovaujamojo atsakomybė pagal tariamo atstovavimo taisykles galėtų kilti ir tada, kai jis savo tiesioginiais veiksmais nelėmė trečiojo asmens įsitikinimo įgaliojimo faktu.

Kaip tiesioginio atstovaujamojo veikimo pavyzdžius galima paminėti situacijas, kai jis paskelbia (paprastai žodžiu), kad atitinkamas asmuo yra įgaliotas veikti kaip jo atstovas, tačiau nenurodo nustatytų veiklos apribojimų. Toks paskelbimas gali būti atliktas tiek konkrečioms tretiesiems asmenims, tiek neapibrėžtam subjektų ratui. Be to, laikoma, kad atstovaujamasis savo elgesiu lėmė atstovavimo išpūdį, jeigu rašytiniame įgaliojime arba kitame dokumente neaiškiai apibrėžia atstovui suteikiamas teises ir vėliau paaiškėja, kad konkrečiai atlikti veiksmai neatitinka atstovui atskleistos atstovaujamojo valios. Iš tokių faktinių aplinkybių kilę ginčai yra buvę nagrinėjami ir Lietuvos teismų praktikoje. LAT nagrinėjo

³³³ Sainter, S., *supra* note 166, p. 26-43.

³³⁴ Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 91, p. 236.

³³⁵ Busch, D.; Macgregor, L. Apparent Authority in Scots Law: Some International Aspects, *supra* note 7, p. 367.

³³⁶ Vis dėlto doktrinoje yra pabrėžiama, kad lingvistinė *soft law* nuostatų analizė nesudaro pagrindo tokiam plečiamam aiškinimui. Žr. Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 373.

byloje³³⁷ buvo sprendžiama, ar atstovaujimą gali saistyti atstovo veiksmai, kuriuos jis atliko remdamasis išduotu įgaliojimu, tačiau nepaisydamas žodžiu duotų nurodymų. Teismas pažymėjo, kad nors atstovo veikla ir galėjo būti apribota atstovaujamojo žodiniiais nurodymais, tačiau atsižvelgiant į tai, kad buvo išduotas notarinės formos įgaliojimas, kuriuo nustatyta kita atstovo teisių apimtis, juo ir turėtų būti vadovaujamasi. Konstatuota, kad negalimi žodiniai susitarimai dėl įgaliotojo įgaliotiniui notarinės formos įgaliojimu suteiktų įgalinimų apribojimo, nes įstatymo reikalaujamos notarinės formos nesilaikymas sandorį daro negaliojantį.

Prie atvejų, kai atstovaujamas savo tiesioginiais veiksmais prisideda prie trečiojo asmens pagrįsto įsitikinimo susiformavimo, yra priskiriamos tokios situacijos, kai atstovui, atsižvelgiant į jo veikimo formą, yra suteikiamos siauresnės negu iš tikro turėtų būti teisės. Čia paprastai turimi omenyje atvejai, kai teisinis atstovavimo pagrindas turi būti registruojamas viešajame registre ir įstatymas numato atstovo įgaliojimų turinį, kuriam neturi įtakos jokie ribojimai, kylantys iš vidinių atstovavimo santykių³³⁸. Viena iš tokių atstovo veikimo

³³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. M. v. P. L., A. I., A. S., Panevėžio apskrities viršininko administracija* (bylos Nr. 3K-3-670/1999). Šios bylos faktinės aplinkybės: ieškovas A. K. M. 1995 m. gegužės 20 d. išdavė atsakovei P. L. notarinės formos įgaliojimą dvejus metus valdyti ir tvarkyti visą jo turtą, sudaryti visus įstatymų leidžiamus sandorius: pirkti, parduoti, dovanoti, priimti dovanas, mainyti, įkeisti, priimti įkaitu pastatus bei kitą turtą ir atlikti jo vardu kitus veiksmus. Remiantis šiuo įgaliojimu, 1995 m. birželio 12 d. P. L. su atsakove A. I. sudarė dovanavimo sutartį, pagal kurią A. I. neatlygintinai įgijo ieškovui nuosavybės teise priklausančią namų valdą. Ieškovas teigė, kad, sudarydama šį sandorį, atsakovė P. L. pažeidė jai suteiktų įgalinimų ribas, nes jo ir atsakovės žodiniu susitarimu buvo nustatytos kitos teisės: tik tvarkyti, prižiūrėti ir laikinai naudotis namų valda. Žemesnių instancių teismai nustatė, kad atsakovei buvo žinoma, jog išduodamas jai įgaliojimą ieškovas neprašė parduoti ar dovanoti jam priklausančių namų, o tik suteikė teisę tvarkyti, prižiūrėti, mokėti mokesčius bei leido jai laikinai naudotis iki ieškovas grįš iš įkalinimo vietos. LAT su tokiu faktiniu aplinkybių vertinimu nesutiko, nurodydamas, kad atstovo teisių ribas išimtinai apibrėžė išduotas įgaliojimas, kuris niekada nebuvo įgaliotojo atšauktas ar įgaliotinio atsisakytas. Todėl, teismo nuomone, atsakovė veikė neviršydama jai įgaliojimu nustatytų teisių. Manytina, kad teismas pernelyg formaliai pasižiūrėjo į tarp šalių kilusį ginčą. Visų pirma, atsižvelgiant į tai, jos atsakovei buvo žinomi jos veiklos apribojimai (tai patvirtina bylos duomenys), teismas pagrįstai galėjo konstatuoti neįgalotą atstovavimą, kas būtų turėję reikšmės ne tik išoriniuose, tačiau ir vidiniuose atstovavimo santykiuose. Jį nustačius, turėjo būti svarstoma, ar taikyti bendrąsias neįgaloto atstovavimo taisykles, ar ginčo sandorį nepripažinti negaliojančiu tam, kad būtų užtikrinta trečiojo asmens (atsakovės A. I.) interesų apsauga. Kadangi sprendžiant šį ginčą galiojo dar 1964 m. CK, kuris, kaip žinia, nereglamentavo tariamo atstovavimo, šio neįgaloto atstovo veiksmus legitimuojančio gynybos būdo taikymas tuo metu buvo mažai tikėtinas. Tačiau trečiojo asmens teisėti lūkesčiai šiuo atveju galėjo būti apsaugoti remiantis tuo metu galiojančiomis teisės normomis, nustatančiomis, kad įgaliojimas – tai sandoris, kuris gali būti sudarytas tik raštu ir žodiniai susitarimai dėl įgaliotojo įgaliotiniui suteiktų įgalinimų apribojimo negalioja. Nors LAT būtent ir rėmėsi šiomis nuostatomis, tačiau kritikuotina tai, kad nagrinėjant šią bylą nebuvo įvertintas trečiojo asmens sąžiningumas, dėl kurio buvimo galėjo kilti pagrįstų abejonių, ypač atsižvelgiant į tai, kad tarp šalių buvo sudarytas neatlygintinas sandoris. Taip pat šio ginčo kontekste verta pažymėti, kad tariamo atstovavimo taikymo aktualumas būtų kilęs tuo atveju, jeigu notarinės formos įgaliojime apibrėžti atstovo įgaliojimai būtų buvę siauresni nei atstovaujamojo žodžiu apibrėžti ir sąžiningas tretysis asmuo būtų būtent pasiklojęs atstovaujamojo nurodyta informacija. Tokiu atveju, atsižvelgiant į užsienio valstybių patirtį, galėtų būti sprendžiama dėl sandorio, sudaryto pagal įgaliojimą, kuris neatitinka formos reikalavimų, galiojimo pagal tariamo atstovavimo taisykles.

³³⁸ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 372.

formų, kai gali būti nustatyti tiesioginiai atstovaujamojo veiksmai – atstovavimas pagal prokurūrą. Kaip minėta, tai atsispindi ir LR CK 2.180 straipsnio 2 dalyje, nustatančioje, kad draudimais, kurie nėra numatyti įstatyme, neturi įtakos tretiesiems asmenims. Vadinasi, sąžiningi tretieji asmenys visais atvejais gali remtis įstatymo numatyta prokuristo teisių apimtimi, nesibaigindami prokuristo teisių susiaurinimų, numatytų sutartyje tarp atstovaujamojo ir atstovo.

Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad tik labai retais atvejais atstovaujamasis savo elgesiu sukuria įgaliojimų buvimo regimybę – daug dažniau jis neatlieka jokių konkrečių veiksmų, tačiau protingumo principas reikalauja, kad tam tikros atstovaujamojo veiklos aplinkybės *ipso facto* būtų vertinamos kaip jo atsakomybės už tariamo atstovo veiksmus pagrindas. Kitaip tariant, jeigu konkrečios aplinkybės gali būti priskiriamos atstovaujajam, jis turėtų prisiminti iš to kylančias neigiamas pasekmes, net ir nesant tiesioginių jo veiksmų. Ši rizikos teorija yra išplėta Nyderlandų teisės doktrinoje ir lyginamosios teisės specialistų vertinama kaip vienas iš objektyviausių atstovaujamojo atsakomybės pagal tariamą atstovavimą modelis. Kaip minėta, jos esmė ta, kad jeigu tam tikros aplinkybės patenka į atstovaujamojo rizikos sritį, jis yra laikomas atsakingu už neįgaliotus atstovo veiksmus. Nepaisant to, kad Nyderlandų jurisprudencijoje dar nuo 1970 metų buvo kritikuojama atstovaujamojo veikimo idėja kaip pagrindas jo atsakomybei, įstatymų leidėjas neatsižvelgė į tokias pastabas ir naujajame civiliniame kodekse įtvirtino nuostatą, kad tariamą atstovavimą turi lemti atstovaujamojo pareiškimai ar kitoks elgesys. Vis dėlto Nyderlandų teismų praktikoje nuo pat civilinio kodekso įsigaliojimo ši taisyklė yra aiškinama plačiau, pabrėžiant, kad ne tik atstovaujamojo pareiškimai ar elgesys, tačiau ir kitos aplinkybės, patenkančios į atstovaujamojo rizikos sferą, gali lemti tariamo atstovavimo taikymą. Kitaip tariant, įstatyme įtvirtinta atstovaujamojo tiesioginio veikimo idėja teismų praktikos buvo papildyta rizikos principu.

Nors daugelyje kitų jurisdikcijų tariamas atstovavimas yra išimtinai grindžiamas *the principal's own doing* principu, teismų praktikos analizė atskleidžia, kad atstovaujamojo atsakomybė *de facto* yra siejama ir su tokiu jo veikimu, kuris pagal savo esmę niekaip negali būti kvalifikuojamas kaip jo žodžiai ar elgesys, kurie lėmė trečiojo asmens pagrįstą įsitikinimą. Svarstyтина, kodėl teismai, kurie daugelyje teisinių sistemų suformavo ir išplėtojo tariamo atstovavimo koncepciją, iki šiol įvardija tiesioginį atstovavimo veikimą kaip būtiną tariamo atstovavimo taikymo elementą. Tai, ko gero, galima sieti su tuo, kad netiesioginis atstovaujamojo elgesys, teismų nuomone, nepagrindžia valios autonomijos principo nepaisymo, tad iki šiol bent formaliai yra reikalaujama įrodyti *the principal's own doing* sąlygą, nepaisant to, kad konkrečios faktinės aplinkybės gali visiškai neatitikti jos turinio. Kaip atvejus, kurie nors ir neišreiškia atstovaujamojo tiesioginių veiksmų, tačiau jiems yra priskiriami, galima paminėti aplinkybes, susijusias su atstovo veiklos pobūdžiu, atstovaujamojo, kaip juridinio asmens, struktūra ir atstovo užimama pozicija joje, sudaromo sandorio rūšimi ir pan. Be to, dažnai tariamas atstovavimas yra konstatuojamas nustačius ir atstovaujamojo neveikimą (pavyzdžiui, kai jis neužkerta kelio galimiems neįgalioti atstovo veiksmams), kas taip pat neatitinka minėto principo sampratos. Kitaip tariant, tam, kad būtų remiamasi tariamo atstovavimo doktrina, dažnai tam tikros aplinkybės yra dirbtinai priskiriamos atstovaujamojo tiesioginiam veikimui. To pavyktų išvengti, jeigu būtų taikoma rizikos teorija, leidžianti objektyviau pagrįsti atstovaujamojo atsakomybę tariamo atstovavimo pagrindu.

Detailizuojant aplinkybes, kurios gali būti priskiriamos atstovaujamojo rizikos sričiai, visų pirma reiktų išskirti atvejus, kai atstovaujamasis paskiria asmenį į tokias pareigas, kurias vykdant yra manoma, kad atstovas turi tam tikras teises, tačiau jos yra susiaurinamos apie tai neinformuojant trečiųjų asmenų. Kaip jau minėta, tipinėje pozicijoje esančio asmens

veikimas galėtų būti kvalifikuojamas kaip numanomas atstovavimas, tačiau dėl ribojimų, kylančių iš vidinių atstovavimo santykių, tokie atvejai turėtų būti vertinami kaip tariamas atstovavimas. Kitaip tariant, jeigu išoriškai atstovo atliekami veiksmai atitinka numanomas jo teises, kurios faktiškai yra susiaurintos, atstovaujamas už *de facto* neįgaliotus asmens veiksmus turėtų būti laikomas atsakingu pagal tariamo atstovavimo taisyklę. Kaip pavyzdį galima paminėti UNIDROIT Principuose aprašomą situaciją. A, būdamas vieno iš bendrovės B skyriaus vadybininkas, sudaro sutartį su bendrove C dėl bendrovės B skyriaus biuro perdažymo, nors įgaliojimų tam ir neturi. Nepaisant to, bendrovė B būtų saistoma sutarties su bendrove C, kadangi pastaroji pagrįstai manė, kad A turi realius įgaliojimus sudaryti šį sandorį, atsižvelgiant į tai, kad įprastiniu atveju gali būti laikoma, jog tokias pareigas užimantis asmuo turi atitinkamas teises³³⁹.

Be to, yra manoma, kad atstovaujamas yra atsakingas už tai, jog nesiėmė pakankamą atsargumo priemonių tam, kad užtikrintų, jog pašaliniai asmenys negalėtų veikti kaip jo atstovai. Kaip klasikinis to pavyzdys yra pateikiama situacija, kai išskirtinės išvaizdos asmuo parduotuvėje priima iš kliento užsakymą ir gavęs iš jo pinigus daugiau niekada toje parduotuvėje nepasirodo. Nors parduotuvė (atstovaujamas) niekada ir nepareiškė, kad toks asmuo yra įgaliotas veikti kaip jos atstovas, tačiau jos atsakomybė tariamo atstovavimo pagrindu kiltų dėl to, jog buvo aplaidžiai vykdoma veikla ir nesiimta protingumo kriterijų atitinkančių veiksmų, siekiant užkirsti kelią tokioms apgavystėms³⁴⁰. Lietuvos teismų praktikoje taip pat yra akcentuojama atstovaujamojo pareiga elgtis taip, kad būtų išvengta neįgalioto atstovavimo situacijų. Lietuvos apeliacinis teismas 2006 m. liepos 4 d. nutartyje nurodė, kad verslininkui ir įmonės vadovui yra taikytini padidinti reikalavimai dėl įmonės dokumentų ir antspaudo apsaugos, naudojimosi jais, perdavimo jų kitiems asmenims, ėmimosi įstatymo nustatytų priemonių įmonės dokumentų, antspaudo praradimo ar netekimo atvejais³⁴¹. Atsižvelgdamas į tai, kad įmonės direktorius nepasirūpino tuo, jog neįgalioti asmenys nesinaudotų įmonės antspaudu ir dokumentais, teismas atsisakė tenkinti ieškovo reikalavimą dėl ginčo sandorių pripažinimo negaliojančiais tuo pagrindu, kad jie buvo sudaryti neįgalioto asmens.

Pažymėtina, kad tariamo atstovavimo doktrina turėtų būti taikoma gana ribotai, kai susiduriama su visiškai neįgalioto atstovo veikimu. Kaip pavyzdį galima paminėti Prancūzijos teismuose nagrinėtą bylą *Consorts Kenicq v. Martin*³⁴². Šios bylos faktinės aplinkybės yra tokios. Ponas Martin buvo buto, bendrosios nuosavybės teise priklausančio ponui ir poniai Kenicq bei ponui ir poniai Kenicq-Léger, nuomininkas. Tarp pono Martin ir bendrasavininkų vyko derybos dėl remonto išlaidų nuomojamame bute apmokėjimo. Siekdamą užbaigti šias derybas, poniai Kenicq be kitų bendrasavininkų pritarimo pasirašė dokumentą, pagal kurį įsipareigojo ponui Martin pagal jo pareikalavimą apmokėti būsimą remonto darbus. Kai ponas Martin siekė įgyvendinti ponios Kenicq pasirašytame dokumente numatytą įsipareigojimą, ponas Kenicq atsakė, kad jo žmona, poniai Kenicq, neturėjo įgaliojimų veikti kitų bendrasavininkų vardu. Savo ruožtu ponas Martin nurodė, kad ponios Kenicq faktinis dalyvavimas derybose ir jos, kaip šeimos narės, statusas leido pagrįstai manyti, jog ji yra tinkamai įgaliota atstovė. Nors Prancūzijos Kasacinis Teismas išaiškino, kad tariamo atstovavimo

³³⁹ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, *supra* note 70, p. 85.

³⁴⁰ Reynolds, F., *supra* note 26, p. 980.

³⁴¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti uždaroji akcinė bendrovė „Damarida“ v. uždaroji akcinė bendrovė „Kontivis plus partneriai“* (bylos Nr. 2A-154/2006).

³⁴² Cass Ci Iere, 29-4-1969, 3eme espece, JCP G 1969, II, 15972.

doktrina galima remtis ir tais atvejais, kai šalis nesieja atstovavimo teisiniai santykiai, tačiau, priešingai negu Apeliacinis teismas, nepripažino, kad šioje byloje yra pakankamas pagrindas konstatuoti trečiojo asmens, t. y. pono Martin, teisėtą įsitikinimą atstovo įgaliojimų apimtimi. Tokį savo sprendimą teismas grindė tuo, jog ponas Martin neįvykdė pareigos patikrinti, ar ponia Kenicq turėjo įgaliojimus veikti kaip kitų bendrasavininkių atstovė. Svarstyтина, ar paminėtos aplinkybės iš tikrųjų negalėjo būti pripažintos kaip pakankamos konstatuoti tariamo atstovavimo faktą, ypač atsižvelgiant į tai, kad santykiuose tarp šeimos narių paprastai nėra būdingi tam tikri formalumai. Tikėtina, kad, jeigu šis ginčas būtų nagrinėjamas dabar, sprendimas galėtų būti visiškai kitoks, kadangi naujausiojoje Prancūzijos Kasacinio Teismo praktikoje vis daugiau aplinkybių vertinamos kaip pagrindžiančios trečiojo asmens teisėtą įsitikinimą tuo, kad atstovas veikė turėdamas reikiamus įgaliojimus.

Tretysis asmuo tik išimtiniais atvejais galėtų remtis tariamu atstovavimu, jeigu atstovaujamasis niekada neleido asmeniui, prisistačiusiam kaip atstovui, užimti jokios pozicijos jo vykdomoje veikloje, ir apie tokio tariamo atstovo egzistavimą atstovaujamasis niekada nežinojo³⁴³. Viena iš tokių išimčių ir galėtų būti, kaip anksčiau pateiktame pavyzdyje, atvejai, kai konkretūs teisinę reikšmę turintys veiksmai yra atliekami patalpose, kuriose atstovaujamasis vykdo savo veiklą³⁴⁴. Tai aiškintina tuo, jog atstovaujamasis turi užtikrinti tokį saugumo lygį, kad su jo veikla nesusiję asmenys, negalėtų jo buveinėje ar kitose patalpose atlikti neįgaliotų veiksmų.

Be to, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad tos pačios aplinkybės turėtų būti nevienodai vertinamos skirtingų situacijų kontekste: vienais atvejais būtų pagrįsta jas priskirti atstovaujamojo elgesiui, o kitais – ne. Pavyzdžiui, tai, kad atstovas neteisėtai veikė atstovaujamojo vardu remdamasis pavogtais jo dokumentais, nereiškia, kad visuomet atstovaujamasis turėtų būti atsakingas pagal tariamo atstovavimo taisykles. Jeigu dokumentai buvo prarasti dėl to, kad nebuvo imtasi protingų priemonių užtikrinti jų saugumą, atstovaujamasis greičiausiai turės atsakyti, tačiau jeigu bus įrodyta, kad konkrečiu atveju buvo padaryta viskas, kas įmanoma, tam, kad būtų išvengta dokumentų praradimo, jo atsakomybė neturėtų atsirasti.

Aptariant šią tariamo atstovavimo sąlygą reikia atkreipti dėmesį, kad tais atvejais, kai atstovaujamasis yra ne fizinis, bet juridinis asmuo, paprastai yra taikomi kur kas griežtesni jo atsakomybės standartai. Tai grindžiama tuo, kad trečiajam asmeniui dažnai yra sudėtinga nustatyti tikrąjį atstovo teisių turinį, ypač jeigu yra atstovaujama stambaus kapitalo, tarp-tautinio pobūdžio bendrovei. Tai, kad juridinis asmuo, kaip atstovaujamasis, bus pripažintas atsakingu pagal tariamo atstovavimo taisykles, gali lemti vien tai, jog yra neskaidri bendrovės struktūra, neaiški atstovo pozicija organizacijoje ir pan.³⁴⁵. Visais atvejais tretysis asmuo, siekdamas remtis tariamo atstovavimo doktrina, turi įrodyti, kad už konkretaus juridinio asmens atstovo (pavyzdžiui, jo darbuotojo) neįgaliotą veikimą gali būti laikomi atsakingi to juridinio asmens organai, kurie pagal įstatymą, steigimo sandorį ir įstatus gali priimti sprendimą dėl įgaliojimų suteikimo³⁴⁶.

Nors konkrečiose teisinėse sistemose gali skirtis šios tariamo atstovavimo sąlygos aiškinimas, iš esmės visur yra laikomasi pozicijos, kad atstovavimo įspūdis turi būti nulėmtas būtent atstovaujamojo, o ne atstovo³⁴⁷. Jeigu trečiojo asmens įsitikinimą atstovo turimais

³⁴³ Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 91, p. 236.

³⁴⁴ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, *supra* note 50, p. 422.

³⁴⁵ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 142.

³⁴⁶ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010*, *supra* note 70, p. 83-84.

³⁴⁷ *Principles of European Contract Law and Italian Law*, *supra* note 260, p. 153.

įgaliojimais lėmė atstovo veiksmai ar pareiškimai, tariamas atstovavimas neturėtų būti konstatuojamas. Vis dėlto doktrinoje yra pabrėžiama, kad tik labai retais atvejais trečiojo asmens tikėjimas gali būti siejamas išimtinai su atstovaujamoju. Praktiškai visada prie šio įspūdžio atsiradimo daugiau ar mažiau prisideda atstovas, su kuriuo tretysis asmuo palaiko tiesioginius santykius. Būtent atstovo pateikiama informacija ir jo veikimo aplinkybės visų pirma formuoja trečiojo asmens įsitikinimą tiek dėl pačių atstovavimo santykių, tiek ir dėl konkrečių atstovo įgaliojimo ribų. Todėl sprendžiant, ar taikyti tariamo atstovavimo taisyklės, būtina įvertinti visas faktines aplinkybes (tiek susijusias su atstovaujamoju, tiek ir su atstovu), galbūt lėmusias atitinkamą trečiojo asmens įsivaizdavimą. Jeigu iš jų matyti, kad trečiojo asmens įsitikinimas yra išimtinai nulemtas atstovo veiksmų, tuomet atstovaujamojo atsakomybė neturėtų atsirasti. Tačiau nustačius, kad su dalimi aplinkybių, turėjusių įtakos trečiojo asmens įsitikinimui susiformuoti, yra susijęs atstovaujамasis, gali būti laikoma, kad ši tariamo atstovavimo sąlyga yra pagrįsta. Be to, doktrinoje yra pabrėžiama, kad atstovaujамasis gali būti pripažintas atsakingu ir už tai, kad leido atstovui atlikti konkrečius veiksmus, kurie ir sukėlė trečiojo asmens pagrįstą įsitikinimą³⁴⁸.

Atstovaujamojo atsakomybė gali atsirasti ir tuomet, kai nepaisant to, jog atstovas nėra įgaliotas sudaryti sandorius atstovaujamojo vardu, tačiau jam suteikiama teisė pranešti faktus, kuriais remdamiesi tretieji asmenys gali padaryti teisinio pobūdžio išvadas. Ši pozicija buvo suformuota garsiojoje *First Energy (UK) Ltd v. Hungarian International Bank* byloje³⁴⁹. Jos esmė ta, kad banko darbuotojas neturėdamas teisės nuspręsti, ar suteikti kreditą tretiesiems asmenims (ši aplinkybė jiems buvo žinoma), buvo įgaliotas informuoti trečiuosius asmenis, ar atitinkamas jų prašymas dėl kredito suteikimo yra patenkintas banko centrinio padalinio. Nepaisant to, kad šis padalinys buvo priėmęs neigiamą sprendimą, banko darbuotojas pranešė tretiesiems asmenims, jog bankas nusprendė patenkinti jų prašymą. Remiantis šiomis faktinėmis aplinkybėmis, buvo nustatyta, kad yra pakankamas pagrindas banko atžvilgiu taikyti tariamo atstovavimo taisyklės. Taip pat yra galimos situacijos, kai vienam atstovui yra suteikiama teisė atskleisti tretiesiems asmenims apie kitiems atstovams to paties atstovaujamojo suteiktas teises. Jeigu konkretaus atstovo nurodyta informacija neatitiks kitų atstovų faktinio įgaliojimų turinio, bus laikoma, kad atstovaujамasis yra atsakingas už jo įgalioto asmens veiksmus pagal tariamo atstovavimo doktriną³⁵⁰. Svarbu pažymėti ir tai, kad konkrečios su atstovu susijusios aplinkybės yra reikšmingos nustatant ir kitą tariamo atstovavimo sąlygą – trečiojo asmens pagrįstą įsitikinimą atstovo turimais įgaliojimais (plačiau tai aptariama 2.4.2.2. skyrelyje).

Atsižvelgiant į struktūrinius teisinio reguliavimo netikslumus, Lietuvoje tariamo atstovavimo taikymo sąlyga dėl atstovaujamojo nulemto atstovavimo santykių įspūdžio gali būti suprantama nevienareikšmiškai. Jeigu būtų remiamasi vien LR CK 2.133 straipsnio 9 dalimi, su kuria teismų praktikoje ir siejamas tariamas atstovavimas, trečiojo asmens įsitikinimas turėtų būti kildinamas iš atstovo veiksmų, kas, kaip minėta, iš esmės neatitinka tariamo atstovavimo esmės. Šioje normoje nurodoma, kad tretysis asmuo turi rimtą pagrindą manyti, jog sudaro sandorį su tokią teisę turinčiu atstovu, jei tai yra susiję su atstovo veiksmis: „jeigu atstovas veikė viršydamas savo teises, tačiau *tokiu būdu* <...>“ (paryšk. aut.). Jeigu įspūdi, kad įgaliojimai nėra viršijami, sukuria būtent atstovas, o ne atstovaujамasis, tokiu atveju reiktų kalbėti ne apie tariamą, bet apie išimtinai neįgaliotą atstovavimą ir taikyti *falsus procurator* atsakomybės taisyklės. Kita vertus, aukščiau nurodyta formuluotė galėtų būti vertintina ir

³⁴⁸ Seavey, W. A., *supra* note 41, p. 13.

³⁴⁹ *First Energy (UK) Ltd v. Hungarian International Bank* [1983] 2 Lloyd's Rep 9.

³⁵⁰ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 371.

kaip sudaranti prielaidas teismams atsižvelgti į įvairias aplinkybes, lėmusias trečiojo asmens tikėjimą atstovo tinkamų įgaliojimų faktu, kas ypač akcentuojama Vakarų valstybių teismų praktikoje. Tačiau jokiū būdu tariamas atstovavimas neturėtų būti taikomas nustačius, kad išimtinai atstovas yra atsakingas už tai, kad tretysis asmuo patikėjo atstovo įgaliojimų buvimo realumu. Tokios klaidos pavyktų išvengti, jeigu tariamas atstovavimas būtų sistemiškai atskleidžiamas remiantis ir LR CK 2.133 straipsnio 2 dalimi. Ši teisės norma suponuoja, kad sandoris gali saistyti atstovaujimąjį, jeigu jis savo elgesiu davė rimtą pagrindą tretiesiems asmenims manyti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu. Kitaip tariant, šioje normoje yra įtvirtinta, kad ne atstovo, o atstovaujamojo veiksmai turi lemti trečiojo asmens įsitikinimą atstovo turimais įgaliojimais, kas atitinka tariamo atstovavimo idėjos turinį užsienio teisinėse sistemose. Tačiau net ir šioje teisės normoje atstovaujamojo atsakomybė pagal tariamo atstovavimo taisyklę yra gana ribota, kadangi yra siejama su jo tiesioginiu elgesiu. Manytina, kad kaip ir kitose teisinėse sistemose, *the principal's own doing* principas Lietuvoje neturėtų būti suabsoliutinamas ir vertinant, ar susiklostė tariamo atstovavimo santykiai, būtina įvertinti ir kitas aplinkybes, kurios gali būti susijusios su atstovaujamoju ir lėmusios trečiojo asmens pagrįstą įsitikinimą atstovo turimais įgaliojimais.

Analizuojant susijusią Lietuvos teismų praktiką, matyti, kad teismai, nors paprastai tiesiogiai ir neišskiria šios tariamo atstovavimo taikymo sąlygos, tačiau vertina, kiek atstovaujamas turėjo įtakos tam, kad tretysis asmuo pamanė, jog atstovas yra tinkamai įgaliotas.

Štai 2007 m. balandžio 7 d. LAT priimtoje nutartyje yra įvardijamos konkrečios atstovaujamojo elgesio aplinkybės, kuriomis remiantis ir buvo pagrįsta jo atsakomybė neįgalio atstovavimo atveju (kaip minėta, šioje byloje tariamo atstovavimo sąvoka nėra nurodoma, tačiau faktinės aplinkybės vienareikšmiškai leidžia teigti, jog tarp ginčo šalių susiklostė būtent tariamo atstovavimo santykiai)³⁵¹. Teismas nurodė, kad tai, jog individualios įmonės savininkas perdavė savo sekretorei įmonės anspaudą, savininko parašo spaudą, leido tvarkyti visą įmonės veiklą ir t. t., buvo pakankamas pagrindas trečiajam asmeniui tikėti, kad ši darbuotoja yra tinkama atstovė. Kitoje LAT nagrinėtoje civilinėje byloje³⁵², kurioje taip pat buvo remtasi tariamo atstovavimo taisyklėmis, to tiesiogiai neįvardijant, atstovaujamojo atsakomybė kildintina iš to, kad jis paruošė ginčijamą sutartį, ji buvo sudaroma atsakovo buveinėje, o jos sudarymo metu buvo ir pats direktorius³⁵³.

³⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje *T. Ž. v. J. V. V. individuali įmonė* (bylos Nr. 3K-3-147/2007).

³⁵² Šios bylos faktinės aplinkybės: ieškovė kreipėsi į teismą dėl nuosavybės teisių į butą pripažinimo ir jo perdavimo natūra, remiantis su atsakovu sudaryta buto statybos sutartimi. Atsakovas nurodė, kad su ieškove sudaryta sutartis neturi jokios juridinės galios, nes pasirašyta asmens, neturėjusio tam teisės (bendrovės generalinio direktoriaus pavaduotojo), ir nepatvirtinta bendrovės antspaudu. Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje *I. T. (G.) v. ŽŪB „Pavasaris“* (bylos Nr. 3K-3-417/2004).

³⁵³ Pažymėtina, kad ta aplinkybė, jog sudarant sandorį dalyvavo bendrovės vadovas gali reikšti ir tai, jog susiklostė ne tariamo, o realaus atstovavimo teisiniai santykiai. Tačiau kadangi šiuo atveju atstovui teisės buvo suteiktos neišpildžius būtinųjų formalumų (nesilaikyta LR CK 2.140 straipsnio 1 dalis įtvirtinto reikalavimo, kad juridinio asmens duodamą įgaliojimą pasirašo jo vadovas ir ant įgaliojimo dedamas to juridinio asmens antspaudas), nėra pagrindo teigti, kad atstovas veikė turėdamas aiškiai išreikštus įgaliojimus, tačiau, kaip minėta, užsienio valstybėse tariamo atstovavimo doktrina yra remiamasi ir tais atvejais, kai nesilaikoma formos reikalavimų. Be to, trečiojo asmens pažeistos teisės galėjo būti ginamos ir tuo pagrindu, kad atstovaujamas patvirtino ginčijamą sandorį.

Pačioje naujausioje Lietuvos Aukščiausio Teismo praktikoje jau yra aiškiai pasisakoma, kad siekiant remtis tariamo atstovavimo doktrina turi būti nustatyta, jog atstovaujamas yra vienaip ar kitaip susijęs su neįgaliojo atstovo veikimu. 2012 m. kovo 20 d. nutartyje teismas pažymi, kad tariamas atstovavimas yra grindžiamas atstovaujamojo elgesio aplinkybėmis – tokiais atvejais turi būti tikrinama, ar atstovaujamojo veiksmai buvo tokie, kad protingas žmogus analogiškais aplinkybėmis patikėtų esant atstovavimo santykius, t. y. turi būti aiškinamasi, ar buvo objektyvių aplinkybių, kurios sudarė rimtą pagrindą asmenį laikyti kito asmens atstovu³⁵⁴. Taip pat yra pabrėžiama, jog trečiojo asmens įsitikinimą, kad jis sudaro sandorį su tokia teisę turinčių atstovu, gali lemti ne tik atstovaujamojo, bet ir paties atstovo veiksmai. Todėl kai tokį pagrindą suteikia tik atstovu prisistatančio asmens veiksmai, sandoris atstovaujajam teisinių padarinių nesukelia, nebent jis tokį sandorį vėliau patvirtina. Teigiamai vertintina tai, kad teismas aiškiai išskiria, jog būtent atstovaujamojo, o ne atstovo veiksmai yra tariamo atstovavimo taikymo pagrindas, tačiau manytina, kad pernelyg formaliai aiškina atstovaujamojo, atsakingo už atstovavimo santykių įspūdį, veikimą, jį siejant iš esmės tik su aktyviais veiksmais. Tokia siaura atstovaujamojo elgesio samprata greičiausiai lėmė nevysiškai tikslų ir išsamų konkrečių faktinių aplinkybių vertinimą sprendžiant ginčą. Jo esmė ta, kad ieškovas prašė priteisti iš atsakovo įsiskolinimą už prekes, parduotas pagal atsakovo atstovo pasirašytas PVM sąskaitas – faktūras. Atsakovas savo atsakymą vykdyti prievolę pagal pirkimo – pardavimo sutartį grindė tuo, kad sąskaitas pasirašė ir prekės priėmė neįgaliojas asmuo. Teismas pažymėjo, kad atsakovas neturi vykdyti šios pareigos, kadangi nėra nustatyta jo, kaip atstovaujamojo, veiksmų, iš kurių protingas asmuo analogiškais aplinkybėmis būtų patikėjęs esant atstovavimo santykius. Kol kas nevertinant ieškovo (trečiojo asmens atstovavimo santykių prasme) įsitikinimo, kad atstovas veikė turėdamas tinkamus įgaliojimus, pagrįstumo, atkreiptinas dėmesys į tam tikras aplinkybes, kurios, autoriaus nuomone, galėtų būti priskirtinos atstovaujajam. Viena iš svarbiausių yra ta, kad atstovas dvi sąskaitas – faktūras nunešė į atstovaujamojo (atsakovo) buhalteriją, kurių atsakovas nors ir neapmokėjo, tačiau įtraukė į savo buhalterinę apskaitą. Mažai tikėtina, kad nesant jokių santykių tarp atstovaujamojo ir atstovo, ką akcentuoja ir bylą nagrinėję teismai, atstovas būtų perdavęs atsakovui šiuos dokumentus, o pastarasis juos vėliau įtraukęs ir į savo apskaitą. Be to, manytina, kad šiame ginče nepakankamai detalai įvertintas atstovo veiklos pobūdis, kuris taip pat galėjo pagrįsti atstovaujamojo sąsajas su atstovu. Apeliacinės instancijos teismas, remdamasis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenimis, nustatė, kad atstovas nėra atsakovo darbuotojas. LAT analizavo, kad atstovu prisistačiusis asmens nurodytos pareigos (vyriausias energetikas) nesudarė pagrindo spresti, jog atstovas veikia įstatyme įtvirtintu pagrindu kaip juridinio asmens organas. Tačiau teismai neatsižvelgė į tai, kad santykiai tarp atstovo ir atstovaujamojo galėjo kilti ir remiantis kitu juridiniu faktu – pavyzdžiui, paslaugų teikimo sutartimi. Atsižvelgiant į verslo praktiką, tarp šalių galėjo ir nebūti sudaryta konkreti rašytinė sutartis (arba kilus ginčui dėl apmokėjimo atsakovas tiesiog galėjo neigti tokios sutarties sudarymą), tačiau sutartinių santykių tarp šalių buvimas gali būti pagrindžiamas konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis (pavyzdžiui, nevienkartinis pirkimas atsakovo vardu apmokant už atsakovo vardu įsigyjamas prekes ir kt.). Sprendžiant šį ginčą galėjo būti atsižvelgiama ir į daugelį kitų faktinių aplinkybių: ar atsakovas yra mokėjęs atstovui atlyginimą ar kitaip su juo atsiskaitęs už atliekamas funkcijas, kokios prekės konkrečiai buvo įsigytos ir ar jos galėjo būti naudojamos atsakovo veikloje, laiko intervalas tarp paskutinio ir ankstesnių sandorių, kuriuos sudarė šis atstovas ir kt.

³⁵⁴ Lietuvos Aukščiausio Teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „Sareme“ v. UAB „Wood & Houses“* (bylos Nr. 3K-3-102/2012).

2.4.2.2. Trečiojo asmens pagrįstas įsitikinimas atstovo turimais įgaliojimais

Kita daugeliui jurisdikcijų būdinga tariamo atstovavimo sąlyga – aplinkybė, kad trečiojo asmens tikėjimas atstovo įgaliojimų faktu yra pagrįstas. Laikoma, kad jeigu tretysis asmuo, sudarydamas sandorį, tikėjo, kad atstovaujамasis vėliau negalės paneigti atstovo įgaliojimų fakto, ir remdamasis šiuo įsitikinimu atitinkamai veikė, toks jo elgesys atitinka protingo elgesio kriterijų³⁵⁵.

Pagrįstumas paprastai yra siejamas su *bonus pater familias* elgesio standartu, t. y. vertinama, ar analogiškėmis aplinkybėmis vidutiniškai atidus ir rūpestingas asmuo, nesiimdamas papildomų priemonių, patikėtų atstovo įgaliojimų faktu. Klaidingas įsivaizdavimas negali būti pripažintas suklydimu, jeigu tą klaidingą įsivaizdavimą lėmė pačios sandorio šalies neapdairumas, neatidumas ar nerūpestingumas. Iš užsienio valstybių teismų praktikos matyti, kad taikant *bonus pater familias* elgesio standartą taip pat yra atsižvelgiama ir į trečiojo asmens asmenines savybes, be to, individualizuojamos jo veikimo aplinkybės konkrečiu neįgalio atstovavimo atveju. Trečiojo asmens nepasidomėjimas atstovo veikimo pagrindu turi būti pateisinamas faktinėmis aplinkybėmis, kurias nustatant, atkreipiamas dėmesys į tai, kokį išsilavinimą tretysis asmuo turi, kokia profesija užsiima, koks jo socialinis statusas, ar sandorio, kuris buvo sudaromas, kontekste tretysis asmuo gali būti laikomas profesionalu, jo patirtis verslo santykiuose ir pan.³⁵⁶. Į šiuos subjektyvius kriterijus yra atsižvelgiama ir Lietuvos teismų praktikoje. Štai Vilniaus apygardos teismas, nagrinėdamas civilinę bylą Nr. 2A-947-611/2009³⁵⁷, pažymėjo, kad tretysis asmuo neįrodė, jog jis pagrįstai galėjo tikėti, jog atstovė buvo įgaliota parduoti butą. Teismas pažymėjo, kad atsižvelgiant į tai, jog tretysis asmuo yra juridinis asmuo, vykdamas tarpininkavimo veiklą prekyboje nekilnojamoju turto ir turi ilgametę patirtį šiame verslo, jam turi būti taikomi didesni atidumo ir rūpestingumo standartai. Pritartina tokiam teismo išaiškinimui, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad sprendžiant šį ginčą turėjo būti atsižvelgta ir į kitas aplinkybes, kurios galėjo pagrįsti tariamo atstovavimo taikymą, o būtent tai, kad vienas iš atstovaujамųjų buvo išdavęs atstovei įgaliojimą parduoti jam nuosavybės teise priklausantį butą, o kitas – telefonu, dalyvaujant trečiajam asmeniui, pavedė atstovę disponuoti jam priklausančia buto dalimi.

Teisės doktrinoje pažymima, kad vertinant trečiojo asmens įsitikinimo atstovavimo santykiais pagrįstumą aukščiau nurodyti subjektyvūs kriterijai neturėtų būti suabsoliutinami ir juos vertinant visais atvejais turi būti atsižvelgiama į *bonus pater familias* etaloną³⁵⁸.

Nustatant, ar atstovo įsitikinimas yra teisėtas, yra vertinamos ir aplinkybės, susijusios su atstovu, o būtent, ar atstovas buvo profesionalas, pavyzdžiui, advokatas, notaras, prekybos agentas ir kt., kas paprastai reiškia, jog trečiajam asmeniui yra keliami šiek tiek žemesni atidumo ir rūpestingumo standartai įsitikinant atstovo įgaliojimų turiniu. Greta kitų aplinkybių, yra aiškinamasi, ar atstovui suteikti specialūs įgaliojimai gali suponuoti, kad jis turi ir kitas panašias teises³⁵⁹. Be to, svarbu išsiaiškinti, ar atstovas neturėjo akivaizdaus asmeninio suinteresuotumo sudarydamas atstovaujamojo vardu sandorį. Jeigu iš faktinių aplinkybių tretysis asmuo galėjo suprasti, kad atstovas veikia daugiau savo, o ne atstovaujamojo intere-

³⁵⁵ Busch, D.; Macgregor, L. Apparent Authority in Scots Law: Some International Aspects, *supra* note 7, p. 374.

³⁵⁶ Sainter, S., *supra* note 166, p. 24-25.

³⁵⁷ Vilniaus apygardos teismo 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Džukijos turto korporacija“ v. O. R. (bylos Nr. 2A-947-611/2009).

³⁵⁸ Samoy, I, *supra* note 89, p. 70.

³⁵⁹ Sainter, S., *supra* note 166, p. 37.

sais, toks sandoris neturėtų būti vertinamas kaip sudarytas tariamo atstovavimo sąlygomis. Nustatant trečiojo asmens įsitikinimo pagrįstumą, atsižvelgiama ir į tai, kiek konkrečios atstovo veikimo aplinkybės sudaro pagrindą manyti, kad atstovas yra susijęs su atstovaujamoju. Greta kitų kriterijų, gali būti vertinama, ar atstovas naudoja logotipus, blankus su atstovaujamojo realiais rekvizitais, ar jis yra įtrauktas į darbuotojų telefonų sąrašą, ar tretiesiems asmenims pateikia vizitines korteles ir pan. Analizuojant teismų praktiką, matyti, kad vienais atvejais vien šių aplinkybių buvimas gali būti laikomas pakankamu pagrindu konstatuoti trečiojo asmens pagrįstą įsitikinimą. Pavyzdžiui, vienoje byloje, kurioje buvo sprendžiama, ar draudimo kompanija gali būti laikoma atsakinga už tai, kad jos atstovu prisistatęs asmuo priėmė iš trečiųjų asmenų draudimo įmokas, teismas pripažino, kad trečiųjų asmenų tikėjimas atstovo įgaliojimo faktu gali būti pagrindžiamas tuo, jog jam buvo pateiktos vizitinės kortelės, kurios atstovui buvo išduotos su atstovaujamojo žinia³⁶⁰. Kitais atvejais teismai laiko, kad tokio pobūdžio formalios atstovo sąsajos su atstovaujamoju neturėtų būti lemiamas veiksnys nustatant trečiojo asmens pagrįstą įsitikinimą. Štai JAV Aukščiausiam Teisme (angl. *Supreme Court of The United States*) nagrinėtoje byloje buvo pasisakyta, kad vien ta aplinkybė, jog atstovo elektroninio pašto adresas susideda iš atstovaujamojam priklausančio internetinio domeno priesagos, neleidžia tvirtinti, kad tuo, jog atstovas turi įgaliojimus atstovaujamojo vardu išgyti seną traukinio lokomotyvą³⁶¹. Manytina, kad tai, jog atstovas disponuoja atstovaujamojo blankais, vizitinėmis kortelėmis ar kita atitinkama atributika, išties gali pagrįsti trečiojo asmens tikėjimą atstovavimo santykių buvimu, tačiau vien tik šių aplinkybių buvimas neturėtų būti vertinamas kaip pakankamas pagrindas, leidęs trečiajam asmeniui įsitikinti konkrečiu atstovui suteiktų įgaliojimų turiniu.

Kitos svarbios aplinkybės, į kurias atsižvelgiama nustatant atstovo įsitikinimo pagrįstumą, yra tai, ar sandoris turėjo būti sudarytas nedelsiant, koks yra pasitikėjimo lygis tarp šalių atitinkamuose verslo santykiuose ir ar tai gali reikšti, jog tretysis asmuo atleidžiamas nuo pareigos pasidomėti ar atstovas veikia sutinkamai su atstovaujamojo valia, taip pat sandorio suma (kuo ji didesnė, tuo didesni rūpestingumo standartai keliami kontrahentui)³⁶². Be to, svarbu įvertinti ir tarp atitinkamų subjektų susiklosčiusią praktiką. Pažymėtina, kad jeigu šalis sieja ilgalaikis bendradarbiavimas, tretysis asmuo, sudarydamas sandorį, kuris atitinka ankstesnę šalių praktiką, pagrįstai gali tikėti, kad atstovas turi reikiamus įgaliojimus, nors *de facto* jie gali būti ir panaikinti. Vis dėlto, jeigu konkretus sandoris bus naujas ar ganėtinai neįprasto pobūdžio, lyginant su ankstesniais, tokiais atvejais trečiojo asmens interesai greičiausiai nebus ginami. Pavyzdžiui, jeigu įmonės sekretorė, kuri anksčiau užsakinėdavo tik popierių iš kanceliariinių prekių tiekėjo, kreipsis į jį dėl kompiuterio įsigijimo, tai, tikėtina, bus vertinama kaip nepakankamas pagrindas konstatuoti trečiojo asmens pagrįstą įsitikinimą³⁶³. Jį nustatant, turi būti atsižvelgiama ir į tam tikras bendro pobūdžio aplinkybes tokias kaip atitinkamoje verslo srityje susiformavę papročiai, konkrečios rūšies sandorių sudarymo ypatumai ir pan. Jeigu konkretaus sandorio sudarymo aplinkybės skiriasi nuo tų, kurios yra įprastos atitinkamoje verslo praktikoje, greičiausiai teismai turėtų atsakyti taikyti tariamo atstovavimo taisykles³⁶⁴.

³⁶⁰ *Derbam v Aner Life Insurance Co Ltd* (1987) 56 FLR 54 (Supreme Court of the Australian Capital Territory).

³⁶¹ *CSX Transportation Inc v Recovery Express Inc* (2006) 415 F Supp 2d 6 (D Mass).

³⁶² *Sainter, S., supra* note 166, p. 41-43.

³⁶³ *Vogener, S.; Kleinheisterkamp, J., supra* note 48, p. 372.

³⁶⁴ *Busch, D.; Macgregor, L. Apparent Authority in Scots Law: Some International Aspects, supra* note 7, p. 374.

Pažymėtina, kad paprastai nėra reikalaujama, jog tretysis asmuo tiesiogiai kreiptųsi į atstovaujimąjį tam, kad įsitikintų atstovui suteiktų įgaliojimų realumu. Tačiau, jeigu faktinės aplinkybės yra tokios, kad bet kuriam kitam protingam asmeniui kiltų abejonės dėl atstovavimo santykių egzistavimo, tretysis asmuo turi imtis protingų priemonių jas išsklaidyti. Jeigu to nepavyksta padaryti remiantis iš atstovo gauta informacija arba abejojama dėl jos tikrumo, tretysis asmuo turėtų pateikti atitinkamą užklausą atstovaujajamam. Pavyzdžiui, jeigu aplinkybės leidžia daryti prielaidą, kad atstovas veikia priešingai atstovaujamojo interesams, tokiu atveju tretysis asmuo turėtų kreiptis būtent į atstovaujimąjį, siekdamas įsitikinti, kokią valią jis iš tikro yra išreiškęs. To nepadarius, trečiojo asmens interesai greičiausiai nebus ginami pagal tariamo atstovavimo doktriną. Svarstyтина, kada tretysis asmuo gali pasikliauti vien atstovo suteikta informacija ir būti tikras, kad pavyks išvengti nepageidaujamų teisinių pasekmių, o kada jam jau reikia kreiptis į atstovaujimąjį, prašant patvirtinti, kad atstovas yra tinkamai įgaliotas. Kaip hipotetinis pavyzdys, gali būti panagrinėjama tokia situacija. Asmuo potencialiam pirkėjui prisistato kaip pardavėjo atstovas ir nurodo, kad jis turi teisę derėtis dėl atitinkamo sandorio sąlygų, tačiau dėl jų sutarus jis privalo kreiptis į atstovaujimąjį ir gauti iš jo patvirtinimą³⁶⁵. Jeigu šalims susitikimo metu pavykus susitarti dėl konkrečių sandorio sąlygų, atstovas atstovaujimąjį apie tai informuoja telefonu ir po šio pokalbio pirkėjui yra pranešama, kad pardavėjo pritarimas yra gautas, nors realiai taip nėra, greičiausiai nebus laikoma, kad tretysis asmuo turėjo rimtą pagrindą manyti, jog atstovas turi reikiamus įgaliojimus, remiantis vien ta aplinkybe, jog atstovas, nors ir tiesiogiai dalyvaujant trečiajam asmeniui, imitavo telefoninį pokalbį. Panašaus pobūdžio situacija buvo analizuota ir teismų praktikoje³⁶⁶. Asmuo, neturėdamas įgaliojimų sudaryti atitinkamo sandorio bendrovės, kurioje tariamai dirba, vardu, apie tai informuoja potencialų kontrahentą, su kuriuo kartu vyksta taksi. Be to, jis patikina, kad atitinkamus įgaliojimus jis nesunkiai gali gauti iš savo vadovybės. Dėl šios priežasties kartu yra nuvykstama prie atstovaujamojo būstinės ir atstovas, palikęs tretįjį asmenį laukti taksi, neva nueina gauti atitinkamo sutikimo. Po kiek laiko jis grįžta ir informuoja tretįjį asmenį, kad, kaip ir tikėjosi, gavo reikiamą patvirtinimą. Teismas pripažino, kad, esant tokioms aplinkybėms, atstovaujajasis negali būti laikomas atsakingu už neįgalio asmens veiksmus, kadangi tretysis asmuo buvo nepakankamai atidus, kad įsitikintų, ar atstovui iš tiesų buvo suteikti reikiami įgaliojimai. Pažymėtina, kad vertinant, ar tretysis asmuo turėjo pareigą pasidomėti atstovo veikimo aplinkybėmis, turi būti atsižvelgiama ir į tai, kiek papildomos atsargumo priemonės realiai būtų padėjusios sumažinti riziką dėl sudaromo sandorio, ir ar tai būtų pateisinama laiko ir sąnaudų prasme.

Gana nestandartiškai trečiojo asmens galimybė pasidomėti atstovo įgaliojimų apimtimi yra reglamentuojama PECL. Jų 3:208 straipsnyje yra nustatyta trečiojo asmens teisė, bet ne pareiga kreiptis į atstovaujimąjį dėl įgaliojimų patvirtinimo. Tai gali būti padaryta tuomet, kai atstovaujamojo pareiškimai ar elgesys davė pagrindą trečiajam asmeniui manyti, kad atstovaujajasis įgaliojo kitą asmenį veikti jo vardu, tačiau trečiajam asmeniui kyla abejonų dėl atstovo įgaliojimų apimties. Tokiais atvejais tretysis gali nusiųsti atstovaujajamam rašytinį patvirtinimą arba prašyti jo atlikti ratifikavimą. Bus laikoma, kad atstovas turi atitinkamus įgaliojimus, jeigu atstovaujajasis nepateikia prieštaravimo arba atsako į užklausą nedelsdamas. Visų pirma remiantis šiomis PECL nuostatomis kyla klausimas, kuriuo metu tretysis asmuo turi teisę kreiptis į atstovaujimąjį su atitinkamu prašymu. Atrodo, būtų logiška, kad jis galėtų pateikti užklausą dar iki atitinkamo sandorio sudarymo, siekdamas išsklaidyti kiliusias abejonas, tačiau minėtoje normoje minima ratifikavimo sąvoka suponuoja kiek kitoki

³⁶⁵ Reynolds, F., *supra* note 26, p. 978.

³⁶⁶ *Armagas Ltd v. Mundogas SA* [1986] AC 717.

aiškinimą. Paprastai dėl atstovo veiksmų patvirtinimo yra kreipiamasi tuomet, kai sandoris jau yra sudarytas, be to, yra aišku, kad jį sudarė asmuo, neturintis tokios teisės arba viršijantis suteiktas teises. Vadinas, netgi tais atvejais, kai 3:208 straipsnyje numatytą teisę tretysis asmuo galėtų įgyvendinti dar iki konkrečių teisinių veiksmų atlikimo, kreipimasis į atstovaujimą gali būti interpretuojamas ne kaip trečiojo asmens pasitikslinimas dėl atstovo įgaliojimų apimties, o kaip jo žinojimas to, kad jis susidūrė su neįgalio atstovavimo situacija. Tai gali sukelti trečiajam asmeniui tam tikras neigiamas pasekmes. Pavyzdžiui, jeigu tretysis asmuo sudarys atitinkamą sandorį, manydamas, kad atstovaujamas tam neprieštarauja, kadangi neatsakė į pateiktą užklausą, ir vėliau bus nustatyta, kad nebuvo praėjęs protingas laiko tarpas tokiam atsakymui pateikti, tikėtina, kad tretysis asmuo, negalės remtis tariamo atstovavimo doktrina, pasitvirtinus neįgalio atstovavimo faktui. Kitas diskutuotinas aspektas yra susijęs su tuo, kad minėtoje PECL nuostatoje yra nurodoma, jog ratifikavimas gali būti atliekamas ir tylėjimu, t. y. jeigu atstovaujamas nepareiškia jokių prieštaravimų po trečiojo asmens kreipimosi, laikoma, kad atstovaujamas patvirtino atitinkamus neįgalio atstovo veiksmus. Paprastai yra priešingai – tokie veiksmai sukelia teises pasekmes atstovaujama- jam tik tada, kai jis žodžiu, raštu ar veiksmu išreiškia valią dėl jų ratifikavimo. Galiausiai bū- tina pabrėžti ir gana ribotas trečiojo asmens galimybes įgyvendinti minėtą teisę. Remiantis 3:208 straipsnio formuluote, tretysis asmuo gali kreiptis į atstovaujimą tik tada, kai jis savo veiksmais lėmė abejones dėl atstovo įgaliojimų. Vadinas, teoriškai tais atvejais, kai atitinka- mos sąsajos su atstovaujamoju negali būti nustatytos, tretysis asmuo negalėtų kreiptis į at- stovaujimą su atitinkama užklausa dėl atstovo įgaliojimų turinio nustatymo. Vis dėlto nepaisant šių kritinių pastabų teigiama reiktų vertinti tai, kad PECL rengėjai apskritai numatė tokią trečiojo asmens galimybę. Teisės doktrinoje irgi yra išsakomas neigiamas požiūris dėl PECL 3:208 straipsnio taikymo, kadangi gana netiksliai apibrėžiamos jo įgyvendinimo prie- laidas ir tvarka, tačiau vienareikšmiškai pripažįstama, kad galimybė kreiptis į atstovaujimą dėl įgaliojimų patikslinimo užtikrina veiksmingesnę trečiųjų asmenų interesų apsaugą³⁶⁷.

Abi LR CK normos, kuriomis turėtų būti remiamasi sprendžiant dėl tariamo atstovavi- mo taikymo, gana panašiai apibūdina sąlygą dėl trečiojo asmens pagrįsto tikėjimo įgaliojimo faktu. 2.132 straipsnio 2 dalis numato, kad „jeigu asmuo savo elgesiu davė rimtą pagrindą tretiesiems asmenims manyti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu (paryšk. aut.)“, o to paties straipsnio 9 dalyje yra įtvirtinta, kad „trečiasis asmuo turėjo rimtą pagrindą manyti, kad sudaro sandorį su tokią teisę turinčiu atstovu (paryšk. aut.)“.

Vėliausioje LAT praktikoje, kur buvo sprendžiami su tariamu atstovavimu susiję klausi- mai, akcentuojama, kad be kitų aplinkybių, turi būti aiškinamasi, ar tretysis asmuo, atsižvel- giant į konkrečias aplinkybes, buvo pakankamai rūpestingas, įsitikindamas, ar asmuo turi teisę veikti kito asmens vardu, pavyzdžiui, ar jis patikrino kito asmens įgaliojimą ir įsitikino suteiktomis teisėmis³⁶⁸. Nekvestionuotina trečiojo asmens pareiga pasidomėti tiek atstovo įgaliojimų turiniu, tiek tuo, ar save atstovu pristatantis asmuo iš tiesų yra įgaliojimas veikti kito asmens vardu, tačiau negalima sutikti su šioje nutartyje išsakytu pozicija, kad „aplī- kybės, kurias tretysis asmuo sužinojo vėliau, po sandorio sudarymo, negali turėti įtakos jo įsitikinimui, kad sandorį sudarė tam teisę turintis asmuo, todėl jos nevertintinos sprendžiant, ar buvo pagrindas laikyti asmenį kito asmens atstovu“. Nepaisant to, kad trečiojo įsitikini- mas dėl atstovo įgaliojimų iš tikrųjų turi egzistuoti sandorio sudarymo metu, tačiau vėles- nės aplinkybės gali patvirtinti arba paneigti tokio įsivaizdavimo buvimą, jos turi reikšmės r

³⁶⁷ Macgregor, L. J. Agency, *supra* note 94, p. 135.

³⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „Sareme“ v. UAB „Wood & Houses“* (bylos Nr. 3K-3-102/2012).

vertinant atstovaujamojo sąsajas su konkrečia neįgalio atstovavimo situacija. Aplinkybių, atsiradusių po neįgalio sandorio sudarymo, svarbą nustatant tariamo atstovavimo faktą pabrėžia tiek Nyderlandų teisės doktrina, tiek ir teismų praktika³⁶⁹. Jau anksčiau analizuotoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinėje byloje Nr. 3K-3-102/2012 buvo pabrėžta, kad ta aplinkybė, jog atstovas dvi sąskaitas – faktūras nunešė į atstovaujamojo (atsakovo) buhalteriją (atsakovas jų neapmokėjo), ieškoviui tapo žinoma tik nagrinėjant bylą teisme, todėl ji negalėjo turėti įtakos jo apsisprendimui laikyti asmenį atsakovo atstovu sandorio sudarymo metu. Nors šis faktas išties neturėjo įtakos trečiojo asmens įsitikinimo susiformavimui sandorio sudarymo metu, tačiau ji, kaip minėta, pakankamai pagrindžia teisinio santykio tarp atstovo ir atstovaujamojo buvimą greičiausiai dar iki ginčo sandorio sudarymo³⁷⁰. Tuo tarpu trečiojo asmens pagrįstą ir sąžiningą įsitikinimą atstovo įgaliojimais, jį šioje byloje visų pirma galėtų patvirtinti ankstesni šalių santykiai, o būtent tai, kad atsakovo atstovas anksčiau yra pirkęs prekių iš ieškovo ir už jas apmokėjęs. Nors ši aplinkybė, kaip pažymi teismas, ir apibūdina atstovo elgesį, tačiau ji leidžia pateisinti trečiojo asmens veiksmus, susijusius su pareiga patikrinti kito asmens įgaliojimus sandorio sudarymo metu ir įsitikinti jam suteiktomis teisėmis. Tai, kad atstovas buvo žinomas ieškoviui iš ankstesnių sutartinių santykių, ir aplinkybė, kad sandorio vertė yra sąlyginai nedidelė (7714,31 Lt), neturėjo sukelti trečiajam asmeniui pagrįstų abejonių dėl to, ar šis asmuo yra tinkamai įgaliotas. Manytina, kad šioje situacijoje ieškovas neturėjo imtis papildomų priemonių, pavyzdžiui, pareikalauti rašytinio įgaliojimo, siekiant išsiaiškinti, ar atstovas veikia neperžengdamas suteiktų teisių ribų. Be to, pažymėtina, kad verslo praktikoje apskritai mažai tikėtina, jog sudarant tokio pobūdžio ir vertės sandorius atstovui būtų išduodamas atskiras įgaliojimas.

Trečiojo asmens pareiga pasidomėti atstovo veikimo aplinkybėmis buvo analizuojama ir civilinėje byloje Nr. 2A-154/2006, kuri buvo nagrinėta Lietuvos apeliaciniame teisme³⁷¹. Ieškovas kreipėsi į teismą, prašydamas pripažinti su atsakovu sudarytas sutartis negaliojančiomis, kadangi ieškoviui atstovavusi V. B. neturėjo teisės jų sudaryti (ieškovas nurodė, kad ji nebuvo nei jo direktorė, nei akcininkė ir neturėjo valdymo organų įgaliojimo sudaryti sandorius). Ieškovas pažymėjo, kad atsakovo nesąžiningumą sudarant sandorius patvirtina tai, kad jis nepareikalavo V. B. įgaliojimus patvirtinančio dokumento, taip pat nepasinaudojo vieša VĮ Registrų centro ar Valstybinės mokesčių inspekcijos teikiama informacija dėl įgaliojimo įmonės vardu sudaryti sandorius. Teismas pagrįstai nesutiko su šiais ieškovo argumentais, nurodydamas, kad V. B. naudojosi ieškovo antspaudu bei dokumentais sudarant ieškiniu ginčijamus sandorius. Atsižvelgiant į tai, atsakovas nežinojo ir neturėjo žinoti, kad sandorius ieškovo vardu sudaro neįgaliotas asmuo. Teismas nustatė, kad esamos faktinės aplinkybės leido trečiajam asmeniui pagrįstai ir sąžiningai tikėti atstovo įgaliojimo faktu, todėl jam nekilo pareiga papildomai pasidomėti atstovo veikimo ypatumais.

2.4.2.3. Papildomos tariamo atstovavimo taikymo sąlygos

³⁶⁹ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 150.

³⁷⁰ Pažymėtina, kad aplinkybė, kad atstovaujamasis įtraukė PVM sąskaitas – faktūras į savo buhalterinę apskaitą, gali būti vertinama ir kaip neįgalio atstovo veiksmų numanomas patvirtinimas. Tačiau tokiai išvadai padaryti reikalingas išsamesnis ginčo aplinkybių vertinimas, kurio negalima atlikti remiantis vien nutartyje paminėtais faktais.

³⁷¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti uždaroji akcinė bendrovė „Damarida“ v. uždaroji akcinė bendrovė „Kontivis plus partneriai“* (bylos Nr. 2A-154/2006).

Nors, kaip minėta, atskirose teisinėse sistemose yra išskiriama ir daugiau aplinkybių, kurias būtina nustatyti, siekiant remtis tariamu atstovavimu, tačiau didžioji jų dalis išplaukia iš aukščiau aptartų dviejų sąlygų turinio. Vis tik vertėtų atkreipti dėmesį į dar dvi sąlygas, kurios gali būti reikšmingos, nustatant tariamą atstovavimą, t. y. trečiojo asmens sąžiningumą ir žalos faktą.

Trečiojo asmens sąžiningumas, kaip savarankiška tariamo atstovavimo taikymo sąlyga, dažniausiai yra išskiriamas civilinės teisės valstybėse³⁷². Šią aplinkybę paprastai turėtų apimti sąlyga dėl trečiojo asmens pagrįsto įsitikinimo: jeigu tretysis asmuo žinojo arba turėjo žinoti, kad atstovas yra neįgaliotas veikti kito asmens vardu, negali būti laikoma, kad jis pagrįstai tikėjo atstovo įgaliojimų faktu. Tokiu atveju trečiojo asmens interesai neturėtų būti ginami, t. y. jis negalėtų pareikalauti atsakomybės nei iš atstovaujamojo, nei iš atstovo. Vis tik išoriškai gali atrodyti, jog tretysis asmuo turėjo rimtą pagrindą manyti, kad sudaro sandorį su tokią teisę turinčiu atstovu, t. y. bet kuriam kitam asmeniui analogiškomis aplinkybėmis būtų kilęs toks įspūdis, tačiau realiai tretysis asmuo žinos apie neįgalio atstovavimo situaciją. Todėl vertinant trečiojo asmens pagrįstą įsitikinimą, turi būti atsižvelgiama ne tik į objektyvų, tačiau ir subjektyvų jo sąžiningumą. Pažymėtina, kad kai kuriose teisinėse sistemose, siekiant pabrėžti takoskyrą tarp šių dviejų sąžiningumo formų, objektyvus sąžiningumas yra siejamas su sąlyga dėl trečiojo asmens pagrįsto įsitikinimo, o subjektyvus sąžiningumas įvardijamas kaip atskira sąlyga³⁷³. Verta atkreipti dėmesį į Nyderlanduose taikomą praktiką, kad jeigu tretysis asmuo sugeba įrodyti, kad elgėsi protingai vertindamas tai, ar atstovas yra tinkamai įgaliotas, jis yra atleidžiamas nuo pareigos pagrįsti sąlygą dėl objektyvaus sąžiningumo³⁷⁴. Ši prezumpcija vėliau gali būti paneigta atstovaujamojo, pateikiant įrodymų, kad *de facto* tretysis asmuo turėjo žinoti apie neįgalio atstovavimo situaciją. Įdomu pažymėti, kad doktrinoje yra nurodoma, kad atstovaujамasis gali būti laikomas atsakingu pagal tariamo atstovavimo taisykles net ir tada, kai tretysis asmuo yra nesąžiningas, t. y. žino, kad atstovas neturi reikiamų įgaliojimų³⁷⁵. Nors šią poziciją pagrindžiančių pavyzdžių ir nėra pateikiama, manytina, kad tariamo atstovavimo doktrina, kuri buvo sukurta siekiant apginti būtent sąžiningo trečiojo asmens interesus, jokiais atvejais negalėtų būti taikoma, kai tretysis asmuo *de facto* žino apie neįgalio atstovo veikimo aplinkybes.

Lietuvoje tik LR CK 2.133 straipsnio 9 dalis įtvirtina sąlygą dėl trečiojo asmens sąžiningumo („*kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad atstovas viršija savo teises*“), kuria nustatomas tiek subjektyvus, tiek objektyvus sąžiningumo standartas. Tuo tarpu tu paties straipsnio 2 dalyje tokia nuostata nėra suformuota. Neabejotina, kad ši sąlyga turėtų būti taikoma ne tik tada, kai atstovas viršija įgaliojimus, tačiau ir tais atvejais, kai veiksmai atliekami neturint įgaliojimų. Trečiojo asmens sąžiningumo svarba tariamo atstovavimo atvejais yra pabrėžiama ir Lietuvos teismų praktikoje. Iš 2011 m. kovo 12 d. LAT priimtose nutarties³⁷⁶ galima daryti išvadą, kad tiek objektyvus, tiek subjektyvus trečiojo asmens sąžiningumas yra preziumuojamas, o pareiga paneigti šią prezumpciją tenka atstovaujajam. Teismas išaiškino, kad kai kita sandorio šalis reikalauja sandorio galiojimo ir įrodinėja, kad turėjo rimtą pagrindą manyti, jog sudaro sandorį su tokią teisę turinčiu atstovu, atstovaujамasis

³⁷² Busch, D.; Macgregor, L. J. Comparative Law Evaluation, *supra* note 10, p. 402.

³⁷³ *Ibid*, p. 402-403.

³⁷⁴ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 155.

³⁷⁵ Reynolds, F., *supra* note 26, p. 196.

³⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kreivė“ v. UAB „Orgreitos transportas“ (bylos Nr. 3K-3-173/2011).

turi ginčyti sandorio galiojimą įrodinėdamas, kad kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, jog atstovas viršija jam suteiktus įgaliojimus.

Kai kuriose valstybėse ir *soft law* kaip privalomą tarimo atstovavimo sąlygą reikalaujama įrodyti ir žalos faktą (angl. *detriment*). Pažymėtina, kad ši sąlyga yra būdinga toms teisinėms sistemoms, kuriose nėra laikoma, kad, esant tariamam atstovavimui, tarp šalių atsiranda sutartiniai santykiai. Tiesa, šiose jurisdikcijose (daugiausia tai bendrosios teisės tradicijos valstybės), žalos, kaip tariamo atstovavimo sąlygas, samprata nėra analogiška žalos sąvokai civilinėje atsakomybėje. Tariamo atstovavimo kontekste žala suprantama plačiau, kaip tam tikras neigiamas poveikis trečiojo asmens (arba atstovaujamojo) interesams, pasireiškiantis jo teisinio statuso pasikeitimu (angl. *change of position*). Tuo tarpu tose teisinėse sistemose, kur iš tariamo atstovavimo kylančios teisinės pasekmės nesiskiria nuo tų, kurios atsiranda realaus (aiškiai išreikšto ar numanomo) atstovavimo atveju, žalos reikalavimas nėra įvardijamas kaip atskira tariamo atstovavimo sąlyga, kadangi tretysis asmuo reikalauti ne tik nuostolių atlyginimo, tačiau ir to, kad atstovaujamasis įvykdytų atitinkamą prievolę natūra. Teigiama, kad vien trečiojo asmens (arba atstovaujamojo, jeigu konkrečioje teisinėje sistemoje tokia galimybė egzistuoja) suinteresuotumas nustatyti tariamo atstovavimo faktą jau savaime suponuoja jo teisių pažeidimą. Abejotina, kad tretysis asmuo sieks remtis tariamo atstovavimo doktrina, jeigu jo teisės nebus vienaip ar kitaip pažeistos. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad nėra būtina pagrįsti žalą (plačiąja prasme) kaip atskirą tariamo atstovavimo sąlygą. Vien trečiojo asmens ar kito atstovavimo teisinių santykių dalyvio kreipimasis su atitinkamu reikalavimu turėtų būti laikomas kaip pakankama žalos sąlygą pagrindžianti aplinkybė.

2.4.3. Atstovaujamojo ir trečiųjų asmens interesų suderinamumas taikant tariamo atstovavimo sąlygas

Nors tariamo atstovavimo doktrina buvo sukurta siekiant apginti trečiojo asmens interesus, ilgą laiką ji nefunkcionavo taip, kaip tikėtasi, dėl sunkumų pagrindžiant jos taikymo sąlygas. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse problema kilo dėl to, kad tretysis asmuo turėjo įrodyti, kad atstovaujamasis jam paskelbė, jog atstovas turi teisę atlikti atitinkamus teisinius veiksmus, o valstybėse tariamo atstovavimo pirmtakėse tarp kontinentinės teisės sistemų (Prancūzijoje, Belgijoje) visais atvejais buvo reikalaujama pagrįsti atstovaujamojo kaltę. Šios griežtos sąlygos lėmė, kad atstovaujamojo interesai buvo kur kas labiau užtikrinami nei kad trečiojo asmens. Tai paskatino tiek teismus, tiek ir teisės doktriną peržiūrėti tariamo atstovavimo taikymo sąlygas, siekiant, kad jos būtų palankesnės tretiesiems asmenims³⁷⁷. Nors bendrojoje teisėje iki šiol nėra atsisakyta atstovaujamojo pavaizdavimo (angl. *representation*) sąlygos, tačiau jos turinys yra aiškinamas kur kas plačiau nei kad tariamo atstovavimo koncepcijos taikymo pradžioje. Kontinentinės teisės tradicijos valstybėse (išskyrus Italiją) jau irgi nėra reikalaujama pagrįsti atstovaujamojo kaltės, be to, vis labiau įsitvirtina požiūris, kad atstovaujamojo atsakomybė pagal tariamą atstovavimą gali atsirasti ne tik dėl jo tiesioginių veiksmų, tačiau ir dėl į jo rizikos sritį patenkančių aplinkybių. Tad vertinant iš trečiųjų asmenų pozicijos tariamo atstovavimo taikymas tapo gerokai veiksmingesnis.

Kita vertus, atkreiptinas dėmesys į tai, kad jeigu anksčiau tariamo atstovavimo taisyklės perdėm saugojo atstovaujamojo interesus, tai šiuo metu pastebima priešinga tendencija – trečiųjų asmenų interesų apsauga pernelyg suabsoliutinama, o atstovaujamojo atsakomybės

³⁷⁷ Macgregor, L. J. Agency, *supra* note 94, p. 126.

ribos yra gerokai išplėstos. Trečiojo asmens teisėti lūkesčiai neturėtų būti ginami bet kokia kaina, nes tariamas atstovavimas – atstovaujamojo valios autonomijos principo išimtis, tad jo atsakomybė neturėtų kilti kaskart nustačius neįgaliotą atstovavimą. Griežtas atstovaujamojo atsakomybės vertinimas tariamo atstovavimo kontekste gali sukelti neigiamas ekonomines pasekmes ir lemti verslo subjektų nenorą sudarant sutartis ar atliekant kitus teisinius veiksmus pasitelkti atstovus³⁷⁸. Todėl doktrinoje vis labiau yra diskutuojama dėl priemonių, kuriuos padėtų suderinti priešingus šalių interesus taikant tariamo atstovavimo institutą.

Viena iš jų ir yra rizikos teorija. Nors ji buvo sukurta siekiant labiau apsaugoti trečiųjų asmenų teisėtus lūkesčius neįgalio atstovavimo atvejais, pabrėžiama, kad ją taikant turi būti atsižvelgiama ir į tai, kiek atstovaujamasis lėmė, kad tretysis asmuo patikėjo atstovo įgaliojimo faktu. Teigiama vertintina tai, kad teismai atkreipia dėmesį į vis daugiau kriterijų, kurie gali būti susiję su atstovaujamoju. Tai leidžia lanksčiau, atsižvelgiant į konkrečias faktines bylos aplinkybes, taikyti tariamo atstovavimo doktriną. Rizikos teorijos, kaip ir bet kokios kitos, kuri yra pagrįsta diskrecijos principu, sėkmė išimtinai priklauso nuo teismų darbo. Teigiama, kad Nyderlandų teismų praktika taikant tariamą atstovavimą leidžia daryti pagrįstą išvadą, kad ši teorija yra veiksminga užtikrinant pusiausvyrą tarp atstovavimo subjektų interesų.

Nors, kaip minėta, šiuo metu tariamas atstovavimas nėra siejamas su atstovaujamojo kalte, tačiau aplinkybių, susijusių su atstovaujamoju, vertinimas gali būti traktuojamas kaip jo kaltės nustatymas. Manytina, kad nors oficialiai ir atsakyta šios tariamo atstovavimo sąlygos, tačiau aplinkybių, susijusių su atstovaujamoju, lėmusių atstovavimo išpūdį, analizė leidžia teigti, kad atstovaujamojo kaltė *de facto* yra įrodinėjama. Tokia pozicija neturėtų būti pernelyg kritikuojama, kadangi reikalavimas pagrįsti atstovaujamojo kaltę ir jos formą (tyčią ar neatsargumą) gali būti vertinamas kaip papildomas teisinis saugiklis, neleidžiantis pernelyg išplėsti atstovaujamojo atsakomybės trečiajam asmeniui. Išties, jeigu tam tikri atstovaujamojo veiksmai negali būti kvalifikuojami kaip kalti (pavyzdžiui, tais atvejais, kai atstovaujamasis tiesiog pasirenka netinkamą atstovą), tai turėtų reikšti ir tariamo atstovavimo doktrinos taikymo negalimumą. Toks požiūris, tikėtina, atsispindi ir kai kurių valstybių teismų praktikoje. Štai Vokietijoje atstovaujamasis gali būti laikomas atsakingu už neįgalio asmens veikimą, jeigu jis apie tai žinojo (greičiausiai čia turimos omenyje *Duldungsvollmacht* situacijos) arba turėjo žinoti (*Anscheinsvollmacht* atvejais) ir protingas asmuo atstovaujamojo vietoje būtų ėmęsis priemonių siekiant ištaisyti šią padėtį³⁷⁹. Panašiai yra ir Italijoje, kur, kaip minėta, siekiant remtis tariamo atstovavimo doktrina, turi būti nustatyti atstovaujamojo neatsargūs veiksmai.

Neatsižvelgimas į tai, kiek atstovaujamasis yra susijęs su tariamo atstovavimo situacija, reikštų jo griežtos atsakomybės taikymą, todėl kaskart sprendžiant iš neįgalio atstovavimo kilusį ginčą, būtina nurodyti, kaip konkrečiai atstovaujamasis prisidėjo prie trečiojo asmens pagrįsto įsitikinimo atstovavimo santykių egzistavimu. Dėl šios priežasties doktrinoje (ypač bendrosios teisės) yra kritikuojama Prancūzijos ir Belgijos teismų praktika, pagal kurią pakanka įrodyti tik trečiojo asmens pagrįstą įsitikinimą siekiant remtis tariamo atstovavimo institutu. Teigiama, kad vien iš pačios tariamo atstovavimo idėjos kyla instinktyvus supratimas, kad atstovaujamasis negali būti laikomas atsakingu už tai, su kuo jis neturi jokių sąsajų³⁸⁰. Tokia kritika Prancūzijos ir Belgijos teismų praktikos atžvilgiu yra pagrįsta tik formaliu jos vertinimu, t. y. remiantis tuo, kad išties šiose valstybėse tariamas atstovavimas yra

³⁷⁸ *Ibid*, p. 133.

³⁷⁹ Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 91, p. 236.

³⁸⁰ Reynolds, F., *supra* note 26, p. 980.

išimtinai siejamas su sąlyga dėl trečiojo asmens pagrįsto įsitikinimo. Vis tik, kaip minėta, analizuojant atskiras bylas aiškiai matyti, kad teismai labai dažnai aiškinasi, kiek atstovaujamas yra susijęs su tuo, kad tretysis asmuo patikėjo atstovo įgaliojimo faktu. Tad panašu, kad realiai jokia teisinė sistema nėra visiškai atmetusi atstovaujamojo veikimo (plačiaja prasme) ryšio su trečiojo asmens tikėjimu. Dėl šios priežasties nesinorėtų sutikti su kita doktrinoje išsakoma nuomone, kad taikant tariamą atstovavimą paprastai susikerta du požūriai: vienas, pagal kurį laikoma, kad atstovaujamojo atsakomybę turi išimtinai lemti jo paties veikimas ir kitas, šią atsakomybę siejantis vien tik su trečiojo asmens pagrįstu tikėjimu atstovo įgaliojimo faktu³⁸¹. Manytina, kad daugelyje teisinių sistemų, pripažįstančių tariamo atstovavimo taikymo galimybę, šios pozicijos yra apibendrintos ir surasti sprendimai, leidžiantys užtikrinti veiksmingą tiek atstovaujamojo, tiek ir trečiojo asmens interesų apsaugą.

Atstovavimo teisinių santykių dalyvių pusiausvyrą galėtų padėti mažiausių išlaidų principas (angl. *the least-cost avoider principle*), kuris daugelyje jurisdikcijų yra taikomas siekiant paskirstyti riziką tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens. Jo esmė ta, kad atsakomybė tenka tam subjektui, kuris mažiausiomis sąnaudomis gali išvengti žalos atsiradimo³⁸². Siekiant suprasti šio principo veikimą tariamo atstovavimo atveju, galima paanalizuoti tokią hipotetinę situaciją: P, atstovaujamas, atšaukia savo atstovo, A, įgaliojimus, tačiau apie tai nieko neinformuoja. Po kurio laiko A sudaro atskiras prekių pirkimo – pardavimo sutartis su pirkėjais X, Y ir Z. Pirkėjas X žinojo apie tai, kad A yra P atstovas. A pirkėjui Y pateikė rašytinį įgaliojimą, iš kurio matyti, kad A yra P atstovas. Z patikėjo A įgaliojimais tik vadovaudamasis pastarojo žodiniais pareiškimais. Remiantis mažiausių išlaidų principu, pirkėjai X ir Y galės remtis tariamu atstovavimu, tačiau pirkėjas Z – ne. Pirkėjai X ir Y, kaskart aiškindamiesi ar atstovo turimi įgaliojimai yra tikri, patirtų didesnių išlaidų nei kad atstovaujamas P, pranešdamas žinomiems klientams, kad A įgaliojimai yra pasibaigę ir pareikalaudamas A grąžinti rašytinį įgaliojimą. Tuo tarpu laikytina, kad Z šioje situacijoje nebuvo pakankamai atidus ir nepasidomėjo, ar iš tiesų A yra P atstovas. P išlaidos būtų labai didelės, jeigu jis kiekvienam potencialiam pirkėjui turėtų nurodyti, kad A nėra jo atstovas³⁸³. Teigiama, kad šis principas dažnai yra pamatinis įvertinant, kuriai šaliai – atstovaujajam ar trečiajam asmeniui – turi tekti dėl neįgaloto atstovo veikimo atsiradusi rizika. Atsižvelgiant į tai, kuri šalis turėjo daugiau galimybių imtis atsargumo priemonių – atstovaujamas tam, kad išvengtų atstovavimo pavaizdavimo ar atstovas, tam, kad tinkamai įvertintų atstovo veikimo aplinkybes – ir yra paskirstoma atsakomybė tarp atstovavimo teisinių santykių dalyvių.

Apibendrinant aukščiau aptartas tariamo atstovavimo taikymo sąlygas, manytina, kad neįgaloto atstovavimo situacijos vertinimas yra būtinas tiek iš atstovaujamojo, tiek ir trečiojo asmens pozicijų. Tik tai gali leisti užtikrinti tarpusavyje skirtingus šių atstovavimo teisinių santykių dalyvių interesus konkrečiais atvejais. Atstovaujamas gali būti laikomas atsakingu už neįgaloto atstovo veiksmus tik tada, kai jis kad ir netiesiogiai, tačiau yra susijęs su tuo, kad buvo veikiamas neturint įgaliojimų ar juos viršijant. Be to, šios su atstovaujamoju susijusios aplinkybės turi lemti ir atitinkamą trečiojo asmens įsivaizdavimą dėl tinkamo atstovo įgaliojimo. Kitaip tariant, turi būti nustatytas pakankamas priežastinis ryšys tarp su atstovaujamoju susijusių aplinkybių ir realaus trečiojo asmens tikėjimo atstovavimo santykiais.

³⁸¹ *Ibid*, p. 975.

³⁸² Rasmusen, E., *supra* note 33, p. 18-19.

³⁸³ *Ibid*.

2.5. Teisinės pasekmės, kylančios nustačius tariamą atstovavimą

Iš esmės visose teisinėse sistemose nustačius tariamo atstovavimo taikymo sąlygas kyla panašios teisinės pasekmės, iš kurių svarbiausia yra ta, kad atstovaujамasis negali remtis prieš tretįjį asmenį aplinkybe, jog atstovas, sudarydamas sandorį ar atlikdamas kitus teisinius veiksmus, neturėjo tam reikalingų įgaliojimų. Vis tik analizuojant atskirose jurisdikcijose numatytus konkrečius tariamo atstovavimo teisinius padarinius pastebėtini tam tikri reikšmingi skirtumai. Pagal juos nacionalinės ir tarptautinės teisės sistemos gali būti suskirstytos į tris pagrindines grupes.

Į pirmąją grupę patektų tos sistemos, kuriose tariamas atstovavimas yra suprantamas kaip išimtinai trečiojo asmens pažeistų teisių gynbos būdas. Be to, jose nėra laikoma, kad nustačius tariamo atstovavimo sąlygas, neįgalio atstovo sudaryta sutartis yra galiojanti (jeigu atstovas atstovaujamojo vardu sudarė būtent sutartį, o ne atliko kitokio pobūdžio teisinius veiksmus). Teigiama, kad atsižvelgiant į tai, kad atstovaujамasis neišreiškė valios dėl atitinkamos sutarties sudarymo, negali būti laikoma, kad tokia sutartis egzistuoja, todėl tretysis asmuo savo pažeistas teises gali ginti tik per nuostolių atlyginimo institutą. Tokio pobūdžio teisinės pasekmės yra numatytos bendrosios teisės tradicijos valstybėse, jos kiltų, jeigu būtų remiamasi ir UNIDROIT Principuose bei Ženevos konvencijoje įtvirtinta tariamo atstovavimo samprata, taip pat atstovavimo pagal *estoppel* atveju, reglamentuojamu Atstovavimo sąvade. Panašu, kad šioje grupėje turėtų atsidurti ir Prancūzija. Nors lyginamosios teisės doktrinoje nėra sutariama dėl pasekmių, kurios kyla, konstatavus tariamą atstovavimą Prancūzijoje, manytina, kad čia greičiausiai neturėtų būti pripažįstama, kad tariamo atstovo sudaryta sutartis yra galiojanti. Tokią išvadą galima daryti atsižvelgiant į tai, jog ilgą laiką šioje šalyje tariamas atstovavimas buvo aiškinamas deliktinės atsakomybės kontekste, kas, atrodytų, turėtų paneigti santykių tarp ginčo šalių kvalifikavimą kaip sutartinių galimybę. Ši pozicija greičiausiai suponuoja ir tai, kad atstovaujамasis negali remtis tariamo atstovavimo doktrina: jeigu tariamas atstovavimas yra siejamas su civiline atsakomybe, atrodytų nelogiška, jeigu atstovaujамasis reikalautų jos taikymo savo atžvilgiu. Antrajai grupei priskirtinos tos valstybės, kuriose tariamo atstovavimo taikymą inicijuoti gali irgi tik tretysis asmuo, tačiau priešingai nei aukščiau įvardintu atveju, laikoma, kad tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens sudaryta sutartis yra galiojanti. Atsižvelgiant į tai, pripažįstama, kad atstovaujамąjį ir tretįjį asmenį sieja tarpusavio teisės ir pareigos, todėl atstovaujамasis trečiojo asmens atžvilgiu gali pareikšti bet kokius iš sutarties kylančius reikalavimus. Tokios tariamo atstovavimo teisinės pasekmės yra numatytos Nyderlandų civiliniame kodekse, taip pat jas išskiria Belgijos teismų praktika ir teisės doktrina. Į šią, kaip ir į pirmąją grupę patenkančiose teisinėse sistemose laikoma, kad jeigu tretysis asmuo nesikreipė dėl tariamo atstovavimo taikymo, kyla įprastinės neįgalio atstovavimo teisinės pasekmės. Trečiąją grupę sudarytų tos valstybės, kuriose tiek atstovaujамasis, tiek tretysis asmuo gali remtis tariamo atstovavimo taisyklėmis ir atsižvelgiant į tai, kad tariamo atstovo sudaryta sutartis sukelia tokias pat teisinės pasekmes kaip ir esant realiems atstovavimo santykiams, šalis (atstovaujамasis ir tretysis asmuo) savo pažeistas teises gali ginti tiek reikalaujanti įvykdyti prievolę natūrai, tiek pareikšdami reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo. Ši lanksčiausia koncepcija atsispindi tik *soft law* – DCFR, jo pirmtakte PECL, Atstovavimo sąvade (konkrečiai tariamo atstovavimo, bet ne atstovavimo pagal *estoppel* atveju) ir, tikėtina, Europos sutarčių kodekse. Abejonių kyla dėl Vokietijos, kur tikrojo tariamojo atstovavimo – *Anscheinsvollmacht* – atveju teigiama, kad nors tai ir yra teisinė fikcija, tačiau iš jos kylančios teisinės pasekmės – realios³⁸⁴.

³⁸⁴ Busch, D.; Macgregor, L. J. Comparative Law Evaluation, *supra* note 10, p. 392-393.

Atsižvelgiant į tai, turėtų būti laikoma, kad esant tariamam atstovavimui tarp šalių sudaryta sutartis yra galiojanti ir jos viena kitai gali pareikšti ne tik reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo, tačiau ir dėl sutarties vykdymo. Svarstyтина, kuriai grupei reiktų priskirti Lietuvą. Kadangi, kaip minėta, LR CK rengėjas greičiausiai inspiravo Nyderlandų civiliniame kodekse ir Ženevos konvencijoje įtvirtintos tariamo atstovavimo sampratos, Lietuvoje tik trečiajam asmeniui turėtų būti suteikta teisė remtis tariamo atstovavimo taisyklėmis. Vis tik sisteminė LR CK normų analizė leidžia daryti prielaidą, kad galimybę taikyti tariamo atstovavimo doktriną turi ir atstovaujамasis. Abejonių nekyla ir dėl to, kad Lietuvoje, kaip ir teisinėse sistemose, kurios patenka į antrąją ir trečiąją grupes, yra pripažįstamas sandorio, kurį neįgalios atstovas sudarė atstovaujamojo vardu su trečiuoju asmeniu, galiojimas.

Tai, kaip konkrečios jurisdikcijos siejasi tarpusavyje pagal subjektus, kurie gali inicijuoti tariamo atstovavimo taikymą ir kylančias teises pasekmes išoriniuose atstovavimo teisiniuose santykiuose, pavaizduota 2 lentelėje.

2 lentelė. Tariamo atstovavimo teisinės pasekmės

Subjektai, kurie gali inicijuoti tariamo atstovavimo teisinių pasekmių taikymą	Tariamo atstovavimo teisinės pasekmės išoriniuose atstovavimo teisiniuose santykiuose	
Vien tik tretysis asmuo – <i>bendrosios teisės tradicijos valstybės, Prancūzija, Nyderlandai, Belgija, Ženevos konvencija, UNIDROIT Principai, Atstovavimo sąvadas (atstovavimo pagal estoppel atveju)</i>	Galimybė reikalauti tik nuostolių atlyginimo	Atlyginami pozityvieji nuostoliai – <i>bendrosios teisės tradicijos valstybės, Prancūzija, Ženevos konvencija, UNIDROIT Principai, Atstovavimo sąvadas (atstovavimo pagal estoppel atveju)</i>
Tiek tretysis asmuo, tiek atstovaujамasis – <i>DCFR, PECL, Europos sutarčių kodeksas, Atstovavimo sąvadas (tariamo atstovavimo atveju), Vokietija (Anschseinsvollmacht atveju), Lietuva (?)</i>	Galimybė reikalauti tiek nuostolių atlyginimo, tiek prievolės įvykdymo natūra (laikoma, kad tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens sudaryta sutartis yra galiojanti)	Atlyginami pozityvieji nuostoliai arba prievolė įvykdoma natūra – <i>Nyderlandai, Belgija, DCFR, PECL, Europos sutarčių kodeksas, Atstovavimo sąvadas (tariamo atstovavimo atveju), Lietuva (?)</i> Atlyginami negatyvieji nuostoliai arba prievolė įvykdoma natūra – <i>Vokietija (Anschseinsvollmacht atveju)</i>

Tariamo atstovavimo teisinės pasekmės toliau yra detalizuojamos iš atskirų atstovavimo teisinių santykių dalyvių perspektyvos.

2.5.1 Trečiajam asmeniui reikšmingi teisiniai padariniai

Iš esmės visose teisinėse sistemose, kuriose yra pripažįstamas tariamas atstovavimas, tretieji asmenys gali juo remtis gindami savo pažeistas teises neįgalio atstovavimo atvejais. Šios doktrinos įgyvendinimas išimtinai priklauso nuo trečiojo asmens valios, t. y. šis atstovavimo teisinių santykių dalyvis turi teisę, bet ne pareigą taikyti tariamą atstovavimą³⁸⁵.

³⁸⁵ International Institute for the Unification of Private Law. *Diplomatic Conference for the Adoption of the Unidroit Draft Convention on Agency in the International Sale of Goods: Geneva, 31 January - 17 February 1983: Acts and Proceedings of the Conference, supra* note 51, p. 34.

Kaip minėta, tretysis asmuo, įrodęs tariamo atstovavimo taikymo sąlygas gali reikalauti arba įvykdyti prievolę natūra, arba atlyginti nuostolius. Be to, atsižvelgiant į konkrečios teisinės sistemos ypatumus, jam gali būti suteikiama teisė pasirinkti, kokį konkretų teisių gynimo būdą taikyti.

Pažymėtina, kad bendrosios teisės tradicijos valstybėse pagrindinis kreditoriaus pažeistų teisių gynimo būdas yra nuostolių atlyginimas. Jis taikytinas ir tariamo atstovavimo atveju. Tiesa, net ir čia *de facto* išlieka galimybė tam tikrais atvejais reikalauti realiai įvykdyti prievolę. Vienas iš jų, kai prievolės dalykas yra perduoti pagal individualius požymius apibūdinamą daiktą (pavyzdžiui, pareiga perduoti nuosavybės teisę į daiktą pagal pirkimo – pardavimo sutartį). Kitas toks atvejis yra tad, kai prievolė yra piniginio pobūdžio³⁸⁶.

Tuo tarpu civilinės teisės sistemos valstybėse prioritetas yra teikiamas prievolės įvykdymui natūra (angl. *specific performance*)³⁸⁷.

Analizuojant užsienio teismuose nagrinėtas konkrečias su tariamu atstovavimu susijusias bylas matyti, kad paprastai yra reiškiamas reikalavimas atlyginti nuostolius, išskyrus atvejus, kai prievolė yra piniginio pobūdžio. Šią tendenciją būtų galima paaiškinti tuo, kad dažnai šis pažeistų teisių gynimo būdas nėra efektyvus, ypač kai susiduriama su prievolėmis, kurių dalykas atlikti tam tikrus veiksmus arba nuo jų susilaikyti.

Tikėtina, kad Lietuvoje tretysis asmuo tariamo atstovavimo atveju irgi turi teisę pareikšti reikalavimą tiek įvykdyti prievolę natūra, tiek atlyginti nuostolius. Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų civilinės teisės tradicijos valstybių, prievolės įvykdymas natūra yra pirminis pažeistų teisių gynimo būdas. Tokią išvadą galima daryti remiantis LR CK 6.216 straipsniu, numatančiu, kad jeigu skolininkas neįvykdo nepiniginės sutartinės prievolės natūra per nustatytą terminą arba kreditorius neturi teisės reikalauti įvykdyti prievolę natūra, tai kreditorius gali reikalauti taikyti kitus teisių gynimo būdus. Manytina, kad prievolės įvykdymo natūra prioritetai tariamo atstovavimo atveju įtvirtina ir LR CK normos, reglamentuojančios tariamą atstovavimą. 2.133 straipsnio 2 ir 9 dalių formuluotės „sandoris privalomas atstovaujajam“ ir „sandoriai privalomi atstovaujajam“ suponuoja tai, kad sandoris, sudarytas tariamo atstovavimo sąlygomis, yra vykdytinas. LR CK tiesiogiai nenumato galimybės reikalauti nuostolių atlyginimo, esant tariamam atstovavimui, tačiau manytina, kad tais atvejais, kai prievolės įvykdyti natūra nėra galimybės ar konkrečios situacijos kontekste tai nėra prasminga daryti, nuostolių atlyginimo institutas neabejotinai galėtų būti taikomas. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką matyti, kad visais atvejais, kuriuose buvo sprendžiama dėl tariamo atstovavimo taikymo (tiek kai tiesiogiai buvo įvardijama ši problema, tiek kai iš faktinių aplinkybių tokia išvada darytina), buvo pareikšti reikalavimai dėl piniginių prievolių įvykdymo natūra.

Atsižvelgiant į tai, kad atstovaujamojo ir trečiojo asmens tarpusavio teisės bei pareigos kyla iš sutarties, trečiajam asmeniui paprastai yra atlyginami pozityvieji nuostoliai. Kadangi

³⁸⁶ Pažymėtina, kad esant šio pobūdžio prievolei reikalavimas sumokėti tam tikrą pinigų sumą, kaip, pavyzdžiui, atlyginimą už suteiktas paslaugas, dažnai yra suprantamas ne kaip prievolės įvykdymo natūra būdas, o kaip viena iš nuostolių rūšių. Kadangi žala dažniausiai yra kompensuojama sumokant pinigus, pareiškus bet kokį piniginio pobūdžio reikalavimą jis greičiausiai gali būti automatiškai siejamas su nuostolių atlyginimu, neįvertinant, kad tai gali būti ir prievolės įvykdymo natūra būdas. Pažymėtina, kad nuostolių atlyginimas nėra tapatu pinigines prievolės įvykdymui natūra. Nuostolių atlyginimas reiškia civilinės atsakomybės taikymą, kai prievolė nėra įvykdoma arba ją įvykdoma netinkamai. Neįvykdžius pinigines prievolės, visų pirma kyla reikalavimas ją vykdyti natūra, ir tik toje apimtyje, kiek dėl neįvykdytos prievolės, padaryta nuostolių, galima taikyti civilinę atsakomybę.

³⁸⁷ Beale, H., *et al.*, *supra* note 106, p. 1284-1285.

sutarčių teisė saugo lūkesčių interesą (angl. *expectation interest*), trečiojo asmens nuostolių atlyginimo dydis turėtų būti siejamas su ta nauda, kurią pavyktų gauti, jeigu atstovaujamas būtų tinkamai įvykdęs sutartį. Išimtis iš šios taisyklės yra Vokietija, kurioje, kaip minėta, tikrasis tariamas atstovavimas (vok. *Ancheinsvollmacht*) yra grindžiamas *culpa in contrahendo* doktrina. Ja remiantis, nukentėjusiam trečiajam asmeniui yra atlyginami negatyvieji nuostoliai. Atstovaujamas ikisutartiniuose santykiuose turi pareigą užtikrinti, kad jo atstovai veiktų tik suteiktų įgaliojimų ribose. Neįvykdžius šios pareigos, yra ginamas trečiojo asmens pasitikėjimo ar tikrumo interesas (angl. *reliance interest*), t. y. siekiama jį grąžinti į tokią padėtį, kokia būtų buvusi, jeigu nebūtų buvę pareigų ikisutartiniuose santykiuose pažeidimo³⁸⁸. Manytina, kad kaip ir kitose teisinėse sistemose, Lietuvoje trečiajam asmeniui pareiškiant reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo greičiausiai turėtų būti ginamas tikrumo interesas, t. y. atlyginami pozityvieji nuostoliai.

Doktrinoje nėra svarstoma, kokio pobūdžio nuostoliai turėtų būti priteisiami, kai atstovas sudaro ne sandorius, o atlieka kitokio pobūdžio teisinius veiksmus, dėl kurių tretysis asmuo patiria žalą. Nors šiuo atveju sutarties, kaip atstovo veiksmų rezultato, nėra, manytina, kad sąžiningumo principas reikalautų, jog trečiajam asmeniui būtų atlyginami pozityvieji nuostoliai.

2.5.2. Atstovujamajam kylančios teisinės pasekmės

Daugelyje jurisdikcijų svarstoma, ar tariamo atstovavimo taikymą gali inicijuoti tik tretysis asmuo ar ir atstovaujamas, taip pat, ar nustačius, kad atstovas veikė tariamo atstovavimo sąlygomis, atstovaujamas turi teisę trečiojo asmens atžvilgiu pareikšti atitinkamus reikalavimus. Kaip minėta, bendrosios teisės tradicijos šalyse, kuriose tariamo atstovavimo institutu išimtinai siekiama apginti trečiojo asmens interesus, ir šią poziciją išreiškiančiose *soft law* (UNIDROIT Principai) atstovaujamas negali remtis šiuo institutu, be to, trečiajam asmeniui sėkmingai įrodžius tariamo atstovavimo taikymo sąlygas, atstovaujamas išgys tik pareigas, bet neturės jokių teisių trečiojo asmens atžvilgiu³⁸⁹. Tačiau teigiama, kad atstovaujamas savo teises gali įgyvendinti patvirtindamas neįgalio atstovo atliktus veiksmus³⁹⁰. Belgijoje ir Nyderlanduose tretysis asmuo turi teisę, bet ne pareigą ginti savo pažeistus interesus remiantis tariamu atstovavimu, tačiau jeigu jis yra pritaikomas, laikoma, kad sutartis tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens yra galiojanti, dėl ko abi šalys įgyja viena kitos atžvilgiu tiek teises, tiek ir pareigas³⁹¹. Šį požiūrį išreiškiančiose valstybėse (pavyzdžiui, Nyderlanduose) yra išsakoma ir kita nuomonė dėl neįgalio atstovavimo teisių pasekmių. Teigiama, kad net ir toks sandoris, kuris yra sudarytas viršijant atstovui suteiktas teises ar jų neturint, galioja ir tretysis asmuo neturi teisės jo atsisakyti, o atstovujamajam nėra privaloma inicijuoti nei tariamo atstovavimo taikymo, nei ratifikuoti neįgalio atstovo veiksmus.

Kaip minėta, palankiausias tariamo atstovavimo taikymo galimybės yra numatytos PECL, Atstovavimo sąvade ir Europos sutarčių kodekse – pagal juos tiek tretysis asmuo, tiek atstovaujamas gali remtis tariamu atstovavimu³⁹². Pastaroji pozicija atrodo labiausiai atitinkanti bendruosius civilinių teisių santykių principus. Jeigu tretysis asmuo, derėdamas

³⁸⁸ Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. *supra* note 129, p. 118-120.

³⁸⁹ Busch, D.; Macgregor, L. J. *Comparative Law Evaluation*, *supra* note 10, p. 392-393.

³⁹⁰ Bonell, M. J. *Agency*, *supra* note 43, p. 523.

³⁹¹ Busch, D.; Macgregor, L. J. *Comparative Law Evaluation*, *supra* note 10, p. 393-394.

³⁹² Busch, D. *Unauthorised Agency in the Principles of European Contract Law*, *supra* note 207, p. 350.

su atstovu, buvo suinteresuotas atitinkamo sandorio sudarymu, jam vėliau neturėtų būti leidžiama keisti savo pozicijos, remiantis aplinkybe dėl atitinkamų atstovo įgaliojimų nebuvimo. Tariamasis atstovavimas yra trečiojo asmens pažeistų teisių gynimo būdas, tačiau ne priemonė nesąžiningai išvengti savo išpareigojimų atstovaujajam³⁹³. Kitaip tariant, jeigu atstovaujamas pagrindžia tariamo atstovavimo taikymo sąlygas, trečiojo asmens argumentai, susiję su atstovui suteiktų įgaliojimų apimtimi, neturėtų būti vertinami. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad leidžiant trečiajam asmeniui atsisakyti tariamo sandorio dėl su juo nesusijusių aplinkybių, jis nepagrįstai atsidurtų palankesnėje pozicijoje negu tas asmuo, kuris sudaro sandorį su kita šalimi ne per jo atstovą, o tiesiogiai. Atsižvelgiant į tai, kad atstovavimas, kaip netiesioginis civilinių teisių įgyvendinimo būdas, sukelia iš esmės tokias pat teises pasekmes, kaip kad civilinių teisių subjektui veikiant pačiam, neturėtų būti diferencijuojama asmenų teisinė padėtis pagal tai ar jie derasi su atstovais, ar tiesiogiai su savo kontrahentais. Tiesa, teisės doktrinoje yra išsakoma ir priešingų nuomonių. Teigiama, kad atstovaujajam suteikiant teisę remtis tariamo atstovavimo doktrina, tretysis asmuo prarastų tas apsaugos garantijas, kokias jis būtų turėjęs, jeigu atstovaujamas būtų priverstas patvirtinti neįgalio atstovo veiksmus tam, kad kiltų įprastinės atstovavimo teisinės pasekmės³⁹⁴. Pažymima, kad tai ypač būtų aktualu nesąžiningo ratifikavimo atvejais, nors ir neatskleidžiama, kaip gali pasireikšti atstovaujamojo nesąžiningumas patvirtinant *falsus procurator* veiksmus, kuriuos tretysis asmuo suvokė kaip įgaliotus.

Svarbu pažymėti, kad tais atvejais, kai yra reiškiamas reikalavimas atlyginti nuostolius, toks pažeistų teisių gynimo būdas nėra vertinamas kaip atstovaujamojo atsakomybė trečiajam asmeniui. Nuostolių atlyginimas yra civilinės atsakomybės forma, todėl būtų tikslu teigti, kad tokio pobūdžio trečiojo asmens reikalavimas suponuoja jo atsakomybės taikymą. Nors šio požiūriu šiuo metu yra atsisakyta, tačiau manytina, kad nebūtų klaidinga teigti, kad taikant tariamo atstovavimo doktriną kyla atstovaujamojo atsakomybė tais atvejais, kai yra reiškiamas reikalavimas ne įvykdyti prievolę natūra, o atlyginti nuostolius. Remiantis šia pozicija, svarbu nustatyti ir tai, kokios rūšies – sutartinė ar deliktinė atsakomybė tuomet atstovaujajam kyla. Tai iš esmės priklausytų nuo konkrečioje teisinėje sistemoje vyraujančios tariamo atstovavimo sampratos. Tose jurisdikcijose, kuriose dėl tariamo atstovavimo kylančios teisinės pasekmės nieko nesiskiria nuo tų, kurios atsiranda įprastiniais atstovavimo santykiais, manytina, kad atstovaujamojo atsakomybė trečiajam asmeniui yra sutartinės prigimties. Tuo tarpu tais atvejais, kai nėra pripažįstama, kad tarp trečiojo asmens ir atstovaujamojo sudaryta sutartis yra galiojanti, atstovaujamas turėtų atsakyti pagal deliktinės atsakomybės taisykles. Vis tik net ir tose teisinėse sistemose, kuriose nėra laikoma, kad tarp trečiojo asmens ir atstovaujamojo sudaryta sutartis yra galiojanti, trečiajam asmeniui paprastai yra atlyginami pozityvūs nuostoliai, kas suponuoja, kad atstovaujamojo atsakomybė yra grindžiama ne pagal deliktinės, bet sutartinės atsakomybės taisykles. Atsižvelgiant į tai, siūlytina, kad tais atvejais, kai yra pareiškiamas reikalavimas atlyginti nuostolius, atstovaujamojo atsakomybė turėtų būti aiškinama ne kurios nors civilinės atsakomybės rūšies kontekste, o ją kvalifikuojant kaip *sui generis* trečiųjų asmenų pažeistų teisių gynimo būdą neįgalio atstovavimo teisiniuose santykiuose.

Nors analizuojant Lietuvos teismų praktiką nerasta bylų, kuriuose atstovaujamas būtų rėmęsis tariamo atstovavimo doktrina, manytina, kad LR CK sudaro prielaidas jos taikymui atstovaujamojo iniciatyva. Kaip minėta, Lietuvos civilinės teisės sistemoje sandoris,

³⁹³ Busch, D.; Macgregor, L. Apparent Authority in Scots Law: Some International Aspects, *supra* note 7, p. 363.

³⁹⁴ Reynolds, F., *supra* note 26, p. 983.

sudarytas atstovui viršijant įgaliojimus yra nuginkčijamas, todėl tol, kol atstovaujamasis nepareiškia atitinkamo reikalavimo teisme, jis lieka galioti ir sukelia šalims teises pasekmes. Dėl šios priežasties panašu, kad tariamo atstovavimo taikymo poreikis kiltų tik tuomet, kada atstovaujamasis kreiptųsi į teismą, siekdamas, kad per atstovą sudarytas sandoris būtų įvykdytas, o tretysis asmuo kaip savo atsikirtimų pagrindu remtųsi bendrosiomis neįgalio atstovavimo teisinėmis pasekmėmis, numatytomis LR CK 2.133 ir 2.136 straipsniuose. Tokiu atveju, tikėtina, atstovaujamajam neturėtų būti draudžiama remtis tariamo atstovavimo taisyklėmis, siekiant pagrįsti sudaryto sandorio galiojimą. Jeigu sandorio sudarymo metu trečiojo asmens valia nebuvo iškreipta ir nėra kitų aplinkybių, dėl ko sudarytas sandoris galėtų būti pripažintas negaliojančiu, trečiojo asmens reikalavimas pripažinti tokį sandorį negaliojančiu, remiantis vien tik formalia aplinkybe, kad atstovas veikė neįgalio atstovavimo sąlygomis, turėtų būti atmetas. Priešinga pozicija reikštų sąžiningumo principo pažeidimą ir pateisintų trečiojo asmens piktnaudžiavimą savo teisėmis. Tariamo atstovavimo taikymą atstovaujamojo iniciatyva, atrodo, netiesiogiai patvirtina ir Lietuvos teismų praktika. LAT yra pažymėjęs, kad aplinkybes, kad egzistavo rimtas pagrindas manyti, jog sandoris sudaromas su įgaliojtu kito asmens atstovu, turi įrodyti šalis, kuri šiomis aplinkybėmis remiasi. Taigi tariamo atstovavimo taikymo galimybė nėra siejama tik su kokia nors viena atstovavimo teisinių santykių šalimi. Nors šia galimybe paprastai daugiausia būna suinteresuotas tretysis asmuo, tikėtina, kad būtų nagrinėjamas ir atstovaujamojo ar atstovo pareikštas reikalavimas dėl tariamo atstovavimo fakto nustatymo³⁹⁵. Kita vertus, svarstyтина, ar atstovaujamojo kreipimasis į teismą (kaip ir ta aplinkybė, kad atstovaujamasis dar iki ginčo nagrinėjimo teisme pradžios buvo pareiškęs reikalavimą trečiajam asmeniui vykdyti sutartį), negalėtų būti laikoma neįgalio atstovo veiksmų numanomu patvirtinimu, kuris, kaip paaiškinama atskleidžiant šio darbo 3 skyriuje, iš esmės sukelia tokias pačias teises pasekmes kaip ir tariamas atstovavimas.

2.5.3. Teisiniai padariniai, atsirandantys tariamam atstovui

Kadangi nustačius tariamą atstovavimą atstovaujamasis yra pripažįstamas atsakingu už neįgalio atstovo veiksmus, tiesioginiai teisiniai santykiai tarp atstovo ir trečiojo asmens nesusiklosto, t. y. laikoma, kad juos nesieja jokios sutartinės teisės ir pareigos. Vis dėlto, jeigu sąžiningam trečiajam asmeniui nepavyksta įrodyti tariamo atstovavimo fakto, jis savo pažeistas teises gali ginti reikšdamas reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo neįgalio atstovui. Kai kuriose teisinėse sistemose yra numatyta galimybė remtis šiais gynybos būdais kaip alternatyvomis: t. y. jei faktinės aplinkybės atitiks tariamo atstovavimo sąlygas, tretysis asmuo galės pasirinkti, ar taikyti šią doktriną, ar reikalauti nuostolių atlyginimo iš *falsus procurator* (plačiau tai aptariama 4.3. poskyryje).

Priešingai nei kad santykiuose tarp atstovo ir trečiojo asmens, tariamo atstovavimo konstatavimas turi didelės reikšmės vidiniuose atstovo ir atstovaujamojo teisiniuose santykiuose. Tariamo atstovavimo nustatymo faktas visais atvejais reiškia, kad atstovas, sudarydamas atstovaujamojo vardu sandorį, neturėjo įgaliojimų ar juos viršijo, o tai sudaro prielaidas atstovaujamajam pareikšti reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo. Teisės doktrinoje galima rasti nuomonių, kad tariamo atstovavimo nustatymas suponuoja atstovo atsakomybės atstovaujamajam prezumpciją. Manytina, kad tiksliau būtų teigti, kad tariamo atstovavimas reiškia

³⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „Sarema“ v. UAB „Wood & Houses“* (bylos Nr. 3K-3-102/2012).

ne apskritai atstovo atsakomybės, o tik vienos iš jos taikymo sąlygų – neteisėtumo – prezumpciją. Kadangi, kaip minėta, tariamo atstovavimo doktrina galima remtis tik tada, kai asmuo veikia be įgaliojimų ar juos viršija, todėl visais atvejais, kai yra nustatomas tariamas atstovavimas, galima teigti, kad atstovo atlikti veiksmai yra neteisėti. Tais atvejais, kai atstovas viršija turimus įgaliojimus, jis pažeidžia vidiniuose atstovavimo santykiuose nustatytas pareigas, o visiškai neįgalio to asmens veikimo atveju nepaisoma bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai, t. y. pažeidžiamas reikalavimas, kad kito asmens vardu galima veikti tik turint tam reikiamus įgaliojimus³⁹⁶. Taigi atstovaujamas, pareiškdamas atstovui reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo, papildomai neturėtų įrodinėti jo veiksmų neteisėtumo. Tačiau neteisėtų veiksmų, kaip ir bet kokia kita prezumpcija civilinėje teisėje, gali būti paneigta. Atstovas gali įrodinėti, kad jis elgėsi nepažeisdamas sandorių, įstatyme ar kitame vidiniuose atstovavimo santykiuose reglamentuojančiame pagrindė numatytų pareigų.

Svarbu pažymėti, kad atstovo atsakomybė atstovaujama neturėtų būti griežta, t. y. taikoma be kaltės. Atsižvelgiant į tai, kad daugelyje teisinių sistemų civilinės atsakomybės atveju galioja skolininko kaltės prezumpcija, atstovui, siekiančiam išvengti jos taikymo, tenka pareiga paneigti savo kaltę. Tai jis galėtų padaryti įrodydamas, jog atitinkamomis aplinkybėmis nežinojo ir negalėjo žinoti, kad neturi reikiamų įgaliojimų. Todėl jeigu atstovas sudaro sandorius ar atlieka kitokio pobūdžio teisinius veiksmus, kuriuos jis sąžiningai mano turįs teisę atlikti, toks jo veikimas neturėtų būti vertinamas kaip pagrindžiantis kaltės sąlygą³⁹⁷.

Atstovo kaltės nustatymo ypatumai priklauso nuo konkrečių neįgalio atstovavimo situacijų. Manytina, kad tais atvejais, kai atstovas veikė neturėdamas jokių įgaliojimų, jo kaltę galėtų būti paneigta tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, susiklosčius kito asmens reikalų tvarkymo (*negatiorum gestio*) situacijoms. Tuo tarpu įgaliojimų viršijimo atvejais (į juos patektų ir situacijos, kai atstovas piktnaudžiauja suteiktomis teisėmis arba kyla jo ir atstovaujamojo interesų konfliktas) turėtų būti atsižvelgiama į konkrečias faktines aplinkybes, kuriomis remiantis bus galima vertinti atstovo kaltę. Jeigu atstovas viršija suteiktus įgaliojimus, visų pirma turi būti aiškinamasi, koks yra atstovui suteiktų teisių turinys. Nustatant įgaliojimų ribas, kaip minėta, turėtų būti analizuojamos tokios aplinkybės, kaip forma, kuria atstovui buvo suteiktos teisės (žodžiu ar raštu), jų apibrėžtumo lygis, taip pat, kaip jų turinį analogiškoms situacijomis vertintų protingas asmuo ir kt. Tais atvejais, kai tariamo atstovavimo doktrina yra taikoma dėl atstovo įgaliojimų pabaigos, turi būti aiškinamasi, ar objektyviai atstovui buvo žinomos konkrečios aplinkybės, su kuriomis yra siejamas jo teisių pabaigimas (pavyzdžiui, ar jį pasiekė atstovaujamojo pranešimas apie tai, kad įgaliojimai yra atšaukiami ir pan.). Jeigu neįgalio atstovavimas konstatuojamas dėl to, kad sandoris, kurio atstovui buvo suteiktos teisės, pripažįstamas negaliojančiu, tuomet yra svarbu nustatyti, tokio negaliojimo pagrindą. Jeigu šios teisinės pasekmės kyla dėl aplinkybių, už kurias atstovas nėra laikomas atsakingas (pavyzdžiui, atstovaujamojo suklydimas), tuomet jo atsakomybė atstovaujama neturėtų atsirasti. Ir priešingai, jeigu priežastys, dėl kurių sandoris pripažįstamas negaliojančiu, vienaip ar kitaip yra susijusios su atstovu (pavyzdžiui, dėl apgaulės,

³⁹⁶ LR CK atveju visiškai neįgalio atstovo veiksmų neteisėtumas galėtų būti siejamas su teisės normomis, įtvirtinančiomis bendrąsias veikimo per atstovą nuostatas, o būtent 1.70 straipsnio 1 dalimi, numatančia, kad fiziniai asmenys sandorius sudaro patys arba per atstovus, taip pat 2.132 straipsnio 1 dalimi, kurioje nustatyta, kad asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus bei 2.133 straipsnio 1 dalimi, kurioje be kitų tinkamo atstovavimo sąlygų, yra įvardijamas reikalavimas neviršyti suteiktų teisių.

³⁹⁷ *Principles of European Contract Law and Dutch Law, supra* note 273, p. 144.

smurto, ekonominio grasinimo ir pan.), tuomet atstovaujamas turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius.

Paprastai nuostolių, kuriuos turi atlyginti atstovas atstovaujajam, dydis yra lygus nuostoliams, atsiradusiems patenkinus trečiojo asmens reikalavimą dėl neįgalėtų atstovo veiksmų. Kitaip tariant, įrodžius atstovo atsakomybės sąlygas, atstovaujamas gali iš jo reikalauti tokių nuostolių, kuriuos patyrė tretysis asmuo pasikliaudamas atstovo turimais įgaliojimais. Žinoma, atstovaujamas gali prisiteisti ir kitus nuostolius, kurie yra neįgalio atstovo veikimo rezultatas.

Kol kas doktrinoje beveik nėra diskutuota, ar atstovas gali kreiptis į teismą, prašydamas pripažinti tariamo atstovavimo faktą. Manytina, kad jis gali būti suinteresuotas tariamo atstovavimo nustatymu siekdamas išvengti neigiamų neįgalio atstovavimo teisiųjų pasekmių. Vis tik tol, kol atstovaujamas atstovo atžvilgiu nebus pareiškęs reikalavimo atlyginti nuostolius, atstovui paprastai nėra tikslo pačiam inicijuoti bylą dėl tariamo atstovavimo nustatymo. Su tuo susijusius argumentus atstovas galės išdėstyti konkretais ginčo su atstovaujamoju metu. Kita vertus, tose teisinėse sistemose, kuriose yra pripažįstama, kad susiklosčius tariamo atstovavimo situacijai, tretysis asmuo negali pareikšti reikalavimo *falsus procurator*, pastarasis gali būti suinteresuotas tariamo atstovavimo taikymu, kadangi tokiu atveju jam pavyktų bent kurį laiką išvengti tiek tiesioginės atsakomybės trečiajam asmeniui, tiek atstovaujajam.

Svarstyтина, ar įmanoma tokia situacija, kai teismui nustačius tariamo atstovavimo faktą, vėliau atstovas atskiro ginčo su atstovaujamoju metu turės galimybę paneigti tariamą atstovavimą, teigiant, kad, pavyzdžiui, susiklostė numanomo atstovavimo santykiai. Kaip minėta, pagrindinė tariamo atstovavimo taikymo prielaida yra ta, kad atstovas veikia neturėdamas įgaliojimų arba juos viršija. Todėl tik tada, kai konstatuojamas neįgalio atstovavimo atvejis, gali būti aiškinamasi dėl tariamo atstovavimo taikymo galimybės. Vadinas, jeigu įsiteisėjusiu teismo sprendimu yra nustatytas tariamas atstovavimas, nėra nei teisinio, nei faktinio pagrindo dar kartą nagrinėti ir vertinti tas pačias aplinkybes. Tokiu atveju atstovas prieš atstovaujimą galėtų gintis tik įrodinėdamas, kad nėra jo atsakomybės atstovaujajam sąlygų.

Atstovas galėtų kvestionuoti tariamo atstovavimo taikymo sąlygas ir ginčo tarp atstovaujamojo bei trečiojo asmens metu. Kadangi jo išsprendimas gali turėti įtakos jo teisėms ir pareigoms (nustačius atstovaujamojo atsakomybę pagal tariamą atstovavimą, tikėtina, kad pastarasis regresu tvarka sieks išieškoti žalą iš atstovo), proceso šalių (t. y. atstovaujamojo arba trečiojo asmens) arba teismo iniciatyva atstovas turėtų būti įtrauktas trečiuoju asmeniu. Įgydamas proceso dalyvio statusą, atstovas galės išdėstyti motyvus dėl tarp atstovo ir atstovaujamojo kilusio ginčo esmės.

Analizuotina ir tai, kurios šalies – trečiojo asmens ar atstovaujamojo – pusėje turėtų įstoti atstovas, atsižvelgiant į tai, kad jis negali veikti procese prieš šalies, kurios pusėje dalyvauja, interesus. Viena vertus, atstovo ir atstovaujamojo interesai yra iš esmės priešingi, kai susiduriama su neįgalio atstovavimo situacijomis (atstovaujamas siekia įrodyti, kad atstovas viršijo jam suteiktas teises, neturėdamas tam jokio pagrindo, dėl ko prieš tretįjį asmenį būtent jam tenka pareiga atsakyti, o atstovas savo ruožtu turi tikslą pagrįsti, kad jis veikė neįskreipdamas atstovaujamojo valios). Kita vertus, gali nesutapti ir trečiojo asmens bei atstovo pozicijos, kai tretysis asmuo remtis tariamu atstovavimu, o atstovas sieks įrodyti numanomo atstovavimo aplinkybes. Kadangi tariamo atstovavimo nustatymas suponuoja atstovo neteisėtų veiksmų prezumpciją, atstovas nėra suinteresuotas tuo, kad tretysis asmuo įrodytų jo taikymo sąlygas. Nors ši prezumpcija ir gali būti paneigta, atstovui jau ginčo tarp

trečiojo asmens ir atstovaujamojo metu yra svarbu pagrįsti, kad susiklostė ne tariamo, o numanomo atstovavimo santykiai ir tokiu būdu išvengti bet kokių paskesnių reikalavimų iš atstovaujamojo pusės. Tai, kad atstovas bandys įrodyti, kad jo teisės buvo numanomos remiantis konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis, neturėtų pažeisti trečiojo asmens interesų, nes tiek nustačius numanomą, tiek ir tariamą atstovavimą atstovaujamas bus pripažintas atsakingu. Kai kuriais atvejais trečiajam asmeniui gali būti netgi naudingesnis numanomo atstovavimo nustatymas, nes, kaip minėta, ne visose teisinėse sistemose tariamo atstovavimo teisinės pasekmės yra identiškos toms, kurios kyla esant realiam (aiškiai išreikštam arba numanomam) atstovavimui. Dėl to pažymima, kad ginčo su atstovaujamoju metu atstovas ir tretysis asmuo atsiduria tarsi vienoje valtyje, kadangi kilus įgaliojimų turinio nustatymo problemai, abi šalys visų pirma siekia pagrįsti, kad atstovas veikė sutinkamai su suteiktais įgaliojimais, o tai, kokios rūšies šie įgaliojimai, tariami ar numanomi, yra daugiau antraeilis dalykas³⁹⁸. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad atstovas bendruoju atveju turėtų įstoti į procesą trečiojo asmens pusėje.

Taigi jeigu ginčo tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens metu atstovui pavyktų įrodyti numanomą atstovavimą, tai reikštų, kad jo veiksmai negali būti vertinami kaip neįgaliotas atstovavimas. Kadangi nebus įrodyta viena iš atstovo atsakomybės sąlygų – neteisėtumas – atstovaujamojo reikalavimas atstovui dėl nuostolių atlyginimo turėtų būti atmestas kaip nepagrįstas.

2.5.4. Keturtyjų asmenų interesų apsauga tariamo atstovavimo atveju

Tariamo atstovavimo, kaip ir bendrai neįgalio to atstovavimo, atveju kylančios teisinės pasekmės turi reikšmės ne tik tiesioginiams atstovavimo santykių dalyviams, tačiau jos gali būti svarbios ir tiems asmenims, kurie yra vienaip ar kitaip susiję su šiais santykiais. Nors atskiroje jurisdikcijoje iš esmės dar tik pradedama diskutuoti dėl ketvirtųjų asmenų interesų apsaugos užtikrinimo, tačiau tose teisinėse sistemose, kurių teismuose jau buvo realiai sprendžiamos problemos, susijusios su pažeistomis šių subjektų teisėmis, yra pabrėžiama ketvirtųjų asmenų teisinės apsaugos būtinybė.

Daugiausia problemų kyla tuomet, kai neįgaliotas atstovas sudaro sandorį, kurio dalykas yra ką nors duoti, ir dėl to paties objekto atstovaujamas (ar pats tiesiogiai, ar per atstovą) sudaro kitą analogišką sandorį. Tais atvejais, kai faktinės aplinkybės leidžia remtis tariamo atstovavimo taisyklėmis, tretysis asmuo pagal pirmą sandorį gali reikalauti įvykdyti prievolę natūra, tačiau tokio pobūdžio reikalavimą pagrįstai gali pareikšti ir antrojo sandorio šalis (ketvirtasis asmuo). Kyla problema, kaip šių sąžiningai veikusių subjektų interesai turėtų būti ginami. Tais atvejais, kai turtas dar nėra vienam iš asmenų nėra realiai perduotas, prioritetas turėtų būti teikiamas tam asmeniui, kuris sandorį sudarė anksčiau. Kito sandorio šalis tokiu atveju savo pažeistas teises galėtų ginti reikalaudama atlyginti nuostolius. Šis gynybos būdas taikytinas ir tais atvejais, kai vienai iš šalių (arba trečiajam, arba ketvirtajam asmeniui) turtas jau realiai yra perduotas. Kadangi šis asmuo yra sąžiningas įgijėjas, turtas iš jo negali būti paimtas, todėl kitas kreditorius, negalintis įgyvendinti savo teisės reikalauti prievolę įvykdyti natūra, savo pažeistas teises gali ginti tik per nuostolių atlyginimo institutą.

Pažymėtina, kad ketvirtieji asmenys yra ne tik saugomi nuo jiems nenaudingų tariamo atstovavimo pasekmių, tačiau jie ir patys gali remtis šia doktrina kaip savo pažeistų teisių

³⁹⁸ Stoljar, S. J., *supra* note 9, p. 89.

gynybos būdu³⁹⁹. Teigiama, kad jeigu netiesiogiai su atstovavimo teisiniais santykiais susiję asmenys turėjo pagrįstą įsitikinimą, kad tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens sudaryta sutartis galioja arba kad realias teises pasekmes sukelia kiti atstovo atstovaujamojo vardu atlikti veiksmai, toks tikėjimas turi būti ginamas.

Kaip pavyzdį galima pateikti JAV Aukščiausiam Teisme nagrinėtą bylą *American Society of Mechanical Engineers, Inc. v. Hydrolevel Corp*⁴⁰⁰. Šio ginčo esmė būtent ta, kad teisiniai santykiai susiklostę tarp atstovaujamojo (*American Society of Mechanical Engineers*), veikiant jų neįgaliojamam atstovui, ir trečiojo asmens (*McDonnell and Miller*), turėjo įtakos ir ketvirtojo asmens (*Hydrolevel Corp.*) interesams. *American Society of Mechanical Engineers* yra ne pelno siekianti organizacija, veikianti inžinerijos srityje. Kadangi ši organizacija yra priėmusi techninį reglamentą dėl šildymo įrangos ir slėgio katilų gamybos, projektavimo bei saugumo kontrolės, į ją kreipėsi kompanija *McDonnell and Miller*, prašydama pateikti išaiškinimą dėl konkrečių šio techninio dokumento nuostatų. Juo remiantis, *McDonnell and Miller* siekė pagrįsti, kad tame pačiame rinkos segmente veikiančios bendrovės *Hydrolevel Corp.* pardavinėjami gaminiai neatitinka nustatytų standartų. *McDonnell and Miller* gavo iš *American Society of Mechanical Engineers* pageidaujamą atsakymą, kurį pasirašė vieno iš šios organizacijos skyrių pirmininkas. Ginčą nagrinėję teismai pripažino, kad nors šis asmuo ir nebuvo įgaliotas teikti tokio pobūdžio išvadas, tačiau faktinės aplinkybės buvo tokios, kad *McDonnell and Miller* galėjo pagrįstai manyti, kad atsakymas į pateiktą užklausimą yra pasirašytas įgalioto asmens. Atsižvelgiant į tai, buvo konstatuota, kad *American Society of Mechanical Engineers* atstovas veikė tariamo atstovavimo sąlygomis. Dėl šios techninės išvados, kuri, kaip paaiškėjo vėliau, buvo nepagrįsta, *Hydrolevel Corp.* patyrė didelių nuostolių, galiausiai lėmusių jos bankrotą. Dėl to *American Society of Mechanical Engineers, Inc.* atžvilgiu buvo pareikštas 6 milijonų JAV dolerių ieškinys, kurį visų instancijų teismai patenkino. Pažymėtina, kad *American Society of Mechanical Engineers*, kaip atstovaujamasis teisinio su santykio *McDonnell and Miller* kontekste, savo elgesiu realiai nesukėlė ir negalėjo sukelti *Hydrolevel Corp.* įsitikinimo, kad atstovas turi reikiamus įgaliojimus, kadangi išvada buvo skirta ne šiai bendrovei, o *McDonnell and Miller*. Be to, oficialiojoje išvadoje nebuvo jokių nuorodų į *Hydrolevel Corp.* Vis tik ta aplinkybė, kad ketvirtojo asmens patirtų nuostolių atsiradimą lėmė sąžiningo trečiojo asmens veiksmai, nulemti atstovaujamojo pareiškimo dėl atstovui suteiktų teisių, yra pakankamas pagrindas ir ketvirtajam asmeniui remtis tariamo atstovavimo doktrina.

³⁹⁹ Busch, D.; Macgregor, L. Apparent Authority in Scots Law: Some International Aspects, *supra* note 7, p. 369.

⁴⁰⁰ *American Society of Mechanical Engineers, Inc. v. Hydrolevel Corp*, 46 US 556 (1982).

3. NEĮGALIOTO ATSTOVO VEIKSMŲ PATVIRTINIMAS

3.1. Neįgalio to atstovo veiksmų patvirtinimo samprata

Įprastinės neįgalio to atstovavimo teisinės pasekmės nekyla ne tik nustačius tariamą atstovavimą, tačiau ir tais atvejais, kai atstovaujамasis patvirtina neįgalio to atstovo veiksmus (angl. *ratfication*).

Neįgalio to atstovo veiksmų patvirtinimas visų pirma yra suprantamas kaip trečiojo asmens pažeistų teisių gynimo būdas, kuriuo jis gali remtis, kai nustatoma, jog atstovas viršija jam suteiktas teises ar veikia be jų. Tiesa, priešingai nei kad tariamo atstovavimo atveju, tretysis asmuo negali šios teisės įgyvendinti priverstine tvarka. Patvirtinti sandorį, kurio atstovas neturėjo teisės sudaryti, yra atstovaujamojo teisė, kuria jis gali realizuoti, kai atitinkamas neįgalio to sandoris jam yra naudingas. Tad atstovo veiksmų patvirtinimas kartu yra ir atstovaujamojo interesų įgyvendinimo būdas neįgalio to atstovavimo teisiniuose santykiuose.

Pažymėtina, kad neįgalio to atstovo veiksmų patvirtinimas gali būti apibūdinamas ir kaip tam tikra atstovo įgaliojimų rūšis. Nurodoma, kad be aiškiai išreikšto ir tariamo atstovavimo, gali būti išskiriami ir atstovo įgaliojimai, kuriuos jis retrospektyviai įgyja dėl to, kad atstovaujамasis ratifikuoja jo neįgalio to veikimą⁴⁰¹.

Neįprastai nuo to, ar atstovaujамasis valią išreiškia savo iniciatyva, ar atsižvelgdamas į trečiojo asmens prašymą, neįgalio to atstovo veiksmų patvirtinimas dažniausiai yra suprantamas kaip vienašalis atstovaujamojo sandoris⁴⁰². Šios teisinės kvalifikacijos nekeičia ir patvirtinimo forma: vienašaliu sandoriu yra laikomas tiek aiškiai išreikštas, tiek ir iš atstovaujamojo elgesio numanomas pritarimas. Svarbiausia, kad atstovaujамasis pritardamas neįgalio to atstovo veikimui išreikštų savo tikrąją valią, o tam, kad tai įvyktų, jis turi žinoti apie visas su konkrečia neįgalio to atstovavimo situacija susijusias faktines aplinkybes. Atsižvelgiant į tai, teisės doktrinoje neįgalio to atstovų veiksmų patvirtinimo vertinimas yra atliekamas dviem etapais: pirma, analizuojama, kokią informaciją atstovaujамasis įgijo, o po to nustatoma, kokią valią jis iš tikrųjų išreiškė⁴⁰³.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad pagal bendrą taisyklę tam, jog kiltų įprastinės atstovavimo teisinės pasekmės, atstovaujамasis turi patvirtinti neįgalio to atstovo veiksmus be jokių išlygų. Tuo tarpu dalinis ar sąlyginis ratifikavimas pripažįstamas tik išimtiniais atvejais⁴⁰⁴. Kaip teigiama UNIDROIT Principų komentare, jeigu atstovaujамasis tik iš dalies patvirtina neįgalio to atstovo sudarytą sandorį, tai gali būti vertinama kaip pasiūlymas trečiajam asmeniui modifikuoti pirminio per atstovą sudaryto sandorio sąlygas⁴⁰⁵. Trečiajam asmeniui atsiskius jį akceptuoti, teisiniai santykiai tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens, remiantis atstovaujamojo atliktu sąlyginiu patvirtinimu, neatsiras. Tai, kad tretysis asmuo gali atsiskiusyti dalinio ratifikavimo, yra tiesiogiai numatyta Ženevos konvencijos 15 straipsnio 4 dalyje.

Kalbant apie neįgalio to atstovo veiksmų patvirtinimo taikymo apimtį, svarbu pabrėžti, kad juo gali būti remiamasi tiek tais atvejais, kai atstovas veikia viršydamas jam suteiktus įgaliojimus, tiek ir susikloščius visiško neįgalio to atstovavimo situacijoms. Panašiai kaip tariamo atstovavimo atveju atstovaujамasis gali patvirtinti ne tik neįgalio to atstovo sudarytus

⁴⁰¹ Bennett, H., *supra* note 261, p. 781.

⁴⁰² Tan, Ch-H., *supra* note 329, p. 200.

⁴⁰³ Busch, D.; Macgregor, L. J. Comparative Law Evaluation, *supra* note 10, p. 405.

⁴⁰⁴ DeMott, D. A. Ratification: Useful But Uneven, *supra* note 27, p. 993.

⁴⁰⁵ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010, *supra* note 70, p. 85.

sandorius, bet ir kitus teisinę reikšmę turinčius veiksmus. Patvirtinti gali būti ir tie neįgalio atstovo sudaryti sandoriai, kurie yra pripažinti negaliojančiais – tiesa, tokios teisės atstovaujamas neturi, kai atstovas sudaro absoliučiai negaliojančią (niekinį) sandorį. Be to, atstovaujamas gali pasinaudoti ratifikavimu ir jeigu sandoris, kuriuo jis suteikė atstovui įgaliojimus, pripažįstamas negaliojančiu *ab initio* (nuo sudarymo momento), pavyzdžiui, dėl valios trūkumų. Nors atstovaujamojo patvirtinimo aktualumas dažniausiai kyla, kai yra atstovaujama sutarties pagrindu, tačiau juo gali būti remiamasi ir kai atstovas veikia ar turėtų veikti remiantis administraciniu aktu, teismo sprendimu ar įstatymu. Doktrinoje diskutuojama, ar taisyklės dėl ratifikavimo gali būti taikomos ir esant neatskleistam atstovavimui. Atsižvelgiant į tai, kad neįgalio atstovavimo atveju negali būti laikoma, jog tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens buvo sudarytas numanomas sandoris (būtent numanomo sandorio koncepcija dažniausiai yra grindžiamas neatskleistas atstovavimas), todėl ir ratifikavimas neturėtų būti įmanomas. Vis tik Atstovavimo sąvadas numato neatskleisto atstovaujamojo galimybę patvirtinti neįgalio atstovo veiksmus⁴⁰⁶.

Neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas yra reglamentuojamas dvejose LR CK normose: 2.133 straipsnio 6 ir 7 dalyse ir 2.136 straipsnio 1 ir 2 dalyse. Kaip ir daugelyje kitų teisinių sistemų, LR CK neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas yra apibūdinamas neįgalio atstovavimo teisinių pasekmių kontekste: jeigu sandorį atstovaujamojo vardu sudaro tokios teisės neturintis asmuo, tai sandoris sukuria, pakeičia ir panaikina teises bei pareigas atstovaujajam tik tuo atveju, jei atstovaujamas po to pritaria šiam sandoriui ir jį patvirtina. Lietuvos teismų praktikoje atstovaujamojo patvirtinimas irgi yra siejamas su išimtimi iš taisyklės, kad neįgalio atstovo veiksmai nesaisto atstovaujamojo. Pažymima, kad vien aplinkybė, kad atstovas viršijo savo įgaliojimus, nedaro jo veiksmų neteisėtais ar niekiniais, nes atstovaujamas gali atstovo įgalinimus patvirtinti ir sutikti su atstovo veiksmais sukeltomis teisinėmis pasekmėmis, o toks patvirtinimas turi atgalinio veikimo galią⁴⁰⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad jau vien iš neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo sampratos išplaukia tai, kad juo turėtų būti remiamasi tuomet, kai nustatoma, jog atstovas veikė, neturėdamas reikiamų įgaliojimų. Todėl konstatavus, kad atstovas veikė nepažeisdamas jam suteiktų teisių, nėra tikslinga papildomai analizuoti, ar atstovaujamas ratifikavo konkrečius atstovo veiksmus. Kadangi atstovaujamojo patvirtinimas sukelia tokias pat teises pasekmes kaip ir tinkamai įgalio atstovo veikimas, neturėtų būti aiškinamasi, ar atstovaujamas vėliau išreiškė valią dėl atitinkamų atstovo atliktų veiksmų, t. y. jiems pritarė ar ne. Tokios klaidos nepavyko išvengti Lietuvos teismams. LAT nagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-592/2004⁴⁰⁸ buvo nustatyta, kad bendrovės direktoriaus pavaduotojas turėjo įgaliojimus bendrovės vardu sudaryti automobilio nuomos sutartį ir pasirašydamas šią sutartį jam suteiktų įgaliojimų neperžengė. Nepaisant šios aplinkybės, teismas vis tiek vertino, ar bendrovė pripažino ginčijamą nuomos sutartį. Byloje surinkti duomenys patvirtino, kad bendrovė kas mėnesį mokėjo nuompinigių, kuo remdamasis teismas padarė išvadą, kad šio ginčo atveju gali būti taikoma LR CK 2.136 straipsnio 2 dalis, numatanti, kad paskesnis atstovaujamojo pritarimas sandorį daro galiojančiu nuo jo sudarymo. Nekvestionuotinas šio sprendimo re-

⁴⁰⁶ DeMott, D. A. The Restatement (Third) of Agency in US Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 234-235.

⁴⁰⁷ Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje G. K. v. DNSB „Upė“ (bylos Nr. 2A-1884-370/2011).

⁴⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje V. N. v. UAB „Autosparnai“ (bylos Nr. 3K-3-592/2004).

zultatas, tačiau, kaip minėta, nustatant, ar atstovas veikė neviršydamas jam suteiktų teisių, neturėtų būti atsižvelgiama į tai, ar atstovaujамasis vėliau patvirtino tokį atstovo veikimą ar ne.

Neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo nereiktų painioti ir su tokiais atvejais, kai atstovaujамasis išplečia atstovo teisių turinį. Gali susiklostyti situacija, kai atstovas dar tik ketina sudaryti sandorį atstovaujamojo naudai ir jeigu jau tuomet aišku, kad atstovui suteikti įgaliojimai yra per siauri, atstovaujамasis, siekdamas, kad atsirastų pageidaujami teisiniai santykiai, gali suteikti papildomas teises. Šie jo veiksmai sukurs teisinius padarinius į ateitį ir vėliau tokio sandorio papildomai patvirtinti nebereikės. Esminis skirtumas tarp šių dviejų teisinių situacijų yra tas, kad neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo poreikis kyla tuomet, kai atstovas jau sudaro sandorį, neturėdamas tam įgaliojimų, o atstovo teisių išplėtimas yra galimas dar iki atitinkamo neįgalio atstovo sudarymo. Kitaip tariant, pakitus Be to, atkreiptinas dėmesys, kad atstovaujамasis gali patvirtinti neįgalio atstovo veiksmus tiek savo iniciatyva, tiek ir kai į jį kreipėsi tretysis asmuo, o atstovo įgaliojimų išplėtimas paprastai yra siejamas su vidiniais atstovavimo teisiniais santykiais, t. y. tiek pats atstovaujамasis, matydamas, kad atstovui suteiktos teisės yra per siauros, gali jas išplėsti, tiek jis tai gali padaryti prašant atstovui.

Lietuvos teismų praktikoje irgi buvo sprendžiamas ginčas dėl to, ar atstovaujamojo elgesys konkrečioje situacijoje turi būti vertinamas kaip neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas ar kaip įgaliojimų turinio praplėtimas. LAT nagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-378/2012⁴⁰⁹ ginčas kilo dėl to, kad ieškovas kartu su sutuoktine išdavė įgaliojimą, kuriuo remiantis įgaliojimo sūnų atstovauti dėl kredito suteikimo ir įkeisti jiems nuosavybės teise priklausančius žemės sklypą ir gyvenamąjį namą bet kuriam bankui, suteikiančiam kreditą. Kaip vėliau paaiškėjo, ieškovo sūnus įkeitė šį turtą trečiojo asmens įsipareigojimų, kylančių iš kredito sutarties, sudarytos su banku, įvykdymui užtikrinti. Ieškovo teigimu, sūnus pagal įgaliojimą neturėjo teisės įkeisti aptariamo turto trečiųjų asmenų prievolėms užtikrinti – jis buvo įgaliojimas įkeisti turtą tik už sutuoktinių ir savo prievolės. Dėl šios priežasties atsakovo su banku sudarytas sandoris jiems negali sukurti jokių teisių ir pareigų. Tai, kad šis sandoris jiems nesukelia teisinių pasekmių, ieškovas grindžia ir tuo, kad sužinojus apie ginčijamo sandorio sudarymą, jie jam nepritarė. Spręsdamas šį ginčą, teismas pažymėjo, kad gali nutikti taip, kad atstovas ketina sudaryti ar sudaro sandorį atstovaujamojo naudai ir, nors atstovaujамasis šį sandorį vertina pozityviai, atstovui įgaliojimu yra suteiktos per siauros galios. Šiuo atveju kyla kėtinamo sudaryti ar sudaryto sandorio galiojimo problema, kurią civiliniai įstatymai leidžia spręsti dviem būdais, priklausomai nuo to, kokio sandorio – kėtinamo sudaryti ar jau sudaryto – teisinius padarinius siekiama sukurti: t. y. atstovaujамasis gali patvirtinti neįgalio atstovo sudarytą sandorį arba jeigu jis dar nėra sudarytas, išplėsti atstovo įgaliojimus. Teismas nustatė, kad sutuoktiniai buvo pasirašę notariškai patvirtintą sutikimą, kuriame nurodė sutinkantys, kad jų turtas būtų įkeistas bankui už trečiųjų asmenų gaunamą paskolą. Šiuo veiksmu buvo patvirtintas jau sudarytas, bet dar neįsigaliojęs hipotekos nustatymo sandoris. Manytina, kad remiantis šiomis faktinėmis aplinkybėmis, teismas padarė pagrįstą išvadą, kad yra pagrindas konstatuoti ne įgaliojiminiui suteiktų teisių išplėtimą, o įgaliojimų atliktą patvirtinimą, t. y. jų kryptingą valią įkeisti nekilonjamąjį turtą užtikrinant būtent trečiųjų asmenų prievolės.

Tačiau negalima sutikti su kitoje civilinėje byloje LAT suformuota teisės aiškinimo taisykle, kad naujų įgaliojimų suteikimas po neįgalio atstovo veiksmų atlikimo reiškia, jog

⁴⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje K. J. v. bankrutavusi UAB „Bendra idėja“, R. J. (bylos Nr. 3K-3-378/2012).

atstovaujamasis pritaria šiems veiksams⁴¹⁰. Kaip minėta, atstovaujamasis, įgaliodamas kitą asmenį veikti jo vardu, išreiškia valią dėl būsimų veiksmų atlikimo, kai tuo tarpu atstovaujajam patvirtinus neįgalio atstovo veiksmus kyla retrospektyvios teisinės pasekmės. Atstovaujamasis gali apskritai nežinoti apie ankstesnius to paties atstovo sudarytus sandorius, be to, pastarasis gali piktnaudžiauti, prašydamas, jog atstovaujamasis suteiktų jam atitinkamas teises jau po neįgalio veiksmų atlikimo. Dėl šios priežasties visais atvejais, kai nustatoma, kad atstovas veikė neįgalio atstovavimo sąlygomis, pageidaujamos teisinės pasekmės atstovaujajam gali kilti ne suteikiant naujus įgaliojimus atstovui, o ratifikuojant jo neįgalioją veikimą.

3.2. Neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo sąlygos ir tvarka

Neįgalio atstovo veiksmai gali būti patvirtinami įvairiais būdais. Visų pirma atstovaujamasis gali aiškiai nurodyti, kad šiems veiksams pritaria (tiek savo iniciatyva, tiek kreipusis trečiajam asmeniui). Be aiškiai išreikšto patvirtinimo, neįgalio atstovo veikimui gali būti pritariama ir netiesiogiai, t. y. iš faktinio atstovaujamojo elgesio gali būti daroma išvada, kad jis teigiamai vertina sandorius, kuriuos atstovas sudarė neturėdamas tam įgaliojimų. Tai vadinama numanomu neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimu, kuris nustatomas atsižvelgiant į konkrečias su atstovaujamojo elgesiu susijusias aplinkybes. Pažymima, kad praktikoje numanomas ratifikavimas yra kur kas dažnesnis nei kad aiškiai išreikštas⁴¹¹.

Lietuvoje neįgalio atstovo veiksmų numanomas arba netiesioginis patvirtinimas yra siejamas su LR CK 1.79 straipsniu. Jo 2 dalyje yra nustatyti keturi atvejai, kai preziumuojama, kad šalis sandorį patvirtino, jeigu po to, kai ji įgijo galimybę tai padaryti: 1) sandorį visiškai ar iš dalies įvykdė; 2) pareikalavo, kad kita šalis įvykdytų sandorį; 3) užtikrino kitai šaliai savo prievolių įvykdymą; 4) visiškai ar iš dalies perleido kitam asmeniui pagal tą sandorį įgytas teises. Pažymėtina, kad ne tik šioje teisės normoje įvardintos, tačiau ir kitos aplinkybės gali būti pagrįsti, jog atstovaujamasis pritaria neįgalio atstovo veiksams. Štai, pavyzdžiui, galėtų būti pagrįstai remiamasi Kvebeko civilinio kodekso 2153 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad laikoma, jog įgaliotojas patvirtino veiksmą, kuris buvo atliktas pažeidžiant pavedimo ribas, jei tas veiksmas buvo atliktas daug palankiau nei kad įgaliotojas nurodė. Teismų praktikoje atkreipiamas dėmesys į tai, kad patvirtinimo būdai yra įvairūs, svarbu, kad tas patvirtinimas būtų suprantamas kitam teisinio santykio subjektui⁴¹². Vis tik tam tikrais atvejais teisės aktai įtvirtina formos reikalavimus neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimui. Štai Nyderlandų civilinio kodekso 3:69 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad jeigu įgaliojimas atstovui turi būti išduotas laikantis tam tikros specialios formos, šio reikalavimo turi būti paisoma ir ratifikuojant neįgalio atstovo veikimą. Be to, kai kuriose teisinėse sistemose yra laikomasi pozicijos, kad jeigu sandoriui, kurį atstovaujamasis siekia patvirtinti įstatymas

⁴¹⁰ Teismas pažymėjo, kad nors 1997 m. gegužės 19 d. panaudos sutarties sudarymo ir panaudos sutarties nutraukimo metu J. L. nebuvo išduotas įgaliojimas atstovauti turto savininkui N. K, N. K. vėliau, po aptariamų sandorių sudarymo, t. y. 1999 m. kovo 23 d., suteikti įgalinimai J. L. dėl N. K. priklausančio turto tvarkymo leidžia teigti, kad N. K. pritarė ir anksčiau J. L. sudarytiems sandoriams. Tokiu būdu buvo patvirtinti ir ankstesni atstovavimo santykiai. Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mularda“ v. UAB „Kauno Platanas“ (bylos Nr. 3K-3-243/2006).

⁴¹¹ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 390.

⁴¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje S. A. v. Kauno m. 159-ajai butų savininkų bendrija (bylos Nr. 3K-3-216/2002).

nustato tam tikros formos reikalavimus, jų turi būti laikomasi ir atliekant ratifikavimą⁴¹³. Diskutuotina, ar visais atvejais ši taisyklė turi būti taikoma, ypač tuomet, kai atstovaujamojo patvirtinimas yra ne aiškiai išreikštas, o numanomas. Manytina, kad atsižvelgiant į trečiųjų asmenų interesų apsaugos poreikius jau vien ta aplinkybė, kad atstovaujamas išreiškia valią dėl negaliojimo atstovo veikimo (nesvarbu – tiesiogiai ar netiesiogiai), turi būti vertinama kaip pakankamas pagrindas atsirasti įprastinėms atstovavimo teisinėms pasekmėms. Priešingu atveju gali susiklostyti tokia situacija, kai su atstovaujamoju susijusius aplinkybės leis konstatuoti ratifikavimą, tačiau atstovaujajam būnant nesuinteresuotu negaliojimo sandorio patvirtinimu, jis gali piktnaudžiauti tuo faktu, kad neišreiškė valios tokia forma, kokią nustato įstatymas. Be to, galima ir priešinga situacija, kai tretysis asmuo, nesiekiantis, kad jį saistytų negaliojimo atstovo sudarytas sandoris, gali bandyti remtis formos pažeidimais, nors atstovaujamas ir bus išreiškęs valią dėl ratifikavimo. Todėl teigiamai vertintina tai, kad LR CK nenustato jokių formos reikalavimų negaliojimo atstovo veiksmų patvirtinimui. Tai, kad patvirtinimas gali būti bet kokios formos, yra nustatyta ir Ženevos konvencijos 15 straipsnio 8 dalyje. Atkreiptinas dėmesys, kad atstovaujamojo atliktas patvirtinimas neturėtų sukelti teisinių pasekmių tik tuomet, kai pirminis per negaliojantį atstavą sudarytas sandoris nėra tokios formos, kokią jį nustato teisės aktai.

Pažymėtina, kad Lietuvos teismai dažniausiai tinkamai kvalifikuoja faktines aplinkybes, sprendžiant, ar atstovaujamas patvirtino negaliojimo atstovo veiksmus. Pavyzdžiui, LAT nagrinėtoje civilinėje byloje⁴¹⁴ buvo pagrįstai pripažinta, kad atstovaujamas patvirtino sutartį, kurią sudarė negaliojantis atstovas, kadangi pats tiesiogiai priėmė joje numatytą avansą, naudojosi jį pagal sutartyje nustatytas sąlygas ir vykdė kitus sutartinius įsipareigojimus. Kitoje civilinėje byloje⁴¹⁵ konstatuota, kad atstovaujamas negaliojimo atstovo sudarytą darbo sutartį patvirtino savo elgesiu: jis mokėjo trečiajam asmeniui darbo sutartyje sulgtą darbo užmokestį, sutiko su delspinigių priskaičiavimu už laiku neišmokėtą darbo užmokestį, išeitine kompensacija už du mėnesius bei kompensacija už nepanaudotas atostogas ir vykdė kitas darbo sutartyje numatytas pareigas.

Vis tik Lietuvos teismų praktikoje galima rasti bylų, kuriose nevisiškai tiksliai tam tikros aplinkybės yra siejamos su negaliojimo atstovo veiksmų patvirtinimu. Štai LAT 2001 m. rugsėjo 5 d. priimtoje nutartyje⁴¹⁶ pažymima, kad tai, jog personalinės įmonės savininkė pripažino ginčijamas sutartis, patvirtina aplinkybė, kad sprendžiant ginčą teisme ji siekė sudaryti taikos sutartį. Manytina, kad taikos sutarties inicijavimas ne visais atvejais turėtų būti vertinamas kaip atstovaujamojo patvirtinimą įrodanti aplinkybė. Tik konkrečiai išanalizavus tokios sutarties sąlygas ir kitas su tuo susijusias aplinkybes gali būti sprendžiama dėl negaliojimo atstovo veiksmų patvirtinimo. Abejonių kyla ir dėl to, kad teismas sprenddamas šį ginčą atstovaujamojo patvirtinimą siejo su aplinkybe, jog atsakovė (atstovaujamoji atstovavimo santykiuose) apeliacine tvarka neginčijo sutarčių pagrindu priteistos išsiskolinimo sumos. Pažymėtina, kad atsakovė buvo pareiškusi reikalavimą pripažinti šias sutartis ne-

⁴¹³ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 163.

⁴¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje AB „Pamūšio linai“ v. A. V. (bylos Nr. 3K-3-252/2003).

⁴¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje G. A. v. akcinė bendrovė „Alytaus tekstilė“ (bylos Nr. 3K-3-353/2004).

⁴¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „Oriola Vilnius“ v. PĮ „Rasmūtės Manelienės stomatologinė klinika“* (bylos Nr. 3K-3-758/2001). Tiesa, šioje byloje atstovaujamojo patvirtinimą pagrindžia tai, kad atsakovė išmokėjo ieškovui dalį išsiskolinimo pagal ginčo sutartis.

galiojančiomis tuo pagrindu, kad jos buvo sudarytos neįgalio asmens. Atsižvelgiant į tai, negalima sutikti su teismo padaryta išvada, kad tai, jog nėra pareiškiami prieštaravimai dėl įsiskolinimo sumos, nors ginčijamas pats įsiskolinimo pagrindas, suponuoja, jog atstovaujamasis patvirtino neįgalio atstovo veiksmus.

Doktrinoje analizuojama, ar gali būti laikoma, kad atstovaujamasis ratifikavo neįgalio atstovo veikimą, neatlikdamas jokių konkrečių veiksmų, t. y. tylėjimu. Teigiama, kad atstovaujamojo elgesys po to, kai atstovui buvo suteikti įgaliojimai, tam tikra prasme gali reikšti, jog pirminių teisių apimtis pasikeitė: atstovaujamasis, žinodamas, kad atstovas veikia viršydamas jam suteiktas teises ir dėl to nesiimdamas jokių aktyvių veiksmų, netiesiogiai patvirtina, kad atstovas turi daugiau teisių negu jam iš tiesų buvo suteikta. Manytina, kad vien tik atstovaujamojo neveikimas neturėtų būti vertinamas kaip pakankamas pagrindas konstatuoti neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimą iš jo pusės. Jeigu atstovaujamasis neatlieka jokių veiksmų, kurie rodytų, kad jis pritaria neįgalio atstovo veikimui, įprastinės atstovavimo teisinės pasekmės greičiausiai neturėtų kilti. Tačiau jeigu atstovaujamasis dėl neįgalio atstovo veiksmų gauna tam tikrą naudą, toks jo pasyvus elgesys galėtų būti kvalifikuojamas kaip išreiškiantis atitinkamą pritarimą. Štai Prancūzijos Kasacinis Teismas *George Blanche v. Boutonnet et autres* byloje⁴¹⁷ sprendė tokio pobūdžio ginčą. Ieškovas su atsakovu buvo namo bendrasavininkai. Nei vienas iš jų šiame name negyveno, tačiau atsakovas buvo atsakingas už jo priežiūrą. Atsižvelgiant į tai, atsakovas sudarė sutartį su ponia Dufour dėl šio namo nuomos, o vėliau ir jo pardavimo. Ponia Dufour kas mėnesį mokėjo nuomos mokesį, šiuos mokėjimus atlikdama į ieškovo banko sąskaitą. Kada ji nusprendė įgyvendinti su atsakovu sudarytą pirkimo-pardavimo sutartį, ieškovas nurodė, kad jis nėra saistomas šios sutarties, kadangi apie jos sudarymą jis nieko nežinojo, be to, šio sandorio jis nėra patvirtinęs. Teismas nustatė, kad ieškovo tylėjimas gali reikšti jo numanomą patvirtinimą, kadangi, nors jis tiesiogiai ir neišreiškė savo valios dėl kito bendrasavininkio veiksmų, tačiau tai, kad kas mėnesį gaudavo nuompinigių, nepareikšdamas dėl to jokio prieštaravimo, rodo, kad jis žinojo apie neįgalio atstovo veikimą ir tam pritarė. Pažymėtina, kad sprendžiant, ar atstovaujamojo tylėjimas dėl neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo gali sukelti įprastines atstovavimo teises, turi būti detalios analizuojamos visos faktinės aplinkybės, nes tik pagal tai gali būti konstatuota, ar konkrečiu atveju atstovaujamasis neveikė taip, kaip iš jo buvo tikimasi⁴¹⁸.

Pažymėtina, kad daugelyje teisinių sistemų yra nustatyta, kad susiklosčius komercinio atstovavimo teisiniams santykiams, t. y. kai atstovas yra profesionalus tarpininkas, o atstovaujamasis – asmuo, vykdamas ūkinę komercinę veiklą, atstovaujamojo nepranešimas apie neįgalio atstovo sandorio nepatvirtinimą reiškia, kad toks sandoris yra laikomas galiojančiu. Tokia taisyklė yra numatyta ir LR CK. Jo 2.163 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta nuostata, kad kai prekybos agentas atstovaujamojo vardu sudaro sutartį, kurios sudaryti jis neturėjo teisės, o kita sandorio šalis apie tai nežinojo ir negalėjo žinoti, pripažįstama, kad atstovaujamasis tokią sutartį patvirtino, jeigu šis nedelsdamas po to, kai apie tokią sutartį sužinojo iš prekybos agento ar trečiojo asmens, nepareiškė trečiajam asmeniui, kad sutarčiai nepritaria. Atsižvelgiant į komercinio atstovavimo santykių specifiką, šią išlygą galima vertinti kaip pagrįstą, tačiau manytina, kad kitais atvejais turėtų taikoma bendroji nuostata, kad atstovaujamasis savo valią dėl neįgalio atstovo sandorio patvirtinimo turi išreikšti aktyviais veiksmais. To nepadarius, sandoris, kurį sudarant atstovas viršijo jam suteiktas teises ar veikė be jų, neturėtų saistyti atstovaujamojo. Analizuojant kitų valstybių teismų praktiką, matyti, kad net ir tada, kai yra sudaromi komerciniai sandoriai ne per profesionalų tarpininką, atstovaujamojo

⁴¹⁷ *George Blanche v. Boutonnet et autres, Cass Req 9-6-1931, S 1931, I, 312.*

⁴¹⁸ Sainter, S., *supra* note 166, p. 48.

neveikimas gali būti traktuojamas kaip pakankamas pagrindas konstatuoti neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimą, ypač jeigu konkrečiu atveju verslo subjektai gali pagrįstai tikėtis, kad atstovaujамasis, suprasdamas, kad jo interesai yra pažeidžiami, būtų išreiškęs aiškų nepritarimą tam⁴¹⁹.

Lietuvos teismų praktikoje atstovaujamojo elgesys po neįgalio sandorio sudarymo yra vertinamas skirtingai. LAT 2004 m. kovo 15 d. nutartyje⁴²⁰ konstatuota, kad ieškovo raštas atsakovui, kuriame yra minimas ginčijamas įkeitimo už trečiojo asmens paskolą sandoris, leidžia svarstyti dėl 1964 m. LR CK 66 straipsnyje numatytų pasekmių, susijusių su neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimu, taikymo. Atsižvelgiant į šią LAT nutartį, galima daryti išvadą, kad tai, jog ieškovas žinodamas apie sandorį, sudarytą neįgalio atstovo, nedelsiant nesikreipė į teismą dėl savo pažeistų teisių gynimo, reiškia, kad jis pritarė šiam sandoriui. Nors minėta, kad bendruoju atveju atstovaujamojo tylėjimas nėra pakankamas pagrindas konstatuoti neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimą, tačiau šio konkretaus ginčo kontekste atstovaujamojo neveikimas (dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu jis kreipėsi į teismą praėjus daugiau nei septyneriems metams) ir kitos byloje nustatytos aplinkybės galėtų būti vertinamos kaip atstovaujamojo piktnaudžiavimas neįgalio atstovavimo institutu. Panašiai buvo vertinama ir dar vienoje LAT nagrinėtoje civilinėje byloje⁴²¹ nustatyta aplinkybė, kad firmos savininkas, žinodamas, kad jo pavaduotojas sudarė su ieškovu kreditavimo sutartis, jų per visą bylos nagrinėjimo laikotarpį, kuris tęsėsi daugiau kaip devynerius metus, neginčijo. Kitoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-216/2002⁴²² LAT konstatavo, kad bendrijos patalpų savininkai patvirtino tai, kad daliai bendrijos narių buvo atstovaujama be pavedimo, nes susirinkimo nutarimo, už kurį balsavo šie neturintys įgaliojimų atstovai, neginčijo. Tuo tarpu naujausioje LAT praktikoje jau yra pasisakoma, kad atstovaujamojo neveikimas neturėtų būti vertinamas kaip neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas⁴²³. Sprendžiant ginčą dėl to, ar visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas gali būti laikomas galiojančiu⁴²⁴, LAT nesutiko su apeliacinės instancijos teismo argumentais, kad tai, jog ieškovas visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo po jo priėmimo neginčijo, reiškia, jog jis šį sprendimą patvirtino.

⁴¹⁹ Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. *supra* note 129, p. 122.

⁴²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Dausa“ v. AB „Turto bankas“, UAB „Rožinis flamingas“ (bylos Nr. 3K-3-203/2004).

⁴²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje S. D. v. A. K. Č. *turtizmo firma, A. M. B.* (bylos Nr. 3K-3-569/2005).

⁴²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje S. A. v. *Kauno m. 159-ajai butų savininkų bendrija* (bylos Nr. 3K-3-216/2002). Įdomu atkreipti dėmesį, kad šioje civilinėje byloje buvo vertinamas ne atstovaujамųjų patvirtinimas, o tai, ar tretieji asmenys (tiek pati bendrija, tiek jos nariai) patvirtino neįgalio atstovų veiksmus.

⁴²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija v. uždaroji akcinė bendrovė Kraujo donorystės centras, Kauno rajono 1-ojo notaro biuro notarė R. S.* (bylos Nr. 3K-3-217/2012).

⁴²⁴ Šio ginčo faktinės aplinkybės: ieškovas kreipėsi į teismą ir prašė panaikinti atsakovo UAB Kraujo donorystės centro 2008 m. balandžio 30 d. visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą dėl įstatų pakeitimo. Jis nurodė, kad Sveikatos apsaugos ministerija yra 49 procentų valstybei priklausančių UAB Kraujo donorystės centro akcijų valdytoja, likusios 51 procentas akcijų nuosavybės teise priklauso bendrovės direktoriui A. J. V. Ieškovo teigimu, kadangi 2008 m. balandžio 30 d. susirinkimo darbotvarkėje nebuvo įtrauktas klausimas dėl įstatų pakeitimo, o valstybei atstovavęs asmuo neturėjo tinkamo įgaliojimo, tai 2008 m. balandžio 30 d. visuotiniame akcininkų susirinkime negalėjo būti priimamas sprendimas dėl įstatų keitimo, nes tam reikėjo 49 procentų akcininko (valstybės) pritarimo, kurio nebuvo.

Teismas papildomai pažymėjo, kad nėra įrodymų, pagrindžiančių aplinkybę, kad atstovaujamasis kokiais nors aktyviais veiksmais yra išreiškęs pritarimą šiam sprendimui. Dėl aukščiau išdėstytų motyvų pritarina tokiam teismo išaiškinimui.

Kaip minėta, negaliojanti atstovo veiksmų patvirtinimą atstovaujamasis gali atlikti tiek savo iniciatyva, tiek tada, kai į jį su tokiu prašymu kreipiasi tretysis asmuo. Abiem šiais atvejais yra svarbus terminas, per kurį gali būti ratifikuojamas negaliojanti atstovo veikimas. Kai kuriuose valstybėse (pavyzdžiui, Nyderlanduose) yra nustatyta, kad atstovaujamasis gali patvirtinti negaliojanti atstovo elgesį per bendrąjį ieškinio senaties terminą⁴²⁵. Kitose teisinėse sistemose (pavyzdžiui, bendrosios teisės tradicijos valstybėse) atstovaujamojo patvirtinimas turi įvykti per protingą terminą⁴²⁶. Tokia pozicija, tikėtina, atspindi ir *soft law* – pavyzdžiui, UNIDROIT Principuose ir PECL. Galiausiai dar vienos jurisdikcijoje (kaip antai, Belgijoje⁴²⁷) apskritai nėra nustatyti jokie terminai, tačiau pabrėžiama, kad jeigu ilgą laiką atstovaujamasis neišreiškia jokios valios dėl negaliojanti sandorio, tai gali būti vertinama kaip jo numanomas patvirtinimas.

Tuo tarpu tais atvejais, kai dėl negaliojanti atstovo veiksmų patvirtinimo į atstovaujamojį kreipiasi tretysis asmuo, ratifikavimo terminas yra apibrėžiamas arba teisės aktuose, arba jį nustato pats tretysis asmuo. Štai Vokietijoje yra nustatytas dviejų savaičių laiko tarpas atstovaujamojam pareikšti valią dėl sandorio patvirtinimo. Nyderlanduose ir UNIDROIT Principuose tretysis asmuo nėra saistomas konkrečių terminų, tačiau pažymima, kad trečiojo asmens nustatytas terminas turi būti protingas. Panašiai yra ir Lietuvoje, kur LR CK 2.133 straipsnio 6 dalyje yra įtvirtinta taisyklė, kad tretysis asmuo gali raštu prašyti per jo nustatytą terminą, kuris negali būti mažesnis kaip keturiolika dienų, patvirtinti arba nepatvirtinti sandorį. Iš esmės visose teisinėse sistemose yra numatyta, kad jeigu per trečiojo asmens nustatytą terminą atstovaujamasis neatsako, laikoma, kad sandorį patvirtinti atsisakyta, o vėlesnis atstovaujamojo pritarimas neturi teisinės galios. Pritartina, kad tik tuomet, kai atstovaujamasis atsako į trečiojo asmens paklausimą, gali būti laikoma, jog jis išreiškė atitinkamą valią, tačiau abejotina, ar galima sutikti su tuo, jog per nustatytą terminą atstovaujamojam nepatvirtinus negaliojanti atstovo veiksmų, jis to negali padaryti vėliau. Manytina, kad esant trečiojo asmens suinteresuotumui ir nepažeidžiant protingumo kriterijų atitinkančių terminų, atstovaujamojam turėtų būti leidžiama ir ateityje pritariti negaliojanti atstovo veiksmams.

Pažymėtina, kad skirtingose teisinėse sistemose nevienodai aiškinama ir tai, ar atstovaujamasis turi pareigą pranešti, kad ratifikavo negaliojanti atstovo veiksmus. Toks reikalavimas yra numatytas Nyderlanduose, tuo tarpu kitose jurisdikcijose (pavyzdžiui, Prancūzijoje arba bendrosios teisės tradicijos valstybėse) atstovaujamasis nėra saistomas šios pareigos. Kadangi, kaip minėta, ratifikavimas tik retai būna aiškiai išreikštas, nėra aišku, kaip realiai turi ir gali būti įgyvendinama atstovaujamojo pareiga, susijusi su jos valios išviešiniu, numanomo patvirtinimo atvejais. Be to, kyla klausimas, kurie atstovavimo teisinių santykių dalyviai turi būti apie tai informuoti. Nyderlanduose atstovaujamasis privalo apie ratifikavimą pranešti tretiesiems asmenims, o štai Vokietijoje gali būti informuojami tiek tretieji asmenys, tiek ir atstovas. Manytina, kad labiausiai pagrįsta būtų tokia praktika, kai atstovaujamasis turi teisę, o ne pareigą informuoti trečiuosius asmenis ir/arba atstovą apie atliktą ratifikavimą. Akivaizdu, kad jeigu atstovaujamasis bus suinteresuotas negaliojanti sandorio vykdymu, jis pats inicijuos atitinkamą pranešimą tretiesiems asmenims. Tuo tarpu jeigu trečiajam asmeniui kyla abejonių dėl to, ar atstovaujamasis patvirtino negaliojanti atstovo veikimą, jos gali

⁴²⁵ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 169.

⁴²⁶ Tan, Ch.-H., *supra* note 329, p. 202.

⁴²⁷ Samoy, I, *supra* note 89, p. 85.

būti išsklaidytos tiesiogiai kreipiantis į atstovaujамąjį (tiek prašant nurodyti, ar jis pritaria atitinkamam sandoriui, tiek ir pareiškiant konkretų reikalavimą pagal sudarytą sandorį). Kaip minėta, atsižvelgiant į tai, kad privatinėje teisėje preziumuojama, jog sandoriai galioja tol, kol neįrodoma priešingai, tiek atstovaujамasis, tiek tretysis asmuo gali reikalauti vienas iš kito vykdyti pagal sudarytą sandorį priimtus įsipareigojimus. Neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo ir kitų susijusių institutų taikymas tampa aktualus tik tada, kai viena iš šalių nurodo, jog konkretus sandoris buvo sudarytas tokios teisės neturėjusio asmens. Iki tol problema dėl neįgalio atstovavimo yra daugiau teorinio pobūdžio.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad kai kuriose teisinėse sistemose (pavyzdžiui, Vokietijoje, Nyderlanduose) yra numatyta trečiojo asmens teisė atsisakyti sudaryto sandorio iki tol, kol atstovaujамasis jo nepatvirtino. LR CK 2.133 straipsnio 7 dalis taip pat nustato, kad kita sandorio šalis, sudariusi sutartį su tokios teisės neturinčiu asmeniu, gali sandorio atsisakyti, kol atstovaujамasis jo nepatvirtino, išskyrus atvejus, kai sandorio sudarymo metu žinojo ar turėjo žinoti, kad sudaro sandorį su neįgaliotu asmeniu. Trečiojo asmens galimybė atsisakyti neįgalio sandorio yra numatyta ir *soft law*. Štai UNIDROIT Principų 2.210 straipsnio 3 dalis įtvirtinta nuostata, kad jeigu tretysis asmuo nežinojo ar neturėjo žinoti, kad atstovas veikė neturėdamas reikiamų įgaliojimų, jis bet kuriuo metu iki tol, kol atstovaujамasis nepatvirtina neįgalio atstovo veiksmų, gali atstovaujамajam pranešti, kad nenori būti saistomas šio patvirtinimo. Panašiai ši trečiojo asmens teisė yra reglamentuojama Atstovavimo sąvade, tik čia ji nėra siejama su trečiojo asmens sąžiningumu, t. y. tretysis asmuo gali atšaukti atitinkamą sandorį, net jeigu ir žinojo ar turėjo žinoti, kad jį sudaręs atstovas veikė be reikiamų įgaliojimų. Atkreiptinas dėmesys, kad bendrojoje teisėje nėra pripažįstama trečiojo asmens teisė atsisakyti neįgalio sandorio iki tol, kol jo nepatvirtino atstovaujамasis. Tokia pozicija buvo suformuota *Bolton Partner Ltd v. Lambert* byloje⁴²⁸, kurią nagrinėdamas teismas nurodė, kad atstovaujамajam patvirtinus neįgalio atstovo veiksmus kyla retrospektyvios teisinės pasekmės, kurių negali panaikinti trečiojo asmens atsisakymas nuo neįgalio sandorio, net jeigu jis buvo atliktas dar iki tol, kol atstovaujамasis išreiškė savo valią. Šioje byloje pripažinta, kad tretysis asmuo yra saistomas neįgalio sandorio jau nuo to momento, kai neįgaliotas atstovas jį siekė sudaryti.

Teisės doktrinoje irgi yra intensyviai diskutuojama dėl šios trečiojo asmens teisės. Pažymima, kad galimybė atsisakyti sudaryto sandorio sudaro prielaidas trečiajam asmeniui piktnaudžiauti rinka (angl. *to play the market*)⁴²⁹. Todėl galima sutikti su Nyderlandų teismų praktikoje suformuota pozicija, kad tais atvejais, kai tretysis asmuo atsisako neįgalio atstovo sandorio dėl to, kad siekia sudaryti kitą panašaus pobūdžio, tačiau palankesnėmis sąlygomis sandorį, tokį jo elgesį reikia vertinti kaip nesąžiningą, dėl ko atitinkamas trečiojo asmens atsisakymas neturėtų sukelti atstovaujамajam nepalankių teisinių pasekmių⁴³⁰. Apskritai manytina, kad jeigu tretysis asmuo, derėdamas su atstovu, buvo suinteresuotas atitinkamo sandorio sudarymu, jam vėliau neturėtų būti leidžiama keisti savo pozicijos, remiantis ta aplinkybe, kad atstovas neturėjo reikiamų įgaliojimų. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad sudarant galimybes trečiajam asmeniui atsisakyti neįgalio atstovo sudaryto sandorio, jis nepagrįstai atsidurtų palankesnėje pozicijoje nei kad tas asmuo, kuris sudaro sandorį su kita šalimi ne per savo atstovą, o tiesiogiai. Todėl siūlytina, kad tais atvejais, kai atstovaujамasis siekia įgyvendinti sandorį, kurį sudarė neįgaliotas atstovas, trečiajam asmeniui

⁴²⁸ *Bolton Partner Ltd v. Lambert* (1889) 41 Ch D295.

⁴²⁹ Reynolds, F., *supra* note 26, p. 9.

⁴³⁰ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 166.

neturėtų būti leidžiama atsisakyti tokio sandorio, nepaisant to, ar jis šiuos ketinimus išreiškė dar iki ratifikavimo ar jau po jo.

3.3. Neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo teisinės pasekmės

3.3.1. Teisiniai padariniai, kylantys išoriniuose atstovavimo santykiuose

Laikoma, kad atstovaujajam patvirtinus neįgalio atstovo veiksmus, kyla įprastinės atstovavimo teisinės pasekmės, t. y. susiklosto tokie pat teisiniai santykiai, kaip kad atstovui veikiant turint reikiamus įgaliojimus. Tokius teisinius padarinius išoriniuose atstovavimo teisiniuose santykiuose apibrėžia ir Lietuvos teismų praktika. LAT 2012 m. liepos 27 d. nutartyje⁴³¹ pažymima, kad patvirtinant neįgalio atstovo sudarytą sandorį atstovaujamojo valia yra nukreipiama į praeities įvykius ir tai lemia pakeitimus jau susiformavusiuose teisiniuose santykiuose, o būtent – pašalinami su atstovavimu susiję sandorio ydingumai, kurie kitu atveju leistų tokį sandorį nugincyti.

Iš esmės visose teisinėse sistemose neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas sukelia retrospektyvias pasekmes: paskesnis atstovaujamojo pritarimas sandorį daro galiojančiu nuo jo sudarymo momento, nepaisant to, kad atstovas sudarė sandorį atstovaujamojo peržengdamas įgaliojimus arba neturėdamas tam jokių teisių. Ši atgalinio veikimo galia yra įtvirtinta ir LR CK 2.133 straipsnio 6 dalyje bei 2.136 straipsnio 2 dalyje.

Svarbu pažymėti, kad patvirtinus neįgalio atstovo veiksmus ne tik tretysis asmuo atstovaujajam gali pareikšti bet kokius iš atitinkamo sandorio kylančius reikalavimus, tačiau tai gali padaryti ir atstovaujamasis trečiojo asmens atžvilgiu. Kitaip tariant, neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo pasekmė yra ta, kad tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens atsiranda tarpusavio teisės ir pareigos. Tokiai nuomonei pritaria ir LAT, pažymėdamas, kad patvirtinus neįgalio sandorį įgyvendinama atstovaujamojo galimybė dalyvauti civiliniuose teisiniuose santykiuose, tai reiškia, kad šiuo veiksmu jis įgyja teises ir su tuo susijusias pareigas⁴³².

Daugelyje teisinių sistemų galioja taisyklė, kad jeigu tretieji asmenys nesikreipia į atstovaujajamį dėl atstovo veiksmų patvirtinimo, vadinasi, jiems nekilo abejonių dėl to, kad atstovaujamojo valia nebuvo tinkamai išreikšta, t. y., kad atstovas atliko neįgaliotus veiksmus. Tai reiškia, kad tik tuomet, kai atstovaujamasis nurodo, jog atitinkamą sandorį sudarė neįgaliotas atstovas, tretieji asmenys gali kreiptis į jį prašydami tokį sandorį patvirtinti. Paprastai tai paaiškėja tada, kai tretieji asmenys pareiškia iš atitinkamo sandorio kylantį reikalavimą, kurį atstovaujamasis atsisako vykdyti, nurodydamas, kad atstovas neturėjo teisės jo sudaryti. Lietuvos teismų praktikoje yra pripažįstama, kad tai, jog tretieji asmenys neprasė atstovaujajamų patvirtinti sandorio, reiškia, kad jiems abejonių dėl atstovaujajamų valios nekilo⁴³³.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į teises pasekmes, kurios dėl ratifikavimo kyla ketvirtiesiems asmenims. Daugelyje jurisdikcijų pripažįstama, kad šių subjektų, kuriems dažniausiai nėra žinoma apie pažeidimus atstovavimo santykiuose, interesai neturėtų nukentėti dėl ratifikavimo. Dėl šios priežasties nepaisant to, kad, kaip minėta, ratifikavimas veikia retrospektyviai,

⁴³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. v. bankrutavusi UAB „Bendra idėja“*, R. J. (bylos Nr. 3K-3-378/2012).

⁴³² *Ibid.*

⁴³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. v. L. S.* (bylos Nr. 3K-3-461/2010).

teisės, kurias ketvirtieji asmenys įgijo dar iki ratifikavimo, išlieka jiems (ypač nuosavybės ir kitos daiktinės teisės). Be to, ketvirtiesiems asmenims turint suinteresuotumą dėl atitinkamų teisinių pasekmių jie ir patys gali kreiptis į atstovaujimą su prašymu patvirtinti neįgalioto atstovo veiksmus.

3.3.2. Teisinės pasekmės vidiniuose atstovavimo santykiuose

Teisės doktrinoje beveik nėra analizuojama, kokios teisinės pasekmės kyla vidiniuose atstovavimo teisiniuose santykiuose, atstovaujajam patvirtinus neįgalioto atstovo veiksmus. Manytina, kad atstovaujajam išreiškus pritarimą tokiam atstovo veikimui, neturėtų būti laikoma, jog jo teisės yra pažeistos ir jis jas gali ginti pareiškdamas atitinkamą reikalavimą *falsus procurator*. Nors pagal bendrą taisyklę atstovui viršijus jam suteiktus įgaliojimus ar apskritai veikiant be jų, yra traktuojama, kad jis pažeidė savo pareigas, kylančias iš pavedimo ar kitos sutarties, kuria yra grindžiami vidiniai atstovavimo teisiniai santykiai, tačiau atstovaujajam legitimavus jo neįgaliotą veikimą, atstovo atsakomybė neturėtų kilti. Neįgalioto atstovo veiksmų ratifikavimas reiškia ir tai, jog atstovaujamasis turi vykdyti savo pareigas atstovui, viena iš kurių yra atlyginimo sumokėjimas už įvykdytą pavedimą.

Viena iš išimčių, kada nekiltų aukščiau įvardintos teisinės pasekmės, yra komercinio atstovavimo teisiniai santykiai, kuriuose formuojami šiek tiek kitokie principai dėl neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo. Kaip minėta, jeigu atstovaujamasis nedelsdamas nepranešė trečiajam asmeniui, jog nepritaria sandoriui, kurį prekybos agentas sudarė neturėdamas reikiamų įgaliojimų, laikoma, kad atstovaujamasis tokį sandorį patvirtina. Diskutuotina, ar šias išoriniams atstovavimo santykiams reikšmingas teises pasekmes reikia analogiškai vertinti ir santykiuose tarp atstovaujamojo ir atstovo, t. y. turi būti pripažinta, kad atstovas neveikė kaip *falsus procurator*. Atsižvelgiant į tai, kad atstovaujamojo veikimas ar neveikimas yra vertinami tik po, kai jis objektyviai sužino apie neįgalioto sandorio sudarymą, manytina, kad tokiais atvejais atstovaujamasis paprastai turi visas galimybes apginti savo pažeistas teises. Todėl atstovaujajam neprieštaraujant dėl konkretaus sandorio galiojimo, gali būti laikoma, kad jis tokiu būdu išreiškia poziciją, jog neįgaliotas atstovas neveikė priešingai jo interesams. Vis tik išimtiniais atvejais (pavyzdžiui, kai atstovaujamasis dėl sudaryto neįgalioto sandorio priima klaidingą sprendimą, remdamasis atstovo pateikta informacija) aktyvus atstovaujamojo valios neišreiškimas gali suponuoti prekybos agento atsakomybę, jeigu bus įrodytos visos jos taikymo sąlygos. Manytina, kad ir tose teisinėse sistemose, kuriose yra pripažįstama, kad atstovaujamasis gali išreikšti pritarimą dėl neįgalioto atstovo veikimo ir tylėjimu, irgi turėtų būti svarstoma dėl atstovo atsakomybės atstovaujajam.

Įdomu pažymėti, kad bendrojoje teisėje, kur paprastai teisinės pasekmės vidiniuose ir išoriniuose atstovavimo teisiniuose santykiuose sutampa, yra numatyta galimybė, kad atstovaujamasis, patvirtindamas neįgalioto atstovo veiksmus, gali padaryti išlygą dėl atstovo atsakomybės⁴³⁴. Vis tik kaip atskleidžia teismų praktika, tokie atvejai yra gana reti ir vertintini kaip pažeidžiantys atstovo interesus. Iš tiesų reikia pripažinti, kad jeigu atstovaujamasis nebūtų suinteresuotas tuo, kad neįgalioto atstovo veiksmai sukeltų teises pasekmes, jis paprasčiausiai atsisakytų juos patvirtinti. Jeigu atstovaujamasis atlikdamas ratifikavimą gauna iš to tam tikrą naudą, būtų nepagrįsta, jeigu jis dar įgytų teisę reikšti atstovui tam tikrus reikalavimus.

⁴³⁴ Tan, Ch-H., *supra* note 329, p. 201.

3.4. Neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo santykis su tariamu atstovavimu

Daugelyje jurisdikcijų neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo santykis su tariamu atstovavimu yra toks, kad atstovaujajam ratifikavus neįgalioto atstovo veikimą tariamo atstovavimo taisyklėmis paprastai nėra remiamasi. Laikoma, kad tik tada, kai atstovaujamasis neišreiškia atitinkamo pritarimo, gali būti svarstoma dėl tariamo atstovavimo doktrinos taikymo. Kitaip tariant, yra įtvirtinamas neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo prioritetas tariamo atstovavimo atžvilgiu. Kaip minėta, tose teisinėse sistemose, kuriose tariamas atstovavimas yra suprantamas kaip išimtinai trečiojo asmens pažeistų teisių gynimo būdas, atstovaujamasis neturi teisės remtis šia doktrina nustačius neįgalioto atstovavimo atvejus. Tam, kad atstovaujamasis trečiojo asmens atžvilgiu galėtų pareikšti iš neįgalioto sandorio kylančius reikalavimus, būtina tokį sandorį ratifikuoti. Todėl tam tikrais atvejais neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimas yra vienintelis atstovaujamojo interesų įgyvendinimo ir pažeistų teisių gynbos būdas, kai atstovas viršija jam suteiktas teises ar veikia be jų.

Atkreiptinas dėmesys, kad kai kuriose jurisdikcijose yra pripažįstama, kad tretysis asmuo gali taikyti tiek tariamo atstovavimo, tiek neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo doktrinas remdamasis tais pačiais faktais. Tokia galimybė egzistuoja tose teisinėse sistemose (pavyzdžiui, Nyderlanduose, taip pat taikant UNIDROIT Principus ir PECL), kuriose nustatant, ar konkreiti neįgalioto atstovavimo situacija atitinka tariamo atstovavimo sąlygas, be viso ko yra vertinamas ir atstovaujamojo elgesys po ginčijamo sandorio sudarymo⁴³⁵. Vis tik pripažįstama, kad jeigu faktinės ginčo aplinkybės pagrindžia neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimą, analizuoti tariamo atstovavimo taikymo sąlygas nėra tikslinga.

Tariamo atstovavimo santykis su neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimu Lietuvos teismų praktikoje netiesiogiai irgi buvo nagrinėjamas. LAT 2011 m. balandžio 12 d. nutartyje⁴³⁶ pažymėjo, kad sprendžiant dėl įgaliojimus viršijusio atstovo sudaryto sandorio galiojimo, LR CK 2.133 straipsnio 6 dalyje numatyta aplinkybė – vėlesnė atstovaujamojo valia patvirtinti tokį sandorį ar jo nepatvirtinti – yra lemiamą tik tuo atveju, kai kita sandorio šalis nesiremia LR CK 2.133 straipsnio 9 dalimi. Kai kita sandorio šalis reikalauja sandorio galiojimo ir įrodinėja, kad turėjo rimtą pagrindą manyti, jog sudaro sandorį su tokią teisę turinčiu atstovu, atstovaujamasis turi ginčyti sandorio galiojimą įrodinėdamas, kad kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, jog atstovas viršija jam suteiktus įgaliojimus. Atsižvelgiant į šį išaiškinimą, galima daryti išvadą, kad jeigu tretysis asmuo siekia remtis tariamo atstovavimo doktrina, jis neturi įrodinėti, ar atstovaujamasis yra patvirtinęs atitinkamą sandorį ar ne. Iš šios nutarties seka ir kita logiška išvada, jog nustačius aplinkybę, kad atstovaujamasis patvirtino neįgalioto atstovo veiksmus, tariamo atstovavimo taisyklės, numatytos LR CK 2.133 straipsnio 9 dalyje, nebegali būti taikomos. Kitaip tariant, neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimas eliminuoja tariamo atstovavimo taikymą⁴³⁷. Ši pozicija iš esmės atitinka kitų valstybių teisinio reguliavimo ir teismų praktikos tendencijas.

⁴³⁵ Busch, D.; Macgregor, L. J. Comparative Law Evaluation, *supra* note 10, p. 430.

⁴³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kreivė“ v. UAB „Orgreitos transportas“ (bylos Nr. 3K-3-173/2011).

⁴³⁷ 2011 m. birželio 12 d. nutartyje pažymima, kad analogiškos teisės aiškinimo ir taikymo nuostatos išdėstytos 2007 m. balandžio 6 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje T. Ž. v. J. V. V. *individuali įmonė*, bylos Nr. 3K-3-147/2007. Nors šioje, kaip ir 2011 m. birželio 12 d. nutartyje, yra analizuojami tam tikri su neįgaliotu atstovavimo susiję aspektai (konkrečiai, ar atstovo veiksmai atitinka LR CK 2.133 straipsnyje įtvirtintas sąlygas), tačiau teismas nepasisako dėl LR CK 2.133 straipsnio 6 ir 9 dalių santykio.

Nepaisant to, kad tariamas atstovavimas ir neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas yra suprantami kaip du savarankiški trečiojo asmens pažeistų teisių gynbos būdai, analizuojant susijusią teismų praktiką matyti, kad teismai vertina faktines aplinkybes tiek tariamo atstovavimo, tiek ir neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo kontekste, nors iš esmės pakaktų remtis tik kuriuo nors vienu iš jų. Štai Vilniaus apygardos teisme buvo sprendžiamas ginčas dėl įsiskolinimo už nuomą priteisimo⁴³⁸. Ieškovas kreipėsi į teismą su ieškiniu ir nurodė, jog su atsakovu sudarė nuomos sutartį, pagal kurią atsakovas įsipareigojo mokėti nuomos mokesčių ieškovui už perduotą statybinę įrangą. Atsakovui statybinė įranga buvo perduota pagal įrangos priėmimo-perdavimo aktus ir už suteiktas paslaugas buvo išrašytos PVM sąskaitos-faktūros, pagal kurias atsakovas pilnai neatsiskaitė. Atsakovas su ieškiniu nesutiko, nurodydamas, kad įrangos priėmimo-perdavimo aktuose pasirašė atsakovo įmonėje nedirbė asmenys, todėl mano neturįs ir priverolės atsiskaityti už šios įrangos nuomą. Spręsdamas šį ginčą, teismas visų pirma rėmėsi LR CK 2.133 straipsnio 2 dalimi, nustatančia, kad jeigu asmuo savo elgesiu davė rimtą pagrindą tretiesiems asmenims manyti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu, tokio asmens sudaryti sandoriai yra privalomi atstovaujajam. Teismo nuomone, ši teisės norma turėtų būti taikoma ginčo santykiams, kadangi pristatydamas įrangą į konkretų atsakovo objektą, kuriame esantys asmenys raštu (pasirašydami aktą) patvirtindavo šios įrangos gavimą, ieškovas pagrįstai galėjo manyti, kad tą asmenį ir atsakovą sieja atstovavimo (pavedimo) teisiniai santykiai. Šie motyvai leidžia daryti išvadą, kad teismas nustatė tariamo atstovavimo faktą, to tiesiogiai neįvardindamas. Nepaisant to, teismas atkreipė dėmesį ir į tai, kad ieškovo įsitikinimą, jog įranga yra perduodama tinkamam atstovui, galėjo patvirtinti ne tik ją priėmusių asmenų buvimas konkrečiame objekte, į kurį įranga buvo užsakoma, bet ir sąskaitų tiek pagal turinčio rašytinį atsakovo įgaliojimą, tiek pagal kitų asmenų, tokio įgaliojimo neturinčių, pasirašytus įrangos priėmimo aktus apmokėjimas. Aplinkybė, jog ieškovas remdamasis įrangos priėmimo aktais apmokėjo dalį atsakovo sąskaitų, jau gali būti kvalifikuojama kaip neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas. Dėl šios priežasties sprendžiant tarp šalių kilusį ginčą būtų pakakę remtis vien šiuo faktu ir papildomai nesiaiškinti, ar yra pagrindas taikyti tariamo atstovavimo taisyklės. Ir tik tuo atveju, jei atstovaujamas būtų paneigęs, kad jis ratifikavo neįgalio atstovo veiksmus, galėjo būti sprendžiama dėl tariamo atstovavimo taikymo. Šis tariamo atstovavimo ir neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo atribojimas yra svarbus ne tik dėl tinkamo ginčo santykio kvalifikavimo, tačiau ir praktiniu aspektu, kadangi neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimą yra kur kas paprasčiau pagrįsti nei kad įrodyti tariamo atstovavimo sąlygas. Kitas svarbus dalykas, kad nustačius atstovaujamojo patvirtinimą jis netenka teisės pareikšti reikalavimo neįgaliotus veiksmus atlikusiam atstovui. Tuo tarpu tariamo atstovavimo nustatymas, kaip minėta, reiškia neteisėtumo, kaip vienos iš atstovo atsakomybės atstovaujajam sąlygų, prezumpciją. Dėl šios priežasties atstovas iš esmės yra suinteresuotas, kad, esant galimybei, būtų konstatuotas ne tariamas atstovavimas, o neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas.

Kitoje, šiame darbe jau analizuotoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-417/2004⁴³⁹, kurioje nepaisant to, kad buvo galima konstatuoti tariamą atstovavimą, trečiojo asmens pažeistos teisės galėjo būti ginamos ir tuo pagrindu, kad atstovaujamas patvirtino ginčijamą sandorį. Teismas neatkreipė dėmesio į aplinkybę, jog atstovaujamas priėmė iš trečiojo asmens

⁴³⁸ Vilniaus apygardos teismo 2012 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje *Ramirent Baltic AS v. UAB „Nekilnojamojo turto valdymas“* (bylos Nr. 2A-1796-464/2012).

⁴³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje *I. T. (G.) v. ŽŪB „Pavasaris“* (bylos Nr. 3K-3-417/2004).

pinigus pagal ginčijamą sandorį, kas galėtų pagrįsti neįgaliojo atstovo veiksmų netiesioginio patvirtinimo faktą.

Svarbu pažymėti, kad tam tikrais atvejais atstovo kreipimasis į atstovaujамąjį prašant patvirtinimo gali eliminuoti tariamo atstovavimo taikymo galimybę. Trečiasis asmuo, prašydamas atstovaujamojo patvirtinti atitinkamą sandorį, pripažįsta, kad atstovas jį sudarė neturėdamas reikiamų įgaliojimų. Kaip žinia, viena iš tariamo atstovavimo taikymo sąlygų ir yra tai, kad sandorio sudarymo metu trečiasis asmuo turi būti pagrįstai įsitikinęs atstovo įgaliojimų buvimu. Tokiu būdu trečiasis asmuo, kreipdamasis į atstovaujамąjį dėl patvirtinimo, tarsi paneigia savo tikėjimo pagrįstumą ir, tikėtina, į tai gali būti atsižvelgta nustatant tariamą atstovavimą. Dėl šios priežasties tretieji asmenys, prieš kreipdamiesi į atstovaujамąjį, turėtų įvertinti riziką, kuri galėtų kilti, jeigu atstovaujамajam atsisakius patvirtinti neįgaliojo atstovo veiksmus, vėliau būtų siekiama remtis tariamo atstovavimo doktrina. Kaip pavyzdį galima paminėti LAT nagrinėtą civilinę bylą Nr. 3K-3-276/2001⁴⁴⁰. Nors tarp šalių kilęs ginčas buvo sprendžiamas remiantis 1964 m. LR CK nuostatomis, kurios, kaip minėta, dar nenumatė tariamo atstovavimo instituto, tačiau teismo pateiktas išaiškinimas leidžia daryti išvadą, jog trečiajam asmeniui kreipusis su prašymu į atstovaujамąjį patvirtinti per atstovą sudarytą sandorį, toks kreipimasis suponuoja trečiojo asmens supratimą, kad buvo sudarytas neįgaliojas sandoris, dėl ko jo interesai neturėtų būti ginami, atstovaujамajam atsisakius tokį sandorį patvirtinti⁴⁴¹.

Manytina, kad teismai neturėtų taip suabsoliutinti trečiojo asmens kreipimosi į atstovaujамąjį ir jo nevertinti kaip aplinkybės, kuri paneigtų tariamo atstovavimo taikymo galimybę. Kaip minėta, tariamo atstovavimo buvimas neeliminuoja fakto, kad atstovas veikė neturėdamas reikiamų įgaliojimų, todėl trečiųjų asmenų kreipimasis į atstovaujамąjį visų pirma turėtų būti siejamas su atitinkamos informacijos jam atskleidimu ir trečiojo asmens siekiu, kad atstovaujамasi kiek įmanoma greičiau išreikštų savo valią dėl sudaryto sandorio. Atstovaujамajam išreiškus nepritarimą, trečiasis asmuo neturėtų prarasti galimybės ginti savo pažeistas teises, jeigu turėjo rimtą pagrindą manyti atstovo įgaliojimų faktą.

Šiame kontekste verta atkreipti dėmesį į tai, kad teismams ne visada tinkamai pavyksta atriboti neįgaliojo atstovo veiksmų patvirtinimo nuo kito su tariamu atstovavimu susijusio atstovavimo santykių pagrindo – numanomo atstovavimo. Pagal bendrą taisyklę, nustčius, kad atstovas veikė turėdamas numanomas teises, neturėtų būti sprendžiama dėl to, ar

⁴⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje *Tauragės rajono valdyba v. V. B., G. B.* (bylos Nr. 3K-3-276/2001).

⁴⁴¹ Ginčo esmė: Tauragės rajono valdyba prašė pripažinti negaliojančia nekilnojamojo turto pirkimo – pardavimo sutartį, kurią su atsakovu pasirašė V. B., kuris turėjo tik Tauragės Valstybinės butų ūkio valdybos išduotą įgaliojimą. Kadangi Tauragės rajono valdyba nebuvo priėmusi sprendimo parduoti minėtus statinius, todėl nebuvo ir valdybos įgaliavimo parduoti statinius. Teismas nustatė, kad Tauragės valstybinė butų ūkio valdyba, pati nebūdama įgaliota ir neturėdama teisės spręsti butų pirkimo-pardavimo klausimų, neturėjo teisinio pagrindo, nesant atitinkamo Tauragės rajono valdybos potvarkio, įgalioti Tauragės valstybinės butų ūkio tarnybos vyr. inžinierių A. B. sudaryti su atsakovu V. B. ginčijamos statinių pirkimo-pardavimo sutarties. Taigi nesant Tauragės rajono valdybos valios išreiškimo parduoti ginčijamus statinius, pirkimo-pardavimo sutartį Tauragės rajono valdybos vardu sudarė tam neįgaliojas asmuo. Iš bylos duomenų nematyti, kad valdyba vėliau savo valia būtų pritarusi minėtam sandoriui. Byloje yra atsakovo prašymo valdybai nuorašas, kuriuo pastarieji prašė pripažinti ginčijamą sandorį, tačiau teigiamo atsakymo į jį negauta. Manytina, kad jeigu šis ginčas būtų sprendžiamas taikant 2000 m. LR CK, atsakovas (trečiasis asmuo atstovavimo santykiuose) pagrįstai galėtų remtis tariamo atstovavimo taisykle, atsižvelgiant į tai, kad jis, tikėtina, turėjo rimtą pagrindą manyti, kad atstovas veikė turėdamas realius įgaliojimus.

atstovaujamasis patvirtino neįgalio atstovo veiksmus. Vilniaus apygardos teismo nagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 2A-2002-275/2011 buvo sprendžiamas ginčas dėl darbuotojo atleidimo iš darbo teisėtumo⁴⁴². Greta kitų argumentų ieškovas jo atleidimo iš darbo neteisėtumą grindė aplinkybe, kad atsakovo įgaliotas asmuo V. V., priimdamas įsakymą, kuriuo ieškovui skyrė drausminę nuobaudą – atleidimą iš darbo, viršijo jam suteiktus įgaliojimus. Teismas nurodė, kad V. V. viršijo savo teises, kadangi jam išduotu įgaliojimu buvo suteikta teisė tik sudaryti darbo sutartis, tačiau ne jas nutraukti. Kaip kad buvo anksčiau minėta analizuojant šią bylą, tokia teismo išvada yra pernelyg formali, padaryta remiantis vien pažodiniu įgaliojimo tekstu. Teismas neatkreipė dėmesio į tai, kad ginčijama atstovo teisė gali būti vertinama kaip neatsiejama nuo pavedimo, kurį jis turi įvykdyti. Todėl vietoj to, kad sprendžiant šį ginčą būtų remtasi numanomo atstovavimo taisyklėmis, taikytas neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo institutas. Teismas nustatė, kad vien ta aplinkybė, jog bendrovės vadovo pareigose dirbęs A. D. vėliau patvirtino atleidimo iš darbo įsakymą pasirašiusio V. V. veiksmus dėl ieškovo atleidimo, leidžia daryti išvadą, kad bendrovės vadovo valia, atleidžiant iš darbo ieškovą, buvo įvykdyta tinkamai. Taigi teismas konstatavo neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimą iš atstovaujamojo pusės, nors tam, kad kiltų analogiškos teisinės pasekmės, būtų pakakę konstatuoti numanomą atstovo veikimą.

⁴⁴² Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje *A. U. v. uždaroji akcinė bendrovė „Druskininkų autobusų parkas“* (bylos Nr. 2A-2002-275/2011).

4. NEĮGALIOTO ATSTOVO (*FALSUS PROCURATOR*) CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ TRETIESIEMS ASMENIMS

4.1. *Falsus procurator* civilinės atsakomybės bendrieji bruožai

4.1.1. Neįgalio to atstovo atsakomybės samprata ir teisinis reguliavimas

Tais atvejais, kai faktinės aplinkybės nesudaro pagrindo remtis tariamo atstovavimo doktrina arba atstovaujamasis nepatvirtina neįgalio to atstovo veiksmų, tretysis asmuo savo pažeistas teises gali ginti pareikšdamas reikalavimą *falsus procurator*. Visuotinai pripažįstama, kad neįgaliotas atstovas turi atsakyti trečiajam asmeniui, jeigu šis, pasikliaudamas atstovo paaiškinimais ir kitomis su juo susijusiomis aplinkybėmis, sąžiningai ir pagrįstai mano, kad derasi su reikiamus įgaliojimus turinčiu asmeniu.

Pažymėtina, kad priešingai nei tariamas atstovavimas, kurį tiesiogiai reglamentuoja tik kelių valstybių teisės aktai, neįgalio to atstovo atsakomybė yra numatyta iš esmės visų šiame darbe nagrinėjamų jurisdikcijų pozityviojoje teisėje.

Štai Italijos civilinis kodeksas nustato, kad tas, kuris veikė kaip atstovas neturėdamas tam teisės arba viršydamas suteiktus įgaliojimus, yra atsakingas už nuostolius, kuriuos tretysis asmuo patyrė, sąžiningai manydamas, kad sudaroma sutartis bus galiojanti (1398 straipsnis). Šveicarijos civilinio kodekso 39 straipsnio 1 dalis irgi numato, kad nesant aiškaus arba numanomo ratifikavimo, asmeniui, kuris veikė kaip atstovas, gali būti pareiškiamas reikalavimas atlyginti žalą, atsiradusią dėl nesudarytos sutarties, nebent jis įrodo, kad kitas asmuo žinojo ar turėjo žinoti apie reikiamų įgaliojimų nebuvimą. Panašiai neįgalio to atstovo atsakomybė yra reglamentuojama ir Latvijoje bei Kvebeke. Latvijos civilinio įstatymo 1518 straipsnyje yra įtvirtinta, kad jeigu atstovas viršija jam suteiktus įgaliojimus arba jis niekada nebuvo įgaliotas veikti kaip atstovas, tai kita šalis gali pareikšti reikalavimą tik atstovui, išskyrus atvejus, kai vėliau atstovaujamasis patvirtina sudarytą sutartį. O štai Kvebeko civilinio kodekso 2158 straipsnis numato, kad jeigu įgaliotinis viršija savo teises, jis yra asmeniškai atsakingas trečiajam asmeniui, su kuriuo sudaro sutartį, išskyrus atvejus, kai tretysis asmuo žinojo apie pavidimo turinį arba įgaliotas patvirtino įgaliotinio atliktus veiksmus.

Prancūzijos civiliniame kodekse su *falsus procurator* atsakomybe yra siejamas 1997 straipsnis, numatantis, kad atstovas, kuris nurodė trečiajam asmeniui realų savo įgaliojimų turinį, nėra laikomas atsakingu pagal sutartį, kuri buvo sudaryta viršijant suteiktas teises, nebent atstovas asmeniškai užtikrino jos galiojimą. Kitaip tariant, Prancūzijoje neįgalio to atstovo atžvilgiu jokie reikalavimai negali būti pareiškiami, jeigu tretysis asmuo, nepaisydamas to, kad atstovas neturi reikiamų įgaliojimų, sudaro sutartį, kurios atstovaujamasis vėliau nepatvirtina. Šis principas atsispindi ir daugelio kitų valstybių teisės aktuose, tačiau kitaip nei Prancūzijoje, jis dažniausiai yra išreiškiamas pasitelkiant trečiojo asmens nesąžiningumo taisyklę, t. y. nurodoma, kad *falsus procurator* neatsako trečiajam asmeniui, jeigu pastarasis žinojo ar turėjo žinoti, kad atstovas neturi teisių ar jas viršija. Prancūzijoje yra numatytos ir dvi išimtys, kai trečiojo asmens žinojimas neatleidžia *falsus procurator* nuo atsakomybės. Neįgaliotas atstovas turi atsakyti tais atvejais, kai jis garantuoja trečiajam asmeniui, kad atstovaujamasis vėliau patvirtins atitinkamą sandorį, arba kai jis veikia ne tik kaip kito asmens atstovas, tačiau ir kaip savarankiška sutarties šalis, t. y. įsipareigoja, kad sutartį įvykdys solidariai su atstovaujamoju⁴⁴³. Jeigu esant šioms aplinkybėms atstovaujamasis atsisako pa-

⁴⁴³ Sainter, S., *supra* note 166, p. 51-52.

tvirtinti atitinkamą neįgaliotą sandorį, tretysis asmuo turi teisę reikalauti, kad atstovas ne tik atlygintų nuostolius, kaip kad yra įprasta taikant *falsus procurator* atsakomybę, tačiau ir įvykdytų prievolę natūra. Manytina, kad nustatant *falsus procurator* atsakomybės taikymo ribas turėtų būti atsižvelgiama ir į tai, jog atitinkamos aplinkybės buvo žinomos ir trečiajam asmeniui, kuris irgi turėjo suvokti galimą riziką, susijusią su tuo, kad atstovaujамasis gali atsisakyti ratifikuoti neįgaliotą sandorį.

Su atstovo pareigos atskleisti trečiajam asmeniui suteiktų teisių ribas nevykdymu *falsus procurator* atsakomybė yra siejama ir Nyderlanduose bei Vokietijoje. civilinio kodekso 3:70 straipsnis. Jis nustato, kad asmuo, kuris veikia kaip kažkieno kito atstovas, atsako kitai šaliai už savo įgaliojimų ir jų turinio tikrumą, nebent tretysis asmuo žinojo ar turėjo suprasti, kad reikiamų įgaliojimų nėra arba atstovas iš esmės atskleidė kitai šaliai savo įgaliojimų ribas. Nyderlanduose tiesioginė *falsus procurator* atsakomybė trečiajam asmeniui atsiranda tiek, kai jis tyčia nurodo klaidingą savo įgaliojimų turinį, tiek ir kai pats dėl jo klysta⁴⁴⁴. Panašiai kaip Prancūzijoje, *falsus procurator* nėra laikomas atsakingu, jeigu jam atskleidus apie savo neįgaliotą veikimą, tretysis asmuo sudaro sandorį, kurio atstovaujамasis vėliau nepatvirtina. Tuo tarpu Vokietijos civilinio kodekso 179 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad jeigu atstovaujамasis atsisako patvirtinti sutartį, asmuo, kuris veidamas kaip atstovas neatskleidžia savo įgaliojimų turinio, kitos šalies pasirinkimu yra įpareigotas arba įvykdyti sutartį, arba atlyginti nuostolius. Vokietija yra viena iš nedaugelio valstybių, kuriose tretysis asmuo savo pažeistas teises gali ginti ne tik per nuostolių atlyginimo institutą, tačiau ir pareikšdamas reikalavimą atstovui įvykdyti prievolę natūra⁴⁴⁵.

Panašu, kad tokią galimybę numato ir Rusijos civilinis kodeksas. Jo 183 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad jeigu vienas asmuo, veiddamas kito asmens vardu, sudaro sandorį neturėdamas reikiamų įgaliojimų arba juos viršydamas, laikoma, kad toks sandoris yra sudarytas jį sudariusio asmens vardu ir dėl jo interesų, nebent kitas asmuo (atstovaujамasis) vėliau tiesiogiai patvirtina šį sandorį. Remiantis šia teisės norma, galima daryti prielaidą, kad sandoris, kurį sudarė neįgaliotas atstovas, nesukelia teisinių pasekmių atstovaujамajam, tačiau jo pagrindu atsiranda atstovo ir trečiojo asmens tarpusavio teisės ir pareigos.

Neįgalio to atstovo atsakomybę reglamentuoja ir tarptautiniai teisės aktai. Ženevos konvencijos 16 straipsnio 1 dalis numato, kad kai atstovaujамasis neatlieka ratifikavimo, atstovas, kuris veikė be įgaliojimų ar juos viršydamas, turi trečiajam asmeniui atlyginti nuostolius, kurie leistų jam atsidurti tokioje padėtyje, kokiaje jis būtų buvęs, jeigu atstovas būtų turėjęs įgaliojimus ir veikęs jų ribose. Beveik analogiška *falsus procurator* atsakomybės samprata yra įtvirtinta ir privatinės teisės harmonizavimo šaltiniuose: UNIDROIT Principų 2.2.6 straipsnio 1 dalyje, PECL 3:204 straipsnio 2 dalyje ir DCFR II.-6:107 straipsnio 2 dalyje. Kiek kitaip neįgalio to atstovo atsakomybė yra apibrėžiamas Europos sutarčių kodekse. Jo 64 straipsnio 1 dalis numato, kad tas, kuris veikė kaip atstovas, neturėdamas tokios teisės arba viršydamas jam suteiktus įgaliojimus, yra atsakingas už bet kokius trečiojo asmens nuostolius, atsiradusius dėl to, kad tretysis asmuo sąžiningai manė, kad sudaro teisinę galią turinčią sutartį, išskyrus, kai tretysis asmuo siekia pasinaudoti galimybe įrodyti, kad sutartį sudarė su atstovu. Manytina, kad tokia formuluotė leidžia daryti prielaidą, kad tretysis asmuo savo pažeistas teises gali ginti dvejopai: kaip ir visose kitose teisinėse sistemose pareikšdamas reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo arba laikydamas, kad atstovas yra sudarytos sutarties šalis, reikalauti, kad pastarasis ją įvykdytų natūra. Kaip minėta, šie alternatyvūs gynimo būdai taip pat yra numatyti Vokietijoje ir, tikėtina, Rusijoje.

⁴⁴⁴ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 170.

⁴⁴⁵ Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. *supra* note 129, p. 133.

Lietuvoje neįgalio to atstovo atsakomybė gana lakoniškai reglamentuojama LR CK 2.133 straipsnio 8 dalyje, numatančioje, kad pagal sandorį, sudarytą neturint įgaliojimo, kitai sandorio šaliai atsako jį sudaręs asmuo, išskyrus atvejus, kai kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad pastarasis neturi teisės sudaryti sandorį, ir 2.136 straipsnio 3 dalyje, kurioje nustatyta, kad atstovas, sudaręs sandorį šio straipsnio 1 dalyje nurodytomis aplinkybėmis, kai atstovaujамasis nepritaria šiam sandoriui, privalo atlyginti trečiojo asmens patirtus nuostolius, jeigu tretysis asmuo apie tas aplinkybes nežinojo ir neturėjo žinoti. Pažymėtina, kad nors šios dvi teisės normos dubliuoja viena kitą, tačiau lingvistiškai aiškinant 2.133 straipsnio 8 dalį, ji taikytina tik tiems atvejams, kai atstovas veikia neturėdamas jokių įgaliojimų, tuo tarpu 2.136 straipsnio 3 dalis *falsus procurator* civilinę atsakomybę sieja tiek su situacijomis, kai atstovas veikia kito asmens vardu neturėdamas tam teisės, tiek kai jas viršija. Atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką⁴⁴⁶, nekvestionuotina, kad *falsus procurator* atsakomybė turėtų atsirasti tiek dalinio, tiek ir visiško neįgalio to atstovavimo atvejais. Neįgalio to atstovo atsakomybė yra įtvirtinta ir Ženevos konvencijos pagrindu parengtame LR CK XXII skyriaus antrajame skirsnyje „Komercinio atstovavimo ypatumai sudarant ir vykdant tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutartis“. Jo 2.174 straipsnio 1 dalis numato, kad jeigu asmuo veikė neturėdamas šios teisės ar turimas teisės viršydamas ir atstovaujамasis atsakė jo veiksmus patvirtinti, tai asmuo privalo atlyginti trečiajam asmeniui tuos nuostolius, kurie leistų trečiajam asmeniui grįžti į tą padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jeigu atstovas būtų turėjęs teisę ar būtų veikęs neviršydamas savo teisių. Tiesa, kaip bus paaiškinta toliau, LR CK rengėjas perkeltiant Ženevos konvencijoje įtvirtintą *falsus procurator* atsakomybės sampratą nepavyko išvengti tam tikrų netikslumų.

Apžvelgus *falsus procurator* atsakomybės reguliavimo ypatumus atskirose teisinėse sistemose, galima konstatuoti, kad šio trečiųjų asmenų pažeistų teisių gynbos būdo turinį paprastai sudaro atstovo pareiga atlyginti nuostolius, kuriuos tretysis asmuo patyrė dėl to, kad atstovas veikė neturėdamas įgaliojimų arba juos viršydamas. Be to, kai kuriose jurisdikcijose pripažįstama, kad tretysis asmuo gali reikalauti, jog atstovas įvykdytų prievolę natūra. Svarbu paminėti, kad *falsus procurator* civilinės atsakomybės taikymas iš esmės yra *ultima ratio* ginant pažeistas trečiojo asmens teises. Nesant galimybės remtis tariamo atstovavimo doktrina ar atstovaujамajam nepatvirtintus neįgalio to atstovo veiksmų, tretysis asmuo savo pažeistas teises gali ginti tik prašydamas taikyti civilinę atsakomybę *falsus procurator* atžvilgiu.

Atkreiptinas dėmesys, kad kaip ir tariamo atstovavimo ar ratifikavimo atvejais, *falsus procurator* civilinės atsakomybės taisyklės gali būti taikomos tiek esant sutartiniams atstovavimo santykiams, tiek kai jie atsiranda remiantis įstatymu, administraciniu aktu ar teismo sprendimu⁴⁴⁷. Neįgalio to atstovo atsakomybė dažniausiai atsiranda tiesioginio atstovavimo atvejais, tačiau jos taikymas yra galimas ir situacijoms, kai atstovas neatskleidžia, jog veikia atstovaujамojo vardu⁴⁴⁸. Ši atsakomybės rūšis gali būti taikoma ir kai asmuo atskleidžia, jog jis veikia kito asmens vardu, tačiau nenurodo konkrečios atstovaujамojo tapatybės⁴⁴⁹.

⁴⁴⁶ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, supra note 50, p. 432.

⁴⁴⁷ Busch, D.; Macgregor, L. J. *Comparative Law Evaluation*, supra note 10, p. 424–425.

⁴⁴⁸ Sainter, S., supra note 166, p. 52.

⁴⁴⁹ Tan, Ch-H., supra note 329, p. 216.

4.1.2. *Falsus procurator* atsakomybės kvalifikavimo problema

Nepaisant to, kad skirtingose jurisdikcijose *falsus procurator* atsakomybės turinys yra gana panašus, jos kvalifikavimas iš esmės skiriasi. Pažymėtina, kad skirtumai egzistuoja ne tik tarp atskirų jurisdikcijų, tačiau ir vienos valstybės teisės aktai tam tikrais atvejais gali numatyti keletą neįgalinto atstovo atsakomybės atsiradimo pagrindų. Vis tik atsižvelgiant į tai, su kuo ši atsakomybės yra labiausiai siejama, visas teisinės sistemas galima suskirstyti į tris grupes. Pirmajai grupei priskirtinos tos jurisdikcijos, kuriose ši atsakomybė kyla iš delikto. Į antrąją grupę patenka valstybės, kuriose neįgaliotas atstovas yra laikomas atsakingu remiantis sutartinės atsakomybės taisyklėmis. Galiausiai trečioje grupėje atsidurtų tos teisinės sistemos, kurios *falsus procurator* atsakomybę kvalifikuoja nei kaip sutartinę ar deliktinę, o ją sieja su specifiniu atsiradimo pagrindu (žr. 3 lentelę).

Tai, kad pagal bendrą taisyklę *falsus procurator* atsakomybė yra deliktinio pobūdžio, pripažįstama Prancūzijoje. Be to, šioje valstybėje *falsus procurator* gali būti laikomas atsakingu ir pagal sutartinės atsakomybės taisykles, jeigu jis klaidingai garantuoja trečiajam asmeniui, kad atstovaujamasis vėliau patvirtins atitinkamą neįgaliotą sandorį⁴⁵⁰. Belgija, sekdamą Prancūzijos teisine tradicija, neįgalio atstovo atsakomybę irgi vertina kaip deliktinę. Tiesa, šioje valstybėje aiškinant *falsus procurator* atsakomybės teisinę prigimtį, dar yra remiamasi numanomomis garantijos teorija, reiškiančia, kad atstovą ir tretįjį asmenį sieja netiesioginis teisinis santykis⁴⁵¹. Be to, Belgijoje, kaip ir Prancūzijoje, sutartinė atstovo atsakomybė atsiras, jeigu jam garantavus dėl ratifikavimo, atstovaujamasis atitinkamo sandorio nepatvirtina. Tokios situacijos kontekste toks atstovas yra apibūdinamas *porte fort* terminu⁴⁵².

Bendrosios teisės tradicijos valstybėse *falsus procurator* atsakomybė yra aiškinama kaip sutartinės prigimties. Šios atsakomybės atsiradimą lemia tai, jog atstovas netinkamai įvykdo pareigą, susijusią su savo įgaliojimų atskleidimu trečiajam asmeniui⁴⁵³. Nors laikoma, kad dėl šios pareigos pažeidimo kyla sutartinė atstovo atsakomybė, akcentuojama, kad tokiu atveju papildomai galėtų būti remiamasi ir deliktų teisės nuostatomis⁴⁵⁴. Sutartinę atstovo atsakomybę numato ir tarptautiniai teisės aktai – Ženevos konvencija, PECL, DCFR, UNIDROIT Principai⁴⁵⁵.

⁴⁵⁰ Sainter, S., *supra* note 166, p. 51-52.

⁴⁵¹ Samoy, I, *supra* note 89, p. 86-87.

⁴⁵² *Ibid*, p. 95.

⁴⁵³ Bennett, H., *supra* note 261, p. 786.

⁴⁵⁴ Watts, P., Reynolds, F. M. B., *supra* note 31, p. 375.

⁴⁵⁵ Busch, D.; Macgregor, L. J. Comparative Law Evaluation, *supra* note 10, 421-422.

3 lentelė. Neįgaliojo atstovo civilinės atsakomybės bendra charakteristika

Atsakomybės atsiradimo pagrindas	Kaltė kaip atsakomybės taikymo sąlyga	Trečiojo asmens pažeistų teisių gynimo būdai taikant <i>falsus procurator</i> atsakomybę	Trečiajam asmeniui atlygintinų nuostolių rūšis	<i>Falsus procurator</i> atsakomybės ir tariamo atstovavimo santykis
Deliktas – Prancūzija, Belgija, Lietuva (?)	Neįgaliojats atstovas atsako tik nustačius jo kaltę (tyčią arba neat-sargumą) – Prancūzija, Belgija	Galimybė trečiajam asmeniui reikalauti įvykdyti prievolę natūra arba atlyginti nuostolius – Vokietija, tam tikrais atvejais Prancūzija ir Belgija	Pozityvieji nuostoliai – Nyderlandai, Italija, bendrosios teisės tradicijos valstybės, Ženevos konvencija, PECL, UNIDROIT Principai, DCFR	<i>Falsus procurator</i> civilinė atsakomybė ir tariamas atstovavimas kaip alternatyvūs pažeistų teisių gynimo būdai – Prancūzija
Sutartis – bendrosios teisės tradicijos valstybės, Rusija, Ženevos konvencija, PECL, UNIDROIT Principai, DCFR	Griežta atsakomybė (be kaltės) – Nyderlandai, Italija, bendrosios teisės tradicijos valstybės, PECL, UNIDROIT Principai, DCFR	Galimybė reikalauti atlyginti nuostolius (nuostoliai gali būti atlyginami tiek natūra, tiek sumokant pinigus) – Prancūzija, Belgija, Nyderlandai, Italija, bendrosios teisės tradicijos valstybės, Ženevos konvencija, PECL, UNIDROIT Principai, DCFR	Negatyvieji nuostoliai – Italija	Tariamo atstovavimo prioritetą prieš neįgaliojo atstovo atsakomybę – Nyderlandai, Italija, Vokietija, bendrosios teisės tradicijos valstybės, Ženevos konvencija, PECL, UNIDROIT Principai, DCFR
Specialus atsakomybės atsiradimo pagrindas – Vokietija, Nyderlandai		Laikoma, kad neįgaliojats atstovas yra sudarytos sutarties šalis – Rusija, Europos sutarčių kodeksas	Pozityvieji nuostoliai, jeigu nustatoma atstovo kaltė (tyčia arba neatsargumas) ir negatyvieji nuostoliai, nesant jo kaltės – Vokietija, Šveicarija	

Tuo tarpu kitose teisinėse sistemose *falsus procurator* atsakomybė yra siejama su atstovo valia ir kitais specialiais jos atsiradimo pagrindais. Štai Nyderlanduose yra teigiama, kad neįgaliojo atstovo atsakomybės pagrindas – šalutinis sandoris (angl. *collateral contract*), kuris suprantamas kaip vienašalis atstovo valios išraiškos aktas trečiajam asmeniui¹⁴⁵⁶. Tiesa, Nyderlandų teisės doktrinoje galima rasti nuomonių, kad *falsus procurator* atsakomybę reikėtų apibrėžti tik kaip kylančią iš įstatymo, nesiejant jos su kuria nors konkrečia atsakomybės

¹⁴⁵⁶ *Principles of European Contract Law and Dutch Law*, supra note 273, p. 155.

rūšimi⁴⁵⁷. Vokietijoje *falsus procurator* atsakomybė irgi nėra priskirtina nei sutartinei, nei deliktinei, o jos atsiradimas tiesiog siejamas su atitinkamomis teisės normomis (angl. *operation of law*), įtvirtinančiomis neigalioto atstovo atsakomybės taisykles⁴⁵⁸. Italijoje neigalioto atstovo atsakomybė yra aiškinaama remiantis *culpa in contrahendo* doktrina, kuri *falsus procurator* atsakomybės kontekste yra siejama su atstovo pareigos atskleisti tretiesiems asmenims savo įgaliojimų turinį pažeidimu⁴⁵⁹. Be to, atskirų valstybių praktikoje galima rasti atvejų, kai neigaliotas atstovas pripažįstamas atsakingu pagal nepagrįsto praturtėjimo institutą⁴⁶⁰.

Kyla klausimas, kaip *falsus procurator* civilinė atsakomybė turėtų būti kvalifikuojama Lietuvos civilinėje teisėje. Teisės doktrinoje dėl *falsus procurator* atsakomybės teisinės prigimties kol kas nebuvo diskutuota, o analizuojant teismų praktiką, nerasta nei viena byla, kurioje būtų sprendžiama dėl *falsus procurator* atsakomybės taikymo. Tiesa, vienoje Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtoje civilinėje byloje⁴⁶¹, kurios ginčo dalyku nors ir nebuvo asmens, kuris sudarė ieškiniu ginčijamus sandorius, neturėdamas įgaliojimo, civilinės atsakomybės klausimas, buvo akcentuota, kad tokiais atvejais padarytos žalos atlyginimą reglamentuoja LR CK 6.263 straipsnis. Ši teisės norma yra trečiajame skirsnyje „Deliktinė atsakomybė“, todėl galima daryti prielaidą, kad teismų praktikoje *falsus procurator* atsakomybė yra suprantama kaip deliktinės prigimties, kas, kaip minėta, atitinka kai kurių užsienio valstybių teisinio reguliavimo ir teismų praktikos tendencijas. Pažymėtina, kad minėtoje nutartyje nevisiškai tiksliai buvo atribotas LR CK 2.133 ir 6.263 straipsnių taikymas, nurodant, kad 2.133 straipsnis reglamentuoja per atstovą sudaryto sandorio pasekmes, o 6.263 straipsnis – padarytos žalos atlyginimą. Kaip minėta, 2.133 straipsnyje, be kitų nuostatų, yra įtvirtinta ir neigalioto atstovo atsakomybės taisyklė, todėl, manytina, kad LR CK 6.263 straipsnio, kuris yra pagrįstas generalinio delikto taisykle, taikymas, esant specialiam *falsus procurator* civilinės atsakomybės reguliavimui atstovavimo teisės normomis, yra perteklinis. Tai, koks bus neigalioto atstovo atsakomybės pagrindas, reikšminga ir praktiniu aspektu. Taikant generalinio delikto principą, trečiųjų asmenų teisinė apsauga būtų siauresnė palyginti su ta, kurią paprastai numato atstovavimo instituto nuostatos. Taip yra dėl to, kad atsižvelgiant į deliktų teisės saugomą interesą, nukentėjęs asmuo gali reikalauti tik negatyviųjų nuostolių, t. y. paprastai jam nėra atlyginami netiesioginiai nuostoliai. Be to, remiantis LR CK 6.263 straipsniu, kaltė yra būtina atsakomybės atsiradimo sąlyga, kai tuo tarpu daugelyje užsienio valstybių yra pripažįstama, kad *falsus procurator* turi atsakyti be kaltės (plačiau tai analizuojama 4.2.1. skyrelyje). Šioje vietoje vertėtų aptarti ir tai, ar *falsus procurator* atsakomybės kontekste gali būti taikoma kita deliktų teisės norma – LR CK 6.265 straipsnio 2 dalis. Visų pirma atkreiptinas dėmesys į tai, kad ši teisės norma įtvirtina solidariją atstovaujamojo ir atstovo atsakomybę. Tai reiškia, jog tam, kad atsirastų ši atsakomybės rūšis, turi būti nustatyta, jog abu šie subjektai dalyvavo sukeldami žalą tretiesiems asmenims. Tokios LR CK 6.265 straipsnio 2 dalies taikymo prielaidos neatitinka *falsus procurator* atsakomybės turinio, kadangi už žalą, atsiradusią iš neigalioto atstovavimo teisinių santykių, turi atsakyti tik atstovas, o

⁴⁵⁷ Verhagen, H. L. E. *Agency in Private International Law: the Hague Convention on the Law Applicable to Agency*, *supra* note 44, p. 30.

⁴⁵⁸ Busch, D.; Macgregor, L. J. *Comparative Law Evaluation*, *supra* note 10, p. 421.

⁴⁵⁹ Bonell, M. J. The 1983 Geneva Convention on Agency in the International Sale of Goods, *supra* note 189, p. 744.

⁴⁶⁰ Verhagen, H. L. E. The Liability of the Falsus Procurator, *supra* note 28, p. 1005-1007.

⁴⁶¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti uždaroji akcinė bendrovė „Damarida“ v. uždaroji akcinė bendrovė „Kontivis plus partneriai“* (bylos Nr. 2A-154/2006).

tuo tarpu atstovaujamasis nėra niekaip saistomas sandorių ar kitų teisinių veiksmų, kuriuos atstovas atliko, neturėdamas tam teisinio pagrindo. Be to, svarbu paminėti, kad LR CK 6.265 straipsnio 2 dalis yra taikoma, kai žala padaroma vykdant pavedimą, t. y., kai atstovas atlieka veiksmus, nepažeisdamas jam suteiktų teisių. Kaip buvo minėta aptariant tariamo atstovavimo doktrinos taikymo galimybes deliktų teisėje, tik išimtiniais atvejais ši teisės norma galėtų būti taikoma nustačius neįgalio atstovo veikimą, o būtent tuomet, kai trečiajam asmeniui pavyktų įrodyti, kad žalos atsiradimas yra nulentas su atstovaujamoju susijusių aplinkybių. Priešingu atveju būtų galima teigti, kad visada, kai tik tretysis asmuo patiria žalą, atstovaujamasis turi pareigą ją atlyginti, nors jis su tuo gali būti niekaip nesusijęs. Todėl neįrodžius šios aplinkybės, turėtų būti taikomos įprastinės neįgalio atstovavimo teisinės pasekmės, reiškiančios, kad atstovaujamasis nėra laikomas atsakingu už *falsus procurator* veikimą. Be to, manytina, kad LR CK 6.265 straipsnio 2 dalis yra skirta reglamentuoti tokias situacijas, kai žala nors ir kyla vykdant pavedimą, tačiau ji nėra susijusi su trečiųjų asmenų turtiniais praradimais, atsiradusiais dėl to, kad pageidaujamos atstovavimo teisinės pasekmės nekyla. Pavyzdžiui, jeigu atstovas, vykdydamas atstovaujamojo pavedimą, pažeidžia konfidencialumo pareigą, nukentėjęs tretysis asmuo pagal šio specialaus delikto nuostatas galėtų reikalauti nuostolių atlyginimo tiek iš atstovaujamojo, tiek iš atstovo. O štai *falsus procurator* atsakomybės taikymas reiškia tai, kad yra atlyginami trečiojo asmens nuostoliai, atsiradę dėl to, kad atstovaujamasis nevykdo sutarties arba nepripažįsta kitų teisinio pobūdžio veiksmų, kuriuos atliko neįgalio atstovas. Galiausiai LR CK 6.265 straipsnio 2 dalis gali būti taikoma ne tik tada, kai žala padaroma tretiesiems asmenims atstovavimo teisinių santykių prasme, tačiau ir bet kuriems kitiems subjektams, kurie vienaip ar kitaip buvo susiję su atstovo vykdomu pavedimu, t. y. vadinamiesiems ketvirtiesiems asmenims. Tuo tarpu *falsus procurator* atsakomybės taikymu yra siekiama apginti tik sąžiningų trečiųjų asmenų pažeistas teises.

Įvertinus skirtingus *falsus procurator* atsakomybės teisinius pagrindus, iš pirmo žvilgsnio atrodo būtų pagrįsta šią atsakomybę kvalifikuoti kaip deliktinę, kadangi neįgalio atstovą ir tretįjį asmenį jokie sutartiniai santykiai išties nesieja. Tačiau šią prielaidą tuoj pat paneigia aplinkybė, kad neįgalio atstovas turi pareigą atlyginti pozityvuosius nuostolius, kurie patenka į sutartinės atsakomybės interesų apsaugą (plačiau tai aptariama 4.2.2. skyrelyje). Kita vertus, sutartinės atsakomybės taikymas irgi atrodo neįprastai, nes atstovas trečiojo asmens atžvilgiu neturi jokių iš sutarties kylančių pareigų⁴⁶². Kritikuotinos ir tos *falsus procurator* atsakomybės aiškinančios teorijos, kurios remiasi atstovo valia kaip atsakomybės pagrindu. Tuomet, kai atstovas iš tiesų garantuoja trečiajam asmeniui, kad jo įgaliojimai yra tikri ir jų pagrindu sudarytas sandoris bus įvykdytas (kaip kad tai yra numatyta Prancūzijoje), galima laikyti, jog jis suvokia tokio pareiškimo padarinius ir dėl to vėliau gali būti saistomas savo pažadų. Tuo tarpu daug dažniau atstovas jokių garantijų trečiajam asmeniui nepateikia, todėl tai, kad vėliau atstovas turi atsakyti remiantis vienašaliu sandoriu (kad ir netiesioginiu ar numanomu), viso labo tėra teisinė fikcija⁴⁶³.

Siūlytina, kad, atsižvelgiant į neįgalio atstovo atsakomybės specifiškumą ir jos ypatingą ryšį su atstovavimu institutu, tikslinga ją išskirti kaip savarankišką atsakomybės rūšį,

⁴⁶² Išimtimi gali būti laikomi tie atvejai, kai teisės aktai konkrečiai numato, kad *falsus procurator* yra sutarties, kurią jis sudarė neturėdamas tam teisės ar viršydamas suteiktus įgaliojimus, šalimi. Kaip minėta, tokie įstatymu pagrindu atsirandantys sutartiniai santykiai yra numatyti tik Rusijos civiliniame kodekse ir Europos sutarčių kodekse.

⁴⁶³ Macgregor, L. J. Unauthorised Agency in Scots Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 293.

kuriai pilnai negali būti taikomos nei deliktinės, nei sutartinės civilinės atsakomybės taisyklės. Verta prisiminti, kad tariamo atstovaujamojo atsakomybė iš pradžių irgi buvo aiškinama kaip deliktinės prigimties ir tik vėliau palaipsniui pripažinta, kad tariamo atstovavimo doktrinos kontekste nėra tikslinga remtis deliktų teisės normomis. Šis išskirtinumas turėtų būti suvoktas ir *falsus procurator* atsakomybės atveju. Galima sutikti su naujausioje privatinės teisės doktrinoje išsakoma pozicija, kad atsižvelgiant į šiuolaikinės ekonominės apyvartos poreikius, neturėtų būti apsiribojama vien tik tradiciniais prievolių atsiradimo pagrindais, tokiais kaip sutartis, deliktas ar nepagrįstas praturtėjimas. Pažymima, kad kaip savarankiškas pagrindas galėtų būti išskiriamas ir pasitikėjimas (angl. *reliance*), kuris leidžia tinkamai atskleisti ir *falsus procurator* atsakomybės ypatumus⁴⁶⁴. *Reliance* doktrinos esmė, kad jeigu vienas asmuo sukelia kitam asmeniui tikėjimą dėl tam tikrų aplinkybių, o vėliau savo poziciją pakeičia, tai turėtų lemti jo atsakomybės atsiradimą⁴⁶⁵. Tad jeigu atstovas lemia trečiojo asmens įsitikinimą, kad jis yra tinkamai įgaliotas, o vėliau paaiškėja, kad buvo veikiamas neturint reikiamų teisių, *falsus procurator* turėtų atlyginti trečiojo asmens nuostolius.

4.2. *Falsus procurator* civilinės atsakomybės taikymo sąlygos

4.2.1. Ar *falsus procurator* atsakomybė yra griežta?

Kone daugiausia diskusijų aptariant *falsus procurator* civilinės atsakomybės taikymo sąlygas kyla dėl to, ar neįgalio atstovo atsakomybė turi būti grindžiama kalte, ar ji gali atsirasti ir nenustačius jo tyčios arba neatsargumo. Daugelyje teisinių sistemų, o ypač tose, kur atstovas laikomas atsakingu remiantis sutartimi, šalutiniu sandoriu ir panašiomis koncepcijomis, dominuoja požiūris, kad *falsus procurator* civilinė atsakomybė yra griežta (be kaltės)⁴⁶⁶. Tuo tarpu Prancūzijoje ir Belgijoje, kur, kaip minėta, neįgalio atstovo atsakomybė paprastai kyla iš delikto, yra laikomasi pozicijos, kad *falsus procurator* atsakomybė kyla tik nustačius jo kaltę⁴⁶⁷. Teigiama, kad jeigu atstovas sudaro sandorius ar atlieka kitokio pobūdžio teisinius veiksmus, sąžiningai manydamas turįs tam teisę, toks jo veikimas neturėtų būti vertinamas kaip pagrindžiantis kaltės sąlygą⁴⁶⁸. Vis tik analizuojant šių valstybių teismų praktiką matyti, kad neįgalios atstovas pripažįstamas kaltu vien dėl to, kad neatskleidžia trečiajam asmeniui savo įgaliojimų turinio⁴⁶⁹. Tai reiškia, jog kaltė tik formaliai yra viena iš *falsus procurator* atsakomybės sąlygų, kuriai nustatyti realiai pakanka konstatuoti vien tik neįgalio atstovavimo faktą.

Manytina, kad neįgalio atstovo atsakomybė tretiesiems asmenims turėtų būti kvalifikuojama kaip griežta, t. y. taikoma be kaltės. Reikia atsižvelgti į tai, kad tretysis asmuo yra tarsi „pašalietis“ atstovaujamoji ir atstovą siejančių susitarimų atžvilgiu ir dažnai turi tik ribotas galimybes patikrinti atstovo įgaliojimus⁴⁷⁰. Tuo tarpu atstovas dažnai gali kur kas paprasčiau pasitikslinti dėl teisių, kurias jam suteikė atstovaujamoji, turinio. Atstovas, abejojamas tuo, ar yra įgaliotas atlikti konkretų teisinį veiksmą, turėtų susilaikyti nuo jo ir

⁴⁶⁴ Verhagen, H. L. E. The Liability of the Falsus Procurator, *supra* note 28, p. 1007.

⁴⁶⁵ *Ibid.*

⁴⁶⁶ *Ibid.*, p. 1007-1008.

⁴⁶⁷ Busch, D.; Macgregor, L. J. Comparative Law Evaluation, *supra* note 10, p. 423.

⁴⁶⁸ *Principles of European Contract Law and Dutch Law*, *supra* note 273, p. 144.

⁴⁶⁹ Verhagen, H. L. E. The Liability of the Falsus Procurator, *supra* note 28, p. 1004.

⁴⁷⁰ Busch, D.; Macgregor, L. J. Introduction, *supra* note 5, p. 2.

kreiptis į atstovaujамąjį tam, kad šis patvirtintų suteiktų teisių apimtį. To nepadarius, jam turėtų ir tekti neigiamų pasekmių atsiradimo rizika.

Be to, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad teismui atsisakius taikyti *falsus procurator* atsakomybę dėl to, kad nenustatyta atstovo kaltė, trečiajam asmeniui daugeliu atvejų nepavyks remtis jokiais kitais gynybos būdais⁴⁷¹. Tuo tarpu neįgaliotas atstovas, atlyginęs trečiojo asmens nuostolius, savo pažeistas teises vėliau turėtų galimybę ginti pareikšdamas atgręžtinį reikalavimą atstovaujамajam. Šios regresinės atsakomybės pagrindas būtų atstovaujamojo pareigų pažeidimas vidiniuose atstovavimo santykiuose, o būtent tai, kad atstovaujамasis netinkamai suformavo ar atskleidė pavedimą, kurį turi įvykdyti atstovas. Kaip minėta, atstovaujамasis gali sukelti ne tik trečiojo asmens, bet ir atstovo pagrįstą įsitikinimą, kad pastarajam yra suteikti reikiami įgaliojimai. Todėl tikrumo arba pasiklovimo principas (angl. *reliance*) turėtų būti taikomas ir vertinant, ar atstovas gali pareikšti reikalavimą atstovaujамajam. Neabejotina, kad atstovaujamojo atsakomybė atstovui turėtų atsirasti tuomet, kai atstovas, atsižvelgiant į konkrečias faktines aplinkybes, nežinojo ir negalėjo žinoti, kad neturi reikiamų įgaliojimų, t. y., kai jis veikė gera valia. Tokiais atvejais su neįgalio atstovavimo teisinėmis pasekmėmis susijusių riziką turėtų prisiimti atstovaujамasis, kuris tinkamai neiškomunikavo atstovui jam suteiktų teisių turinio.

Atsižvelgiant į tai, jog LR CK nėra įtvirtintos konkrečios *falsus procurator* civilinės atsakomybės sąlygos, siūlytina, jog ši atsakomybės rūšis Lietuvos teisinėje sistemoje irgi turėtų būti laikoma griežta. Tais atvejais, kai atstovas nežinojo ar neturėjo žinoti, kad veikė kaip *falsus procurator*, jo teisės, atlyginus nuostolius trečiajam asmeniui, galėtų būti ginamos remiantis LR CK 6.761 straipsnio 5 dalimi, kuri nustato, kad įgaliojotas turi atlyginti įgaliotiniui šio patirtą vykdant pavedimą žalą, jeigu paties įgaliotinio veiksniuose nėra kaltės ir žalos neprivalo atlyginti kiti už ją atsakingi asmenys.

4.2.2. Atlygintinių nuostolių nustatymo ypatumai

Tarp kitų su *falsus procurator* atsakomybe susijusių klausimų daug dėmesio yra skiriama ir aptariant, kokius nuostolius – pozityviusius ar negatyviusius – atstovaujамasis turi atlyginti trečiajam asmeniui. Daugelyje jurisdikcijų atsakovo atsakomybė nėra ribojama pasitikėjimo – negatyviaisiais nuostoliais. Paprastai atstovaujамasis turi atlyginti tuos nuostolius, kurie leistų trečiajam asmeniui grįžti į tą padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jeigu atstovas būtų veikęs, nepažeisdamas jam suteiktų įgaliojimų ribų. Kitaip tariant, atstovas yra įpareigojamas atlyginti pozityviusius nuostolius. Tokia nuostolių samprata *falsus procurator* atsakomybės taikymo kontekste yra įtvirtinta Ženevos konvencijoje, PECL, DCFR, UNIDROIT Principuose, Europos sutarčių kodekse, ja remiamasi ir Nyderlanduose ir bendrosios teisės tradicijos valstybėse. Nėra aišku, kokių nuostolių nukentėjęs tretysis asmuo gali reikalauti Prancūzijoje ir Belgijoje. Atsižvelgiant į tai, kad šiose valstybėse *falsus procurator* atsakomybė kyla iš delikto, manytina, kad taikant šią atsakomybę turi būti ginamas pasitikėjimo interesas. Tačiau šių valstybių teisės doktrinoje ir teismų praktikoje akcentuojama galimybė, atsižvelgiant į visiško nuostolių atlyginimo principą ir trečiųjų asmenų teisėtus lūkesčius,

⁴⁷¹ Kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Nyderlanduose, tretysis asmuo gali pareikšti reikalavimą atstovaujамajam remiantis deliktinės atsakomybės taisyklėmis. Tiesa, nurodoma, kad neįgalio atstovavimo atvejais atstovaujamojo atsakomybė trečiajam asmeniui turėti atsirasti tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, konstatavus tariamą atstovavimą. Žr. Verhagen, H. L. E. The Liability of the Falsus Procurator, *supra* note 28, p. 1008.

reikalauti ir pozityviųjų nuostolių atlyginimo⁴⁷². Tuo tarpu Italijoje neįgalios atstovas gali būti įpareigojamas atlyginti tik negatyviusius nuostolius. Juos apima visos išlaidos, kurias tretysis asmuo patyrė dėl pasitikėjimo derybomis, įskaitant kompensaciją už prarastą galimybę sudaryti panašaus pobūdžio sutartį su kitu asmeniu palankesnėmis sąlygomis⁴⁷³. Vokietijoje pripažįstama, kad *falsus procurator* atsakomybė turėtų būti išplečiama iki pareigos atlyginti pozityviusius nuostolius tada, kai atstovas žinojo ar turėjo žinoti, kad atlieka neįgalios veiksmus, o tais atvejais, kai jis veikė gera valia, jo atsakomybė turėtų apsiriboti tik negatyviųjų nuostolių atlyginimu⁴⁷⁴. Gana panašiai nuostolių atlyginimo klausimas yra sprendžiamas ir Šveicarijos civiliniame kodekse. Jo 39 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad atstovas turi atlyginti bet kokią žalą, atsiradusią dėl nesudarytos sutarties, o 2 dalis nurodo, kad konstatavus atstovo kaltę, teismas gali jį įpareigoti atlyginti ir visus kitus nuostolius, jeigu tai neprieštarauja teisingumo principui. Atsižvelgiant į šias nuostatas, doktrinoje pažymima, kad Šveicarijoje pagal bendrą taisyklę *falsus procurator* turės atlyginti negatyviusius nuostolius, tačiau jo atsakomybė gali apimti ir lūkesčių intereso užtikrinimą⁴⁷⁵.

Manytina, kad tose teisinėse sistemose, kuriose apsiribojama tik negatyviųjų nuostolių atlyginimu taikant *falsus procurator* civilinę atsakomybę, yra nepagrįstai suvaržomi sąžiningai veikusių trečiųjų asmenų interesai. Kaip minėta, tais atvejais, kai trečiųjų asmenų nuostoliai nėra atlyginami remiantis *falsus procurator* atsakomybės taisyklėmis, jokie kiti pažeistų teisių gynimo būdai paprastai nebegali būti taikomi. Tuo tarpu atstovas pagal *falsus procurator* atsakomybės taisyklės atlyginęs trečiojo asmens nuostolius, vėliau gali pareikšti atgręžtinį reikalavimą atstovaujamaam. Nustačius, kad atstovo veiksmuose nėra kaltės (nei tyčios, nei neatsargumo), atstovaujamasis turėtų atlyginti visu atstovo nuostolius atsiradusius ryšium su neįgalios atstovavimo situacija, tarp jų kompensuoti ir tuos turtinius praradimus, kurie susiję su trečiųjų asmenų reikalavimų patenkinimu. Teisės doktrinoje akcentuojama, kad atsižvelgiant į praktinius verslo poreikius (ypač kai yra sudaromos sutartys dėl didelės vertės prekių ar paslaugų įsigijimo), trečiojo asmens, kuris nežino, kad derasi su neįgalios atstovu, apsauga nėra adekvati, jeigu jis gali reikalauti atlyginti tik pozityviusius nuostolius⁴⁷⁶.

Lietuvoje nei iš LR CK 2.133 straipsnio 8 dalies formuluotės, nei remiantis 2.136 straipsnio 3 dalimi, nėra aišku, kokių nuostolių tretysis asmuo gali reikalauti iš *falsus procurator*. Tačiau sistemiškai aiškinant LR CK turėtų būti atsižvelgiama į LR CK XXII skyriaus antrajame skirsnyje „Komerčinio atstovavimo ypatumai sudarant ir vykdant tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutartis“ įtvirtintas nuostatas. LR CK 2.174 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad *falsus procurator* turi atlyginti tuos nuostoliai, kurie leistų trečiajam asmeniui grįžti į tokią padėtį, kurioje jis būtų buvęs. Manytina, kad ši nuostata suponuoja tai, kad sąžiningam trečiajam asmeniui gali būti kompensuojama tik tai, ką jis prarado dėl neįgalios atstovo veikimo, t. y. yra ginamas pasitikėjimo arba negatyvusis interesas. Tuo tarpu Ženevos konvencijos 16 straipsnio 1 dalyje, kuria ir buvo remtasi rengiant minėtą LR CK nuostatą, yra įtvirtinta, kad nukentėjusiam trečiajam asmeniui turi būti atlyginami nuostoliai, kurie leistų jam atsidurti tokioje padėtyje, kokiaje jis būtų buvęs, jeigu atstovas būtų veikęs kaip tinkamai įgalios asmuo. Ženevos konvencija saugo lūkesčių ar pozityviųjų interesą, dėl ko tretysis asmuo įgyja teisę reikalauti atlyginti ne tik tiesioginius nuostolius, bet ir negautas pajamas. Todėl toks trečiųjų asmenų teisinės apsaugos susiaurinimas LR CK 2.174 straipsnio

⁴⁷² Sainter, S., *supra* note 166, p. 52; Samoy, I, *supra* note 89, p. 87-88.

⁴⁷³ *Principles of European Contract Law and Italian Law*, *supra* note 260, p. 165.

⁴⁷⁴ Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. *supra* note 129, p. 126-127.

⁴⁷⁵ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 377.

⁴⁷⁶ Bonell, M. J. Agency, *supra* note 43, p. 529.

1 dalyje neatitinka ne tik Ženevos konvencijoje, tačiau ir daugelyje nacionalinių jurisdikcijų įtvirtintų *falsus procurator* atsakomybės taisyklių. Atsižvelgiant į tai, siūlytina, kad Lietuvoje trečiajam asmeniui pareiškus reikalavimą neįgaliotam atstovui turėtų būti ginamas trečiojo asmens lūkesčių interesas, t. y. atlyginami pozityvieji nuostoliai.

Aptariant nuostolių atlyginimą kaip *falsus procurator* atsakomybės teisinę pasekmę, vertėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad kai kuriose atskirose jurisdikcijose tretysis asmuo savo pažeistas teises gali ginti ir pareikšdamas reikalavimą įvykdyti prievolę natūra. Galimybę pasirinkti, ko reikalauti iš neįgalioto atstovo – nuostolių atlyginio ar prievolės įvykdymo natūra – tretysis asmuo turi Vokietijoje, nors šioje valstybėje ir nėra laikoma, jog tarp atstovo ir trečiojo asmens atsiranda sutartiniai santykiai. Tuo tarpu tai, kad atstovą ir tretįjį asmenį sieja sutartinės teisės ir pareigos, išplaukia iš Rusijos civilinio kodekso ir Europos sutarčių kodekso nuostatų. Vis tik tokios teisinės pasekmės negalėtų atsirasti, kai sutartis, kurią tretysis asmuo siekė sudaryti su atstovaujamoju, yra išimtinai asmeninio pobūdžio arba jos objektas yra nuosavybės ar kitų daiktinių teisių perleidimas. Trečiojo asmens pasirinkimo alternatyva galima ir tais atvejais, kai atstovas pats buvo sandorio šalis kartu su atstovaujamoju, t. y. atstovas veikė tiek savo, tiek ir atstovaujamojo vardu bei interesais⁴⁷⁷. Tokios situacijos, kaip minėta, yra reglamentuotos Prancūzijoje ir Belgijoje. Doktrinoje akcentuojama, kad net ir tose valstybėse, kuriose taikant *falsus procurator* atsakomybę yra laikoma, kad pažeistos trečiųjų asmenų teisės gali būti ginamos tik per nuostolių atlyginimo institutą, pripažįstama, kad žala gali būti atlyginama ir natūra⁴⁷⁸. Visais atvejais pasirinkimo teisę, kaip ginti savo pažeistas teises, turi tretysis asmuo. Atstovas, suinteresuotas kitokio nei kad atstovo nurodyto gynybos būdo taikymu, negali reikalauti, kad teismas juos pakeistų. Pavyzdžiui, Belgijos teismuose buvo nagrinėjama ginčas dėl to, kai neįgaliotas atstovas (*porte fort*) sudarė nuomos sutartį, kurią vėliau atstovaujамasis atsisakė patvirtinti. Susiklosčius šiai situacijai, atstovas pats siekė įgyti nuomininko teises pagal sudarytą sutartį, tačiau su tuo nesutiko tretysis asmuo. Teismas nurodė, kad susiklosčius atstovavimo santykiams, tretysis asmuo kaip kreditorius negali būti įpareigojamas pripažinti, kad jo skolininkas yra ne tas asmuo, su kuriuo jis siekė, kad atsirastų atitinkamas teisinis santykis (atstovaujамasis), o kitas subjektas (atstovas)⁴⁷⁹.

Atsižvelgiant į LR CK įtvirtintą *falsus procurator* civilinės atsakomybės reguliavimą, manytina, kad tretysis asmuo gali reikalauti tik nuostolių atlyginimo iš neįgalioto atstovo, tačiau atsižvelgiant į bendrąsias civilinės atsakomybės taisykles, *falsus procurator* gali būti įpareigojamas atlyginti žalą tiek natūra, tiek kompensuojant ją pinigais.

4.2.3. Kitos neįgalioto atstovo atsakomybės sąlygos

Kita *falsus procurator* civilinės atsakomybės sąlyga – atstovo veiksmų neteisėtumas nėra taip plačiai analizuojama kaip kaltė ar žala, o dažnai doktrinoje apskritai nėra įvardijama, kad ši sąlyga turi būti nustatyta tam, kad kiltų neįgalioto atstovo atsakomybė. Manytina, kad *falsus procurator* atsakomybės taikymas yra įmanomas tik tada, kai konstatuojama, jog vienas asmuo, veikdamas kito vardu, tai daro be įgaliojimų ar juos viršydamas. Priešingu atveju – neįrodžius, kad atstovas pažeidžia vidiniuose atstovavimo santykiuose nustatytas pareigas (dalinio neįgalioto atstovavimo atveju) arba nepaiso bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai (visiškai neįgalioto atstovavimo atveju), *falsus procurator* atsakomybė

⁴⁷⁷ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 377.

⁴⁷⁸ Busch, D.; Macgregor, L. J. Comparative Law Evaluation, *supra* note 10, p. 426.

⁴⁷⁹ Samoy, I, *supra* note 89, p. 99.

trečiajam asmeniui neturėtų kilti. Svarbu pažymėti, kad neteisėti veiksmai, kaip *falsus procurator* atsakomybės sąlyga, neturėtų būti preziumuojami, todėl tretysis asmuo, suinteresuotas šios atsakomybės taikymu, turėtų įvardinti aplinkybes, iš kurių būtų matyti, kad atstovas viršijo jam suteiktas teises arba veikė be jų. Atstovo veiksmų neteisėtumas gali būti nustatytas tiek atskiro ginčo tarp atstovo ir trečiojo asmens metu, tiek jis gali būti preziumuojamas remiantis ankstesnėse bylose nustatytomis aplinkybėmis. Pavyzdžiui, jeigu tretysis asmuo buvo pareiškęs atstovaujajam reikalavimą vadovaujantis tariamo atstovavimo taisyklėmis, o teismas, nors ir nustatęs, kad nėra pagrindo remtis šia doktrina, konstatavo, kad atstovo veikimas gali būti kvalifikuojamas kaip neįgaliotas, ši aplinkybė neturėtų būti iš naujo nustatinėjama. Tačiau tokiu atveju atstovas prieš tretįjį asmenį galėtų gintis įrodinėdamas, kad nėra kitų jo atsakomybės sąlygų.

Priežastinis ryšys tarp neįgalio atstovo veikimo ir trečiojo asmens nuostolių dažniausiai irgi nėra išskiriamas kaip atskira *falsus procurator* atsakomybės sąlyga. Savaiame suprantama, kad atstovas turi pareigą atlyginti tik tuos nuostolius, kurie yra neįgalio atstovavimo rezultatas. Pažymima, kad priežastinį ryšį paprastai nutraukia trečiojo asmens nesąžiningumas⁴⁸⁰.

Kaip minėta, kol kas Lietuvos teismų praktikoje nebuvo nagrinėjamas ginčas dėl *falsus procurator* civilinės atsakomybės taikymo, todėl sunku spręsti, kokias aplinkybes teismai analizuotų, siekdami pagrįsti neįgalio atstovo civilinės atsakomybę. Tiesa, galima pažymėti, kad sprendžiant ginčus, kylančius iš neįgalio atstovavimo teisinių santykių, atstovaujantis kaip savo atskirtimų pagrindą kartais nurodo aplinkybę, jog jis yra netinkamas atsakovas civilinėje byloje, t. y. akcentuojama, kad neįgalio atstovavimo atveju tretysis asmuo turi reikšti reikalavimą ne jam, o atstovui dėl žalos atlyginimo. Štai LAT nagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-175/2008⁴⁸¹ atsakovas nurodė, kad atstovui viršijus suteiktus įgaliojimus, ieškovas jam ir turėtų reikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo.

4.2.4. Neįgalio atstovo atleidimas nuo atsakomybės

Iš esmės visose teisinėse sistemose yra pripažįstama, kad *falsus procurator* civilinė atsakomybė netaikoma, jeigu tretysis asmuo neįgalio sandorio sudarymo metu buvo nesąžiningas: t. y. žinojo arba turėjo žinoti, kad atstovas veikia neturėdamas reikiamų įgaliojimų. Šis neįgalio atstovo atleidimo nuo atsakomybės pagrindas įtvirtintas ir LR CK (tiek 2.133 straipsnio 8 dalyje, tiek ir 2.136 straipsnio 3 dalyje). Pažymėtina, kad atsižvelgiant į tai, jog civiliniuose teisiniuose santykiuose asmens sąžiningumas paprastai yra preziumuojamas, atstovui tenka pareiga nurodyti konkrečias faktines aplinkybes, kurios pagrįstų, jog tretysis asmuo buvo nesąžiningas. Kaip ir tariamo atstovavimo atveju, trečiojo asmens objektyvus nesąžiningumas gali būti nustatomas, jeigu jis neprašė nei atstovo, nei atstovaujamojo patikslinti įgaliojimų turinio, kai faktinės aplinkybės buvo tokios, jog bet kuriam kitam protiniam asmeniui būtų kilusios abejonės dėl atstovavimo santykių egzistavimo.

Pritartina užsienio valstybių teismų praktikoje suformuotai taisyklei, kad atstovo atsakomybė gali būti ribojama arba jis nuo jos apskritai atleidžiamas, jeigu ginčo tarp atstovo ir trečiojo asmens metu paaiškėja, kad atstovaujantis yra nemokus ir tretysis asmuo negalėtų

⁴⁸⁰ Samoy, I, *supra* note 89, p. 88.

⁴⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje D. K., V. K. v. Kauno apskrities viršininko administracija, AB Ūkio bankas, Kėdainių rajono 1-ojo notary biuro notarė Aušra Rabačiauskienė, Z. M., Teisingumo ministerija, VĮ Registrų centras (bylos Nr. 3K-3-175/2008).

įgyvendinti savo teisių atstovaujamojo atžvilgiu net ir jeigu ginčijamą sandorį atstovas būtų sudaręs nepažeisdamas jam suteiktų įgaliojimų. Kitaip tariant, jeigu atstovui veikus kaip tinkamai įgaliotam asmeniui, sandoris, kurį jis sudarė atstovaujamojo vardu, negalėtų būti įvykdytas dėl atstovaujamojo nemokumo, ši aplinkybė reiškia, kad ir trečiojo asmens reikalavimas atstovaujajam negali būti tenkinamas visa apimtimi. Paprastai tokiais atvejais atstovo atsakomybė yra ribojama iki negatyviųjų nuostolių arba jis visiškai atleidžiamas nuo pareigos atlyginti nuostolius. Ši pagrįsta taisyklė yra taikoma Nyderlanduose⁴⁸² ir bendrosios teisės tradicijos valstybėse⁴⁸³. Be to, Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas yra suformavęs precedentą, kad atstovas gali įrodinėti ne tik atstovaujamojo nemokumą, bet ir kitas aplinkybes, kurios pagrįstų, kad sandoris tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens realiai nebūtų buvęs įvykdytas⁴⁸⁴.

4.3. Tariamo atstovavimo ir *falsus procurator* atsakomybės santykis

Atvejai, kai asmuo sudaro sandorius ar atlieka kitus teisinę reikšmę turinčius veiksmus, neturėdamas tai teisės daryti arba viršydamas suteiktas teises, vadinami ne tik neįgaliotu atstovavimu, tačiau jie apibūdinami ir naudojant netikro atstovavimo (angl. *false agency*) terminą, tam, kad būtų galima šiuos santykius atriboti nuo tariamo atstovavimo⁴⁸⁵. Netikras atstovavimas, kurio pasekmė – *falsus procurator* atsakomybės taikymas, yra labai panašus į tariamą atstovavimą, nes jo atveju irgi yra susiduriama su situacijomis, kai atstovas neturi ar viršija jam suteiktus įgaliojimus. Tiek netikro, tiek tariamo atstovavimo atvejais tretysis asmuo mano, kad atstovas yra tinkamai įgaliotas ir dėl to jo atliktų veiksmų teisinės pasekmės tenka asmeniui, kuriuo vardu buvo veikama. Esminis skirtumas yra tas, kad tariamo atstovavimo atveju įspūdi, kad šalis sieja atstovavimo santykiai sukuria atstovaujамasis, o netikro atstovavimo – atstovas. Kitaip tariant, jeigu aplinkybės, susijusios su sąžiningu trečiojo asmens įsitikinimu susiklosčius atstovavimo santykiams, yra priskirtinos atstovaujajam, tuomet galima remtis tariamo atstovavimo doktrina, o jeigu tretysis asmuo pasitikėjo išimtinai atstovo pareiškimais ar elgesiu – taikomos *falsus procurator* atsakomybės taisyklės. Kaip minėta, dažnai tokį įsitikinimą lemia abiejų šalių veiksmai ar netgi aplinkybės, kurių nekontroliuoja nei viena iš jų, todėl praktikoje kyla nemažai problemų, siekiant nustatyti, kieno atžvilgiu tretysis asmuo gali pareikšti reikalavimą.

Netikro atstovavimo, kurio taikymu paprastai yra suinteresuotas atstovaujамasis, ir tariamo atstovavimo, kuris dažniausiai palankesnis trečiajam asmeniui, atribojimas reikšmingas ir praktiniu aspektu. Nustačius tariamą atstovavimą, teisinis santykis atsiranda tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens, t. y. dažniausiai kyla įprastinės atstovavimo teisinės pasekmės. Tuo tarpu netikro atstovavimo atveju pagal sandorį, sudarytą be atitinkamų įgaliojimų, atstovaujамasis neįgyja jokių teisių ir pareigų – teisinio santykio šalimis laikomi atstovas ir tretysis asmuo. Tretysis asmuo savo pažeistas teises gali ginti tik pareikšdamas reikalavimą *falsus procurator*.

Atkreiptinas dėmesys, kad tariamo atstovavimo ir netikro atstovavimo panašumas yra tas, kad jeigu tretysis asmuo buvo nesąžiningas, t. y. žinojo arba pagal aplinkybes turėjo

⁴⁸² Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 172.

⁴⁸³ Tan, Ch-H, *supra* note 329, p. 213.

⁴⁸⁴ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 175.

⁴⁸⁵ Bonell, M. J. Agency, *supra* note 43, p. 528.

žinoti, kad veiksmus atlieka neįgaliotas atstovas, atstovaujamasis tariamo, o atstovas netikro atstovavimo atvejais nebus laikomi atsakingais prieš tretįjį asmenį.

Nėra aišku, kaip turėtų būti vertinamos tos situacijos, kai atstovas atlieka teisinius veiksmus, kai jo įgaliojimai yra pasibaigę. Paprastai yra laikoma, kad atstovo atsakomybė nekyla tais atvejais, kai jo įgaliojimai pabaigą lemia aplinkybės, už kurias atsakingu yra laikomas atstovaujamasis (pavyzdžiui, jo mirtis, neveiksnumas, bankrotas, taip pat, kai atstovaujamasis atšaukia įgaliojimus ir kt.). Kaip minėta, tokios situacijos yra tiesiogiai įtvirtintos daugelio valstybių teisės aktuose (išimtis – bendrosios teisės tradicijos šalys) ir apibūdinamos kaip įstatyminiai tariamo atstovavimo pavyzdžiai. Juos nustačius, trečiojo asmens interesai yra ginami ne remiantis *falsus procurator* civilinės atsakomybės instrumentu, o pareiškiant atitinkamus reikalavimus atstovaujamojam (dėl nuostolių atlyginimo ar prievolės įvykdymo natūra). Tačiau kai kurios aplinkybės, su kuriomis teisės aktai sieja atstovo įgaliojimų pabaigą, gali būti priskirtinos ir atstovui, todėl tariamo atstovavimo taisyklių taikymas tokiais atvejais būtų negalimas. Pavyzdžiui, tos situacijos, kai atstovas atstovaujamojo vardu atlieka teisinio pobūdžio veiksmus, nors prieš tai buvo atsakęs jam suteiktų įgaliojimų arba kai jis yra pripažįstamas neveiksniu ar bankrutuoja, turėtų būtų kvalifikuojamos kaip netikras atstovavimas. Vis tik šios aplinkybės tam tikrais atvejais gali patekti ir į atstovaujamojo rizikos sritį, todėl kiekvienu atveju turėtų būti individualiai sprendžiama, koku pažeistų teisių gynybos būdu tretysis asmuo gali remtis. Manytina, kad įmanomos ir situacijos, kai tretysis asmuo galės pasirinkti, ką taikyti – tariamo atstovavimo doktriną ar *falsus procurator* atsakomybės taisykles. Atsižvelgiant į tai, teigiamai vertintina, kad kai kuriuose *soft law* instrumentuose, priešingai nei atskirų valstybių teisės aktuose, nėra pateikiamas baigtinis sąrašas aplinkybių, su kuriomis yra siejama atstovo įgaliojimų pabaiga, o teisinės pasekmės, kurios atsiranda, kai įgaliojimai yra laikomi pasibaigusiais, apibrėžiamos lakoniškai. Kaip minėta, pavyzdžiui, UNIDROIT 2.2.10. straipsnio 1 dalis numato, kad atstovo įgaliojimų pabaiga neturi įtakos tretiesiems asmenims, išskyrus atvejus, kai jie žinojo ar turėjo apie tai žinoti. Ši nuostata suponuoja, kad nepriklausomai nuo aplinkybių, kurios yra atstovo įgaliojimų pasibaigimo pagrindas, kyla įprastinės atstovavimo teisinės pasekmės ir tretysis asmuo įgyja teises ir pareigas atstovaujamojo atžvilgiu. Manytina, kad sprendimas, jog atstovo teisių pasibaigimo atvejais atstovaujamasis yra laikomas atsakingu trečiajam asmeniui, yra ištis optimalus. Tačiau tai nereiškia, kad vėliau atstovaujamasis negalės pareikšti atgręžtinio reikalavimo atstovui⁴⁸⁶. Savaime suprantama, kad susiklosčius situacijoms, kai su įgaliojimų pabaiga labiau yra susijęs atstovas, kils jo atsakomybė atstovaujamojam vidiniuose atstovavimo santykiuose.

LR CK 2.147 straipsnio 1 dalyje yra išskiriami septyni atvejai, su kuriais siejama įgaliojimo pabaiga. To paties straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta, kad atstovavimo pasibaigimas negali būti panaudotas prieš sąžiningus trečiuosius asmenis, išskyrus atvejus, kai apie atstovavimo pasibaigimo faktą šie asmenys žinojo ar turėjo sužinoti, bet nesužinojo dėl savo pačių neatsargumo. Teigiamai vertintina ši nuostata, kaip labiausiai atitinkanti trečiojo asmens teisėtus lūkesčius, tačiau tuo pačiu ir nepažeidžianti atstovaujamojo teisėtų interesų. Tačiau taikant šią teisės normą reikia atsižvelgti ir į 2.148 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą taisyklę, numatančią, kad įgaliojimo ir jo teisių perėmėjų teisės ir pareigos, atsiradusios kaip įgaliojimo veiksmų rezultatas iki to laiko, kai įgaliojimas sužinojo ar turėjo sužinoti apie įgaliojimo pasibaigimą, lieka galiosi tretiesiems asmenims. Manytina, kad šią nuostatą galima aiškinti taip, kad jeigu atstovas žinojo arba turėjo žinoti apie įgaliojimų pabaigą, tretysis asmuo savo pažeistas teises galėtų ginti tik reikalaujamas taikyti *falsus procurator* atsakomybę, neatsižvelgiant į tai, kad

⁴⁸⁶ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 378.

jis gali būti suinteresuotas sandorio su atstovaujamoju galiojimu. Be to, kaip minėta, trečiojo asmens įspūdis, kad jis derasi su reikiama teise turinčiu asmeniu, gali būti nulemtas būtent atstovaujamojo, kas sudaro prielaidas remtis tariamo atstovavimo doktrina. Dėl šios priežasties manytina, kad įgaliojimų pabaigos atvejais tikslinga remtis LR CK 2.147 straipsnio 3 dalyje suformuota taisykle.

Pažymėtina, kad daugelyje teisinių sistemų yra pripažįstama, kad jeigu faktinės aplinkybės leidžia remtis tariamo atstovavimo taisyklėmis, *falsus procurator* civilinė atsakomybė neturėtų atsirasti⁴⁸⁷. Ši tariamo atstovavimo prioritetą prieš neįgalio atstovo atsakomybę įtvirtinanti taisyklė dominuoja tose valstybėse, kur iš tariamo atstovavimo kylančios teisinės pasekmės nieko nesiskiria arba yra labai panašios į tas, kurios atsiranda, kai atstovas veikia turėdamas realius (aiškiai išreikštus ar numanomus) įgaliojimus. Manytina, kad *falsus procurator* civilinės atsakomybės taikymo negalimumas yra pagrįstas, jeigu nustačius tariamą atstovavimą, atstovo sudaryta sutartis yra galiojanti ir remiantis ja tretysis asmuo gali pareikšti atstovaujajam atitinkamus reikalavimus. Atsižvelgiant į tai, turėtų būti laikoma, kad trečiojo asmens interesai nėra pažeisti, todėl nėra teisinio pagrindo reikalauti *falsus procurator* atsakomybės taikymo. Tokia pozicija atsispindi Nyderlandų teismų praktikoje⁴⁸⁸, ja greičiausiai turėtų vadovautis ir tos nacionalinės bei tarptautinės teisinės sistemos, kurios pagal teises pasekmes, kylančias nustačius tariamą atstovavimą, priskirtinos antrajai ir trečiajai grupėms (žr. 2.5. poskyrį).

Kitose jurisdikcijose (pavyzdžiui, Prancūzijoje) tretysis asmuo turi galimybę tiek pareikšti reikalavimą atstovaujajam, remdamasis tariamo atstovavimo doktrina, tiek reikalauti *falsus procurator* atsakomybės⁴⁸⁹. Teigiama, kad tai yra alternatyvūs trečiojo asmens pažeistų teisių gynimo būdai: pareikalavus vieno iš jų taikymo, kitu remtis nebegalima. Manytina, kad konstatavus tariamą atstovavimą, tretysis asmuo savo pažeistas teises visų pirma turėtų ginti remiantis būtent šia doktrina, ir tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, atstovaujamojo nemokumo ar esant kitoms ypatingoms aplinkybėms, trečiajam asmeniui turėtų būti leidžiama reikalauti *falsus procurator* atsakomybės taikymo net ir po to, kai buvo nustatytas tariamas atstovavimas. Žinoma, tokiu atveju trečiajam asmeniui tenka pareiga įrodyti visas *falsus procurator* atsakomybės sąlygas.

Nepriklausomai nuo to, koks *falsus procurator* atsakomybės ir tariamo atstovavimo taikymo santykis dominuoja konkrečioje teisinėje sistemoje, iš esmės visur yra pripažįstama, kad jeigu tretysis asmuo realiai apgina savo pažeistas teises remiantis tariamo atstovavimo taisyklėmis, jis nebegali reikšti atitinkamo reikalavimo neįgaliotam atstovui. Vis dėlto doktrinoje teigiama, kad net ir tada, kai trečiajam asmeniui pavyksta sėkmingai remtis tariamo atstovavimo doktrina, jis turi galimybę reikalauti iš neįgalio atstovo tų nuostolių, kuriuos jis patyrė iki tol, kol atstovaujajam pripažįstamas atsakingu pagal tariamo atstovavimo taisyklės (pavyzdžiui, atlyginti teisinės pagalbos išlaidas)⁴⁹⁰. Siūloma, kad panašus principas turėtų būti taikomas ir atlyginant trečiojo asmens nuostolius, atsiradusius iki tol, kol atstovaujajam ratifikuojama neįgalio atstovo veiksmai⁴⁹¹.

⁴⁸⁷ Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 91, p. 238.

⁴⁸⁸ Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law, *supra* note 104, p. 173-174.

⁴⁸⁹ Sainter, S., *supra* note 166, p. 53.

⁴⁹⁰ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 378.

⁴⁹¹ *Ibid.*

4.4. Ryšys tarp neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo ir *falsus procurator* atsakomybės

Atstovo atsakomybė nei vidiniuose, nei išoriniuose atstovavimo santykiuose nekyla, jeigu atstovaujama patvirtina neįgalio atstovo veiksmus⁴⁹². Šis patvirtinimas reiškia įpras-tinių iš atstovavimo kylančių teisinių padarinių atsiradimą: susiklosto atitinkami teisiniai santykiai tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens, o atstovas savo ruožtu nėra atsakingas nei trečiajam asmeniui, nei atstovaujajam. Todėl neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas, kaip ir trečiojo asmens nesąžiningumas, šalina *falsus procurator* civilinę atsakomybę.

Tai, kad tretysis asmuo negali reikalauti *falsus procurator* taikymo, kai atstovaujama-sis patvirtina neįgalio atstovo veiksmus, išplaukia ir iš LR CK 2.136 straipsnio 3 dalies. Joje numatyta, kad atstovas privalo atlyginti trečiojo asmens patirtus nuostolius tik tada, kai atstovaujamas nepitaria sandoriui, kurį atstovas sudarė kito asmens vardu neturėdamas tam teisės arba viršydamas suteiktas teises. Vadinas, jeigu atstovaujamas patvirtina neį-galioto atstovo veiksmus (nesvarbu, ar savo iniciatyva, ar po to, kai į jį kreipėsi tretysis as-muo), laikoma, kad trečiojo asmens reikalavimas atstovaujajam neturi teisinio pagrindo. Atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką, manytina, kad tam, jog tretysis asmuo galėtų pa-reikšti reikalavimą *falsus procurator*, jis neprivalo prieš tai kreiptis į atstovujamąjį ir prašyti, jog jis patvirtintų neįgalio atstovo veiksmus⁴⁹³. Tretysis asmuo gali pasirinkti, kokį pažeistų teisių gynimą būdą jam yra naudingiau taikyti.

Kaip minėta, Prancūzijoje ir Belgijoje atstovas gali garantuoti trečiajam asmeniui, kad vėliau atstovaujamas patvirtins sandorį, kurio kol kas atstovas neturi teisės sudaryti. Jeigu tai neįvyksta, tuomet neįgalio atstovas turi atlyginti trečiajam asmeniui jo patirtus nuos-tolius, kadangi dar sandorio sudarymo metu deklaravo, jog neturi reikiamų įgaliojimų.

Tose teisinėse sistemose, kuriose yra pripažįstama trečiojo asmens teisė atšaukti neį-galioto atstovo sudarytą sandorį iki tol, kol jo neratifikavo atstovaujamas, laikoma, kad trečiajam asmeniui pasinaudojus šia galimybe, jis išlaiko teisę reikalauti *falsus procurator* atsakomybės⁴⁹⁴. Kaip minėta, ta aplinkybė, kad tretysis asmuo atsisako sandorio, kurį su-darant buvo tinkamai išreikšta jo valia, dažnai rodo galimą piktnaudžiavimą savo teisėmis, todėl, manytina, tokiais atvejais jam neturėtų būti suteikiama teisė reikšti reikalavimą *falsus procurator*. Italijos teisės doktrinoje iš dalies sutinkama su tokia pozicija, atkreipiant dėmesį tai, kad trečiajam asmeniui neturėtų būti suteikiama teisė vienašaliu valios išraiškos aktu at-šaukti sandorį, kurį sudarė neįgalio atstovas, iki tol, kol nesibaigė laikas, per kurį atstovau-jamas gali patvirtinti atitinkamą sandorį. Priešingu atveju tokie trečiojo asmens veiksmai gali būti vertinami kaip pažeidžiantys sąžiningumo principą ir jam neturėtų būti atlyginami nuostoliai remiantis *falsus procurator* atsakomybės taisykles⁴⁹⁵.

Be to, svarstytina, ar atstovas turi atlyginti trečiojo asmens nuostolius tais atvejais, kai atstovaujamas tik iš dalies ar su tam tikromis sąlygomis patvirtino neįgalio atstovo veiks-mus. Siūloma, kad tokiais atvejais atstovas vis tiek lieka atsakingas trečiajam asmeniui, jeigu įrodomos visos *falsus procurator* atsakomybės taikymo sąlygos⁴⁹⁶. Pritartina šiai nuomonei,

⁴⁹² Sainter, S., *supra* note 166, p. 53.

⁴⁹³ *Principles of European Contract Law and Italian Law*, *supra* note 260, p. 164.

⁴⁹⁴ Busch, D.; Macgregor, L. J. *Comparative Law Evaluation*, *supra* note 10, p. 421.

⁴⁹⁵ *Principles of European Contract Law and Italian Law*, *supra* note 260, p. 164.

⁴⁹⁶ *Principles of European Contract Law and Dutch Law*, *supra* note 273, p. 144.

kadangi tretysis asmuo neturėtų nukentėti nuo to, kad atstovaujamasis atliko tik dalinį ar sąlyginį ratifikavimą.

Neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo ir *falsus procurator* atsakomybės kontekste vertėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad jeigu tretysis asmuo pareiškė neįgaliotam atstovui reikalavimą atlyginti nuostolius, atstovas kaip savo atsikirtimų pagrindą gali nurodyti aplinkybę, kad atstovaujamasis yra ratifikavęs jo veiksmus. Tokiu atveju tretysis asmuo, siekdamas *falsus procurator* atsakomybės taikymo, turi pagrįsti, jog atstovaujamasis nepatvirtino atitinkamo neįgalioto atstovo veikimo⁴⁹⁷.

⁴⁹⁷ Vogenaer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 48, p. 379.

IŠVADOS

Dėl bendrųjų neįgaliojo atstovo ir atstovavimo bei įgaliojimų nuostatų

1. 2000 m. LR CK įtvirtinta neįgaliojo atstovo veikimo samprata atitinka savo analogus Vakarų valstybėse. Palyginus su 1964 m. LR CK, trečiųjų asmenų apsauga neįgaliojo atstovavimo atvejais yra iš esmės sustiprinta, kadangi įgaliojimų turinys nustatomas ne vien tik iš atstovaujamojo perspektyvos, bet ir taip, kaip tam tikras aplinkybes būtų supratęs protingas tretysis asmuo.
2. Lietuva yra viena iš nedaugelio valstybių, kuriose tariamo atstovavimo idėja yra perkelta į pozityviąją teisę, be to, LR CK įtvirtina konkrečias neįgaliojo atstovo veiksmų patvirtinimo taisykles ir numato *falsus procurator* civilinės atsakomybės taikymo galimybę.
3. Nors juridinio asmens valdymo organai nelaikytini juridinio asmens atstovais *stricto sensu*, tačiau jų santykiams teisės normos, reglamentuojančios neįgaliojo atstovavimą, gali būti taikomos tiek, kiek neprieštarauja specialiam reglamentavimui. Pavyzdžiui, viešojo juridinio asmens valdymo organų kompetencijos pažeidimų atvejais gali kilti poreikis remtis tariamo atstovavimo doktrina, kaip įtvirtinančia palankesnes trečiųjų asmenų teisinės apsaugos sąlygas.
4. Nepaisant struktūrinių LR CK netikslumų ir greičiausiai to sąlygoto klaidingo doktrininio neįgaliojo atstovavimo aiškinimo, turinio prasme Lietuvos įstatymų leidėjas nustatė veiksmingus ne tik trečiųjų asmenų, bet ir kitų atstovavimo teisinių santykių subjektų pažeistų teisių gynimo būdus, kai yra sudaromi neįgalioji sandoriai.
5. Lietuvos teismų praktika nagrinėjant ginčus, kylančius iš neįgaliojo atstovavimo santykių, rezultatų prasme vertintina teigiamai, tačiau aiškiai matyti, kad stokojama Gilesnio supratimo apie šių atstovavimo santykių sampratą, taikymo sąlygas ir kylančias teises pasekmes.

Šios išvados patvirtina tyrimo pradžioje iškeltą ginamąjį teiginį, kad Lietuvos civilinėje teisėje yra įtvirtintos pažangios pažeistų teisių gynimo neįgaliojo atstovavimo atvejais taisyklės, leidžiančios teismams užtikrinti priešingų šalių interesų pusiausvyrą, sprendžiant iš šių santykių kylančius ginčus.

Dėl tariamo atstovavimo

1. Tariamasis atstovavimas – daugiausia teismų praktikos ir teisės doktrinos išvadų rezultatas. Atskirose teisinėse sistemose šis neįgaliojo atstovo veiksmus legitimuojantis gynybos būdas aiškinamas skirtingai, remiantis tam tikromis bendresnėmis privatinės teisės teorijomis ir principais.
2. Bendriausia prasme tariamas atstovavimas gali būti apibūdinamas kaip atvejai, kai dėl atstovaujamojo elgesio ar kitų su juo susijusių aplinkybių, tretysis asmuo pagrįstai ir sąžiningai tiki, kad atstovas turi reikiamus įgaliojimus, nors iš tikro atstovas veikia kaip *falsus procurator*.
3. Tariamą atstovavimą svarbu skirti nuo numanomo atstovavimo. Numanomi įgaliojimai kyla iš faktinių aplinkybių, kuriomis atstovas veikia, ir laikytini realių įgaliojimų dalimi, o tai suponuoja, kad, priešingai nei tariamo atstovavimo atveju, numanomas atstovavimas nėra kvalifikuojamas kaip vienas iš neįgaliojo atstovavimo atvejų.
4. Tam, kad taikant tariamo atstovavimo doktriną, būtų išlaikyta šalių interesų pusiausvyrą, turi būti nustatytas dviejų sąlygų visetas: atstovaujamojo elgesio ar kitų su

juo susijusių aplinkybių nulemtą įgaliojimų fakto išpūdis ir trečiojo asmens pagrįstas įsitikinimas atstovo turimais įgaliojimais. Suderinti priešingus atstovavimo teisinių santykių dalyvių interesus galėtų padėti ir mažiausių išlaidų principas bei rizikos teorija.

5. Nustačius tariamą atstovavimą, dažniausiai kyla tokios pačios teisinės pasekmės, kaip kad atstovui turint realius (aiškiai išreikštus ar numanomus) įgaliojimus. Vis tik kai kuriose teisinėse sistemose laikoma, kad tariamo atstovavimo turinį sudaro tik atstovaujamojo pareiga atlyginti trečiojo asmens patirtus nuostolius (dažniausiai pozityviuosius). Manytina, kad tariamo atstovavimo taikymas turėtų apimti tiek nuostolių atlyginimą, tiek prievolės įvykdymas natūra, o šia doktrina galėtų remtis visi tuo suinteresuoti subjektai.
6. Nors atstovaujamas yra saistomas neįgaliotų atstovo veiksmų, tačiau patenkinęs trečiojo asmens reikalavimą, jis paprastai įgyja teisę tariamo atstovo atžvilgiu pareikšti regresinį reikalavimą.

Aukščiau suformuotos išvados pagrindžia tyrimo hipotezę, kad *tariamasis atstovavimas yra išimtinis pažeistų teisių gynimo būdas, taikytinas tik nustačius ryšį tarp su atstovaujamoju susijusių aplinkybių ir trečiojo asmens pagrįsto įsitikinimo atstovo įgaliojimais*.

Dėl neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo

1. Neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimas – tai ne tik trečiųjų asmenų, bet ir atstovaujamojo interesų įgyvendinimo bei pažeistų teisių gynimo būdas tais atvejais, kai atstovas viršija jam suteiktas teises ar veikia be jų.
2. Neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimas dažniausiai yra nustatomas iš faktinio atstovaujamojo elgesio ir kitų su juo susijusių aplinkybių, todėl ratifikavimui neturėtų būti keliami formos reikalavimai.
3. Trečiajam asmeniui neturėtų būti leidžiama atsisakyti per neįgaliotą atstovą sudaryto sandorio, jeigu atstovaujamas siekia jį įgyvendinti. Dėl trečiojo asmens teisės atšaukti tokį sandorį jokiais atvejais neturėtų nukentėti ir ketvirtųjų asmenų interesai.
4. Atstovaujamojo patvirtinus neįgalioto atstovo veiksmus, kyla įprastinės atstovavimo teisinės pasekmės tiek vidiniuose, tiek išoriniuose atstovavimo santykiuose.
5. Tariamas atstovavimas ir neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimas yra du savarankiški trečiųjų asmenų pažeistų teisių gynimo būdai. Tais atvejais, kai atstovaujamas ratifikuoja neįgalioto atstovo veikimą, tariamo atstovavimo taisyklėmis neturėtų būti remiamasi.

Atsižvelgiant į šias išvadas, galima konstatuoti, jog ginamasis teiginys, *kad neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimas turi užtikrinti ne tik trečiųjų asmenų interesus, bet ir apsaugoti atstovaujamojo ir ketvirtųjų asmenų teisėtus lūkesčius* yra patvirtintas.

Dėl neįgalioto atstovo (falsus procurator) civilinės atsakomybės tretiesiems asmenims

1. *Falsus procurator* civilinė atsakomybė – tai trečiųjų asmenų pažeistų teisių gynimo būdas neįgalioto atstovavimo teisiniuose santykiuose, kurio turinį sudaro atstovo pareiga atlyginti tuos nuostolius, kurie leistų trečiajam asmeniui atsidurti tokioje padėtyje, kurioje jis būtų buvęs, jeigu atstovas veiktų nepažeisdamas jam suteiktų įgaliojimų ribų. Tam tikrose jurisdikcijose atstovaujamas gali būti įpareigojamas ir įvykdyti neįgalioto atstovo sudarytą sutartį.

2. Neįgalioto atstovo atsakomybės prigimtis atskirose teisinėse sistemose yra suprantama nevienodai. Vienose jurisdikcijose ji yra priskiriama deliktinei atsakomybės, kitose – laikoma, kad atstovas turi atsakyti pagal sutartinės atsakomybės taisykles, o dar trečioje yra pasitelkiamos tam tikros teisinės fikcijos, pagrindžiančios šio gynybos būdo taikymą. Nepriklausomai nuo to, koks yra *falsus procurator* atsakomybės atsiradimo pagrindas, tam, kad ji būtų taikoma, dažniausiai pakanka įrodyti neįgalioto atstovo veikimo ir žalos faktus.
3. Manytina, kad dėl *falsus procurator* atsakomybės specifiškumo ir ypatingo ryšio su atstovavimo institutu, ji turėtų būti laikoma savarankiška atsakomybės rūšimi, kurią aiškinant gali būti pasitelkiama pasitikėjimo (angl. *reliance*), kaip prievolinių teisinių santykių atsiradimo pagrindo, koncepcija.
4. Atsižvelgiant į teisėtus trečiojo asmens lūkesčius, neįgalioto atstovo atsakomybė turėtų būti kvalifikuojama kaip griežta. Neįgaliotas atstovas, kurio veiksmuose nenustatyta kaltė (nei tyčia, nei neatsargumas), atlyginęs trečiojo asmens nuostolius, savo pažeistas teises gali ginti pareikšdamas atgręžtinį reikalavimą atstovaujajamam.
5. *Falsus procurator* civilinė atsakomybė turėtų būti ribojama, kai sandoris tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens realiai nebūtų buvęs įvykdytas dėl atstovaujamojo nemokumo ar kitų aplinkybių.
6. Jeigu faktinės aplinkybės leidžia remtis tariamo atstovavimo doktrina, *falsus procurator* civilinė atsakomybė neturėtų atsirasti. Ji netaikytina ir tais atvejais, kai atstovaujamasis patvirtina neįgalioto atstovo veiksmus.

Šios išvados pagrindžia ketvirtąją tyrimo hipotezę, kad *neįgalioto atstovo atsakomybė tretiesiems asmenims yra sui generis pobūdžio, atsirandanti nustačius specialias jos taikymo sąlygas*.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

Remiantis aukščiau padarytomis išvadomis, pateikiami šie pasiūlymai dėl galiojančių Lietuvos Respublikos teisės aktų pakeitimų.

1) Dėl LR CK 1.92 straipsnio:

1.92 straipsnis. ~~Įgaliojimus viršijusio atstovo sudaryto sandorio negaliojimas~~
Sandorio, sudaryto kito asmens vardu neturint teisės arba viršijant suteiktas teises, negaliojimas

Jeigu asmens atstovo įgaliojimus apribojo įstatymai ar sutartis ir atstovas šiuos apribojimus viršija, toks sandoris Sandoris, kurį kito asmens vardu sudaro neturintis teisės sudaryti sandorį asmuo arba asmuo, viršydamas suteiktas teises, gali būti pripažintas negaliojančiu pagal atstovaujamojo arba kitos sandorio šalies ieškinį, jeigu atstovaujamas sandorio nepatvirtino (šio kodekso 2.133 straipsnio 6 dalis ir 2.133 straipsnio 1 dalis) arba nenustatytas tariamas atstovavimas (šio kodekso 2.133 straipsnio 7 dalis).

2) Dėl LR CK 2.132 straipsnio:

2.132 straipsnis. Sandorių sudarymas per atstovus

1. Asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tiktai asmeniškai, ir kitokius įstatymų nurodytus sandorius.

2. Atstovauti galima sandorio, įstatymų, teismo sprendimo ar administracinio akto pagrindu.

3. Atstovai gali būti tiek veiksnūs fiziniai asmenys, tiek ir juridiniai asmenys.

4. Atstovais nelaikomi asmenys, kurie veikia savo vardu, nors ir dėl kito asmens interesų (prekybos tarpininkai ir kt.). Juridinio asmens atstovais nėra laikomi jo organai ir dalyviai.

3) Dėl CK 2.133 straipsnio:

2.133 straipsnis. Per atstovą sudaryto sandorio pasekmės

1. Vieno asmens (atstovo) sudarytas sandoris kito asmens (atstovaujamojo) vardu, atskleidžiant atstovavimo faktą ir neviršijant suteiktų teisių, tiesiogiai sukuria, pakeičia ir panaikina atstovaujamojo civilines teises ir pareigas.

2. Jeigu atstovas, sudarydamas sandorį, nepraneša, kad jis veikia atstovaujamojo vardu ir dėl jo interesų, tai iš sandorio teisės ir pareigos atsiranda atstovaujajam tik tuo atveju, kai kita sandorio šalis iš sandorio sudarymo aplinkybių turėjo suprasti, kad sandorį sudaro su atstovu. Atstovo teisės taip pat gali būti suprantamos iš aplinkybių, kuriomis atstovas veikia (pardavėjas mažmeninėje prekyboje, kasininkas ir pan.): Jeigu asmuo savo elgesiu davė rimtą pagrindą tretiesiems asmenims manyti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu, tai tokio asmens atstovaujamojo vardu sudaryti sandoriai yra privalomi atstovaujajam.

3. Atstovo teisių apimtį ir ribas nustato atstovavimo pagrindas. Jeigu atstovas, sudarydamas sandorį, nepraneša, kad jis veikia atstovaujamojo vardu ir dėl jo interesų, tai iš sandorio teisės ir pareigos atsiranda atstovaujajam tik tuo atveju, kai kita sandorio šalis iš sandorio sudarymo aplinkybių turėjo suprasti, kad sandorį sudaro su atstovu, arba kai tai šaliai asmuo, su kuriuo sudaromas sandoris, neturėjo jokios reikšmės.

4. Jeigu per atstovą sudaryto sandorio galiojimas ginčijamas dėl klaidos, apgaulės, smurto ar grasinimo, tai šių faktų egzistavimas ar neegzistavimas nustatomas atsižvelgiant į atstovo valią.

5. Jeigu atstovas sandorį sudarė pagal atstovaujamojo nurodymus, tai atstovaujамasis negali ginčyti tokio sandorio motyvuodamas tuo, kad sudarydamas sandorį atstovas ignoravo tam tikras aplinkybes, jeigu atstovaujамasis apie tas aplinkybes žinojo arba jas ignoravo dėl savo paties neatsargumo.

6. Jeigu sandorį kito asmens vardu sudaro tokios teisės neturintis asmuo, tai sandoris sukelia teises pasekmes atstovaujамajam tik tuo atveju, kai pastarasis tokį sandorį patvirtina. Kita sandorio šalis tokiu atveju gali raštu prašyti per jos nustatytą terminą, kuris negali būti mažesnis kaip keturiolika dienų, patvirtinti arba nepatvirtinti sandorį. Jeigu per nustatytą terminą neatsakoma, laikoma, kad sandorį patvirtinti atsisakyta. Sandorio patvirtinimas turi atgalinio veikimo galią, t. y. laikoma, kad jis galioja nuo sudarymo.

7. Kita sandorio šalis, sudariusi sutartį su tokios teisės neturintčiu asmeniu, gali sandorio atsisakyti, kol atstovaujамasis sandorio nepatvirtino, išskyrus atvejus, kai sandorio sudarymo metu žinojo ar turėjo žinoti, kad sudaro sandorį su neįgaliotu asmeniu.

8. Pagal sandorį, sudarytą neturint įgaliojimo, kitai sandorio šaliai atsako jį sudaręs asmuo, išskyrus atvejus, kai kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad pastarasis neturi teisės sudaryti sandorį.

76. Jeigu atstovaujамasis savo elgesiu davė atstovas veikė viršydamas savo teises, tačiau tokiu būdu, jog trečiasis asmuo turėjo rimtą pagrindą trečiajam asmeniui manyti, kad jis sudaro sandorį su tokią teisę turintčiu atstovu, arba toks trečiojo asmens įsitikinimas yra nulemtas kitų su atstovaujамuoju susijusių aplinkybių, sandoris privalomas atstovaujамajam, išskyrus atvejus, kai kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad atstovas viršija savo teises ar jų apskritai neturi.

4) Dėl LR CK 2.136 straipsnio:

2.136 straipsnis. Sandorio, sudaryto kito asmens vardu neturint teisės arba viršijant suteiktas teises, pasekmės

1. Sandoris, kurį kito asmens vardu sudaro neturintis teisės sudaryti sandorį asmuo arba asmuo, viršydamas suteiktas teises, sukuria, pakeičia ir panaikina teises bei pareigas atstovaujамajam tik tuo atveju, kai atstovaujамasis po to pritaria visam šiam sandoriui arba viršijančiai teises jo daliai (šio kodekso 2.133 straipsnio 6 dalis), taip pat tariamo atstovavimo atvejais (šio kodekso 2.133 straipsnio 7 dalis).

2. Paskesnis atstovaujamojo pritarimas sandorį padaro galiojantį nuo jo sudarymo:

23. Atstovas, sudaręs sandorį šio straipsnio 1 dalyje nurodytomis aplinkybėmis, kai atstovaujамasis nepritaria šiam sandoriui, privalo atlyginti trečiojo asmens patirtus trečiajam asmeniui atlyginti tuos nuostolius, kurie leistų trečiajam asmeniui grįžti į tą padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jeigu atstovas būtų turėjęs teisę ar būtų veikęs neviršydamas savo teisių, jeigu trečiasis asmuo apie tas aplinkybes nežinojo ir neturėjo žinoti. Asmuo neatsako trečiajam asmeniui, jeigu tretysis asmuo žinojo ar turėjo žinoti, kad asmuo neturi teisių ar jas viršija.

5) Dėl LR CK 2.148 straipsnio:

2.148 straipsnis. Įgaliootojo pareiga pranešti apie įgaliojimo pasibaigimą

1. Apie įgaliojimo panaikinimą, nurodytą šio kodekso 2.147 straipsnio 1 dalies 2 punkte, įgaliotojas privalo pranešti įgaliotiniui, taip pat įgaliotojui žinomiems tretiesiems asmenims, su kuriais nustatant ir palaikant santykius atstovauti duotas įgaliojimas. Tokia pat pareigą turi įgaliootojo teisių perėmėjai, kai įgaliojimas pasibaigia šio kodekso 2.147 straipsnio 1 dalies 4 ir 6 punktuose numatytais pagrindais.

2. Įgaliotojo ir jo teisių perėmėjų teisės ir pareigos, atsiradusios kaip įgaliotinio veiksmų rezultatas iki to laiko, kai trečioji asmenys įgaliotinis sužinojo ar turėjo sužinoti apie įgaliojimo pasibaigimą, lieka galioti tretiesiems asmenims. ~~Ši nuostata netaikoma, jeigu trečiasis asmuo žinojo ar turėjo žinoti, kad įgaliojimas pasibaigė.~~

3. Įgaliojimui pasibaigus, įgaliotinis ar jo teisių perėmėjai privalo tuojau grąžinti įgaliojimą įgaliotojui ar jo teisių perėmėjams.

NAUDOTOS LITERATŪROS ŠARAŠAS

Lietuvos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1914.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74–2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1964, Nr. 19-138 (galiojo iki 2001 m. birželio 30 d.).
4. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2569.
5. Lietuvos Respublikos prekybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 10-204 (galiojo iki 2001 m. lapkričio 27 d.).

Užsienio teisės aktai

1. *German Civil Code (BGB)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/>;
2. *German Commercial Code (HGB)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <http://www.archive.org/stream/germancommercial00germuoft/germancommercial00germuoft_djvu.txt>.
3. *The Civil Code of France* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <http://files.libertyfund.org/files/2353/CivilCode_1566_Bk.pdf>.
4. *The Civil Code of the Netherlands* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook033.htm>>.
5. *The Civil Code of Québec* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ_1991/CCQ1991_A.html>.
6. *The Civil Code of the Russian Federation* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.russian-civil-code.com/PartI/SectionI/Subsection4/Chapter10.html>>.
7. *The Swiss Civil Code* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.admin.ch/ch/e/rs/2/220.en.pdf>>.
8. *The Civil Law of Latvia* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan018388.pdf>>.
9. *The Italian civil code and complementary legislation*. Beltramo, S. Ferry N.Y.: Oceana, 1978.

Tarptautinės sutartys

1. Convention on the Law Applicable to Agency (concluded on 14 March 1987, entered into legal force on 1 May, 1992) [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=89>.
2. Convention on Agency in the International Sale of Goods (concluded on 17 February 1983, not entered into legal force) [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.unidroit.org/english/conventions/1983agency/1983agency-e.htm>>.

Europos Sąjungos teisės aktai

1. Tarybos 1986 m. gruodžio 18 d. direktyva 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su nepriklausomais komerciniais atstovais, suderinimo. [1986] OL, L382.

Rekomendacinio pobūdžio tarptautiniai teisės aktai

1. European Contract Code. In *Fundamental Texts on European Private Law*. Radley-Gardner, O. (ed.). Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2003.
2. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Full Edition. Volume I. Von Bar, C.; Clive, E. (eds.). München: Sellier European Law Publishers, 2009.
3. *Principles of European Contract Law. Parts I and II (Combined and Revised)*. Lando, O., et al. The Hague: Kluwer Law International, 2000.
4. *Restatement (Third) of Agency* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.wmitchell.edu/academics/curriculum/courses/assignments/Restatement%20Third%20of%20Agency.pdf>>.
5. *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>>.

Specialioji literatūra

1. Antonioli, L.; Fiorentini F. *A Factual Assessment of the Draft Common Frame of Reference*. München: Sellier European Law Publishers, 2010.
2. Atiyah, P. S. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford : Clarendon Press, 1979.
3. Aviža, S., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009.
4. Bakanas, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
5. Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
6. Beale, H., et al. *Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2010.
7. Beatson, J. *Anson's Law of Contract*. Oxford: Oxford University Press. 2002.
8. Bennett, H. Agency in the Principles of European Contract Law and the Unidroit Principles of International Commercial Contracts. *Uniform Law Review*. 2006, 11.
9. Bitinas, B.; Rupšienė, L.; Žydzūnaitė, V. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008.
10. Bonell, M. J. Agency. In: *Towards a European Civil Code*. Fourth Revised and Expanded Edition. Hartkamp, A., et al. (eds.). Nijmegen: Kluwer Law International, 2011.
11. Bonell, M. J. The 1983 Geneva Convention on Agency in the International Sale of Goods. *The American Journal of Comparative Law*. 1984, 32 (4).
12. Busch, D. Indirect Representation and the Lando Principles. An Analysis of Some Problem Areas from the Perspective of English Law [interaktyvus]. *EJCL*. 1998, 2 [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.ejcl.org/23/art23-1.html>>.
13. Busch, D. *Indirect Representation in European Contract Law: An Evaluation of Articles 3:301-304 of the Principles of European Contract Law Concerning Some Contractual Aspects of Indirect Representation Against the Background of Dutch, German and English Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2005.

14. Busch, D. Unauthorised Agency in Dutch Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
15. Busch, D. Unauthorised Agency in the Principles of European Contract Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
16. Busch, D. Unauthorised Agency in the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
17. Busch, D.; Macgregor, L. Apparent Authority in Scots Law: Some International Aspects. *Edinburgh Law Review*. 2007, 11.
18. Busch, D.; Macgregor, L. J. Comparative Law Evaluation. In: *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
19. Busch, D.; Macgregor, L. J. Introduction. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
20. Busch, D.; Macgregor, L. J. Unauthorized Agency. *European Review of Private Law*. 2009, 17 (6).
21. Carlos Bisso, J.; Choi, A. H. Optimal Agency Contracts: The Effect of Vicarious Liability and Judicial Error. *International Review of Law and Economic*. 2008, 28 (3).
22. *Convention on the Law Applicable to Agency. Draft Convention adopted by the Thirteenth Session and Explanatory Report by I. G. F. Karsten* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.hcch.net/upload/exp127.pdf>>.
23. Dal Pont, G. E. *Law of Agency*. 2nd Edition. Chatswood NSW: LexisNexis Butterworths, 2008.
24. DeMott D. A. Breach of Fiduciary Duty: On Justifiable Expectations of Loyalty and Their Consequences. *Arizona Law Review*. 2006, 48 (925).
25. DeMott, D. A. Ratification: Useful But Uneven. *European Review of Private Law*. 2009, 17 (6).
26. DeMott, D. A. The Restatement (Third) of Agency in US Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
27. Elliott, C., Quinn, F., *Contract Law*. Harlow, Pearson: Longman, 2005.
28. Glynn, T. P. Beyond 'Unlimiting' Shareholder Liability: Vicarious Tort Liability for Corporate Officers. *Vanderblit Law Review*. 2004.
29. Greičius, R. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
30. Hogg, M. *Promises and Contract Law: Comparative Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
31. International Institute for the Unification of Private Law. *Diplomatic Conference for the Adoption of the Unidroit Draft Convention on Agency in the International Sale of Goods: Geneva, 31 January - 17 February 1983: Acts and Proceedings of the Conference*. Rome: UNIDROIT, 1983.
32. Kadner Graziano, T. *Comparative Contract Law: Cases, Materials and Exercises*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009.

33. Kiršienė J., Tikniūtė, A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas: kam priklauso valdymo funkcija? *Jurisprudencija*. 2004, 55 (47).
34. Kobel, H. Judgement of the Swiss Supreme Court Rendered in 2003 in Case 4P.137/2002. *In Stockholm Arbitration Report (SAR) 2004-1*. Stockholm Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce, 2003.
35. Kotz, H.; Flessner, A., *European Contract Law. Vol. 1: Formation, Validity, and Content of Contracts; Contract and Third Parties*. Oxford: Clarendon Press, Oxford, 1997.
36. Krebs, T. Harmonization and how not to do it: Agency in the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004. *Lloyd's Maritime and Commercial Law Quarterly*. 2009, 1.
37. Langenbucher, K. The Draft Common Frame of Reference - Agency Authority and Its Scope - A Glance at Corporation Law. *European Review of Contract Law*. 2008, 4(3).
38. Lee Carr Jr, B. Apparently Not: The Status of Apparent Authority after *Holloway v. Shelter Mutual Insurance*. *Louisiana Law Review*. 2005, 66 (1).
39. Levinthal, I. H., *The Jewish Law of Agency: With Special Reference to the Roman and Common Law*. New York: Conat press, 1923.
40. Macgregor, L. J. Agency. In *European Contract Law: Scots and South African Perspectives*. MacQueen, H. L.; Zimmermann, R. (eds.). Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
41. Macgregor, L. J. Unauthorised Agency in Scots Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
42. Mackuvienė, E. Teisės mokslo ir jurisprudencijos mokslinio problema. *Jurisprudencija*. 2010, 1 (5).
43. Meier, L. Using Agency Law to Determine the Boundaries of the Free Speech and Establishment Clauses. *Indiana Law Review*. 2006, 40 (519).
44. Meyers, D. W. *Comparative and Historical Essays in Scots Law: A Tribute to Professor Sir Thomas Smith*. Edinburgh: Butterworths and Law Society of Scotland, 1992.
45. Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.
46. Mizaras, V. Teisiniai atstovavimo santykiai: prokūros samprata ir ypatumai. *Justitia*. 2007, 1 (63).
47. Munday, R. *Agency Law and Principles*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
48. Norkūnas, A.; Selionytė-Drukteinienė, S. *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
49. *Principles of European Contract Law and Dutch Law*. Busch, D. (ed.). The Hague: Kluwer Law International, 2002.
50. *Principles of European Contract Law and Italian Law*. Antoniolli, L.; Veneziano, A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2005.
51. Rasmusen, E. Agency Law and Contract Formation [interaktyvus]. *Harvard Law School John M. Olin Center for Law, Economics and Business Discussion Paper Series*. 2001, 323 [žiūrėta 2013-07-31]. <http://lsr.nellco.org/harvard_olin/323>.
52. Reynolds, F. Apparent Authority. *European Review of Private Law*. 2009, 17 (6).
53. Rodriguez, T. *Introduction to the Spanish Private Law. Facing the Social and Economic Challenges*. Routledge Publications, 2010.

54. Sainter, S. Unauthorised Agency in French Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
55. Samoy, I. Unauthorised Agency in Belgian Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009
56. Schmidt-Kessel, M.; Baide, A. Unauthorised Agency in German Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
57. Seavey, W. A. *Handbook on the Law of Agency*. St. Paul, Minn.: West, 1964.
58. Seleionytė-Drukteinienė, K.; Jurkevičius, V.; Kadner Graziano, T. The Impact of the Comparative Method on Lithuanian Private Law. *European Review of Private Law*. 2013, 21 (4).
59. Simpson, Th. A. A Comment on an Inherently Flawed Concept: Why the Restatement (Third) of Agency Should Not Include the Doctrine of Inherent Agency Power. *Alabama Law Review*. 2006, 57 (4).
60. Smits, J. M. *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*. Cheltenham: The Berkeley Economic Press, 2007.
61. Stoljar, S. J. *The Law of Agency: Its History and Present Principles*. London: Sweet & Maxwell, 1961.
62. Strone, R. *The Modern Law of Contract*. Routledge Publications, 2007.
63. Tan, Ch-H. Unauthorised Agency in English Law. In *The Unauthorised Agent: Perspectives from European and Comparative Law*. Busch, D.; Macgregor, L. J. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
64. Tikniūtė, A. Atstovo įgaliojimų viršijimas – teorija ir praktika. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (3).
65. Tikniūtė, A. *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
66. *The European Private Equity and Venture Capital Association (EVCA). Director's Responsibilities*. 2004, 57 (2).
67. Tuley, J. F. *Principles of Commercial Law*. Sydney, London: Cavendish Publishing, 2001.
68. Turner, Ch. *Unlocking contract law*. London: Hodder Arnold, 2007.
69. *Unification of Tort Law: Liability for Damage Caused by Others*. Spier, J. (ed.). The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003.
70. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justicija, 2009.
71. Verhagen, H. L. E. *Agency in Private International Law: the Hague Convention on the Law Applicable to Agency*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.
72. Verhagen, H. L. E. The Liability of the Falsus Procurator. *European Review of Private Law*. 2009, 17 (6).
73. Vitkevičius, P., et al. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1997.
74. Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J. *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
75. Watts, P.; Reynolds, F. M. B. *Bowstead and Reynolds on Agency*. London: Sweet & Maxwell Ltd, 2010.

76. *Working Group for the Preparation of Principles of International Commercial Contracts. Summary Records of the Meeting Held In Bolzano / Bozen from 22 to 26 February 1999* (Prepared by the Secretariat of UNIDROIT) – Rome, June 1999 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-31]. <<http://www.unidroit.org/english/documents/1999/study50/s-50-misc21-e.pdf>>.
77. Zimmermann, R. *The Unauthorized Agent: Where Do We Stand Today? An Introduction to the Symposium. European Review of Private Law*. 2009, 17 (6).
78. Zwigert, K.; Kötz, H. *An Introduction to Comparative Law*. Oxford: Clarendon Press, 1998.
79. Žydzūnaitė, V. *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Kaunas: Technologija, 2007.

Lietuvos teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. M. v. P. L., A. I., A. S., Panevėžio apskrities viršininko administracija* (bylos Nr. 3K-3-670/1999).
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje *Tauragės rajono valdyba v. V. B., G. B.* (bylos Nr. 3K-3-276/2001).
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė "Oriola Vilnius" v. Pl "Rasmutės Manelienės stomatologinė klinika"* (bylos Nr. 3K-3-758/2001).
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. v. UAB „Radviliškio autobusų parkas“* (bylos Nr. 3K-7-760/2001).
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje *S. A. v. Kauno m. 159-ajai butų savininkų bendrija* (bylos Nr. 3K-3-216/2002).
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje *T. A., K. B., V. B. ir kt. v. S. D.* (bylos Nr. 3K-3-1175/2002).
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. 39 patvirtinta Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*. 2003, Nr. 18.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *AB "Pamūšio linai" v. A. V.* (bylos Nr. 3K-3-252/2003).
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje *Danijos įmonė Karsten Ree Holding ApS v. UAB „Alio“* (bylos Nr. 3K-3-1057/2003).
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Dausa“ v. AB „Turto bankas“, UAB „Rožinis flamingas“* (bylos Nr. 3K-3-203/2004).
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje *G. A. v. akcinė bendrovė „Alytaus tekstilė“* (bylos Nr. 3K-3-353/2004).
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje *I. T. (G.) v. ŽŪB „Pavasaris“* (bylos Nr. 3K-3-417/2004).
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje *V. N. v. UAB „Autosparnai“* (bylos Nr. 3K-3-592/2004).
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje *S. D. v. A. K. Č. turizmo firma, A. M. B.* (bylos Nr. 3K-3-569/2005).
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Mularda“ v. UAB „Kauno Platanas“* (bylos Nr. 3K-3-243/2006).
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje *T. Ž. v. J. V. V. individuali įmonė* (bylos Nr. 3K-3-147/2007).

17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje *D. K., V. K. v. Kauno apskrities viršininko administracija, AB Ūkio bankas, Kėdainių rajono 1-ojo notarų biuro notarė Aušra Rabačiauskienė, Z. M., Teisingumo ministerija, VĮ Registrų centras* (bylos Nr. 3K-3-175/2008).
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio mėn. 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009).
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *G. G. v. UAB „Dimoreta“* (bylos Nr. 3K-3-38/2010).
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje *G. P. v. UAB „Lavestina“* (bylos Nr. 3K-3-393/2010).
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. v. L. S.* (bylos Nr. 3K-3-461/2010).
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kreivė“ v. UAB „Orgreitos transportas“* (bylos Nr. 3K-3-173/2011).
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „Sarema“ v. UAB „Wood & Houses“* (bylos Nr. 3K-3-102/2012).
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija v. uždaroji akcinė bendrovė Kraujo donorystės centras, Kauno rajono 1-ojo notaro biuro notarė R. S.* (bylos Nr. 3K-3-217/2012).
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. v. bankrutavusi UAB „Bendra idėja“, R. J.* (bylos Nr. 3K-3-378/2012).
26. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti uždaroji akcinė bendrovė „Damarida“ v. uždaroji akcinė bendrovė „Kontivis plus partneriai“* (bylos Nr. 2A-154/2006).
27. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje *G. G. v. UAB „Dimoreta“* (bylos Nr. 2A-471/2008).
28. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „HC ir R-IV projektai“ v. R. S.* (bylos Nr. 2A-226/2010).
29. Kauno apygardos teismo 2008 m. balandžio 14 d. sprendimas civilinėje byloje *BUAB „Ekstra langai“ v. D. Š.* (bylos Nr. 2A-515-527/2008).
30. Kauno apygardos teismo 2008 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje *S. Videikos įmonė „Santera“ v. UAB „Volungė“* (bylos Nr. 2A-824-601/2008).
31. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Dzūkijos turto korporacija“ v. O. R.* (bylos Nr. 2A-947-611/2009).
32. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje *A. U. v. uždaroji akcinė bendrovė „Druskininkų autobusų parkas“* (bylos Nr. 2A-2002-275/2011).
33. Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje *G. K. v. DNSB „Upė“* (bylos Nr. 2A-1884-370/2011).
34. Vilniaus apygardos teismo 2012 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje *Ramirent Baltic AS v. UAB „Nekilnojamojo turto valdymas“* (bylos Nr. 2A-1796-464/2012).

Užsienio teismų praktika

1. *American Society of Mechanical Engineers, Inc. v. Hydrolevel Corp*, 1982, 46 US 556.
2. *Armagas Ltd v. Mundogas SA*, 1986, AC 717.
3. *Bolton Partner Ltd v. Lambert*, 1889, 41 Ch D295.
4. *CSX Transportation Inc v. Recovery Express Inc*, 2006, 415 F Supp 2d 6 (D Mass).
5. *Derbam v. Aner Life Insurance Co Ltd*, 1987, 56 FLR 54, Supreme Court of the Australian Capital Territory.
6. *First Energy (UK) Ltd v. Hungarian International Bank*, 1983, 2 Lloyd's Rep 9.
7. *George Blanche v. Boutonnet et autres*, Cass Req 9-6-1931, S 1931, 1, 312.
8. *IAMB Generali Holding AG v. SEB Trygg Liv Holding Aktiebolag*, 2005, EWCA Civ 1237.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Vaidas Jurkevičius

NEĮGALIOŲ ATSTOVAS
CIVILINĖJE TEISĖJE:
LYGINAMOJI ANALIZĖ

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2009–2013 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Vytautas Pakalniškis (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas

doc. dr. Edvardas Sinkevičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Nariai:

doc. dr. Jaunius Gumbis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

prof. dr. Ingrida Mačernytė-Panomariovienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

prof. dr. Sigitas Mitkus (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, technologijos mokslai, statybos inžinerija – 02 T);

doc. dr. Dalia Vasarienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Oponentai:

doc. dr. Ramūnas Birštonas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

prof. dr. Edita Gruodytė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2014 m. vasario 7 d. 13 val., II-230 auditorijoje.

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius, Lietuva

Disertacijos santrauka išsiųsta 2014 m. sausio 7 d.

Su disertacija galima susipažinti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto (Ateities g. 20, Vilnius) bibliotekose.

NEĮGALIOTAS ATSTOVAS CIVILINĖJE TEISĖJE: LYGINAMOJI ANALIZĖ

Santrauka

Tyrimo problematika ir aktualumas. Kiekviena šiuolaikinė ekonominė sistema remiasi darbo pasidalijimo kuriant ir skirstant prekes bei paslaugas principu, kurio teisinis atspindys yra atstovavimo institutas. Galimybė dalyvauti civilinėje apyvartoje per atstovą yra asmens teisės į ūkinės veiklos laisvę ir iniciatyvą įgyvendinimo garantija. Todėl iš esmės kiekvienos valstybės teisinėje sistemoje neapsieinama be šių santykių reglamentavimo.

Nekvestionuojant atstovavimo instituto reikšmės, svarbu atkreipti dėmesį į problemas, su kuriomis susiduria šių teisinių santykių dalyviai. Bene daugiausia jų kyla, kai sandorius atstovaujamojo vardu sudaro ar kitus teisinę reikšmę turinčius veiksmus atlieka suteiktus įgaliojimus viršijantis ar jų apskritai neturintis asmuo. Tokie atvejai kvalifikuotini kaip **neįgalio atstovo veikimas** arba **neįgaliotas atstovavimas** (angl. *unauthorized agency*). Nors neįgalio atstovavimo sąvoka, skirta apibūdinti tiek visumą specifinių atstovavimo teisinių santykių, tiek atskirą civilinės teisės subinstitūtą, pradėta vartoti pakankamai neseniai, dėl problemų, kurios kyla, kai asmuo veikia be įgaliojimų ar juos viršija, jau kurį laiką intensyviai diskutuojama ir atskirose valstybėse, ir tarptautiniu lygmeniu.

Analizuojant užsienio valstybių teismų praktiką, matyti, kad ginčai, kylantys iš neįgalio atstovavimo santykių, yra labai dažni. Lietuvos teismuose taip pat jau buvo spęsta nemažai bylų, kurių faktinės aplinkybės sudarė prielaidas remtis neįgalio atstovo veikimą reglamentuojančiomis teisės normomis (ypač nustatančiomis tariamo atstovavimo taisykles), tačiau pastebėtina, kad stokojama gilesnio ir visapusiškesnio supratimo apie atskiras su neįgaliotu atstovavimu susijusias problemas.

Neįgalio atstovo veikimas yra neišvengiamas civilinėje apyvartoje (ypač verslo sferoje) ir kyla dėl skirtingų priežasčių. Vienais atvejais asmenys veikia kaip atstovai apgaulės būdu, aiškiai suvokdami, kad neturi teisių sudaryti sandorius ar atlikti kitus teisinę reikšmę turinčius veiksmus kitų asmenų vardu. Vis tik kur kas dažnesnės situacijos, kai atstovas sąžiningai mano, kad turi reikiamus įgaliojimus, tačiau jie dėl vienokių ar kitokių priežasčių yra pasibaigę arba kyla įgaliojimų apimties aiškinimo problema. Be to, dažnai neįgaliotas atstovavimas nustatomas, kai atstovavimo paslaugos yra profesinė atstovo veikla ir atlyginimas už jas priklauso nuo konkrečių rezultatų – sudarytų sandorių. Atstovas, ypač ekonominio sunkmečio sąlygomis, siekdamas gauti sutartą procentą nuo sandorio sumos (komisinius) gali ir nepaisyti suteiktų teisių ribų, tikėdamas, kad vėliau atstovaujamas patvirtins sandorį, kurį sudaryti jis neturėjo teisės. Atstovaujajam savo ruožtu tokio sandorio sąlygos gali būti nepriimtinos, be to, per laikotarpį nuo sandorio sudarymo iki atstovaujamojo informavimo apie jį prekių ir paslaugų kainos gali sumažėti, kas irgi lems atsakymą patvirtinti atstovo veiksmus.

Sprendžiant iš neįgalio atstovavimo santykių kylančias problemas daugelyje teisinių sistemų prioritetas iš esmės yra teikiamas trečiųjų asmenų interesams. Laikytina, kad šie subjektai yra silpnoji atstovavimo teisinių santykių šalis, kuriai nėra prienama tiksliai informacija apie atstovui suteiktų teisių apimtį. Trečysis asmuo yra tarsi „pašalietis“ atstovaujajam ir atstovą siejančių susitarimų atžvilgiu ir dažnai turi ribotas galimybes patikrinti atstovo įgaliojimus. Tokia informacijos asimetrija ir aplinkybė, kad tretieji asmenys paprastai neturi pasirinkimo, su kuo sudaryti sutartis (verslo santykiuose veikimas per atstovą dažnai yra vienintelis praktiškai taikomas civilinių teisių įgyvendinimo būdas), lėmė poreikį užtikrinti

didesnę trečiųjų asmenų apsaugą. Vis tik jų interesai neturėtų būti besąlygiškai ginami kitų atstovavimo santykių dalyvių sąskaita. Atstovaujamas kaip finansiškai stipresnė šalis dažnai yra verčiamas besąlygiškai prisiimti riziką už neįgalioto atstovo veiksmus. Toks gilios kišenės (angl. *deep pocket*) principu grindžiamas atstovaujamojo atsakomybės aiškinimas gali sukelti nepageidaujamų ekonominių pasekmių. Verslo subjektai, siekdami išvengti neįgalioto atstovavimo pasekmių, yra priversti vykdyti pernelyg griežtą atstovų kontrolę, o tai lemia papildomus jų veiklos kaštus, kurie perkeliama į galutinę prekių ar paslaugų kainą. Savo ruožtu ir atstovai dėl jų pačių atsakomybės grėsmės turi veikti kur kas atidžiau, dėl to atstovavimas kaip civilinių teisių įgyvendinimo būdas tampa ne toks veiksmingas ir operatyvus.

Teisės doktrinoje paprastai yra išskiriamos trys su neįgalioto atstovo veikimu susijusios sritys: **tariamasis atstovavimas, neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimas ir neįgalioto atstovo (*falsus procurator*) civilinė atsakomybė.** Nors kiekviena iš jų pasižymi specifine problematika, tačiau turi ir daug bendrų sąlyčio taškų.

Pagal bendrąjį atstovavimo civilinėje teisėje principą vieno asmens (atstovo) atlikti teisiniai veiksmai kito asmens (atstovaujamojo) vardu tiesiogiai sukuria, pakeičia ir panaikina atstovaujamojo teises bei pareigas. Šie padariniai nekyla atstovaujajam, jei teisinę reikšmę turinčius veiksmus jo vardu atlieka suteiktas teises viršijantis ar jų apskritai neturintis asmuo. Vis tik iš esmės visose moderniose teisinėse sistemose pripažįstama, kad asmeniui net ir neišreiškus valios būti atstovaujama ar atstovui nukrypus nuo duotų nurodymų, gali kilti įprastinės atstovavimo teisinės pasekmės. Tokios išimties iš bendrųjų neįgalioto atstovavimo teisių pasekmių yra būtinos, siekiant užtikrinti per atstovus sudarytų sandorių stabilumą ir apsaugoti sąžiningų civilinės įpyvartos dalyvių interesus. Dažniausiai yra nurodomi du atvejai, kuomet atstovaujamas gali būti saistomas jo vardu sudarytų sandorių ar kitų neįgalioto atstovo atliktų teisių veiksmų, t. y. **tariamasis atstovavimas ir neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimas.**

Tariamasis atstovavimas yra apibūdinamas kaip viena iš pagrindinių atstovavimo instituto problemų. Tai atvejai, kai atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes, už kurias atsakingu paprastai yra laikomas atstovaujamas, sukuriama įspūdis, kad teisinės pasekmės sukelti veiksmai atlieka tam įgaliojimus turintis atstovas. Tariamam atstovavimu visų pirma siekiama apsaugoti trečiojo asmens, sąžiningai ir pagrįstai manančio, kad susiklostė atstovavimo teisiniai santykiai, interesus. Savo ruožtu atstovaujamas, kuris iš tiesų nesuteikė teisių kitam asmeniui veikti jo vardu, paprastai siekia paneigti tariamo atstovavimo faktą ir perkelti atsakomybę neįgaliotus veiksmus atlikusiam atstovui. Pastarasis dažniausiai taip pat yra nesuinteresuotas tariamo atstovavimo taikymu, nes tokiu atveju jam gali kilti pareiga atlyginti atstovaujamojo dėl tariamo sandorio patirtus nuostolius. Norėdamas to išvengti, atstovas bando įrodyti, kad konkrečios faktinės aplinkybės suponuoja tai, kad susiklostė ne tariamo, o realaus (dažniausiai numanomo) atstovavimo santykiai, ir dėl to būtent atstovaujamas turi atsakyti trečiajam asmeniui. Atsižvelgiant į tai, kad atstovavimo santykių subjektai siekia iš esmės skirtingų teisių padarinių, svarbu išsiaiškinti, kaip turi būti reglamentuojamas ir teismineje praktikoje aiškinamas tariamasis atstovavimas, siekiant suderinti priešingus šalių interesus ir išvengti piktnaudžiavimo juo atvejų. Užsienio valstybėse (ypač Prancūzijoje ir bendrosios teisės tradicijos šalyse) pastebima tendencija, kad remiantis tariamo atstovavimo doktrina atstovaujamas vis dažniau yra laikomas atsakingu už neįgalioto atstovo veiksmus net ir tada, kai jis visiškai nėra susijęs su trečiojo asmens įsitikinimu dėl atstovo įgaliojimų realumo. Kadangi tariamasis atstovavimas yra išimtis iš valios autonomijos principo, atstovaujamojo atsakomybė neturėtų būti suabsoliutinama ir taikoma vos ne kiekvienu neįgalioto

atstovavimo atveju. Kad to pavyktų išvengti, būtina nustatyti aiškias tariamo atstovavimo taikymo sąlygas. Be šios pagrindinės su tariamu atstovavimu susijusios problemos, daug neišskumų kyla ir atskleidžiant tariamų ir numanomų įgaliojimų santykį, nustatant trečiųjų asmenų reikalavimų tariamam atstovaujajam turinį (ar gali būti atlyginami nuostoliai (jei taip, kokie), ar taikomas prievolės įvykdymas natūra), įvertinant atstovaujamojo galimybes remtis tariamu atstovavimu, kai tretysis asmuo tuo nėra suinteresuotas ir kt.

Kitas atvejis, kai atstovui veikiant neįgalio atstovavimo sąlygomis laikoma, kad sandoris galioja nuo jo sudarymo dienos, yra, kada **atstovaujамasis patvirtina neįgalio atstovo veiksmus** tiek savo iniciatyva, tiek kreipusis trečiajam asmeniui. Nors ši galimybė yra numatyta daugelyje teisinių sistemų, tačiau dažniausiai nėra reglamentuojama jos įgyvendinimo tvarka ir sąlygos. Be to, nevienodai yra aiškinama trečiųjų asmenų teisė atšaukti prašymą patvirtinti neįgaliotus atstovo veiksmus iki tol, kol atstovaujамasis to dar nepadarė. Taip pat kyla problemų, kuomet turtą kaip sandorio, kurį sudarė neįgaliotas atstovas, objektą sąžiningas atstovaujамasis perleidžia kitiems subjektams, vadinamiesiems ketvirtiesiems asmenims. Dėl to kyla klausimas, ar neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas, sukeliantis retrospektyvias pasekmes, gali paveikti šių asmenų teisinę padėtį.

Jeigu faktinės aplinkybės neleidžia remtis tariamo atstovavimo doktrina arba atstovaujамasis atsisako patvirtinti neįgalio atstovo veiksmus, pažeistos trečiųjų asmenų teisės gali būti ginamos pareiškiant reikalavimą neįgaliotus veiksmus atlikusiam atstovui. Vienose teisinėse sistemose **neįgalio atstovo civilinė atsakomybė** kyla be kaltės, kitose – reikalaujama įrodyti jo tyčią arba neatsargumą. Be to, yra svarbu nustatyti, kokia yra šios civilinės atsakomybės prigimtis – sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Atskleidus *falsus procurator* atsakomybės pobūdį, galima atsakyti į klausimą, kokios rūšies nuostolius, pozityviusius ar negatyviusius, nukentėjusysis gali reikalauti atlyginti neįgalio atstovavimo atvejais. Skirtingose teisinėse sistemose nevienodai yra sprendžiamas ir neįgalio atstovavimo teisinių pasekmių konkurencijos santykis: vienur tretysis asmuo gali pasirinkti, ar remtis tariamo atstovavimo taisyklėmis, ar reikalauti nuostolių atlyginimo iš neįgalio atstovo, kitur yra įtvirtintas tariamo atstovavimo prioritetas prieš *falsus procurator* atsakomybės taikymą. Panašių problemų kyla, kai siekiama remtis paminėtais teisių gynimo būdais neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo atveju. Taip pat kyla klausimas, ar gali būti ginamos (ir jei taip, kaip) pažeistos trečiųjų asmenų teisės, nesant galimybės taikyti nei vieno iš įvardintų gynybos būdų.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, formuluotina tokia pagrindinė šio tyrimo **mokslinė problema**: kaip užtikrinti atstovavimo teisinių santykių dalyvių (atstovo, atstovaujamojo, trečiųjų asmenų) bei kitų susijusių subjektų (ketvirtųjų asmenų) teisių ir teisėtų interesų pusiausvyrą neįgalio atstovavimo atvejais.

Šios disertacijos **objektas** – neįgalio atstovo ir jo veikimo reglamentavimas civilinės teisės normomis ir jų praktinis įgyvendinimas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti civilinių teisinių santykių, susiklostančių atstovui viršijant turimus įgaliojimus ar veikiant be jų, teorines ir praktines problemas lyginamuoju aspektu.

Šiam tikslui įgyvendinti yra iškeliami tokie **tyrimo uždaviniai**:

- 1) Identifikuoti teises situacijas, kurios gali būti kvalifikuojamos kaip neįgaliotas atstovavimas, ir atskleisti neįgalio atstovo teisinio statuso ypatumus.

- 2) Išskirti tariamo atstovavimo kaip neįgalio atstovo veiksmus legitimuojančios priemonės taikymo prielaidas ir išanalizuoti iš jo kylančias teises pasekmes vidiniams ir išoriniams atstovavimo santykiams.
- 3) Apibūdinti atstovaujamojo teisės patvirtinti neįgalio atstovo veiksmus sąlygas ir ribojimus, įvertinant trečiųjų asmenų galimybes remtis šiuo pažeistų teisių gynimo būdu.
- 4) Atskleisti atstovo, viršijančio suteiktus įgaliojimus ar jų neturinčio, civilinės atsakomybės tretiesiems asmenims prigimtį, atsiradimo sąlygas ir santykį su kitomis neįgalio atstovavimo teisinėmis pasekmėmis.

Mokslinis tyrimo naujumas ir jo reikšmė. Šio darbo naujumas yra siejamas su pasirinktomis tyrimo analizės kryptimis. Nors civilinės teisės doktrinoje (ypač užsienio šalių moksliniuose darbuose) atstovavimo institutui skiriama daug dėmesio, tačiau išsamių mokslinių tyrimų, kuriuose būtų kompleksiskai analizuojami neįgalio atstovavimo teisiniai santykiai, nėra atlikta (šaltiniai nagrinėjama tema yra pristatomi tyrimų apžvalgos dalyje). Tuose moksliniuose darbuose, kur analizuojami su neįgalio atstovavimu susiję klausimai, dažniausiai koncentruojamasi tik į išorinį atstovavimo aspektą. Autoriaus nuomone, atsižvelgiant į atstovavimo teisių santykių daugialypiškumą ir jų tarpusavio ryšį, tikslinga ir neįgalio atstovavimo kontekste juos vertinti ne izoliuotai, o tarpusavyje susiejant, t. y. neįgalio atstovavimo koncepto analizę atlikti tiek iš išorinių, tiek ir vidinių atstovavimo santykių perspektyvos. Taip pat pastebėtina tendencija, kad neįgalio atstovavimo problemos yra aptariamoms tik tiesioginio ar atskleisto atstovavimo kontekste, nors neįgalio atstovavimo situacijos gali kilti ir tais atvejais, kai atstovas (tarpininkas) veikia savo vardu, tačiau kito asmens interesais ir sąskaita. Be to, dažnai tyrimų problematika yra susiaurinama iki sutartinio atstovavimo analizės, neatsižvelgiant į neįgalio atstovavimo problemas, kylančias tais atvejais, kai atstovas veikia pagal įstatymą, administracinį aktą ar teismo sprendimą. Tad autoriaus atliekamas tyrimas yra kone pirmasis mokslinis darbas, kuriame sistemiškai įvertinamas neįgalio atstovavimo teisinis reguliavimas ir identifikuojamos problemos, kylančios aiškinant bei taikant atitinkamas teisės normas.

Pažymėtina, kad neįgalio atstovavimo tema stinga ir lyginamųjų tyrimų, sudarančių prielaidas bendrų problemų bei jų sprendimų būdų paieškai. Todėl šiame darbe siekiama pateikti lyginamąją Lietuvos ir pasirinktų užsienio valstybių teisinio reguliavimo ir jo įgyvendinimo analizę, taip pat įvertinti vis didesnę reikšmę turinčių neprivalomųjų teisės aktų (angl. *soft law*) ir tarptautinės bei Europos Sąjungos teisės šaltinių nuostatas. Toks šio tyrimo pobūdis sudaro prielaidas identifiкуoti iš neįgalio atstovavimo kylančias panašias problemas ir pateikti visuotinai priimtinus jų sprendimo būdus.

Šio tyrimo rezultatai gali būti reikšmingi įvairiais praktiniais aspektais. Visų pirma šio tyrimo reikšmė yra siejama su pagrįstų neįgalio atstovavimo taikymo taisyklių suformavimu, siekiant, kaip nurodoma darbo mokslinėje problemoje, užtikrinti visų šiuose kompleksiniuose teisiniuose santykiuose dalyvaujančių asmenų teisėtus interesus. Šiame darbe praktiniu aspektu išnagrinėjama, kokios situacijos gali būti kvalifikuojamos kaip neįgalios atstovavimas, taip pat kokie yra neįgalio atstovo teisinio statuso ypatumai. Tyrime ypač didelis dėmesys yra skiriamas atskiroms iš neįgalio atstovavimo kylančioms teisinėms pasekmėms, jas, kaip minėta, analizuojant tiek išorinių, tiek ir vidinių atstovavimo santykių aspektu. Pažymėtina, kad nors tyrimas yra atliekamas iš civilinės teisės perspektyvos, tačiau jo rezultatai gali būti naudojami ir sprendžiant neįgalio atstovavimo problemas, kylančias kituose visuomeniniuose santykiuose, reglamentuojamuose tiek privatinės, tiek viešosios

teisės normų. Užsienio valstybių praktika patvirtina, kad neįgalio atstovavimo sprendimais, suformuotais civilinėje teisėje (pavyzdžiui, dėl tariamo atstovavimo taisyklių taikymo) gali būti sėkmingai remiamasi kitose teisės šakose, kaip antai, civiliniame procese, baudžiamojoje teisėje ir kitur.

Atsižvelgiant į tai, kad disertacija yra parengta lietuvių kalba, tikėtina, kad šio tyrimo rezultatai labiausiai bus reikšmingi Lietuvos įstatymų leidėjui, teismams ir teisės doktrinai.

Gauti tyrimo rezultatai *Lietuvos įstatymų leidėjui* yra aktualūs, siekiant pašalinti neįgalio atstovavimą reglamentuojančių teisės normų spragas bei trūkumus. Nors priėmus Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą be kitų atstovavimo santykių reglamentavimo naujovių, yra įtvirtintos ir taisyklės, taikytinos tais atvejais, kai sandorį sudaro įgaliojimų neturintis ar juos viršijantis atstovas, matyti, kad įstatymų leidėjas, reguliuodamas šiuos specifinius atstovavimo santykius, neišvengė tiek struktūrinių, tiek turinio netikslumų, dėl to ir teisės doktrinoje, ir teismų praktikoje kyla problemų atskleidžiant atskirus neįgalio atstovavimo probleminius aspektus. Atsižvelgus į darbe suformuotas išvadas ir pateiktus pasiūlymus, kaip spręsti išryškėjusias problemas, gali būti tobulinama galiojanti pozityvioji teisė, siekiant, jog šių santykių reglamentavimas būtų išbaigtas ir užtikrintų juose dalyvaujančių subjektų interesų pusiausvyrą.

Savo ruožtu *Lietuvos teismai* šio mokslinio darbo rezultatais galėtų remtis, siekdami išvengti klaidų aiškindami ir taikydami neįgalio atstovavimą reglamentuojančias civilinės teisės normas, taip pat ieškodami sprendimų galiojančioms teisės normoms keisti pasinaudojant teismų praktikos galimybėmis. Kaip rodo užsienio teismų praktika, teismai, sprenddami iš neįgalio atstovavimo kylančius ginčus, turi gana plačią diskrecijos teisę, kuri leidžia užtikrinti šių teisinių santykių dalyvių interesų pusiausvyrą konkrečios bylos atveju. Tam, kad Lietuvos teismai galėtų kvalifikuotai spręsti tokio pobūdžio bylas, visų pirma būtina turėti pakankamą teorinį supratimą apie atskiras šio civilinės teisės subinstituto koncepcijas.

Kadangi neįgalio atstovavimas *Lietuvos teisės doktrinoje* iki šiol beveik nebuvo analizuotas, be to, kai kurie su juo susiję aspektai (pavyzdžiui, dėl tariamo atstovavimo taikymo) yra aiškinami ne visiškai taip, kaip senas teisines tradicijas turinčių užsienio valstybių doktrinoje ar tarptautiniuose teisės šaltiniuose, šis tyrimas reikšmingas ir civilinės jurisprudencijos vystymuisi. Šiame tyrime identifikuotos neįgalio atstovavimo teisinio reguliavimo ir jo įgyvendinimo Lietuvos teismų praktikoje problemos patvirtina teiginį, kad teisinė sistema be doktrinos tegali būti palikta savieigai. Tikimasi, kad šis darbas paskatins tolimesnius tyrimus Lietuvoje ir bus vertingas mokslininkams, ketinantiems nagrinėti atskirus tiek su neįgalio atstovavimu, tiek visus kitus su atstovavimo institutu susijusius aspektus.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1) Lietuvos civilinėje teisėje yra įtvirtintos pažangios pažeistų teisių gynimo neįgalio atstovavimo atvejais taisyklės, leidžiančios teismams užtikrinti priešingų šalių interesų pusiausvyrą, sprendžiant iš šių santykių kylančius ginčus.

2) Tariamas atstovavimas yra išimtinis pažeistų teisių gynimo būdas, taikytinas tik nustačius ryšį tarp su atstovaujamoju susijusių aplinkybių ir trečiojo asmens pagrįsto įsitikinimo atstovo įgaliojimais.

3) Neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas turi užtikrinti ne tik trečiųjų asmenų interesus, bet ir apsaugoti atstovaujamojo ir ketvirtųjų asmenų teisėtus lūkesčius.

4) Neįgalio atstovo atsakomybė tretiesiems asmenims yra *sui generis* pobūdžio, atsirandanti nustačius specialias jos taikymo sąlygas.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Tyrimo rezultatai yra paskelbti dvejuose moksliniuose straipsniuose: 2011 m. Mykolo Romerio universiteto mokslinių darbų rinkinyje „*Jurisprudencija*“ yra publikuotas straipsnis „Tariamasis atstovavimas pozityviojoje teisėje ir teismų praktikoje“ (Nr. 18 (4), p. 1443–1466), o 2012 m. Kylio universiteto Rytų Europos teisės instituto leidžiamame mokslo leidinyje „*Kieler Ostrechts-Notizen*“ (angl. „*Kiel Journal of East European Law*“) išspausdintas straipsnis anglų kalba „Atstovavimo reglamentavimo Lietuvos teisėje ir Rusijos teisėje palyginimas su Bendros principų sistemos metmenimis“ (Nr. 1–2, p. 61–74). Be to, yra priimtas spausdinti kartu su dr. Agne Tikniūte parengtas mokslinis straipsnis „Atstovo samprata Lietuvos civilinėje teisėje“, kuris bus publikuojamas mokslo studijoje „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų“.

Pagrindiniai tyrimo rezultatai yra pristatyti trijuose mokslo renginiuose: 2010 m. lapkričio 17 d. Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos nariams paskelbtas pranešimas „Sutartinės ir deliktinės atsakomybės problemos civiliniuose atstovavimo teisiniuose santykiuose“, 2011 m. gegužės 17 d. Sankt Peterburgo valstybiniame universitete (Sankt Peterburgas, Rusija) vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Europos privatinės teisės unifikavimas lyginant su Rusijos teise“ skaitytas pranešimas anglų kalba „Atstovavimo reglamentavimo DCFR ir Rusijos civiliniame kodekse lyginamoji analizė“ (angl. „Representation in the DCFR in Comparison with the Russian Civil Code“) ir 2012 m. birželio 26 d. Šveicarijos lyginamosios teisės institute (Lozana, Šveicarija) renginio „Rencontres Informelles de l’Institut Suisse de Droit Comparé“ metu pristatytas pranešimas anglų kalba „Neįgaloties atstovavimas Lietuvos privatinėje teisėje lyginamuoju požiūriu“ (angl. „Unauthorized Agency in Lithuanian Private Law from A Comparative Perspective“).

Be to, tyrimo rezultatais remtasi rengiant mokymo priemonę „Civilinės teisės specialioji dalis. Praktikumai. I dalis“ (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2013), skaitant civilinės teisės bendrosios dalies ir specialiosios dalies kursus Mykolo Romerio universitete, vedant mokymus Lietuvos notarams, taip pat autoriaus praktinėje profesinėje veikloje.

Disertacija svarstyta ir aprobuota Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės justicijos institute.

Tyrimų apžvalga. Lietuvos jurisprudencijoje išsamūs moksliniai tyrimai apie neįgalotą atstovavimą iki šiol nebuvo vykdyti. Be autoriaus publikacijų, ši tema yra nagrinėjama tik viename mokslo darbe: A. Tikniūtė straipsnyje „Atstovo įgaliojimų viršijimas – teorija ir praktika“ iš tiesioginio sutartinio atstovavimo perspektyvos analizuoja keletą neįgaloto atstovavimo probleminių aspektų – tariamą ir numanomą atstovo įgaliojimus bei atstovo teisę viršyti įgaliojimus specialiomis sąlygomis.

Negausi Lietuvos civilinės teisės doktrina ir bendrais atstovavimo teisės klausimais. Šis institutas, atkreipiant dėmesį ir į kai kuriuos materialinius neįgaloto atstovavimo aspektus, daugiausia yra aptariamas civilinės teisės studijose ir vadovėliuose. 1996 m. išleistoje Valentino Mikelėno sutarčių teisės studijoje yra analizuojamos tam tikros teorinės ir praktinės atstovavimo instituto problemos. Pažangu tai, kad jau tada autorius, remdamasis užsienio valstybių patirtimi, kritiškai vertina atstovavimo reglamentavimą Lietuvos civilinėje teisėje, pabrėždamas, kad atstovo įgaliojimų viršijimo atvejis turi būti paisoma ne tik atstovaujamojo, bet ir trečiųjų asmenų interesų. Atstovavimo instituto apžvalga, aktuali pereinamajam Lietuvos civilinės teisės raidos etapui, yra pateikta 1997 m. civilinės teisės vadovyje. Galiojantis atstovavimo santykių reguliavimas yra aptariamas dviejuose studijoms skirtuose leidiniuose – 2008 m. Mykolo Romerio universiteto ir 2009 m. Vilniaus universiteto išleistuose civilinės teisės vadovėliuose. Atstovavimo institutą sudarančių teisės normų

turinio analizė taip pat yra pateikta LR CK antrosios knygos komentare. Pavieniai atstovavimo santykių aspektai yra nagrinėjami Vytautės Ladigaitės – Balčiūnienės ir Vytauto Mizaro publikacijose.

Neįgalio atstovavimo teisiniam reguliavimui, jo taikymo probleminiams aspektams ir įvairioms su šiais santykiais susijusioms regioninio bei tarptautinio unifikavimo tendencijoms aptarti užsienio teisės šaltiniuose skiriama kur kas daugiau dėmesio nei Lietuvos teisės doktrinoje. Išsamiausiai nagrinėjama tematika yra atskleidžiama Danny Busch ir Laura J. Macgregor redaguotoje monografijoje, kurioje lyginamuoju požiūriu yra pristatomi neįgalio atstovavimo ypatumai atskirose valstybėse (Prancūzijoje, Belgijoje, Nyderlanduose, Vokietijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Anglijoje, Škotijoje, Pietų Afrikoje) ir *soft law* instrumentuose (UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principuose ir Europos sutarčių teisės principuose). Šiame darbe daugiausia yra analizuojamos konkrečios neįgalio atstovavimo teisinės pasekmės tiesioginio (atskleistojo) atstovavimo santykių išoriniams aspektams, dėl ribotos leidinio apimties neaptariant aktualių bendrųjų su šiais santykiais susijusių klausimų (neįgalio atstovavimo nustatymo kriterijų, taikymo sąlygų, subjektų ir kt.), taip pat neįvertinant teisinių padarinių, kylančių vidiniuose atstovo ir atstovaujamojo santykiuose. Be šio tyrimo, konkretūs neįgalio atstovavimo probleminiai aspektai yra nagrinėjami Francis Reynolds, Deborah A. Demott, Hendrick L. E. Verhagen, D. Busch, L. bei J. Macgregor, Reinhard Zimmermann ir kitų autorių darbuose.

Su neįgalio atstovavimu susijusios problemos yra analizuojamos ir leidiniuose, skirtuose bendrai aptarti atstovavimo institutą (tiek kaip savarankišką tyrimo objektą, tiek ir kaip vieną iš sutarčių teisės sričių). Ypač turtinga yra bendrosios teisės tradicijos valstybių doktrina, kur atstovavimo tema yra išleisti atskiri mokslo darbai. Išsamiausiai šis institutas yra apžvelgiamas F. Reynolds ir Peter G. Watts, Roderick Munday, Eric Rasmusen, Samuel J. Stoljar, Floyd R. Mechem, Edward R. H. Ivamy, Basil S. Markensis ir R. Munday, Jonathan M. Silke, Harold Greville Hanbury, Warren Abner Seavey ir kitų autorių darbuose. Civilinės teisės tradicijos valstybėse plačiausiai atstovavimas materialinėje teisėje yra atskleistas Patrick Wéry, Jean Guyénot tyrimuose. Lyginamuoju aspektu atstovavimo klausimai yra analizuojami Michael J. Bonell, H. L. E. Verhagen, Hans H. Lidgard, Claude D. Rohwer ir Dennis Campbell, Beatriz Fernández Gregoraci ir Séverine Saintier, D. Busch mokslo darbuose, taip pat UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principų, Europos sutarčių teisės principų, Bendros principų sistemos metmenų komentaruose ir 1983 m. Ženevos konvencijos dėl atstovavimo sudarant tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarties *travaux préparatoires*.

Darbo metodologija. Šis mokslinis tyrimas yra grindžiamas *kokybinės* metodologijos požiūriu ir principais. Kaip pažymima socialinių mokslų tyrimų metodus nagrinėjančiuose darbuose, kokybinis tyrimas – tai giluminis vienos nedidelės socialinės realybės pjūvis, kai detalai ir sistemingai pateikiamos žinios apie reiškinį, siekiant išžvelgti naujas jo perspektyvas. Būtent neįgalio atstovavimas kaip socialinis reiškinys išsamiai ir analizuojamas šiame darbe. Kaip minėta, stinga kompleksinių mokslinių tyrimų, kuriuose tiek vidinių, tiek išorinių atstovavimo santykių kontekste būtų nagrinėjami atvejai, kai atstovas veikia neturėdamas įgaliojimų ar juos viršija, o būtent šia perspektyva (kaip ir kitomis, kurios nurodomas aptariant darbo naujumą) autorius ir ketina vykdyti savo tyrimą. Be to, atsižvelgiant į tai, kad šis darbas orientuotas į teorines ir praktines neįgalio atstovavimo problemas, yra remiamasi *pragmatinių žinių pozicija*.

Darbas taip pat yra paremtas metodologinėmis teisės tyrimų nuostatomis, derinant *normatyvistinės (etatistinės)* ir *sociologinės* teisės teorijų idėjas. Pasak etatistų (Hans Kelsen,

Herbert Hart ir kt.), būtina tyrinėti galiojančias teisės normas kaip elgesio taisykles, siekiant, kad jos operatyviau ir tiksliau veiktų praktiškai. O štai sociologinės teisės teorijos šalininkai (Roscoe Pound, John Gray ir kt.) tvirtina, kad rašytinių įstatymų prasmė yra ne jie patys, o jų realus įgyvendinimas, kadangi tik tuomet, kai norminiai teisės aktai yra taikomi faktiškai ir daro realų poveikį, galima kalbėti apie įstatymų ir visos pozityviosios teisės prasmę. Todėl ir šiame darbe neįgalio atstovavimo konceptas tyrinėjamas ne tik teisinio reguliavimo, bet ir jo praktinio įgyvendinimo kontekste, kuris daugiausia identifikuojamas analizuojant konkrečias teismų praktikos bylas, taip pat mokslinę literatūrą.

Remiantis šiais mokslinio tyrimo metodologiniais pagrindais ir atsižvelgiant į suformuotus darbo tikslą bei uždavinius, atliekant tyrimą naudoti įvairūs *duomenų rinkimo ir duomenų analizės metodai*.

Pagrindinis tyrimo metu taikytas duomenų rinkimo metodas – *dokumentų analizės metodas*. Nagrinėjama tema atrinktus dokumentus galima suskirstyti į šias grupes: 1) Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktai, taip pat tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės šaltiniai; 2) tarptautiniai privatinės teisės unifikuavimo instrumentai (*soft law*); 3) Lietuvos ir užsienio valstybių teismų praktikos bylos; 4) straipsniai, monografijos, vadovėliai ir kiti mokslo darbai. Renkant medžiagą tyrimui, naudotasi Lietuvos bibliotekų fondais ir prenumeruojamomis duomenų bazėmis ir moksliniais ištekliais, kurie buvo prieinami stažučių Europos deliktų teisės institute (angl. *Institute for European Tort Law*) bei Europos deliktų ir draudimo teisės centre (angl. *European Centre of Tort and Insurance Law*) (Viena, Austrija, 2011 m. birželis – rugsėjis), Kylio universiteto Rytų Europos teisės institute (vok. *Institut für Osteuropäisches Recht*) (Kylio, Vokietija, 2011 m. gruodis), Ženevos universitete (pranc. *Université de Genève*) (Ženeva, Šveicarija, 2012 m. vasaris – 2013 m. vasaris), Britų lyginamosios ir tarptautinės teisės institute (angl. *British Institute of International and Comparative Law*) (Londonas, Jungtinė Karalystė, 2012 m. gruodis), Šveicarijos lyginamosios teisės institute (pranc. *Institut Suisse de droit comparé*) (Lozana, Šveicarija, 2013 m. vasaris) metu. Lietuvos teismų praktikos bylų paieška atlikta informacinėje sistemoje LITEKO ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo tinklapyje.

Atsižvelgiant į atliekamo tyrimo pobūdį, svarbiausias šio darbo duomenų analizės metodas – *lyginamasis*. Įvertinant galimus disertacijos adresatus (kaip minėta, tai Lietuvos įstatymų leidėjas, teismai ir teisės doktrina), šio mokslinio tyrimo atskaitos taškas – neįgalio atstovavimo teisinis reglamentavimas ir jo įgyvendinimo praktika Lietuvos civilinėje teisėje. Atliekant neįgalio atstovavimo koncepto analizę nacionalinėje teisėje, tyrimas yra vykdomas iš lyginamosios perspektyvos, gretinant šių santykių problemas ir jų sprendimo būdus pasirinktose užsienio ir tarptautinėse teisinėse sistemose. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje neįgalio atstovavimas beveik neatskleistas, šiame darbe dažniausiai visų pirma yra pristatoma kitų teisinių sistemų patirtis šioje srityje ir tik po to analizuojamas Lietuvos atvejis.

Siekiant išvengti metodologinio selektyvumo ir objektyvizuoti analizuojamų jurisdikcijų pasirinkimą, jos išskiriamos remiantis keliais kokybiniais kriterijais.

Visų pirma šiame darbe yra analizuojamas tų valstybių, kurių civilinės teisės šaltiniais buvo remtasi rengiant LR CK, teisinis reguliavimas, teisminė praktika ir teisės doktrina. Kaip atskleidė atlikta analizė, tiek atstovavimą bendrai, tiek ir neįgalio atstovavimą reglamentuojančios LR CK normos daugiausia panašumų turi su Rusijos Federacijos civilinio kodekso nuostatomis, o kai kurios taisyklės gali būti perimtos iš Vokietijos civilinio kodekso, Vokietijos komercinio kodekso, Nyderlandų civilinio kodekso, Prancūzijos civilinio

kodekso, Šveicarijos Konfederacijos civilinio kodekso, Kanados Kvebeko provincijos civilinio kodekso, Italijos civilinio kodekso ir Latvijos civilinio įstatymo.

Kitas užsienio jurisdikcijų, kurių patirtis analizuojama šiame darbe, pasirinkimas yra grindžiamas tradiciniu lyginamojo metodo naudojimo teisėje požiūriu. Paprastai privatinės teisės tyrimuose yra remiamasi tris didžiausias „teisines šeimas“ Europoje, t. y. romanų, germanų ir anglosaksų, reprezentuojančių valstybių – Vokietijos, Prancūzijos ir Anglijos – teise. Pažymėtina, kad šiose valstybėse materialiniams neįgalio atstovavimo aspektams skiriamas didelis dėmesys: teismų praktikoje ir teisės doktrinoje yra pasiūlyta daug modernių ir pagrįstų su šiuo subinstitutu susijusių problemų sprendimų būdų (pavyzdžiui, Vokietijoje ir Prancūzijoje tariamo atstovavimo samprata ir jos taikymo sąlygos yra suformuotos būtent *extra legem* būdu). Svarbu pažymėti, kad nors šios valstybės atstovaujia skirtingoms teisės tradicijoms (Vokietija ir Prancūzija – kontinentinės (civilinės), o Anglija – bendrosios teisės tradicijai), pastebima neįgalio atstovavimo srityje pateikiamų pasiūlymų konvergencijos tendencija. Tai ypač matyti analizuojant rekomendacinio pobūdžio teisės aktus – Europos sutarčių teisės principus ir juos keičiančius Bendros principų sistemos metmenis.

Galiausiai šiame tyrime analizuojamų teisinių sistemų atranka atlikta remiantis vadinamoju tarptautiniu požiūriu lyginamojoje teisėje (angl. *international approach to comparative law*). Šios metodikos, kurią lyginamojoje sutarčių teisėje pasiūlė taikyti profesorius Thomas Kadner Graziano, esmė, kad skirtingos teisinės sistemos yra sugrupuojamos pagal tai, kiek panašius sprendimų būdus jos siūlo konkrečioms teisinėms problemoms. Būtent iš skirtingų sprendimų perspektyvos šiame darbe ir yra nagrinėjami atskiri neįgalio atstovavimo aspektai, identifikavus daugeliui jurisdikcijų bendras šių santykių problemas. Vėliau šie sprendimai yra lyginami tarpusavyje, įvertinant jų privalumus ir trūkumus. Pažymėtina, kad atskirose teisinėse sistemose su neįgalio atstovavimu susijusios problemos sprendžiamos gana nevienodai, remiantis skirtingomis teisės doktrinos ir teismų praktikos suformuotomis taisyklėmis. Todėl taikant aukščiau nurodytą analizės būdą, darbe remiamasi ne tik didžiųjų, bet ir kitų teisinių sistemų (pavyzdžiui, Austrijos, Portugalijos, Ispanijos ir kt.) siūlomais sprendimais.

Be užsienio jurisdikcijų, lyginamajai analizei atlikti yra pasitelkiami ir tarptautinės bei Europos Sąjungos teisinių sistemų šaltiniai. Neįgalio atstovavimas yra reglamentuotas dvejose tarptautinėse sutartyse – 1978 m. Hagos konvencijoje dėl atstovavimui taikytinos teisės ir 1983 m. Ženevos konvencijoje dėl atstovavimo sudarant tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutartis. Europos Sąjungos lygmeniu yra priimta Tarybos direktyva 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su nepriklausomais komerciniais atstovais, suderinimo. Siekiant kuo išsamiau ir visapusiškiau atskleisti tyrimo problematiką, darbe yra nagrinėjami ir aktualūs tarptautiniai privatinės teisės unifikavimo instrumentai – UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (angl. *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*), Europos sutarčių teisės principai (angl. *Principles of European Contract Law*), Bendros principų sistemos metmenys (angl. *Draft Common Frame of Reference*), Trečiasis atstovavimo teisės sąvadas (angl. *Restatement (Third) of Agency*) ir Europos sutarčių kodeksas (angl. *European Contract Code*).

Lyginamojo metodo taikymas šiame tyrime pasireiškė ne tik tuo, kad gretinant įvairias teisines sistemas yra siekiama rasti veiksmingas bendrų neįgalio atstovavimo problemų sprendimo galimybes, tačiau jis taip pat sudarė sąlygas atskleisti skirtingų neįgalio atstovavimo teisinių pasekmių – tariamo atstovavimo, neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo ir *falsus procurator* civilinės atsakomybės – taikymo tarpusavio santykį.

Be lyginamojo metodo, duomenų analizei atlikti yra naudojamas kokybinės turinio analizės metodas kartu su teisės moksle nusistovėjusiais sisteminiu, lingvistiniu, teleologiniu, loginiu ir kitais teisės aiškinimo metodais, kurie jurisprudencijoje prilyginami bendriesiems mokslinių tyrimų metodams.

Darbo struktūra. Atsižvelgiant į suformuotus tyrimo uždavinius, darbo dėstomąją dalį sudaro keturi skyriai.

Pirmajame skyriuje yra aptariami neįgalioto atstovo ir atstovavimo be įgaliojimų koncepciniai klausimai. Visų pirma yra apžvelgiama neįgalioto atstovavimo teisinio reguliavimo raida tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse, taip pat šių santykių regioninio ir tarptautinio unifikavimo tendencijos. Prieš detalizuojant konkrečias situacijas, kurios gali būti vertinamos kaip neįgalioto atstovavimo atvejai, aptariami bendrieji atstovavimo santykių kvalifikavimo požymiai. Pažymėtina, kad, atsižvelgiant į nagrinėjamos problematikos kompleksiskumą, šiame darbe atskiri neįgalioto atstovavimo aspektai analizuojami ne tik bendrųjų atstovavimą reglamentuojančių teisės normų ir jų aiškinimo bei taikymo praktikos kontekste, bet ir aptariant specifinius atstovavimo santykius, pavyzdžiui, komercinį atstovavimą, atstovavimą, sudarant tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutartis, atstovavimą, remiantis prokūra ir kt. Atskleidus neįgalioto atstovavimo sampratą, analizuojami su atstovo teisiniu statusu susiję klausimai, įvertinant, kiek neįgalioto atstovavimo taisyklės gali būti taikomos asmenims, kurių teisinis statusas yra mišrus (darbuotojai, juridinio asmens valdymo organai ir kt.). Šis skyrius yra baigiamas aptariant bendrąsias neįgalioto atstovavimo teines pasekmes, kurios detalizuojamos tolimesnėse darbo dalyse.

Antrasis skyrius yra skiriamas kone pagrindinei su neįgalioto atstovavimo santykiais susijusiai tariamo atstovavimo problemai aptarti. Šiame skyriuje atskleidžiama, kaip skirtingose teisinėse sistemose buvo suformuota tariamo atstovavimo samprata ir kokie yra jo požymiai, analizuojama, kaip, sprendžiant įgaliojimų apimties problemą, tariamas atstovavimas gali būti atskiriamas nuo kitų panašių atstovavimo rūšių (ypač atrebojant tariamus ir numanomus atstovo įgaliojimus). Didelis dėmesys yra skiriamas atskirų tariamo atstovavimo sąlygų analizei, labiausiai akcentuojant kriterijus, kuriais remiantis būtų galima pripažinti, kad įgaliojimų buvimo įspūdis yra nulemtas atstovaujamojo elgesio ar kitų su juo susijusių aplinkybių. Galiausiai šioje darbo dalyje yra apibūdinamos tariamo atstovavimo teisinės pasekmės, kurios kyla tiek vidiniuose, tiek išoriniuose atstovavimo santykiuose.

Trečiasis skyriuje analizuojama neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo samprata, jo įgyvendinimo sąlygos, tvarka ir ribojimai. Greta kitų klausimų, siekiama atskleisti, ar tretieji asmenys iki tol, kol atstovaujamas neatliko patvirtinimo, gali atšaukti sandorį, ir, jei taip, kokiais atvejais. Šioje dalyje yra detalizuojamos konkrečioms atstovavimo teisinių santykių dalyviams (atstovaujajam, atstovui, tretiesiems asmenims) kylančios neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo teinės pasekmės, taip pat įvertinamos su atstovavimo santykiais susijusių subjektų, vadinamųjų ketvirtųjų asmenų, teisėtų interesų apsaugos užtikrinimo galimybės.

Ketvirtajame skyriuje tiriami su neįgalioto atstovo (*falsus procurator*) civiline atsakomybe susiję klausimai. Siekiama nustatyti, kokios rūšies yra ši atsakomybė – sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. Be to, yra analizuojamos bendrosios ir specialiosios jos taikymo sąlygos, ypač atkreipiant dėmesį į tai, ar ši atsakomybė yra grįsta kalte, ar be kaltės ir kokius nuostolius – pozityvius ar negatyvius – gali reikalauti atlyginti nukentėjęs tretysis asmuo. Šis skyrius baigiamas atskleidžiant, koks *falsus procurator* civilinės atsakomybės santykis su kitais trečiųjų

asmenų pažeistų teisių gynimo būdais, taikomais neįgalioto atstovavimo atvejais – tariamu atstovavimu ir neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimu.

Išvados:

Dėl bendrųjų neįgalioto atstovo ir atstovavimo be įgaliojimų nuostatų

1. 2000 m. LR CK įtvirtinta neįgalioto atstovo veikimo samprata atitinka savo analogus Vakarų valstybėse. Palyginus su 1964 m. LR CK, trečiųjų asmenų apsauga neįgalioto atstovavimo atvejais yra iš esmės sustiprinta, kadangi įgaliojimų turinys nustatomas ne vien tik iš atstovaujamojo perspektyvos, bet ir taip, kaip tam tikras aplinkybės būtų supratęs protingas tretysis asmuo.
2. Lietuva yra viena iš nedaugelio valstybių, kuriose tariamo atstovavimo idėja yra perkelta į pozityviąją teisę, be to, LR CK įtvirtina konkrečias neįgalioto atstovo veiksmų patvirtinimo taisykles ir numato *falsus procurator* civilinės atsakomybės taikymo galimybę.
3. Nors juridinio asmens valdymo organai nelaikytini juridinio asmens atstovais *stricto sensu*, tačiau jų santykiams teisės normos, reglamentuojančios neįgaliotą atstovavimą, gali būti taikomos tiek, kiek neprieštarauja specialiam reglamentavimui. Pavyzdžiui, viešojo juridinio asmens valdymo organų kompetencijos pažeidimų atvejais gali kilti poreikis remtis tariamo atstovavimo doktrina, kaip įtvirtinančia palankesnes trečiųjų asmenų teisinės apsaugos sąlygas.
4. Nepaisant struktūrinių LR CK netikslumų ir greičiausiai to sąlygoto klaidingo doktrininio neįgalioto atstovavimo aiškinimo, turinio prasme Lietuvos įstatymų leidėjas nustatė veiksmingus ne tik trečiųjų asmenų, bet ir kitų atstovavimo teisinių santykių subjektų pažeistų teisių gynimo būdus, kai yra sudaromi neįgalieji sandoriai.
5. Lietuvos teismų praktika nagrinėjant ginčus, kylančius iš neįgalioto atstovavimo santykių, rezultatų prasme vertintina teigiamai, tačiau aiškiai matyti, kad stokojama gilesnio supratimo apie šių atstovavimo santykių sampratą, taikymo sąlygas ir kylančias teisines pasekmes.

Šios išvados patvirtina tyrimo pradžioje iškeltą ginamąjį teiginį, kad *Lietuvos civilinėje teisėje yra įtvirtintos pažangios pažeistų teisių gynimo neįgalioto atstovavimo atvejais taisyklės, leidžiančios teismams užtikrinti priešingų šalių interesų pusiausvyrą, sprendžiant iš šių santykių kylančius ginčus.*

Dėl tariamo atstovavimo

1. Tariamas atstovavimas – daugiausia teismų praktikos ir teisės doktrinos išvadų rezultatas. Atskirose teisinėse sistemose šis institutas aiškinamas skirtingai, remiantis tam tikromis bendresnėmis privatinės teisės teorijomis ir principais.
2. Bendriausia prasme tariamas atstovavimas gali būti apibūdinamas kaip atvejai, kai dėl atstovaujamojo elgesio ar kitų su juo susijusių aplinkybių, tretysis asmuo pagrįstai ir sąžiningai tiki, kad atstovas turi reikiamus įgaliojimus, nors iš tikro atstovas veikia kaip *falsus procurator*.
3. Tariamą atstovavimą svarbu skirti nuo numanomo atstovavimo. Numanomi įgaliojimai kyla iš faktinių aplinkybių, kuriomis atstovas veikia, ir laikytini realių įgaliojimų

dalimi, o tai suponuoja, kad, priešingai nei tariamo atstovavimo atveju, numanomas atstovavimas nėra kvalifikuojamas kaip vienas iš neįgalio atstovavimo atvejų.

4. Tam, kad taikant tariamo atstovavimo doktriną, būtų išlaikyta šalių interesų pusiausvyra, turi būti nustatytas dviejų sąlygų visetas: atstovaujamojo elgesio ar kitų su juo susijusių aplinkybių nulemtą įgaliojimų fakto įspūdis ir trečiojo asmens pagrįstas įsitikinimas atstovo turimais įgaliojimais. Suderinti priešingus atstovavimo teisinių santykių dalyvių interesus galėtų padėti ir mažiausių išlaidų principas bei rizikos teorija.
5. Nustačius tariamą atstovavimą, dažniausiai kyla tokios pačios teisinės pasekmės, kaip kad atstovui turint realius (aiškiai išreikštus ar numanomus) įgaliojimus. Vis tik kai kuriose teisinėse sistemose laikoma, kad tariamo atstovavimo turinį sudaro tik atstovaujamojo pareiga atlyginti trečiojo asmens patirtus nuostolius (dažniausiai pozityviuosius). Manytina, kad tariamo atstovavimo taikymas turėtų apimti tiek nuostolių atlyginimą, tiek prievolės įvykdymas natūra, o šia doktrina galėtų remtis visi tuo suinteresuoti subjektai.
6. Nors atstovaujamas yra saistomas neįgalio atstovo veiksmų, tačiau patenkinęs trečiojo asmens reikalavimą, jis paprastai įgyja teisę tariamo atstovo atžvilgiu pareikšti regresinį reikalavimą.

Aukščiau suformuotos išvados pagrindžia tyrimo hipotezę, kad *tariamasis atstovavimas yra išimtinis pažeistų teisių gynimo būdas, taikytinas tik nustatčius ryšį tarp su atstovaujamoju susijusių aplinkybių ir trečiojo asmens pagrįsto įsitikinimo atstovo įgaliojimais*.

Dėl neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimo

1. Neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas – tai ne tik trečiųjų asmenų, bet ir atstovaujamojo interesų įgyvendinimo bei pažeistų teisių gynimo būdas tais atvejais, kai atstovas viršija jam suteiktas teises ar veikia be jų.
2. Neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas dažniausiai yra nustatomas iš faktinio atstovaujamojo elgesio ir kitų su juo susijusių aplinkybių, todėl ratifikavimui neturėtų būti keliami formos reikalavimai.
3. Trečiajam asmeniui neturėtų būti leidžiama atsisakyti per neįgalio atstovą sudaryto sandorio, jeigu atstovaujamas siekia jį įgyvendinti. Dėl trečiojo asmens teisės atšaukti tokį sandorį jokiais atvejais neturėtų nukentėti ir ketvirtųjų asmenų interesai.
4. Atstovaujajam patvirtinus neįgalio atstovo veiksmus, kyla įprastinės atstovavimo teisinės pasekmės tiek vidiniuose, tiek išoriniuose atstovavimo santykiuose.
5. Tariamasis atstovavimas ir neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas yra du savarakiški trečiųjų asmenų pažeistų teisių gynimo būdai. Tais atvejais, kai atstovaujamas ratifikuoja neįgalio atstovo veikimą, tariamo atstovavimo taisyklėmis neturėtų būti remiamasi.

Atsižvelgiant į šias išvadas, galima konstatuoti, jog ginamasis teiginys, *kad neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas turi užtikrinti ne tik trečiųjų asmenų interesus, bet ir apsaugoti atstovaujamojo ir ketvirtųjų asmenų teisėtus lūkesčius* yra patvirtintas.

Dėl neįgalio atstovo (falsus procurator) civilinės atsakomybės tretiesiems asmenims

1. *Falsus procurator* civilinė atsakomybė – tai trečiųjų asmenų pažeistų teisių gynimo būdas neįgalio atstovavimo teisiniuose santykiuose, kurio turinį sudaro atstovo

pareiga atlyginti tuos nuostolius, kurie leistų trečiajam asmeniui atsidurti tokioje padėtyje, kurioje jis būtų buvęs, jeigu atstovas veiktų nepažeisdamas jam suteiktų įgaliojimų ribų. Tam tikrose jurisdikcijose atstovaujamas gali būti įpareigojamas ir įvykdyti neįgalio tostovo sudarytą sutartį.

2. Neįgalio tostovo atsakomybės prigimtis atskirose teisinėse sistemose yra suprantama nevienodai. Vienose jurisdikcijose ji yra priskiriama deliktinei atsakomybe, kitose – laikoma, kad atstovas turi atsakyti pagal sutartinės atsakomybės taisykles, o dar trečiose yra pasitelkiamos tam tikros teisinės fikcijos, pagrindžiant šio gynybos būdo taikymą. Nepriklausomai nuo to, koks yra *falsus procurator* atsakomybės atsiradimo pagrindas, tam, kad ji būtų taikoma, dažniausiai pakanka įrodyti neįgalio tostovo veikimo ir žalos faktus.
3. Manytina, kad dėl *falsus procurator* atsakomybės specifiškumo ir ypatingo ryšio su atstovavimo institutu, ji turėtų būti laikoma savarankiška atsakomybės rūšimi, kurią aiškinant gali būti pasitelkiama pasitikėjimo (angl. *reliance*), kaip prievolinių teisinių santykių atsiradimo pagrindo, koncepcija.
4. Atsižvelgiant į teisėtus trečiojo asmens lūkesčius, neįgalio tostovo atsakomybė turėtų būti kvalifikuojama kaip griežta. Neįgalio tostovas, kurio veiksmuose nenustatyta kaltė (nei tyčia, nei neatsargumas), atlyginęs trečiojo asmens nuostolius, savo pažeistas teises gali ginti pareikšdamas atgręžtinį reikalavimą atstovaujajamam.
5. *Falsus procurator* civilinė atsakomybė turėtų būti ribojama, kai sandoris tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens realiai nebūtų buvęs įvykdytas dėl atstovaujamojo nemokumo ar kitų aplinkybių.
6. Jeigu faktinės aplinkybės leidžia remtis tariamo atstovavimo doktrina, *falsus procurator* civilinė atsakomybė neturėtų atsirasti. Ji netaikytina ir tais atvejais, kai atstovaujamas patvirtina neįgalio tostovo veiksmus

Šios išvados pagrindžia ketvirtąją tyrimo hipotezę, kad *neįgalio tostovo atsakomybė tretiesiems asmenims yra sui generis pobūdžio, atsirandanti nustačius specialias jos taikymo sąlygas*.

Rekomendacijos ir pasiūlymai:

Remiantis aukščiau padarytomis išvadomis, pateikiami šie pasiūlymai dėl galiojančių Lietuvos Respublikos teisės aktų pakeitimų.

1) Dėl LR CK 1.92 straipsnio:

1.92 straipsnis. ~~Įgaliojimus viršijusio atstovo sudaryto sandorio negaliojimas~~
Sandorio, sudaryto kito asmens vardu neturint teisės arba viršijant suteiktas teises, negaliojimas

Jeigu asmens atstovo įgaliojimus apribojo įstatymai ar sutartis ir atstovas šiuos apribojimus viršija, toks sandoris Sandoris, kurį kito asmens vardu sudaro neturintis teisės sudaryti sandorį asmuo arba asmuo, viršydamas suteiktas teises, gali būti pripažintas negaliojančiu pagal atstovaujamojo arba kitos sandorio šalies ieškinį, jeigu atstovaujamas sandorio nepatvirtino (šio kodekso 2.133 straipsnio 6 dalis ir 2.133 straipsnio 1 dalis) arba nenustatytas tariamas atstovavimas (šio kodekso 2.133 straipsnio 7 dalis).

2) Dėl LR CK 2.132 straipsnio:

2.132 straipsnis. Sandorių sudarymas per atstovus

1. Asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tiktai asmeniškai, ir kitokius įstatymų nurodytus sandorius.

2. Atstovauti galima sandorio, įstatymų, teismo sprendimo ar administracinio akto pagrindu.

3. Atstovai gali būti tiek veiksnūs fiziniai asmenys, tiek ir juridiniai asmenys.

4. Atstovais nelaikomi asmenys, kurie veikia savo vardu, nors ir dėl kito asmens interesų (prekybos tarpininkai ir kt.). Juridinio asmens atstovais nėra laikomi jo organai ir dalyviai.

3) Dėl CK 2.133 straipsnio:

2.133 straipsnis. Per atstovą sudaryto sandorio pasekmės

1. Vieno asmens (atstovo) sudarytas sandoris kito asmens (atstovaujamojo) vardu, atskleidžiant atstovavimo faktą ir neviršijant suteiktų teisių, tiesiogiai sukuria, pakeičia ir panaikina atstovaujamojo civilines teises ir pareigas.

2. Jeigu atstovas, sudarydamas sandorį, nepraneša, kad jis veikia atstovaujamojo vardu ir dėl jo interesų, tai iš sandorio teisės ir pareigos atsiranda atstovaujajam tik tuo atveju, kai kita sandorio šalis iš sandorio sudarymo aplinkybių turėjo suprasti, kad sandorį sudaro su atstovu. Atstovo teisės taip pat gali būti suprantamos iš aplinkybių, kuriomis atstovas veikia (pardavėjas mažmeninėje prekyboje, kasininkas ir pan.): Jeigu asmuo savo elgesiu davė rimtą pagrindą tretiesiems asmenims manyti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu, tai tokio asmens atstovaujamojo vardu sudaryti sandoriai yra privalomi atstovaujajam.

3. Atstovo teisių apimtį ir ribas nustato atstovavimo pagrindas. Jeigu atstovas, sudarydamas sandorį, nepraneša, kad jis veikia atstovaujamojo vardu ir dėl jo interesų, tai iš sandorio teisės ir pareigos atsiranda atstovaujajam tik tuo atveju, kai kita sandorio šalis iš sandorio sudarymo aplinkybių turėjo suprasti, kad sandorį sudaro su atstovu, arba kai tai šaliai asmuo, su kuriuo sudaromas sandoris, neturėjo jokios reikšmės.

4. Jeigu per atstovą sudaryto sandorio galiojimas ginčijamas dėl klaidos, apgaulės, smurto ar grasinimo, tai šių faktų egzistavimas ar neegzistavimas nustatomas atsižvelgiant į atstovo valią.

5. Jeigu atstovas sandorį sudarė pagal atstovaujamojo nurodymus, tai atstovaujамasis negali ginčyti tokio sandorio motyvuodamas tuo, kad sudarydamas sandorį atstovas ignoravo tam tikras aplinkybes, jeigu atstovaujамasis apie tas aplinkybes žinojo arba jas ignoravo dėl savo paties neatsargumo.

6. Jeigu sandorį kito asmens vardu sudaro tokios teisės neturintis asmuo, tai sandoris sukelia teises pasekmes atstovaujамajam tik tuo atveju, kai pastarasis tokį sandorį patvirtina. Kita sandorio šalis tokiu atveju gali raštu prašyti per jos nustatytą terminą, kuris negali būti mažesnis kaip keturiolika dienų, patvirtinti arba nepatvirtinti sandorį. Jeigu per nustatytą terminą neatsakoma, laikoma, kad sandorį patvirtinti atsisakyta. Sandorio patvirtinimas turi atgalinio veikimo galią, t. y. laikoma, kad jis galioja nuo sudarymo.

7. Kita sandorio šalis, sudariusi sutartį su tokios teisės neturinčiu asmeniu, gali sandorio atsisakyti, kol atstovaujамasis sandorio nepatvirtino, išskyrus atvejus, kai sandorio sudarymo metu žinojo ar turėjo žinoti, kad sudaro sandorį su neįgaliotu asmeniu.

8. Pagal sandorį, sudarytą neturint įgaliojimo, kitai sandorio šaliai atsako ji sudaręs asmuo, išskyrus atvejus, kai kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad pastarasis neturi teisės sudaryti sandorį.

76. Jeigu atstovaujамasis savo elgesiu davė atstovas veikė viršydamas savo teises, tačiau tokiu būdu, jog trečiasis asmuo turėjo rimtą pagrindą trečiajam asmeniui manyti, kad jis sudaro sandorį su tokią teisę turinčiu atstovu, arba toks trečiojo asmens įsitikinimas yra nulemtas kitų su atstovaujамuoju susijusių aplinkybių, sandoris privalomas atstovaujамajam, išskyrus atvejus, kai kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad atstovas viršija savo teises ar jų apskritai neturi.

4) Dėl LR CK 2.136 straipsnio:

2.136 straipsnis. Sandorio, sudaryto kito asmens vardu neturint teisės arba viršijant suteiktas teises, pasekmės

1. Sandoris, kurį kito asmens vardu sudaro neturintis teisės sudaryti sandorį asmuo arba asmuo, viršydamas suteiktas teises, sukuria, pakeičia ir panaikina teises bei pareigas atstovaujамajam tik tuo atveju, kai atstovaujамasis po to pritaria visam šiam sandoriui arba viršijančiai teises jo daliai (šio kodekso 2.133 straipsnio 6 dalis), taip pat tariamo atstovavimo atvejais (šio kodekso 2.133 straipsnio 7 dalis).

2. Paskesnis atstovaujamojo pritarimas sandorį padaro galiojantį nuo jo sudarymo:

23. Atstovas, sudaręs sandorį šio straipsnio 1 dalyje nurodytomis aplinkybėmis, kai atstovaujамasis nepritaria šiam sandoriui, privalo atlyginti trečiojo asmens patirtus trečiajam asmeniui atlyginti tuos nuostolius, kurie leistų trečiajam asmeniui grįžti į tą padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jeigu atstovas būtų turėjęs teisę ar būtų veikęs neviršydamas savo teisių, jeigu trečiasis asmuo apie tas aplinkybes nežinojo ir neturėjo žinoti. Asmuo neatsako trečiajam asmeniui, jeigu tretysis asmuo žinojo ar turėjo žinoti, kad asmuo neturi teisių ar jas viršija.

5) Dėl LR CK 2.148 straipsnio:

2.148 straipsnis. Įgaliotojo pareiga pranešti apie įgaliojimo pasibaigimą

1. Apie įgaliojimo panaikinimą, nurodytą šio kodekso 2.147 straipsnio 1 dalies 2 punkte, įgaliotojas privalo pranešti įgaliotiniui, taip pat įgaliotojui žinomiems tretiesiems asmenims, su kuriais nustatant ir palaikant santykius atstovauti duotas įgaliojimas. Tokia pat pareigą turi įgaliotojo teisių perėmėjai, kai įgaliojimas pasibaigia šio kodekso 2.147 straipsnio 1 dalies 4 ir 6 punktuose numatytais pagrindais.

2. Įgaliotojo ir jo teisių perėmėjų teisės ir pareigos, atsiradusios kaip įgaliotinio veiksmų rezultatas iki to laiko, kai trečioji asmenys įgaliotinis sužinojo ar turėjo sužinoti apie įgaliojimo pasibaigimą, lieka galioti tretiesiems asmenims. ~~Ši nuostata netaikoma, jeigu trečiasis asmuo žinojo ar turėjo žinoti, kad įgaliojimas pasibaigė.~~

3. Įgaliojimui pasibaigus, įgaliotinis ar jo teisių perėmėjai privalo tuojau grąžinti įgaliojimą įgaliotojui ar jo teisių perėmėjams.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

1. Pakalniškis, V.; Jurkevičius, V. Tariamasis atstovavimas pozityviojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (4), p. 1443–1466.
2. Jurkevičius, V. Representation in Lithuanian Law and Russian Law in Comparison with the Draft Common Frame of Reference. *Kieler Ostrechts-Notizen*. 2012, 1–2, p. 61–74.

PRANEŠIMAI MOKSLO RENGINIUOSE

1. „Sutartinės ir deliktinės atsakomybės problemos civiliniuose atstovavimo teisiniuose santykiuose“ (Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjunga, Vilnius, 2010 m. lapkričio 17 d.).
2. „Representation in the DCFR in Comparison with the Russian Civil Code“ (tarptautinė mokslinė konferencija „Unification of European Private Law in Comparison with Russian Law“, Sankt Peterburgo valstybinis universitetas (Sankt Peterburgas, Rusija), 2011 m. gegužės 17 d.).
3. „Unauthorized Agency in Lithuanian Private Law from A Comparative Perspective“ (mokslo renginys „Rencontres Informelles de l’Institut Suisse de Droit Comparé“, Šveicarijos lyginamosios teisės institutas (Lozana, Šveicarija), 2012 m. birželio 26 d.).

MOKSLINĖS STAŽUOTĖS

1. Europos deliktų teisės institutas bei Europos deliktų ir draudimo teisės centras (Viena, Austrija, 2011 m. birželis – rugsėjis).
2. Kylio universiteto Rytų Europos teisės institutas (Kylis, Vokietija, 2011 m. gruodis).
3. Ženevos universitetas (Ženeva, Šveicarija, 2012 m. vasaris – 2013 m. vasaris).
4. Britų lyginamosios ir tarptautinės teisės institutas (Londonas, Jungtinė Karalystė, 2012 m. gruodis).
5. Šveicarijos lyginamosios teisės institutas (Lozana, Šveicarija, 2013 m. vasaris).

GYVENIMO APRAŠYMAS

Asmeninė informacija

Gimimo data 1984 m. rugsėjo 21 d.
Kontaktinė informacija vaidas.jurkevicius@mruni.eu

Išsilavinimas

Nuo 2009 m. Teisės krypties doktorantūros studijos
Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės justicijos institutas (anksčiau – Civilinės ir komercinės teisės katedra)

2007 m. – 2009 m. Teisės krypties magistrantūros studijos
Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultetas
Suteiktas teisės magistro kvalifikacinis laipsnis (civilinės teisės specializacija)

2003 m. – 2007 m. Teisės krypties bakalauro studijos
Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultetas
Suteiktas teisės bakalauro kvalifikacinis laipsnis

Profesinė veikla

2010 m. vasaris – iki dabar Lektorius (iki 2010 m. rugsėjo – asistentas), Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės justicijos institutas

2007 m. rugsėjis – 2011 m. birželis Teisininkas, „Faulana“ įmonių grupė

2006 m. kovas – 2007 m. rugsėjis Teisininkas, Advokatų kontora „Vinkleris ir partneriai“

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Vaidas Jurkevičius

**UNAUTHORIZED AGENT IN CIVIL LAW:
COMPARATIVE ANALYSIS**

Summary of the Doctoral Dissertation
Social sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2013

The dissertation was written during the period of 2009-2013 at Mykolas Romeris University.

Scientific supervisor:

Prof. Dr. Vytautas Pakalniškis (Mykolas Romeris University, social sciences, law – 01 S)

The doctoral dissertation will be defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University:

Chairman

Assoc. Prof. Dr. Edvardas Sinkevičius (Mykolas Romeris University, social sciences, law – 01 S).

Members:

Assoc. Prof. Dr. Jaunius Gumbis (Vilnius University, social sciences, law – 01 S);

Prof. Dr. Ingrida Mačernytė-Panomariovienė (Mykolas Romeris University, social sciences, law – 01 S);

Prof. Dr. Sigitas Mitkus (Vilnius Gediminas Technical University, technological sciences, construction engineering – 02 T);

Assoc. Prof. Dr. Dalia Vasarienė (Mykolas Romeris University, social sciences, law – 01 S).

Opponents:

Assoc. Prof. Dr. Ramūnas Birštonas (Mykolas Romeris University, social sciences, law – 01 S);

Prof. Dr. Edita Gruodytė (Vytautas Magnus University, social sciences, law – 01 S).

The public defence of the dissertation will take place at the Law Research Council at Mykolas Romeris University on February 7th, 2014, at 1:00 PM in the auditorium II-230.

Address: Ateities st. 20, LT-08303, Vilnius, Lithuania.

The summary of the doctoral thesis was sent out on January 7th, 2014.

The doctoral dissertation is available at the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius) and at the library of Mykolas Romeris University (Ateities st. 20, Vilnius).

UNAUTHORIZED AGENT IN CIVIL LAW: COMPARATIVE ANALYSIS

Summary

Problem and Relevance of the Research. Every modern system of economics is based on the principle of division of labour when creating and distributing the goods and services which is legally reflected through the institute of representation. A possibility to participate in civil circulation through the agent is a guarantee for implementing the right of a person to freedom and initiative of economic activity. Therefore in essence, legal system of any state is not complete with regulations regarding these types of relations.

Without questioning the meaning of representation institute, it is important to note the problems that the participants of these legal relations face. Almost the majority of them arise when the agreements or other actions with legal consequences are made in the name of the principal by a person who exceeds his authorized power or who does not even have this sort of power. These cases are regarded as **unauthorized agency**. Even the concept of activity of unauthorized agent (meant to describe both the totality of specific legal relations of representation, and a separate sub-institute of civil law) has started to be used quite recently in connection with the problems arising from the actions of persons without authorization or exceeding its power, but intensive debates regarding the topic have been taking place for a long time both in separate states, and on the international level as well.

When analysing the court practice of foreign states, it becomes clear that debates arising from the relations of unauthorized agency are very frequent. A lot of cases that had factual circumstances to create assumptions for argumentation based on legal norms regulating the actions of unauthorized agency (especially determining the rules of apparent authority) has been tried in Lithuanian courts as well, but it must be noted that a deeper and more thorough understanding about separate problems related to unauthorized agency is lacking.

Representation without authorization is unavoidable in civil circulation (especially in the business sphere) and arises for different reasons. In some cases the persons are acting as false agents by clearly realising that they have no rights to make contracts or perform any other legal actions in the name of another person. However, a lot more common situations are when the agent genuinely believes that he has a required authorization but for one reason or another it has expired or there exists a problem of clarification of the extent of the authorization. Unauthorized agency also is quite often determined to exist when representation service is the commercial activity of the agent and remuneration for it depends on specific results – contracts agreed on. In order to receive an agreed percentage from the amount of the contract (commissions), an agent, especially during the conditions of economic hardship, may disregard the limits of acquired rights in this way believing that the principal will confirm the contract later on, which the agent had no right to agree on in the first place. In turn, the principal may disagree with the conditions of this contract, and, furthermore, the prices of goods and services may decrease over the period from the moment of agreeing on the contract to the briefing of represented about it which may also cause a refusal to authorize the actions of the agent.

When solving the problems arising from the relations of unauthorized agency, the priority of the legal systems is essentially given to the interest of third parties. It is considered that these subjects are the weaker parties regarding the legal relations of representation who do not have access to correct information about the extent rights provided for the agent. A third party is somewhat a “stranger” in respect of agreements relating the principal and the

agent, and it usually has limited capabilities to check the authorization of the agent. This asymmetry of information and a situation when third parties usually do not have a choice on with whom they must come to agreements (in business relations, action through the agent usually is the only practically applied way to implement the civil rights) conditioned a need to ensure a better protection of third parties. However, their interests should not be defended unconditionally at the expense of other participants in representation relations. As a stronger side financially, the principal often is forced to take the risk for the actions of unauthorized agent unconditionally. This explanation of the liability of the principal is based on the *deep pocket* principle and may cause undesired economic consequences. In order to avoid negative consequences of unauthorized agency, the business subjects are forced to implement an overly strict control of agents, and this causes additional costs of their activities that are consequentially moved to the final price of goods and services. In turn, the agents also must act a lot more carefully because of their own risk of representation; therefore the representation as a way to implement the civil rights becomes not so effective and expeditious.

In the doctrine of law, three areas relating to unauthorized agency are usually singled out: **apparent authority, ratification of actions by unauthorized agent and civil liability of unauthorized agent (*falsus procurator*)**. Even though every one of them has its own specific problems, but they also share a lot of common ground.

According to the common principle of representation in civil law, performed legal actions of one person (agent) in the name of another person (the principal) directly create, change, and dismiss the rights and obligations of the principal. These consequences are not imposed on the principal if the actions with legal power in his name are performed by a person who exceeds the acquired rights or who has no such rights. However, all modern legal systems essentially acknowledge that common legal consequences of representation may occur even if a person has not expressed a wish to be represented or if an agent deviated from given instructions. These exceptions from common legal consequences of unauthorized agency are necessary in order to ensure the stability of contracts that were agreed on through the agents and to protect the interests of lawful participants in civil circulation. Two cases are usually indicated when the principal may be bound by the contracts agreed in his name or by other legal actions that were performed by unauthorized agent, i.e. apparent authority and ratification of actions by unauthorized agent.

Apparent authority is described as one of the main problems of representation institute. These are the cases when keeping in mind certain circumstances that the principal is usually held responsible for, an impression is created that actions with legal consequences are performed by the agent with a certain authorization. Apparent authority primarily seeks to protect the interests of third parties which fairly and reasonably thought that legal relations of representation have developed. In turn, the principal who actually did not authorize another person to act in his name usually seeks to deny the fact of apparent authority and to assign the liability to the agent who performed unauthorized actions. The latter one usually is also not interested in the implementation of apparent authority because in that case he may have an obligation to compensate the principal for losses he incurred because of apparent contract. In order to avoid this, the principal tries to prove that specific factual circumstances presuppose the fact that the relations of real (usually implied) authority have developed instead of the apparent one, and therefore the principal is exactly the one who is responsible with respect to the third parties. Keeping in mind that the subjects of representation relations essentially seek different legal consequences, it is important to clarify how apparent authority

must be regulated and explained in court practice in order to tune conflicting interests of parties and to avoid the cases of their abuse. Tendencies are observed abroad (especially in France and countries with traditions of the common law) that based on the doctrine of apparent authority, the principal is increasingly considered to be responsible for the actions of unauthorized agent even in cases when he completely is not related to the confidence of third parties regarding the reality of agent's authority. Since the apparent authority is an exception from the principle of the free will, the liability of the principal should not be absolute and implemented in almost every case of unauthorized agency. In order to avoid this, it is necessary to determine clear conditions to implement the apparent authority. Apart from this main problem regarding the apparent authority, a lot of uncertainties also arise while trying to clarify the relation between apparent and implied authority, to determine the content of requirements by the third parties to the apparent principal (whether the losses can be compensated (and if yes, then what kind of losses), also whether the execution of obligations can be applied in kind), to evaluate the possibilities for the principal to invoke the apparent authority when the third party is not interested in it, etc.

Another case when the agent is acting with conditions of unauthorized representation is considered to be when **the principal confirms the actions of unauthorized agent** both through his own initiative, and through the calls from third parties. Even though this possibility is foreseen in the majority of legal systems, its conditions and procedures for implementation usually are not regulated. Furthermore, the right of third parties to suspend the request to confirm unauthorized actions of the agent up to the point when the principal failed to do so by himself is variously explained. Problems also arise when the fair represented transfers the wealth as an object of the agreement that has been made by the unauthorized agent to other subjects, so called fourth parties. Thus a question arises, whether the ratification of actions by the unauthorized agent which causes retrospective consequences may influence the legal position of these persons.

If factual circumstances do not allow acting in accordance with the doctrine of apparent authority or the principal declines to confirm the actions by the unauthorized agent, violated rights of third persons may be defended by declaring a request to the agent who performed unauthorized actions. In some legal systems, **civil liability of the unauthorized agent** arises without the fault, in others it is required to prove his intentional behaviour or carelessness. It is also important to determine what the nature of this civil liability is – contractual, tortious, or *sui generis*. If the nature of *falsus procurator* liability is determined, then it is possible to answer the question what kind of losses, positive or negative, the loser may demand to compensate in cases of unauthorized agency. In different legal systems, a relation between competing consequences of different unauthorized agencies is also solved differently: in some places the third party may choose whether to abide by the rules of apparent authority, or to demand the compensation of losses from the unauthorized agent, in others the priority of apparent authority is enshrined with respect to the implementation of the *falsus procurator* liability. Similar problems arise when said ways to defend the rights are used in cases to confirm the actions of unauthorized agent. A question also arises how violated rights of third parties can be defended without a possibility to implement any of the indicated ways of defence.

Based on everything that has been discussed, the main **scientific problem** of this research is formulated in this way: how to ensure the balance of rights and lawful interests

for the participants in legal relations of representation (agent, principal, third parties) and other related subjects (fourth parties) in cases of unauthorized agency.

The *object* of this thesis is the regulation of actions by unauthorized agent through the norms of civil law and their practical implementation.

The purpose of the research is to comparatively analyse theoretical and practical problems of civil legal relations that have occurred when the agent exceeded his authorization or acted without it.

In order to implement this purpose, these *research goals* are set:

- 1) To identify legal situations that may be qualified as cases of unauthorized agency and to explain the peculiarities of the legal status of unauthorized agent.
- 2) To determine the conditions for implementation of apparent authority as means to legitimize the actions of unauthorized agent, and to analyse the legal consequences that arise from it to the inner and outer relations of representation.
- 3) To describe the conditions and limits of the right by the principal to confirm the actions of unauthorized agent by evaluating the possibilities of third parties to act in accordance with this kind of way to defend their rights.
- 4) To reveal the nature of civil liability towards third parties by the agent who exceeds his authorization or acts without it, also the conditions for occurrence of this liability and its relation with other legal consequences of unauthorized representation.

Scientific relevance of the research and its significance. The relevance of this thesis is related to the chosen area of research analysis. Even though a lot of attention is dedicated to the institute of representation in the doctrine of civil law (especially in scientific researches of foreign countries) but there are no thorough scientific researches that analyse legal relations of unauthorized agency in complexity (sources that fall under the analysed topic are presented in the research overview part). Those scientific researches that analyse questions related to the unauthorized agency mostly concentrate only on the outer aspect of representation. According to the opinion of the author, keeping in mind the multiplicity of representation in legal relations and their interconnectedness, it is advisable to evaluate them in the context of unauthorized agency not separately but by connecting them together, i.e. to perform the analysis of the concept of unauthorized agency both from the perspectives of inner and outer relations of representation. It also must be noted that there is a tendency to describe the problems of unauthorized agency only in the context of direct or uncovered representation, even though the situations of unauthorized agency may also arise in cases when the agent (intermediate) is acting in his own name but at the interests and expenses of another person. Furthermore, the problems of research are usually narrowed down to the analysis of contractual representation dismissing the problems of unauthorized agency that arise in cases when the agent is acting in accordance with the law, administrative act, or a court decision. Therefore the research undertaken by the author is almost the first scientific work which systematically evaluates the legal regulation of unauthorized agency and identifies the problems that arise when trying to explain and implement appropriate legal norms.

It must be noted that the subject of unauthorized agency also lacks comparative researches that create the conditions to search for common problems and ways to solve them. Therefore this thesis strives to provide the comparative analysis of legal regulation and its implementation in Lithuania and chosen foreign countries, as well as to evaluate

the provisions of ever more increasing meaning of the soft law, and sources of international and European Union law (the choice of analysed legal systems in this work is revealed while describing the research methodology). This nature of this research creates the conditions to identify similar problems arising from unauthorized agency and to provide socially acceptable ways for their solutions.

The results of this research can be important in various practical aspects. Firstly, the significance of this research is related to a formation of fair implementation rules of unauthorized agency in order to ensure the legal interests of all persons participating in these complex legal relations (as is indicated in the scientific problem of the research). This work practically and thoroughly analyses what kind of situations can be qualified as unauthorized agency, and also what are the specifications of the subjects in these relations. A lot of attention is dedicated in the research to the separate legal consequences that arise from unauthorized agency, just like has been already mentioned, by analysing them in both aspects of inner and outer relations of representation. It must be noted that even though the research is performed from the perspective of civil law, but its results may also be used when solving the problems of unauthorized agency that arise in other social relations regulated both by the norms of private and civil law. The practice in foreign countries confirms that the solutions of unauthorized agency that were formulated in civil law (for example, regarding the implementation of apparent authority rules) may successfully be used for argumentation in other branches of the law, like civil process, criminal law and others.

Keeping in mind that the thesis is prepared in the Lithuanian language it is possible that the results of this research will have the largest significance for the law legislators, courts, and law doctrine of Lithuania.

The results of the research are relevant to the *Law Legislators of Lithuania* in order to eliminate the gaps and deficiencies in the legal norms regulating unauthorized agency. Even though the rules that apply in cases when the agreement is made by the agent who has no authorization or exceeds its limits have also been included among other developments of regulations regarding the relations of representation after approving the Civil Code of the Republic of Lithuania, but it is clear that the legislator could not avoid both structural and content inaccuracies in regulating these specific representation relations which causes the problems both in the law doctrine and in the court practice when uncovering separate problematic aspects of unauthorized agency. Keeping in mind the conclusions and offered suggestions how to solve apparent problems that were formulated in this thesis, the valid positive law can be improved in order to complete the regulation of these relations and to ensure the balance of interests of subjects participating in them.

In turn, *Lithuanian Courts* may use the results of this scientific research in order to avoid mistakes in explaining and implementing the norms of civil law regulating unauthorized agency, and also to search for solutions to change valid legal norms by using the possibilities of court practice. As the practice of foreign courts shows, when solving the disputes arising from unauthorized agency the courts have a quite large right of discretion which allows ensuring the balance of interests of the participants in these legal relations in specific separate cases. In order for the Lithuanian Courts to have a possibility to solve these types of cases in a qualitative manner, at first, it is necessary to have a sufficient theoretical understanding about separate concepts of this sub-institute of civil law.

Since unauthorized agency in the *Doctrine of Lithuanian Law* almost has not been analysed up until now, and because some aspects relating to it (for example, regarding the implementation of apparent authority) are being explained not quite as according to the

doctrines of foreign countries with old law traditions or the sources of international law, this research is significant for the development of civil jurisprudence as well. This work identifies the problems of legal regulation of unauthorized agency and its implementation in the practice of Lithuanian courts which confirms the supposition that the legal system without a doctrine can only be left to function on its own. It is believed that this work will encourage further research in Lithuania and will have value to scientists who try to analyse separate aspects of the institute of representation relating both to the unauthorized agency, and to the institute itself in general.

Defended arguments of the thesis:

- 1) Modern rules of defending the violated rights in cases of unauthorised agency are embedded in Lithuanian civil law which allows the courts to ensure the balance of interests of conflicting parties when judging the disputes arising from these relations.
- 2) Apparent authority is an exceptional way of defending the violated rights which is implemented only after determining the relation among the consequences related to the principal and the well-founded confidence of a third person in the authorization of the agent.
- 3) The ratification of actions by unauthorized agent must ensure not only the interests of third persons, but also to protect the legal expectations of the principal and fourth persons.
- 4) The liability of unauthorized agent with respect to the third persons is of *sui generis* nature which arises after determining its specific conditions for implementation.

Approval of research results. Research results are published in two scientific articles: an article called “Apparent authority in positive law and court practice” has been published in the collection of scientific works “*Jurisprudencija*” of Mykolas Romeris University in 2011 (No. 18 (4), p. 1443–1466), and in 2012, the scientific publication “*Kieler Ostrechts-Notizen*“ (Eng. „*Kiel Journal of East European Law*“) of the Institute of Eastern European Law of the Kiel University published an article in English called “Comparison of representation regulations in Lithuanian and Russian law with minutes of Common System of Principles” (Nr. 1–2, p. 61–74). A scientific article “Concept of the agent in Lithuanian civil law” which was prepared together with dr. Agnė Tikniūtė has also been accepted to be published in the scientific research “Civil Code of the Republic of Lithuania: the first ten years in force”.

The main results of the research have been presented in three scientific events: on November 17th, 2010 a presentation “Problems of contractual and tortious liability in legal relations of civil representation” has been presented to the members of Lithuanian Society of Young Researchers; on May 17th, 2011 a presentation “Representation in the DCFR in Comparison with the Russian Civil Code” was given in English in the international scientific conference “Unification of European Private Law As Compared to the Russian Law” which took place in Saint Petersburg State University (Saint Petersburg, Russia); an on June 26th, 2012 a presentation “Unauthorized Agency in Lithuanian Private Law from A Comparative Perspective” was presented in English in the Swiss Institute of Comparative Law (Lausanne, Switzerland) during the event “Rencontres Informelles de l’Institut Suisse de Droit Comparé”.

Furthermore, research results were used when preparing the textbook “Special Part of Civil Law. Practicalities. Part I“ (Vilnius: Mykolas Romeris universiteto leidyba, 2013), and also during the lectures of the common and special parts of civil law in Mykolas Romeris

University, preparing the courses for Lithuanian Notaries, as well as in practical professional activities of the author.

The thesis has been discussed and approbated in Civil Justice Institute of the Law Faculty of Mykolas Romeris University.

Review of research. Thorough scientific research in Lithuanian jurisprudence has not been undertaken regarding the unauthorized agency up until now. Except the author's publications, this theme is analysed only in a single scientific work: an article by A. Tikniūtė "Exceeding the authorization of a agent: theory and practice" analyses a few problematic aspects of unauthorized agency from the perspective of direct contractual representation – apparent and implied authorization of the agent, as well as a right of the agent to exceed his authorization under special circumstances.

Doctrine of Lithuanian civil law is also sparse in questions regarding the common questions of representation law. Keeping in mind some material aspects of unauthorized agency, this institute mostly is described in the studies and textbooks of civil law. Study of Contractual Law, published by Valentinas Mikelėnas in 1996, analyses certain theoretical and practical problems of the institute of representation. The author was ahead of his time because even then he was using the experiences of foreign countries when critically assessing the regulation of representation in Lithuanian civil law by indicating that in cases when the agent exceeds his authorization, not only the interests of the principal, but also the interests of third persons have to be acknowledged. The review of the institute of representation which applies to the intermediate development period of Lithuanian civil law is provided in the textbook of civil law published in 1997. Valid regulation of representation relations is discussed in two publications dedicated to studies: textbooks of civil law published by Mykolas Romeris University in 2008 and by Vilnius University in 2009. Content analysis of the legal norms that comprise the institute of representation is also provided in the comment of the second book on CCRL. Separate aspects of representation relations are analysed in publications by Vytautė Ladigaitė-Balčiūnienė and Vytautas Mizaras.

The sources of foreign law pay a lot more attention than Lithuania Doctrine of Law to discuss the legal regulation of unauthorized agency, problematic aspects of its implementation, and various tendencies of regional and international unification relating to these relations. The most widely undertaken study in the theme is described in a study edited by Danny Busch and Laura J. MacGregor which presents the specifics of unauthorized agency in separate states in a comparative view (in France, Belgium, the Netherlands, Germany, United States of America, England, Scotland, South Africa) and in the instruments of *soft law* (UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and Principles of European Contractual Law). This work mostly analyses specific legal consequences of unauthorized agency to the outer aspects of direct (revealed) representation relations, failing to discuss relevant common questions relating to these relations (determination criteria, implementation conditions, subjects of unauthorized agency, etc.) because of a limited scope of the publication, as well as failing to evaluate the legal consequences arising in inner relations of the agent and the principal. Apart from this study, specific problematic aspects of unauthorized agency are analysed in the works of Francis Reynolds, Deborah A. Demott, Hendrick L. E. Verhagen, D. Busch, L. and J. Macgregor, Reinhard Zimmermann and other authors.

The problems relating to the unauthorized agency are also analysed in publications meant to discuss the institute of representation in general (both as an independent research object, and as one of the areas of contractual law). Especially rich is the doctrine in countries with

common law traditions where separate scientific works have been published with the theme of representation. This institute is most thoroughly described in the works of F. Reynolds and Peter G. Watts, Roderick Munday, Eric Rasmusen, Samuel J. Stoljar, Floyd R. Mechem, Edward R. H. Ivamy, Basil S. Markensis and R. Munday, Jonathan M. Silke, Harold Greville Hanbury, Warren Abner Seavey and other authors. In the countries with traditions in civil law, the representation in material law is described in fullest in researches by Patrick Wéry and Jean Guyénot. The questions of representation are discussed through the lens of comparison in scientific works by Michael J. Bonell, H. L. E. Verhagen, Hans H. Lidgard, Claude D. Rohwer and Dennis Campbell, Beatriz Fernández Gregoraci and Séverine Saintier, D. Busch, as well as in the comments on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, Principles of European Contractual Law, Draft Common Frame of Reference and in 1983 Geneva Convention regarding the representation when drafting *travaux préparatoires* of the international agreements of purchase-sale of the goods.

Thesis methodology. This scientific research is based on the view and principles of *qualitative* methodology. As is noted in works analysing the research methods in social sciences, qualitative research is a deep cut of one small social reality when the knowledge regarding the phenomena is systematically provided in detail in order to discover its new perspectives. Unauthorized agency as a social phenomenon is precisely thoroughly analysed in this thesis. As has already been noted, there is a lack of complex scientific research which would analyse the cases when the agent is acting without authorization or is exceeding it in the context of both inner and outer relations of representation, and exactly this perspective (as well as others that are indicated when discussing the relevance of the thesis) is used by the author in order to execute his research. Furthermore, keeping in mind that this thesis is orientated towards theoretical and practical problems of unauthorized agency, *the position of pragmatic knowledge* is used.

The work is also based on the methodological law research norms, more precisely – on the synthesis of the ideas in *normative (statist)* and *sociological* law theories. According to the statist (Hans Kelsen, Herbert Hart and others), it is necessary to examine valid legal norms as rules of conduct in order to make them work smoother and better in practice. But the supporters of sociological law theory (Roscoe Pound, John Gray and others) assert that the meaning of written laws is not in themselves but in their actual implementation since only when normative legal acts are implemented in reality and have a real influence it is possible to speak about the meaning of laws and the entire positive law. Therefore this work also analyses the concept of unauthorized agency not only in the context of its legal regulation but in its practical implementation as well which is mostly identified when analysing specific cases of court practice, as well as scientific literature.

The research was conducted on the basis of these methodological foundations of scientific research and keeping in mind the formulated purpose and goals of the thesis. Therefore, the thesis uses various *methods of data selection and analysis*.

The main method of data selection that was used during the research was *the method of document* analysis. Selected documents applying to the theme in question can be divided in these groups: 1) Legal acts of Lithuania and foreign countries, as well as sources of international law and European Union law; 2) international instruments of unification in private law (*soft law*); 3) Cases of the practice in Lithuanian and foreign countries' courts; 4) Articles, studies, textbooks and other scientific works. When selecting the material for the research, the following institutions were used: Funds and subscriptions to the data bases in

Lithuanian Libraries, as well as scientific resources that were available during the placements in the Institute for European Tort Law and European Centre of Tort and Insurance Law Institute of Eastern European Law of Kiel University (Ger. *Instituts für Osteuropäisches Recht*) (Kiel, Germany, December 2011), Geneva University (Fr. *Université de Genève*) (Geneva, Switzerland, February 2012 – February 2013), British Institute of International and Comparative Law (London, United Kingdom, December 2012), Swiss Institute of Comparative Law (Fr. *Institut Suisse de droit comparé*) (Lausanne, Switzerland, February 2013). Search of cases in Lithuanian court practice has been undertaken in the information system LITEKO and in the website of the Supreme Court of Lithuania.

Taking into account the nature of the research, the most important method of data analysis in this thesis is *comparative method*. Keeping in mind the possible recipients of the thesis (as has already been mentioned, Lithuania Law Legislator, courts, and law doctrine), the starting point of this scientific research is the legal regulation of unauthorized agency and the practice of its implementation in Lithuanian civil law. When performing the analysis of the concept of unauthorized agency in national law, the research is executed from the comparative perspective by contrasting the problems of these relations and ways to solve them in selected foreign and international legal systems. Keeping in mind that unauthorized agency is barely revealed in law doctrine and court practice of Lithuania, this work firstly usually presents the experience of other legal systems in this area and only then proceeds to analyse the case of Lithuania.

In order to avoid methodological selectivity and to objectify the selection of analysed jurisdictions the latter ones are singled out based on some qualitative criteria.

Firstly, this thesis analyses legal regulation, court practice, and law doctrine of those countries where the sources of civil law were used to prepare CCRL. As the performed analysis has unveiled, CCRL norms regulating the representation in general and the unauthorized agency in particular mostly has similarities with the provisions of Russian civil code, also some of the rules were possibly taken from the Commercial and Civil Codes of Germany, Civil Codes of the Netherlands, France, Switzerland, Italy, Quebec and Latvia.

Other selections of foreign jurisdictions are based on the usage of traditional method of comparison in law. Private law research is usually based on the three biggest “families of law” in Europe, i.e. Roman, German, and Anglo-Saxon representing the law of the countries of Germany, France, and England. It must be noted that these states dedicate a great deal of attention to the material aspects of unauthorized agency: a lot of modern and convincing ways to solve the problems relating to this sub-institute have been offered in court practice and in the doctrine of law (for example, in Germany and France the concepts of apparent authority and conditions of its implementation are formulated in exactly *extra legem* sense). It is important to note that even though these states represent different traditions of law (Germany and France is continental (civil), and England – common law tradition), but a tendency towards the convergence of offered suggestions in an area of unauthorized agency can be traced. It becomes obvious when analysing legal acts of recommendatory nature – principles of European Contract Law and the Draft Common Frame of Reference is changing the former.

Finally, the selection of legal systems analysed in this research has been performed on the basis of the so-called international approach to comparative law. The essence of this methodology (which has been offered by Professor Thomas Kadner Graziano to be used in comparative contractual law) is that different legal systems are grouped according to the similarity of offered ways to solve specific legal problems. This thesis does exactly

that – analyses separate aspects of unauthorized agency from different perspectives of solutions by identifying common problems of these relations for the majority of the jurisdictions. Later on these solutions are compared among each other by evaluating their advantages and drawbacks. It must be noted that problems relating to unauthorized agency are solved quite differently in separate legal systems based on different rules formed by law doctrine and court practice. Therefore when applying the analysis method mentioned above, the work is based on not only the solutions offered by the biggest legal systems, but also on others (for example, Estonia, Italy, Portugal, Spain, Scotland and others).

Apart from foreign jurisdictions, the comparative analysis also uses international and European Union sources of legal systems. Unauthorized agency is regulated in two international agreements – 1978 Hague Convention on the Law Applicable to Agency and 1983 Geneva Convention on Agency in the International Sale of Goods. At the level of European Union, a Directive 86/653/EEB has been passed by the Council regarding the convergence of the laws related to independent commercial agents of member states. In order to reveal the research problem as thoroughly and comprehensively as possible, the thesis also analyses relevant international instruments of unification of private law: UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, Principles of European Contract Law, Draft Common Frame of Reference, Restatement (Third) of Agency, and European Contract Code.

Implementation of the comparative method in this research is evident not only in contrasting various legal systems in order to find effective possibilities for the solutions of common problems in unauthorized agency, but it also created the conditions to uncover the interplay among the implementation of various legal consequences of unauthorized agency (like apparent authority, ratification of actions by unauthorized agent and *falsus procurator* in civil liability).

Apart from the comparative method, the method of qualitative content analysis is used to perform the data analysis along with systemic, linguistic, teleological, logical and other methods of law explanation that are already settled in the science of law and which are equalled to the common scientific research methods in jurisprudence.

Structure of the thesis. Taking into account the already formulated research goals, the body of the thesis is comprised of four chapters.

The first chapter discusses the conceptual questions of unauthorized agency. Firstly, evolution of legal regulation of unauthorized agency both in Lithuania, and in foreign countries is reviewed, along with the tendencies in regional and international unification of these relations. Before detailing specific situations that may be evaluated as the cases of unauthorized agency, common features of classifications of representation relations are discussed. It must be noted that keeping in mind the complexity of the problem in question, separate aspects of unauthorized agency both in this and other chapters of this thesis are analysed not only in the context of common legal norms regulating representation and their explanation and implementation practice, but also discussing specific representation relations, for example, commercial representation, representation when contracting international agreements of the sale of goods, based on agency, and others. By unveiling the concept of unauthorized agency, the questions relating to the subjectivity of the participants in these relations are analysed by evaluating how much the rules of unauthorized agency can be applied to the persons with a mixed legal status (employees, managing bodies of a

legal person, etc.). This chapter is concluded by discussing common legal consequences of unauthorized agency which is detailed in further parts of the thesis.

The second chapter is dedicated to discuss almost the most important apparent authority problem related to the relations of unauthorized agency. This chapter reveals how different legal systems have formulated the concept of apparent authority and what are its features. It is also analysed how apparent authority can be separated from other similar kinds of representation (especially by delimiting apparent and implied authorization of the agent) when solving the problem of the extent of authorization. A lot of attention is dedicated to the analysis of separate conditions of apparent authority, mostly articulating the criteria which can be used to determine that the impression of the existence of the authorization is caused by the representational behaviour or other circumstances related to it. Finally, this part of thesis describes legal consequences of apparent authority which arise both in inner and outer relations of representation.

The third chapter analyses the concept of ratification of actions by unauthorized agent, its implementation conditions, procedures, and limits. Along with other questions, there is an intention to answer whether third parties can terminate the agreement up to the point when the principal fails to perform the ratification, and if yes, then in what cases. This part details the legal consequences for specific participants in legal representation relations (principal, agent, third parties) arising from the ratification of actions by unauthorized agent, the possibilities for the assurance of the protection of legal expectations of the subjects related by representation relations (so-called fourth parties) are also evaluated.

The fourth chapter researches the questions relating to the civil liability of unauthorized agent (*falsus procurator*). There is an intention to determine what the nature of this liability is: contractual, tortious, or *sui generis*. Common and special conditions of its implementation are also analysed, especially paying attention to the question whether this liability is based on guilt or without fault, also what kind of losses – positive or negative – can be demanded to be compensated for the third person who suffered them. This chapter is concluded by describing what relation of *falsus procurator* civil liability exists towards other ways of defending the violated rights of third persons that are applied in cases of unauthorized agency – through apparent authority and ratification of actions by unauthorized agent.

At the end of thesis, conclusions are made and suggestions and recommendations are offered.

Conclusions:

Regarding the general provisions of unauthorized agent and unauthorized agency

1. The concept of actions by unauthorized agent has been embedded in the CCRL of 2000 and it is analogous to the one in Western countries. Compared to the CCLR of 1964, the protection of third persons is essentially strengthened when the content of authorization is determined not only from the perspective of the principal, but objectively, i.e. in a way that certain circumstances would have been understood by a conscious third person.
2. Lithuania is one a few countries where the idea of apparent authority is moved to the positive law, specific rules are also embedded in the CCRL regarding the ratifica-

tion of actions by unauthorized agent and the civil liability of *falsus procurator* is provisioned.

3. Managing body of a legal person is not an agent in the strict sense. However, the legal provisions of unauthorized agency can be applied to the extent compatible with the specific regulation. For example, in Lithuania the doctrine of apparent authority could be applied in cases when contracts are concluded by bodies of a public legal person in overstepping their authority.
4. Regardless of structural CCRL discrepancies and false doctrinal explanation of unauthorized agency (possibly caused by the former), Lithuanian law legislator has embedded (in a contextual sense) effective rules for a defending of violated rights of agency subjects when an unauthorized contract is concluded.
5. The case law of Lithuanian courts when analysing the disputes arising from the relations of unauthorized agency can be positively evaluated in a sense of the results, but it is very clear that there is a lack of deeper understanding about the concept of separate representation relations, conditions for implementation, and arising legal consequences.

These conclusions confirm the defendant argument raised at the beginning of the research that *Lithuanian civil law embeds modern rules of defending the violated rights in cases of unauthorized agency that allow the courts to ensure the balance of interests of conflicting parties when solving the disputes arising from these relations.*

Regarding the apparent authority

1. Apparent authority is mostly the result of court practice and conclusions of the doctrine of law. This institute is explained differently in separate legal systems based on certain more common theories and principles of private law.
2. At the most common sense, apparent authority can be described as cases when the principal did not authorize or provided limited rights to the agent to act in his own name, but because of the actions by the principal or other circumstances related to him a third party reasonably and fairly believes that the agent has required authorization.
3. It is important to distinguish apparent authority from implied authority. Implied authority arises from the factual circumstances under which the agent is acting and is considered to be a part of actual authority. It means that contrary to the case of apparent authority the actions by the agent with implied authority do not mean unauthorized agency.
4. The liability of the principal for the actions of apparent agent is possible only after determining the totality of two conditions: the impression of the fact of authorization caused by the behaviour of the principal or other circumstances related to him and a reasonable confidence of the third person in the authorization that the agent possesses. When implementing the institute of apparent authority it is important to maintain the balance of party interests: legal expectations of the third person must be tuned with the principle of free will of the principal. This might be done by applying the least-cost principle and the risk theory.
5. After determining the apparent authority, essentially the same kind of legal consequences arise as when the agent has actual (express or implied) authority. The principal is bounded by unauthorized actions of the agent, but after compensating the

losses incurred by the third person (usually positive ones) he usually is entitled to make a regressive request with respect to the apparent agent. It is suggested that the legal consequences of apparent authority should include both damages and specific performance. Furthermore, any subject interested in the legal consequences of this doctrine should have the right to apply it.

6. Although the principal is bound by the unauthorized actions of the agent, but usually he acquires the right for recourse towards the apparent agent in cases when the claim of third person is upheld.

Earlier formulated conclusions confirm the research hypothesis that *apparent authority is an exceptional way of defending the violated rights which is applied only after determining the connection among the circumstances related to principal and reasonable confidence of the third person in agent's authorization.*

Regarding the ratification of actions by unauthorized agent

1. The ratification of actions by unauthorized agent is not only a way to defend the violated rights of third persons, but also a possibility for the principal to implement his rights in cases when the agent acts without sufficient authority.
2. The ratification of actions by unauthorized agent as a unilateral expression of the free will of the principal can be determined not only based on his direct declaration, but also by specific factual circumstances. In order for the ratification to have legal consequences, it should not be related to the requirements of form.
3. When the principal is trying to implement the agreement which was made in accordance with the actions of unauthorized agent, the third person should not be allowed to terminate this agreement regardless of the fact whether he expressed these wishes up until the ratification or after it. The interests of the fourth persons also should not be damaged because of the possibility for the third person to terminate the unauthorized agreement.
4. When the principal confirms the actions of unauthorized agent, usual legal consequences of representation arise both in inner and outer relations of representation.
5. Apparent authority and ratification of actions by unauthorized agent are two independent ways to defend the violated rights of third persons. When the principal ratifies the activities of unauthorized agent, the rules of apparent authority should not be followed. Only when the principal does not express an appropriate agreement, the implementation of apparent authority doctrine can be weighed in.

According to these conclusions, it can be decided that the defended argument *that the ratification of actions by unauthorized agent must ensure not only the interests of third persons but also to protect the legal expectations of the principal and fourth persons* is confirmed.

Regarding the civil liability of unauthorized agent (falsus procurator) to the third persons

1. The civil liability of *falsus procurator* is a way to defend the violated rights of third persons that can be applied in legal relations of unauthorized agency. Its essence is that the losses of third persons must be compensated if they were incurred because of the actions without authorization or by exceeding it. *Falsus procurator* usually should compensate those losses which would allow the third person to come back to his original state where he would have been if the agent did not act by violating the limits

of authorization provided to him. In some countries third persons could ask for a specific performance as a remedy.

2. Separate legal systems differently explain the nature of civil liability of unauthorized agent. In some countries it is understood to be of tortious nature, other jurisdictions consider that the agent must be liable as according to the rules of contractual liability and in some legal systems certain legal fictions are used to explain this liability.
3. It is possible that because of specificity and special relation to the institute of agency, the liability of *falsus procurator* must be considered to be independent type of liability, and when it is being explained, the concept of reliance can be used as a foundation of occurrence of obligatory legal relations. Regardless of what is the basis for the liability of *falsus procurator*, in almost all jurisdictions in order to apply this kind of liability it is necessary to prove the unauthorized actions of agent and damage.
4. In order to ensure the interests of the third persons the civil liability of *falsus procurator* should be classified as strict. However, if the faults in not determined on the side of the agent, he has the the right for recourse towards the principal.
5. The limitation of liability of unauthorized agent to the compensation of negative losses is possible in cases when the agreement between principal and third person would not actually have been made.
6. If factual circumstances allow using the rules of apparent authority, civil liability of *falsus procurator* should not arise. The liability of unauthorized agent is also not possible when the principal confirmed the actions of *falsus procurator*.

These conclusions confirm the fourth research hypothesis that *the liability of unauthorized agent towards third parties is of sui generis nature and arising after determining special conditions of its implementation*.

Recommendations and suggestions:

Based on above mentioned conclusions, the suggestions are made regarding the changes of valid legal acts of the Republic of Lithuania.

1) Regarding article 1.92 of CCRL:

Article 1.92. Invalidity of an agreement made by the agent exceeding his authorization Invalidity of the agreement made in the name of another person without a right or by exceeding provided rights

~~If the authorization of a person's agent were limited by laws or the agreement and the agent exceeds this authorization, this agreement~~ The agreement which was made in the name of another person by a person who does not have a right to make that agreement or that person exceeds provided rights, can be considered to be invalid according to the claim by principal or other party of the agreement if the principal fails to confirm the agreement (Part 1 Article 2.133 and Part 6 Article 2.133 of this code) or apparent authority has not been determined (Part 7 Article 2.133 of this code).

2) Regarding Article 2.132 of CCRL:

Article 2.132. Completion of agreement through agents

1. The persons have a right to make agreements through agents except those agreements that can be made only in person because of their nature, and other agreement indicated by law.

2. The representation is possible based on agreement, law, court decision or administrative act.

3. The agents can be both capable physical person and legal persons.

4. The persons who are acting in their own name are not considered to be agents, even if they are acting in the interests of another person (retail intermediates and others). Branches and participants of a legal person are not considered to be its agents.

3) Regarding Article 2.133 of CCRL:

Article 2.133. Consequences of an agreement made through the agent

1. An agreement made by one person (agent) in the name of another person (principal) while revealing the fact of representation and not exceeding the provided rights directly creates, changes, and eliminates civil rights and obligations of the principal.

2. If the agent does not inform that he is acting in the name of the principal and in his interests while making the agreement, then rights and obligations for the principal arise from the agreement only in a case when other party of the agreement should have understood from the circumstances of making the agreement that he comes to an agreement with a agent. Agent's rights can also be understood from circumstances which the agent is acting in accordance with (seller in retail, cashier, etc.). If a person provides a substantial foundation through his behaviour for the third person to think that he authorized another person to be his agent, then agreement made in the name of this person are mandatory for the principal.

3. The extent and limits of agent's rights are determined by the foundation of representation. If the agent does not inform that he is acting in the name of the principal and in his interests during the making of the agreement, then the rights and obligations for the principal arise from the agreement only in a case when other party of the agreement should have understood from the circumstances of making the agreement that he comes to an agreement with the agent, or when a person with whom the agreement is made has no significance for that party.

4. If the validity of an agreement that has been made through the agent is disputed because of mistakes, deception, violence or threats, the existence or absence of these facts is determined according to the will of agent.

5. If the agent makes the agreement according to the instructions of the principal, the principal cannot dispute this agreement by motivating that by making the agreement the agent ignored certain circumstances if the principal knew about these circumstances or ignored them because of his own carelessness.

6. If a person has no right to make an agreement in another person's name, this agreement has legal consequences for the principal ~~only in cases~~ when the latter one confirms this agreement. In this case, another party of the agreement may request in writing to confirm or dismiss the agreement over a set period of time which cannot be shorter than fourteen days. If no reply is made over a set period of time, it is considered that it is valid from the making.

7. ~~Other party of the agreement which makes an agreement with a person who has no such right may refuse the agreement up until the principal confirms the agreement, except for the cases when it knew or should have known at the moment of making the agreement that it makes an agreement with an unauthorized person.~~

8. According to the agreement which has been made without authorization, a person who made the agreement is responsible with respect to another party of the agreement, except for the cases when other party of the agreement knew or should have known that the former one did not have a right to make an agreement.

76. If the principal provided through his behaviour the agent acted by exceeding his rights but in a way that a third party had reasonable ground for the third party to think that he is making an agreement with a person who has such a right, or this confidence of the third party is caused by circumstances related to the principal, the agreement is mandatory for the principal, except for the cases when another party of the agreement knew or should have known that the agent is exceeding his rights or does not have them altogether.

4) Regarding Article 2.136 of CCRL:

Article 2.136. Consequences of the agreement made in the name of another person without having such right or exceeding it

1. The agreement which is made in the name of another person by a person who has no such right to make an agreement, or a person who exceeds the provided rights, creates, changes and eliminates rights and obligations for the principal only in cases when the principal confirms this entire agreement or a part which exceeds his rights later on (Part 6 Article 2.133 of this code), also in cases of apparent authority (Part 7 Article 2.133 of this code).

2. ~~Further ratification of the principal makes the agreement valid from its making.~~

23. The agent who makes an agreement according to circumstances laid out in Part 1 of this Article when the principal disagrees with this agreement must ~~compensate the losses incurred by a third party~~ compensate those losses of a third party which allow the third party to come back to original situation where he would have been if the agent had a right or acted without exceeding his rights if a third person did not know and should not have known about these circumstances. A person is not liable to the third person if the third person knew or should have known that a person has no rights or exceeds them.

5) Regarding Article 2.148 of CCRL:

Article 2.148. Obligation of the principal to inform about the termination of authorization

1. The principal must inform the agent about the termination of authorization indicated in Clause 2 Part 1 Article 2.147 of this code, as well as third parties known to the principal that are related to given authorization to represent in determining and maintaining the relations. The same obligation applies to the recipients of the rights of the principal when the authorization terminates according to the provisions indicated in Clauses 4 and 6 Part 1 Article 2.147 of this code.

2. Rights and obligations of the principal and recipients of his rights arising as a result of the actions by the agent up to the point when third parties agent became aware or should have become aware of the termination of authorization remain to be valid in respect with third parties. ~~This provision is not applied if the third person knew or should have known that the authorization is terminated:~~

3. When the authorization expires, the agent or recipients of his rights must immediately return the authorization to the principal or recipients of his rights.

LIST OF SCIENTIFIC PUBLICATIONS WITH A THEME OF THE THESIS

1. Pakalniškis, V.; Jurkevičius, V. Apparent Authority in Positive Law and Case Law. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (4), p. 1443–1466.
2. Jurkevičius, V. Representation in Lithuanian Law and Russian Law in Comparison with the Draft Common Frame of Reference. *Kieler Ostrechts-Notizen*. 2012, 1–2, p. 61–74.

PRESENTATIONS IN SCIENTIFIC EVENTS

1. “Problems of contractual and tortious liability in civil legal relations of representation” (Lithuanian Society of Young Researchers, Vilnius, November 17th, 2010).
2. “Representation in the DCFR in Comparison with the Russian Civil Code” (international scientific conference „Unification of European Private Law in Comparison with Russian Law“, Saint Petersburg National University (Saint Petersburg, Russia), December 17th, 2011).
3. “Unauthorized Agency in Lithuanian Private Law from A Comparative Perspective” (scientific event “Rencontres Informelles de l’Institut Suisse de Droit Comparé”, Swiss Institute of Comparative Law (Lausanne, Switzerland) June 26th, 2012).

SCIENTIFIC PLACEMENTS

1. Institute for European Tort Law and European Centre of Tort and Insurance Law (Vienna, Austria, June-September 2011).
2. Institute of Eastern European Law of Kiel University (Kiel, Germany, December 2011).
3. Geneva University (Geneva, Switzerland, February 2012 – February 2013).
4. British Institute of International and Comparative Law (London, United Kingdom, December 2012).
5. Swiss Institute of Comparative Law (Lausanne, Switzerland, February 2013).

CURRICULUM VITAE

Personal information

Date of birth September 21st, 1984
Contact information vaidas.jurkevicius@mruni.eu

Education

Since 2009 Doctorate studies in Law
Institute of Civil Justice of the Faculty of Law of Mykolas Romeris University (previously called Department of Civil and Commercial Law)

2007–2009 Master’s studies in Law
Faculty of Law of Mykolas Romeris University
Master’s Degree in Law (specialization in civil law)

2003–2007 Bachelor’s studies in Law
Faculty of Law of Mykolas Romeris University
Bachelor’s Degree in Law

Professional experience

February 2010 –
until now Lector (until September 2010 – assistant) in Institute of Civil Justice of the Faculty of Law of Mykolas Romeris University

September 2007 –
June 2011 Lawyer, “Faulana” company group

March 2006 –
September 2007 Lawyer, “Vinkleris ir partneriai” law firm

Jurkevičius, Vaidas

NEĮGALIJOTAS ATSTOVAS CIVILINĖJE TEISĖJE: LYGINAMOJI ANALIZĖ:
daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2013. – 198 p.

Bibliogr. – 150–157 p.

ISBN 978-9955-19-609-9

Disertacijoje „Neįgaliotas atstovas civilinėje teisėje: lyginamoji analizė“ siekiama atskleisti civilinių teisinių santykių, susiklostančių atstovui viršijant turimus įgaliojimus ar veikiant be jų, teorines ir praktines problemas lyginamuoju aspektu. Siekiant šio tikslo darbe sistemškai ir išsamiai analizuojamos trys su neįgalio atstovo veikimu susijusios sritys: tariamas atstovavimas, neįgalio atstovo veiksmų patvirtinimas ir neįgalio atstovo (falsus procurator) civilinė atsakomybė. Autorius identifikuoja kiekvienoje iš šių sričių kylančias problemas ir pateikia pasiūlymus dėl jų sprendimo, atsižvelgdamas į tai, kad būtų užtikrinta atstovavimo teisinių santykių dalyvių (atstovo, atstovaujamojo, trečiųjų asmenų) bei kitų susijusių subjektų (ketvirtųjų asmenų) teisių ir teisėtų interesų pusiausvyra.

The thesis “Unauthorized Agent in Civil Law: Comparative Analysis” tries to comparatively analyse theoretical and practical problems of civil legal relations that arise when the agent exceeds his authority or acts without it. In order to reach this goal three areas related to the actions of unauthorized agent are analyzed in this work: apparent authority, ratification of actions by unauthorized agent, and civil liability of unauthorized agent (falsus procurator). When analysing every one of them, most of the emphasis is put on the ways allowing to ensure the balance of rights and legal interests of participants in legal relations of agency (agent, principal, third persons) and other related subjects (fourth persons).

Vaidas Jurkevičius

**UNAUTHORIZED AGENT IN CIVIL LAW:
COMPARATIVE ANALYSIS**

Doctoral Dissertation

Maketavo *Romanas Tumėnas*

SL 585. 2013 12 30. 17,11 leidyb. apsk. l.

Tiražas 20 egz. Užsakymas 21 294

Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, Vilnius

Puslapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt

Spausdino UAB „Vitaė Litera“

Kurpių g. 5-3, Kaunas

Puslapis internete www.bpg.lt

El. paštas info@bpg.lt

ISBN 978-9955-19-609-9

